

NATIONALISM AND MIGRATION:
THE POST-1950 BALKAN IMMIGRANTS FROM YUGOSLAVIA

by
Bayram Şen

Submitted to
the Atatürk Institute for Modern Turkish History
in partial fulfillments of the requirements
for the degree of
Master of Arts

Boğaziçi University
2007

An abstract of the thesis of Bayram Şen for the degree of Master of Arts from the Atatürk Institute for Modern Turkish History to be taken September 2007

Title: Nationalism and Migration:
The post-1950 Balkan Immigrants from Yugoslavia

This thesis examines the relationship between nationalism, emigration and identity in Turkey in the post-1950 era. It studies the ways in which the immigrants define their nationality, legitimize their emigration to Turkey. For this reason, it first gives historical background from the secondary resources and memoirs about the immigration from Balkans to Turkey before the 1950s. This thesis is mainly based on oral history that includes twenty interviewees' daily experiences and narratives both in Yugoslavia and then in Turkey. It studies the changing nationalities of Balkan immigrants through the effect of Muslim and Turkish identity. In this manner, immigrants tend to base their nationality dating back to the Ottoman Empire times. Moreover, this study aims to illustrate that although nationalism can be created, it has been materialized by political, historical, economical reasons. For this reason, this thesis claims that it is not an imaginary entity. As a result, this thesis examines at first the difficulties of being an immigrant through analyzing the post 1950 Yugoslavian immigrants' experiences. At second, it studies the relations between Balkan identities with Turkish nationalism. It considers Balkan identities under the concept of being from Turkey. In the same manner, this thesis contributes to the literature through giving the example of Balkan people within the framework of the immigration to Turkey and the constitution of national identity in Turkey.

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde Yüksek Lisans derecesi için Bayram Şen tarafından Eylül 2007'te teslim edilen tezin kısa özeti

Başlık: Milliyetçilik ve Göç: 1950 Sonrası Yugoslavya'dan Türkiye'ye Göç

Bu tez, 1950 sonrası Türkiye'de milliyetçilik, göç ve kimlik arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Göçmenlerin kendi milliliklerini nasıl tanımladıkları ve Türkiye'ye göç etmelerini meşrulaştırdıkları yolları çalışmaktadır. Bu nedenle, 1950 öncesi Balkanlar'dan Türkiye'ye göç ile ilgili ikincil kaynaklardan ve hatıratlardan, tarihsel bir altyapı vermektedir. Bu tez, esas olarak yirmi göçmenin Yugoslavya'da ve Türkiye'deki gündelik deneyimlerini ve hikayelerini içeren bir sözlü tarih çalışmasına dayanmaktadır. Müslüman ve Türk kimlikleri etkisiyle Balkan göçmenlerinin değişen milliliklerini çalışmaktadır. Bu anlamda, göçmenler kendi milliliklerini Osmanlı İmparatorluğu dönemine dayandırma eğilimindedirler. Ayrıca bu tez, milliyetçiliğin yaratılabilir olmasına karşın, siyasi, tarihsel, ekonomik, nedenlerle somuştığını da göstermeyi amaçlamaktadır. Bu nedenle, bu tez milliyetçiliğin hayali bir varlık olmadığını gösterme iddiasındadır. Sonuçta bu tez ilk olarak, göçmen olmanın zorluklarını 1950 sonrası Yugoslavya göçmenlerinin deneyimleri üzerinden incelemektedir. İkinci olarak Balkan kimliklerinin Türk milliyetçiliği ile olan ilişkisini çalışmaktadır. Türkiyelilik kavramı altında Balkan kimliklerini değerlendirmektedir. Aynı şekilde Türkiye'ye göç ve Türkiye'de milli kimliğin oluşmasında Balkanlıları örnekleyerek katkı sunmaktadır.

ACKNOWLEDGEMENTS

First of all, I would like to express my special thanks to my thesis advisor, M. Asım Karaömerlioğlu who helped me form a consistent body especially by advising a qualified theoretical framework building my thesis.

I am also thankful to Şevket Pamuk and Zafer Toprak for their advises and to-the-point questions in the building of a coherent study. I must also mention Tanıl Bora, Taha Parla, and Murat Yüksel whose supports were invaluable for me in triggering ideas, indicating the dead-end without hesitation and sharing my enthusiasm in my topic.

I owe much to Kathryn Kranzler for her fastidious editing and always motivating enthusiasm. Many thanks go to Tracy Deliismail who draws an axis throughout the structure of the thesis.

I would also like to thank Tan Morgül for his enthusiasm with what I am studying, and for his invaluable comments and criticisms that did and will enrich this study. I owe much him for his encouragement, understanding and compassion during the hardest time of this thesis.

This study would have been impossible without the helps of my interviewees, Şarık Tara, Muammer Ağım, Turan Dörter, Kani Gençer, Ahmet Asıllı, Yıldırım Ağanoğlu, Zühtü Aydın, Kamuran Abacıoğlu, Muzaffer Özdemir, Caner Sancaktar, Rüştü Hot, Recep Dönmez, Sabit Dönmez, İskender Yanova, Bedri Karpat, Ömürlü Limani, Zekavet Baralı, Hasibe B., Ayşe E., Halime A. They spent their precious time with me and shared their homes, stories and feelings with me.

I am thankful to Barış Çırpıcı, my home mate, who shared always all his feelings and thoughts. During writing my thesis, he provided all necessary things that I needed. *Adaşım* also always encouraged me in this process. I am also thankful to him. I would also like to thankful to my friend, Fırat Kurt who spent much of his time in my home for finalizing my thesis. Ozan Morgül also can not be forgotten here.

I can not also forget to mention Seçil Yılmaz here. She always encouraged me to see the light in the end of the tunnel. I am also thankful to Burak Gürel for his prompting questions and criticisms.

My dear cousin Dilek, and my friends Hacı (Emre) and Sonay also are very important during the thesis process. They listened most of my recorded interviews and translated them into word format. It helped very much while using the quotation. I also thank to Alpkın who shared all the same feelings in this thesis process.

I am grateful to my colleague Mine Gülen, who never stopped her support, Şermin Abdullah, Betül Tanbay, and all my colleagues (Tuna, Nilufer, Ahmet and Ferhat) in the Office of International Relations. They are hidden narrators of this study. I should also thank to Ergüven, Sevim, Halil, Evren, Nurçin, Muhammed, Cem, Yeliz, Erkal, Görkem, Foti, Stefo, Leyla *Abla*, Kadriye and Necla *Hanım*, and Kamber *Abi*.

Words can not express my gratitude to my big dearest family. They have managed to make me endure even to the most difficult tasks and periods. I encountered in my life with never ending support, love, patience and belief. I am deeply grateful to my wonderful parents, Semra and Recep Şen, and my brother Barış and his wife Esmâ Şen. I also want to thank my dearest cousins, Seda, Esra, Emre (Baralı), Özgür Ata, Emre (Bikriç), Arda, Serhat, İrem, Uğur, and Pınar.

Last but not least, I want to express my innermost thanks and my gratitude to my beloved one, *Bahar'im* for her never ending love, encouragement, help and faith in me. With her love, she will always be a source of inspiration for me.

Dedem Ramadan Şen'e
ve
Yeğenim Eren'e

TABLE OF CONTENTS

CHAPTER I : THE INTRODUCTION	1
CHAPTER II : OTTOMANS IN RUMELIA	12
The Practices of Ekrem <i>Bey</i> from Avlonia	12
The History of Balkans	13
Balkans with Numbers	19
The Committee of Union and Progress	23
The Committee of Union and Progress: Ideologies and Political Life	38
CHAPTER III: THE INFLUENCES OF YUGOSLAVIAN MIGRATIONS TO TURKEY AFTER THE 1950S	51
The Balkan Identities Changing in Turkey; The Ones Coming from the Other Side Of The Water...	51
Balkan Immigrants in Turkey with Numbers	62
Balkans and Problems in the Recent Date	65
Nationalisms and Their Sanctions: Different Communities of the Same Imagination	69
Changing Identities in Eastern Europe: Revolutions in Eastern Europe	70
CHAPTER IV: INTERPRETING THE INTERVIEWS	76
Methodology	76
Introducing the General Hypotheses	87
Historical Experiences of Interviewees	93
CHAPTER V: CONCLUSION	131
BIBLIOGRAPHY	136

CHAPTER I

INTRODUCTION

When nation states were constructed in the late eighteenth century and early nineteenth century (also after the dissolution of socialist countries, like Yugoslavia, and the Soviet Union), each society started to differentiate itself from the others by referring to its nation's uniqueness and identity.¹ In this respect, drawing the (geographical, political, ethnical, religious) boundaries of a nation depends on creating of the "other." Eric J. Hobsbawm, in the cause of millions of people have been died, lived in exile; like "country", "flag", "national unity and togetherness" concepts are continuing their own assets by differentiating themselves from the "other." In other words they need enemies for their own entities, if not they even create it internally or externally.²

The nation - state building process goes parallel with creating a "national identity" among all the people living in the same country. In this respect, it is necessary to create a nation state memory first through national education programs which are supposed to make these nations adopt and reproduce a nationality. Second, nationalism emphasizes that the reproduction of the official history creates a unique memory which differentiates a particular society from the "others." Finally, "national economy" replaces the non-local capitalist class with local bourgeoisie, which in

¹ Benedict Anderson described nation as an imagined political-social communities. Also, he said that all nations are imagined differently in different times. In this respect, the Balkans are the center of this imagination. Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler*, trans. İskender Savaşır, 2 ed. (İstanbul: Metis, 1995), 149-53.

² E.J. Hobsbawm, *1780'den Günümüze Milletler Ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*, trans. Osman Akinhay, 2 ed. (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995).

return strengthens the essentials of the nation state. These nationalities which consolidate their nationalism surround society in many respects, such as ethnic, political, religious, and economic.

We should not ignore the fact that nationalism or “nation” as construction / imagination contains a fixed reality in itself. As a result, although nationalism has different reflections in different times, it distinguishes a social and political entity which lives in a particular region or defines their identity in respect to that region and nationality from the others.

The most important factor that facilitates the internalization and collectivization of the national identity is that it establishes hegemony by the qualification of the founding subject over the people who live within the boundaries of the nation-state and who are from different ethnicities. The main focus for the founder elites at this point is unquestionably the minorities. The situation of minorities in any country should be analyzed under these sanctions. Minorities, who are the “others” for the founding elites, are seen as objects to materialize the country. In other words, although nation can not be seen or touched concretely, those minorities harden the nationalist feelings.³ At this point, to quote Slavoj Žižek’s crucial statement about nationalism will be helpful to express the importance of it:

Nationalism thus presents a privileged domain of the eruption of enjoyment into the social field. The national cause is ultimately nothing but the way subjects of a given ethnic community organize their enjoyment through national myths. What is therefore at stake in ethnic tensions is always the possession of the national Thing. We always impute to the “other” an excessive enjoyment: he wants to steal our enjoyment (by ruining our way of life) and/or he has access to some secret, perverse enjoyment. In short, what really bothers us about the “other” is the peculiar way he organizes his enjoyment, precisely the surplus, and the excess that pertains to this way: the

³ Dipesh Chakrabarty, *Provincializing Europe: Post Colonial Thought and Historical Difference* (Princeton NJ.: Princeton University Press, 2000), 148-49.

smell of “their” food, “their” noisy songs and dances, “their” strange manners, “their” attitude to work.⁴

In the establishment of nationality, the desire to be “the same” is considered to be an internal characteristic. While the construction of this sameness, as to be predicted, could be smoothed through identification with a concept of citizenship rather than ethnicity as in the case of the Velvet revolution and subsequent transformation in Czechoslovakia after 1989⁵, sometimes an identity based on a more radical ethnic or religious origin, bloody and racist transformation is possible as in the case of Yugoslavia after 1989. Radical nationalisms are built on the basis of ethnicity and / or religion and provide several solutions for different subjects. First, the racist tendency which defines itself as the primary subject perceives the other subjects that are thought to be alien as threats and tries to eliminate them as the only solution to the problem. On the other hand, the same radical nationalist solution, at other times, tries to solve its nationality problem by claiming that there was never any difference from the beginning, in an attempt to create the “sameness,” asserting a common origin, or trying to assimilate the “other.” In this manner, the nation-state, which is the founding subject, turns the national subjects inside its boundaries into objects to be chastened. Coming face to face with alternatives of elimination, assimilation, and genocide, migration is to be an inevitable solution. Compulsory migration and the exchange of populations can be seen within this nationalist–racist framework. In addition to this, it is possible to see this fact in the construction of many nation-states.

⁴ Slavoj Žižek, *Kırılğan Temas*, trans. Tuncay Birkan (İstanbul: Metis Yayınları, 2002), 214-5.

⁵ For more information see: Attila Agh, *Emerging Democracies in East Central Europe and the Balkans* (Cheltenham: Studies of Communism in Transition, 1998).

Under these characteristics of nationalism, we should underline that the Balkan region is a centre of the nationalistic differentiations and sanctions. However, in the Balkans, nationalism has been “imagined” over the definition of various religions. About the affect of religion on populations as a great identity, there have been two turning points for the Balkans. First, since the hegemony of the East Roman Empire, the Orthodox Church has maintained powerful influence in this region over ethnic identities.⁶ The second one was the Ottoman period and the first settlement of Muslims.⁷ Although nationalism has had one of the most effective and also in many cases destructive impacts on Balkan history for centuries, the religious affect on nationalism should not be ignored. According to Paschalis Kitromilides, during the Ottoman Empire, the importance of the Ecumenical Patriarchate kept the Balkan states from the new nationalism.⁸ This placed serious obstacles in the way of those attempting to use the Church’s powerful structure and authority to promote the imaginative construction of national identity.

Mostly after the French Revolution, many nation states emerged. However, the situation in the Balkans can be defined as belated nationalism. In the beginning of the nineteenth century, many nation states started to be established in the Balkan region. Kitromilides explains this belated ethnic consciousness by the belated national awakening of the Balkan states from the impact of the outside. On the other hand, as Maria Todorova states, that the internal dynamic powers should be taken into account in the case of nationalism in the Balkans, as well as its construction

⁶ Paschalis Kitromilides, *Enlightenment, Nationalism, Orthodoxy : Studies in the Culture and Political Thought of South-Eastern Europe* (Aldershot: Variorum, 1994), 149-53.

⁷ For further information about the settlement of the Ottoman Muslim population, see: Halil İnalçık, "Türkler Ve Balkanlar," in *Balkanlar* (İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı [OBİV] Yayınları, 1993).

⁸ Kitromilides, *Enlightenment, Nationalism, Orthodoxy : Studies in the Culture and Political Thought of South-Eastern Europe*, 180-81.

from the outside.⁹ Todorova stresses that explaining the nationalisms in the Balkans always by external factors or the impacts of Western countries is an orientalist attitudes of the developed (western) countries towards the Balkans. Moreover, Todorova says the followings about the orientalist attitudes towards the Balkan countries and the Balkans' construction:

“Balkanism” evolved independently from “Orientalism” and, in certain aspects, against or despite it, partially because southeastern Europe (or the Balkans) has been considered geopolitically distinct from the near or the Middle East. Its Christianity opposed it to Islam and fed the crusading potential of western Christendom. Despite many depictions of its (Orthodox) Christianity as “oriental despotism” inherently non – European or non western, still the boundary between Islam and Christianity continued to be perceived as the principal one. Moreover, Balkan self – identities constructed during the nineteenth and twentieth centuries were invariably opposed to “oriental others”: geographical neighbors, eg. The Ottoman Empire and Turkey, as well as regions within the area itself and portions of one’s own historical past (usually the Ottoman period and the Ottoman legacy).¹⁰

Despite the explanations about the nationalisms in the Balkans not only by Western factors but also by internal cohesions, the term “Balkanization” has been used as a term of humiliation or a symbol of antagonisms since the Balkan Wars in 1912-13¹¹ and the same ghost’s return in the 1990s. H. Şaban Çalış states that the term “Balkanization” is entered the terminology of the International Relations terminology after the eighteenth century as a part of the Eastern Question. In this terminology, balkanization means a region which always needs any help from the

⁹ Maria Todorova, *Imagining the Balkans* (Oxford: Oxford University Press, 1997).

¹⁰ Maria Todorova, "The Balkans: From Discovery to Invention," *Slavic Review* 53, no. 2 (Summer, 1994): 455.

¹¹ Şaban H. Çalış, *Hayaletbilimi Ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal Ve Balkanlar* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2001), 123-24. For further information about Balkanization in Yugoslavia, see: Branka Magas, "Yugoslavia: The Spectre of Balkanization," *New Left Review* (March-April, 1989); Milica Bakic-Hayden and Robert M. Hayden, "Orientalist Variations on the Theme "Balkans": Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics," *Slavic Review* 51, no. 1 (Spring, 1992).

outside among exceeding the nationalities.¹² At this point, the usage of this term also can show the difficulties in the Balkan region. However as Todorova writes “one would wish, unrealistically, that the users of ‘Balkan’ as derogation would implement Heidegger’s device to cross out Being while leaving both the word and its superinscribed deletion stand, because the word is inadequate yet necessary. At least the sign of deletion would caution against the metaphorical utilization of the term.”¹³

The nationalisms on the Balkans also can (and should) be discussed in another study. My main goal here is to present a short illustration of the Balkan region. With this information as a basis, we can discuss the immigrants from Yugoslavia better due to the fact that they emigrated from a region inundated with nationalisms. Since they depended on the Muslim community and had been subjects of the Ottoman Empire, they were seen as an opposition to the Christian community. Because of this, they were never totally included in the local Balkan population; they were also excluded in many respects. Although there was an important Muslim population in the Balkans, their villages or namely their lives, were separate from those of the other villages. The Muslim population in the Balkans will be analyzed in the following pages from secondary resources and from memoirs, but the main topic of this thesis is the Balkan immigrants, especially Yugoslavian immigrants in Turkey after the 1950s.

During the establishment period of the Turkish Republic, Balkan immigrants were totally supported by the Turkish population and the governments in the name of the Ottoman heritage and in the name of the Turkish identity. Moreover, Çağlar

¹² Çalış, *Hayaletilimi Ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal Ve Balkanlar*, 123-24.

¹³ Todorova, *Imagining the Balkans*, 37.

Keyder explains the reasons for this support in *State and Class in Turkey: A Study in Capitalist Development* as follows:

About half million people had migrated to Turkey during the Balkan Wars including the population exchange with Greece. Although those migrations made a contribution to become a Muslim of the Anatolia, they have moderated the economic deficit of the country after the emigrations of the trading class from Turkey in the establishment period...as hoped, those immigrants were tended to support nationalist attempts and supersede the non-Muslim population by reason of their new obtained statues. Because of this tendency, most part of these immigrants became identical with the state class under the nationalism flag, and they could not become a political class.¹⁴

However, after the decades of the establishment period, the official discourse changed towards the Balkans. The region was not mentioned, rather efforts were made to forget the metaphor “loosing the Balkans.”

This thesis examines the relationship among nationalism, migration and identity in Turkey after the 1950s by focusing on the narratives, experiences or the self definitions of Yugoslavian immigrants.

I intend to analyze how those immigrants define themselves and are defined by the local people from their narratives, including before and after their migration processes. Before the migration process, since they were depended on the Muslim communities and “subjects” dating back to the Ottoman Empire, I aim to study the ways in which they were excluded by the local Yugoslavian people. Todorova claims that

The Balkan Muslims, because they could not adapt to the national mode and were practically excluded from the process of nation formation, retained a

¹⁴ Çağlar Keyder, *Türkiye’de Devlet Ve Sınıflar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1989), 114. “...*Balkan Savaşları sırasında ve Yunanistan’la yapılan nüfus mübadelesi sonucunda yarım milyona yakın Müslüman ülkeye geldi. Bu göçler, Anadolu’nun Müslümanlaşmasına katkıda bulunduğu gibi, eski tüccar sınıfının çoğunluğunun artık ülkede bulunmamasının yol açtığı iktisadi kaybı hefiifletti...bekleneceği üzere, yeni edindikleri statü nedeniyle milliyetçi girişimleri desteklemeye ve gayrimüslim burjuvazinin yerini almaya çok hevesliyidiler. Bu eğilim nedeniyle, bu grubun büyük bölümü milliyetçilik bayrağı altında devlet sınıfıyla özdeşleşti ve rakip bir siyasi sınıf oluşturamadı...*”

fluid consciousness that for a longer time displayed the characteristics of a millet mentality, and thus the bearing of the Ottoman legacy. This does not mean that Islam, or for that matter religion, became an alternative form of national consciousness. What it meant was that on the one hand, the Muslims were marginalized in the face of a sphere that proved to be exclusionary to them; on the other hand, it induced them to look to the Muslim sphere as an acceptable assimilative alternative.¹⁵

After the migration process, the paradoxical situation of being “in between” continued for the immigrants.

In this sense, I will also quote their own experiences of being excluded by some local people of being included by some other local people. Besides the local people’s attitudes towards immigrants, their acts and attitudes towards the local people play a crucial role in this thesis. Most of them define themselves with a genuine Turkish identity, with their Muslim identity at the first hand, towards the exclusion of the local people. They were often accused of being Albanian, Yugoslavian, Tito’s Sons or non-Turk, or of being *gavur* meaning that they were not Muslim. However, some of them were accepted as genuine Turks and Muslims in the name of *evlad-ı fatihan* (Fatih’s Sons).

Under these essentialist paradigms, I aim to analyze the sameness and differences from immigrants’ daily experiences (also with the local people) in the light of Turkish nationalism. How interpreting the nationalism officially changed from term to term will be studied.

The Ottomanist nostalgia is very important among the immigrants and the local people’s point of view. Although there general disinterest in the Balkan and its population after the establishment of the Turkish Republic, immigrants date their existence to the Ottoman Empire and they planned their futures according to what

¹⁵ Todorova, *Imagining the Balkans*, 178.

they behaved was the continuation part of the Ottoman Empire, the Turkish Republic. Since the beginning of the official discourse about the national identity of Turkey, people who are from beyond the national borders (Balkan, Russian population) have been disregarded in the name of establishing a new Republic which did not share its past with the Ottoman Empire. The Balkans are an important illustration about this great disinterest and it should also have showed that there was no relation with the new Turkish Republic. Todorova describes about this oblivion as follows:

The attitude towards the Balkans, however, is much more complex, and reflects ideological tendencies, group interests, and individual preferences. There is, for example, a meeting ground between the official republican nationalist ideology and the radical Turkist – Turanist nationalism in their preference to forget about the Balkans not simply as the attribute of an undesirable imperial past but also as the most troublesome region of Modern Europe. The stress on Anatolia in the construction of the territorial aspect of Turkish nationalism has led to the widespread idea that the Balkans diverted precious attention and energy from “the pure Turkishness” of Anatolia, and in the end “betrayed” Turks.¹⁶

Many conservatives, who oppose to the republican ideology, from the Ottomanist perspective, keep the Balkans always alive. They maintain their connections with the Muslim population in the Balkans. After the dissolution of the communist bloc countries, like Yugoslavia, and the Soviet Union, many nation states emerged. Before the dissolution period, firstly, during the Turgut Özal government in Turkey, the tendency towards the Balkan countries and the Turkish population in the Soviet region emerged. Özal also stressed the importance of the Balkan peninsula dating back to the Ottoman Empire and the Turkish population outside the national borders. He also visited many Balkan countries during his presidency.¹⁷

¹⁶ Ibid., 50.

¹⁷ Çalış, *Hayaletbilimi Ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal Ve Balkanlar*, 140-43. H. Şaban Çalış importantly studied the tendencies towards to the Balkans during Özal’s presidency.

After his period, during Süleyman Demirel's presidency, Ottomanist nostalgia was emphasized. Beside the historical sequence, I would like to share an important memory from Ali Nejat Ölçen. He was a representative from the Republican People Party in 1977 who wrote that during a discussion in the National Assembly, he had mentioned that Süleyman Demirel's family was also from Yugoslavia and that they had emigrated from Yugoslavia to İslamköy. Demirel became nervous and demand Ölçen takes back his statement. Although Ölçen had many documents and a friendship with Yavuz Demirel, Süleyman Demirel was frightened to define himself as an immigrant from Yugoslavia rather a migrant from Central Asia as all Turks as said to have come. Ölçen thought that since Demirel defined himself as genuinely Turkish and Muslim, he did not want to be seen as mixed.¹⁸

As Kut¹⁹, Çalış²⁰, Bora²¹ and Todorova²² note, the remembrance of the Balkans through the Ottoman Empire in the 1990s was totally a political decision of the related governments. According to all of the theoreticians above, Turkey made an analogy with the hegemony of the Ottoman Empire in the past. From this perspective, by developing relations with the Balkans, Turkey could stand at a good

¹⁸ Ali Nejat Ölçen, *Faşizm Millet Meclisinde Yargılanıyor* (Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık, 1977), 6-7.

¹⁹ Şule Kut, *Balkanlar'da Kimlik Ve Egemenlik* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005).

²⁰ Çalış, *Hayaletbilimi Ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal Ve Balkanlar*.

²¹ Tanıl Bora, "Türk Milli Kimliği, Türk Milliyetçiliği Ve Balkan Sorunu," in *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, ed. Gencer Özkan and Kemâli Saybaşılı (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997).

²² Todorova, *Imagining the Balkans*. For nationalistic interpretations, see: İsmail Soysal, "Günümüzde Balkanlar Ve Türkiye'nin Tutumu," in *Balkanlar* (İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri (OBİV) Vakfı Yayınları, 1993); also see: Gencer Özcan, "Türkiye'nin Balkan Politikasına İlişkin Düşünceler," in *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, ed. Mustafa Bereketli (İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 1999); and Faruk Sönmezoglu, "Balkanlaşma, Özgürlük Ve Ortodoks Ekseni Üzerine Birkaç Söz," in *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, ed. Mustafa Bereketli (İstanbul: Yayıncılık Matbaası, 1999).

point politically over those new nation states in the Balkans and the Caucasus. For Kut, Turkey remained staid towards to new nation states Macedonia and the Bosnia Herzegovina.²³ Bora also explained the hegemony role of the Turkey as follows:

It should be noted that when either nationalist-conservatives and traditional Islamists, or nationalists or Western-liberals evaluated the Islam, they all accept the Turkey's hegemony, cooperation with Islam, as indispensable and a natural condition. Turkish media's diplomatic mission (pro insensitiveness towards the Islam countries) about the Bosnia Herzegovina has been meaningfully supported.²⁴

In the light of this nostalgia, immigrants from Yugoslavia play important role in the remembrance. How they were included in the name of this nostalgia will be analyzed in the following pages. On the other hand, from which perspectives they were excluded can be interpreted from a similar background.

²³ Kut, *Balkanlar'da Kimlik Ve Egemenlik*, 51-55.

²⁴ Bora, "Türk Milli Kimliği, Türk Milliyetçiliği Ve Balkan Sorunu," 203.

CHAPTER II

OTTOMANS IN RUMELIA

The Practices of Ekrem Bey from Avlonia

The Albanian territories, over which the Byzantine Empire had ruled approximately 1000 years and following this Ottoman Empire for almost 450 years, is still under the effect of the Ottoman era at all points. Regarding this issue, the memoirs of Ekrem Bey from Avlonia, *Memoirs from Albania of the Ottoman*, deals with the constructions in Albania specially, but generally the history of the Balkans and also distinguished figures during the period of Ottoman Empire from a general perspective. Moreover, it describes lucidly the remarkable incidents in the Balkans accelerated in the last period of the Ottoman Empire in detail. In this book, Ekrem Bey who was the witness of the last phase of the Ottoman Rule at the state level owing to his having been a member of an “aristocratic” family composed a study of not only diplomatic history, but also a memoir- history which is as rare literary form. The purpose of this part is to discuss the importance of south Balkan society at that time with the assistance of this “accumulation of experience” and to remark on recent Turkish history.

I think that to summarize the points which will be explained below in detail and in precise terms will be helpful. First of all, it will be meaningful to focus on what Rumelia represented for the Ottoman Empire. Furthermore statistical data is necessary to support this issue and to materialize the situation. In the second section, the identity confusion from the stand point of the people in the Balkans when the

Ottomans fell back from the Balkans and following this, their situation of “being in between”; the struggle of some of them who lived as Ottoman subjects and therefore their fight to perpetuate the Ottoman culture and the effort of the others who did not expect anything from the Ottomans, to continue their national struggle will be told. In particular from the viewpoint of Ekrem Bey and his experiences, that part will focus on the activities of some of the people in the first group in the foundation period of the Committee of Union and Progress and their efforts to embody their ideological gap with Anatolia as a location, and for the second group, the cause of their hopelessness regarding the Ottoman Empire. Needless to say, the precise distinction of these groups will not delay creating the “other.” At this point, in the early days of the foundation period of the Republic, the perception of Turks about the Balkan migrants into Turkey can be regarded as the part of this interesting distinction. Lastly, I think that it is a duty to comment about today’s facts regarding the Balkans and Balkan peoples in Turkey by using the historical narratives.

The History of the Balkans

The Balkans are one of the most significant geographical components which enabled the Ottoman State to be denominated as an empire. The existence of large, fertile and cultivable territories and the cultivation of most crops on these territories not only accelerated the economic development but also became a factor in reshaping the agriculture in Anatolia with the settlement policy and migrations. Likewise, the variety of resourceful mineral deposits and various types of agricultural products generated a crucial trade portfolio. In addition to these, the public who lived in the Balkans under the settlement policy (*iskân politikası*) of Ottoman established commercial relations with people from various denominations and religions,

therefore this situation contributed to a widespread cosmopolitan - middle class urban life.

In particular, Thessalonica became the gate leading to the heart of Balkans (and then to Europe) and with this feature was the center of a large trade network. In the same way, one of the most noticeable reasons for the aristocratic ambience of the whole of the book about memories from Ottoman Albania is the fact that Avlonia was a seaboard city in the Balkans and Ekrem Bey and his family were Ottoman border principals (*Sancak beyi*). It will be suitable to make some explanations about Ekrem Bey from Avlonia, his family and their aristocrat life styles. There is a serious divergence with the other social groups as can be generally seen among margraves (*uç beyi*) and noble families as stated above which had served the Ottoman Empire. It can be predicted that the basis of this divergence was economic and the divergence materialized from the distinctions like tax collector/tax payer and employer/employee.

The Ottoman Empire was always perceived as East against the West geographically and ideologically had been orientalized. In this context, the paradoxical thing is that the Balkans which constituted the western part of the Ottoman Empire geographically had a tendency to perceive Anatolia within this oriental idea for long years. Similarly, another different paradoxical manifestation of this idea is the different perception among the people living in the same environment but of different levels of classes. As this paradox can be predicted and observed in many locations, the “noble” segment did or could not establish relationship with the ordinary people, although they were always in contact with the West in the Balkans. At this point, this becomes meaningful. Ekrem Bey from Avlonia illustrates the

discomfort created by this perception explicitly by also judging himself in his book.²⁵

To give a case in point, consider the statement of Ekrem Bey at the beginning of the book: “I admit that it is impossible to write under these conditions which I have rejected inwardly before and made me feel a great sorrow. During my childhood I did not gotten into touch with the ordinary people.”²⁶

Besides their own aristocratic lives, since Ekrem Bey and his family were the leading family of the city, they always kept in contact with the people while finding solutions. The people, who had complaints about the bureaucracy requested help from the Avlonians who always dealt with Istanbul. In that period, the authority for solving blood feuds (*Kan davası*) among the Albanians was in the scurf of the Avlonians. In the same way, the Avlonians had the control and competence to assign the administrative officers in Albania.

After the lives of the Avlonians, we can focus on the general environment in the Balkans at the beginning of the nineteenth century. An observable distinction about nationalism was experienced after the fact that the delayed the reflection of the French Revolution began to be felt. The Serbian Rebellion (1804-1827) and the Greek Rebellion (1821-1830), occurred in the first quarter of the nineteenth century, becoming pioneers of nationalism-based rebellions. Furthermore, the successive national revolts that could not be controlled owing to the fact that it was the last period of the Empire, led to clear-cut opposition in the Balkans. At the same time, remarkable identity definitions emerged between two distinct groups, the supporters

²⁵ The genuine frankness of the author is felt on many issues throughout the book and this situation contributes to clarify the reader's opinion.

²⁶ Avlonyalı Ekrem Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, ed. Tanıl Bora, trans. Atilla Dirim (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006), 12. ‘...İçten içe reddettiğim ve beni derin bir üzüntüye sevk eden bu şartlar altında birşeyler yazmanın imkânsız olduğunu itiraf ediyorum. Çocukluğum boyunca halkla asla temasa geçmemiştim...’

of Ottomanism, hoping for the continuity of the Empire and supporters of the national revolts in expectation that only their own public could save them.

The formation of the national identity was problematic for people with strong religious ties.²⁷ In the Ottoman Empire, in which religious dissociations generated communions, the construction of national identities substantiated in a bloody opposition the effect of which can still be felt today.²⁸ In his book, *The Ottoman Heritage in the Balkans*, Kemal Karpat notes that the definition of “Ottoman Muslims” became equivalent to “Turk” in the Balkans.²⁹ Moreover he claims that the leaders of historical nationalists were fed up with myths, and that the situation in the Balkans was shaped with the help of “external power” in the last period of the Empire. He also stresses that after a long time (approximately 450 years), the disintegration of the Balkans began again particularly after the Berlin Agreement (1878).³⁰

Furthermore, before arguing the reasons for the national struggle, Karpat refers to Nicolae Batzaria (Sir Batzaria),³¹ who was a Macedonian Vlahs³² and had

²⁷ At this point, it is important to note that Bosnia-Herzegovina was able to establish a Muslim nation beyond a common race and language. For details about this subject see: Aydın Babuna, *Bir Ulusun Doğuşu: Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, trans. Hayati Torun (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000); and Fikret Adanır, *Makedonya Sorunu*, trans. İhsan Catay (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996).

²⁸ For detailed and theoretical study about the formation of religious communions in the Balkans see: Fatma Müge Göçek, "Ethnic Segmentation, Western Education, and Political Outcomes: Nineteenth Century Ottoman Society," *Poetics Today* 14, no. 3 (1993). Also historically, Wayne S. Vucinich, "The Nature of Balkan Society under Ottoman Rule," *Slavic Review* 21, no. 4 (1962). Furthermore, Vucinich states that Ottoman society was shaped with Anatolian, Muslim and Turkish sources, while (correlated with our main issue) there was a distinction in the Balkans between village and cities. He argued that there was continuous tension between the two groups, since the Ottomans inhabited in the cities were Muslims communion exempt from tax whereas the public in villages were Christians.

²⁹ Please also check: M. E. Durham, "The Turks and the Balkans," *The Geographical Journal* 51, no. 2 (Feb., 1918).

³⁰ Kemal H. Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası Ve Ulusçuluk*, trans. Recep Boztemur (Ankara: İmge Yayıncılık, 2004), 7-8.

³¹ Look for detailed information: in 'N. Batzaria'nın Anıları: Jön Türkler ve Milliyetçilik' *Ibid.*, 243-82.

been assigned to the Ministry of Public Works by Enver Pasha on January 1913 during the period of the second Union and Progress government, and he wrote the following regarding the fundamentals of nationalism and the following period:

According to the interests it was not an extraordinary situation to claim that one brother was Greek, the other was Bulgarian or Serbian. The Muslims speaking Slavs did not find to be called as Turk odd, but they consubstantiate themselves with the Ottoman State rather than the ethnic Turks. After 1878 a great deal of Bosnians speaking Slavic migrated into Anatolia and settled there. Today their descendants see themselves as Turks, although they are not.³³ ...the political revolts that happened between 1780 and 1850 in the Ottoman State, were not “nationalist-ethnic revolts” as argued; instead they were economic-social turbulence as a result of the collapse of the classical Ottoman system and its replacement with capitalism; lastly, the most crucial factor of the decline of the Ottoman State and the emergence of the independent Balkan nations was not the indocile resistance against the pressure of Balkan ethnical-nationalist societies, in essence it was the European intervention...³⁴

The fact that one of the sources feeding nationalism was “external powers” can not be denied; but the problem arises when this reason is ascribed essentially. The fundamental-essential nationalism which was protected under the external factors and created again, did not allow the other nations, in other words the “others,” to live at the beginning, still defining the word. To highlight the idea of a common religious, linguistic, national and economical unity is more subjective in the analysis of this situation. Although the statements of Karpat about this issue can explain a certain part by all means, focusing on the arguments of Ekrem Bey from Avlonia regarding the period and the Albanian National movement seems more functional in terms of citing an experience as it generates a more internal approach as an answer:

The public was divided into two everywhere. On one side, there was three-quarters of the public who answered the question of ‘Which nation?’ by

³² The society speaking Romanian and regarded as the descendants of Romes in Balkans.

³³ Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası Ve Ulusçuluk*, 9.

³⁴ *Ibid.*, 39.

saying “*Elhamdülillah. I am Turk*”. However, this answer should not be understood in its literal sense, due to the fact that it represented a belonging to a religion rather than belonging to a nation...The National Albanian movement takes action to struggle against this anti-nationalization increasing step by step for a century. The first acts about this subject were seen in the middle of the nineteenth century. This revival was the achievement of the resistance of the Albanians against the Turks and their centralization effort leading to a war (struggle against the political reforms [*Tanzimat Reforms*] made between 1843 and 1847) lasting for almost twenty years. On the other hand, it is certain that it had deeper psychological-national incentives.³⁵

While the views of Karpát summarize the people of the Balkans who were loyal to Ottomanism and were its subject until the last moment with the Balkan Wars between 1912 and 1913, if it is estimated according to the distinction made at the beginning of this essay, then it is a necessary to regard the explanations of the Avlonians which indicated the reproach of a family employed as Ottoman border principals and the public represented by the family, about being abandoned in the last period.

At this point, looking over the statistical population distribution and the demographical results of the migrations that involved people from various sources prepared before the establishment of the Committee of Union and Progress in the Balkans will yield clues about what the subject is. Moreover, these results will pave the way for evaluation of the situation with concrete data, and facilitate the explanation of the outcomes and requirements of the migration. If we put emphasis on the declaration of Hasan Bey who was the representative of Pristina in Kosovo, in article titled Union of Majority and Impacts on the Union of Majority (*İttihad-ı*

³⁵ Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, 157-8. ‘...her yerde halk ikiye bölünmüştü. Bir tarafta ‘nesin?’ sorusuna ‘elhamdülillah Türkiüm’ diye karşılık veren halkın dörtte üçlük kesimi bulunuyordu; ancak bu cevabı kelime manasıyla almamak gerekir, çünkü bir millete aidiyetten ziyade bir dine aidiyeti ifade etmekteydi...Milli Arnavut Hareketi, bir asırdan bu yana basamak basamak ilerleyen bu milliyetsizleştirmeye karşı mücadele bayrağını açmıştır. Bu konudaki ilk girişimler 19. asrın ortasında görülür. Bu uyanış Arnavutların Türklere ve onların merkezileştirme çabalarına karşı yaklaşık yirmi yıl süren bir savaşa (1843-1847 arasında Tanzimat Reformlarına karşı mücadeleler) varan direnişlerinin eseridir, ancak çok daha derin psikolojik-ulusal saiklerin olduğu da muhakkaktır...’

Anasır ve İttihad-ı Anasıra Darbeler) in the newspaper *Tanzimat*, we will be able to understand the concept of multi-culturalism and the reason that Ottomanism was more dominant than ethnic identities. In his article Hasan Bey states that:

In the first place it is obvious that this country (Ottoman Empire) is just like a corporate company jointly owned. This country is a company in which Turks, Albanians and also other nations have equal shares. Nobody has or can have supremacy over anybody.³⁶

From this perspective, any national identity could not be highlighted during the period in questions, rather being a subject of the Ottoman Empire in the name of Islam was important.

The Balkans with Numbers

Numerical data on the Balkans can be examined by using the writings of Kemal Karpat. Among other things due to the concern about running away from history, the focus here is on the values in the last period of the Ottoman Empire and the foundation of the Turkish Republic. In *The Ottoman Heritage and Nationalism in Balkans*, Karpat states that the Ottoman-Russian War, which occurred between 1877 and 1878 in the Balkan region, led to a remarkable change in the ethnic and religious formation of the state.³⁷ Emphasizing the fact that all migrations before this massacre was based on economics, he asserts that there was a variety of religions and the hegemony established by the religion with numerical majority over another religion

³⁶ Quoted by: Tarkan Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler Cilt 1: İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), 566. ‘...Evvvel beevvel bütün mânasiyle takdir edilmelidir ki, bu memleket [Osmanlı Devleti] müşterekülmenfa [ortaklaşa faydalanma] bir anonim şirkettir başka bir şey değildir. Bu memleket hem Türk hem Arnavut ve hem de diğer akvamın [kavim] mütesavi [birbirine eşit] hisselerle sahip oldukları bir şirkettir. Kimsenin kimseye bir hakk-ı rüçhanı [üstünlük] yoktur ve olamaz...’

³⁷ Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası Ve Ulusçuluk*, 232-3.

compelled the other religious identities to migrate following the breaking out of this war.

As was discussed above, being a Muslim formed a common denominator for the people who migrated. However, these people, who lived in the political, social, cultural and economic environment of the Ottoman State, continued their lives as Ottoman subjects under the dominion of religious values differing from the new ruling class. As a result, the Muslims began to become more homogenized.³⁸ Under these conditions, the characterization of Muslims as Turks in the Balkans takes a new meaning regarding the Ottoman Empire's policy to Turkify them.³⁹

Şükrü Hanioglu writes that it was impossible for Albanians to accept the Turkish identity as a main identity. He illustrates this point with the fact that the Albanians who became Muslims in 1909 and defined themselves as "Turks" in Konitza undertook several campaigns to abandon this attribute, and Muslim Albanians were prompted to establish a national religious organization.⁴⁰ Furthermore, in *The Ottoman Population*, which analyses the demographical and social features of the Empire between 1830 and 1914, Karpat states that the multicultural environment ended when Ottoman Empire began to lose its territories,

³⁸ Karpat states that the primary factor that contributes the duplication of the population is the family law and social order stemming from there. Kemal H. Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik Ve Sosyal Özellikleri*, trans. Bahar Tırnakçı (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), 17.

³⁹ In this sentence, the stress is on the *Balkan* Muslims including Albanians, Pomacs, Bosnians and Torbeshes. In other words, the Balkan population of Turkish origin was not taken into account. The instance of Fikret Adanir is affective at this point; a Macedonian speaking Turk considered that he was not Turk, rather Muslim or Ottoman (that is to say, the vassal of the Ottoman Sultan). On the other hand Muslim Bulgarians never saw themselves as the member of the Bulgarian nation, in contrast they defined themselves as Muslim or Ottomans '*les tres devoues sujets du Sultan*'. *Adanir, Makedonya Sorunu*, 9-10.

⁴⁰ M. Şükrü Hanioglu, *Osmanlı'da Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset Ve Tarih* (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006), 165.

particularly during the Ottoman-Russian War⁴¹ and the Balkan Wars in 1912 and 1913. As a result the Muslim subjects from different ethnic nations began to migrate into Anatolia at a constant rate. He explains the fact that the cause of the doubling of Istanbul's population in the 1890s was the Balkan migrations.⁴²

Karpat discusses the distribution of population; especially the population in the Balkans, according to the population census of 1831, and on the basis of Ottoman administrative divisions was using many sources. The number of Muslims in the Balkans is approximately around four million. Around 700,000 of this number constitutes Turks (at this point the words "Muslim" and "Turk" were used interchangeably, therefore it is highlighted that the number is not exact), more than one million included Albanians and over two million were Bosnians, Pomaks and Torbeşs.⁴³

Karpat who was enlightened by the study of Engin Akarlı about the Ottoman population, claims that at the beginning of 1820 the Muslim population in Ottoman territories was ten million. By the end of 1890, the population fell to almost six million with the loss of territories, some part of this population was killed by

⁴¹ The 1877-78 Ottoman Russian War is called as 93 War, because the war occurred in the year of 1293 according to Islamic calendar.

⁴² Kemal H. Karpat, *Ottoman Population, 1830-1914: Demographic and Social Characteristics* (Madison: University of Wisconsin Press, 1985), 86-105.

⁴³ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik Ve Sosyal Özellikleri*, 60-61. Looking at the statistical data, another interesting point indicated by Yıldırım Ağaoglu is that following the loss of Ottoman Russian War, the Bosnians firstly migrated from Bosnia to Skopje and then to Anatolia continuously. H. Yıldırım Ağaoglu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihî: Göç* (İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2001), 33-44. Also the numerical data given by Şevket Süreyya Aydemir from the study of Yusuf Akcura named *Our Period European Political History 1870-1877* is almost the same as that the ones from the memoirs of Kazım Karabekir. Şevket Süreyya Aydemir, *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa I. Cilt (1860-1908)* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972), 317; Kâzım Karabekir, *İttihat Ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)* (İstanbul: Emre Yayınları, 1994), 243.

Russians (nearly 300,000 people) and approximately 1.5 million people fled to Ottoman Rumelia, especially to Anatolia.⁴⁴

Although it seems there was coercion to migrate, the economic factors should not be forgotten. If several books of recent time including demographical information are examined, it can be seen that the Anatolian population decreased considerably in the same period.

The growing necessity for food in Anatolia and Thrace became a significant problem for the Balkan migrants and other migrants coming from Russia who were settled on land that was not or could not be cultivated. Moreover, the decreasing food production in the Balkans was shaped again by the migrations of the Balkan Muslims from and Russian into Anatolia. As is known, most of the migrants brought innovations about agricultural production, therefore Anatolia became a location for Ottoman subjects or Balkan migrants who had lost their lands, to enable production.

As was stated in the beginning, the loss of the Balkan territories which had generated the financial capital of the Ottoman Empire in many forms, and the increasing food shortages can be accepted as an incentive that leads to the migrations from Balkans into Anatolia. Regarding the statistical values of migration, Justin McCarthy, who has several writings about the issue parallel with the Official ideology / discourse, states that the number of migrants going from the Balkans to Anatolia before 1877 was 900,000 people.⁴⁵ Additionally, he gives information about the period between the Ottoman-Russian War and the Balkan Wars, by using the percentage values of post Ottoman-Russian War from the diagram of *Nations in*

⁴⁴ Karpal, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik Ve Sosyal Özellikleri*, 102-21. Under the heading of 'Population Movements in Ottoman State during 19th Century. Karpal gives the number of *Balkan* population of the Ottoman State in 1867 as six million taken from Selahattin Bey.

⁴⁵ Justin McCarthy, *Population History of the Middle East and the Balkans* (Istanbul: The Isis Press, 2002), 104.

Europe of the Ottoman. According to the diagram, the Muslim nation made up 51%, whereas the Greeks compose 25%, Bulgarians constituted 19% and the rest of the nations accounts for 5% of the population. Furthermore he declares that 413,922 people migrated into Anatolia after the Balkan Wars.⁴⁶ Similarly, according to the statements of Ekrem Bey from Avlonia the situation in Albania of the Ottomans was that 1,900,000 were Albanians. Of these, 1,570,000 were Muslims, 120,000 of them were Catholics and 210,000 of them were Orthodox. There were also 30,000 Vlachs (Orthodox), 45,000 Greeks (Orthodox) and 85,000 Slavs (Orthodox).⁴⁷

In general, these statistical data are influential in terms of indicating the seriousness of the situation. Following these data and evaluations, I will highlight the ideologies which were formed by the migrants from the south Balkans. First of all, it is crucial to focus on people from the south Balkan involvement in the Committee of Union and Progress, owing to the fact that this Balkan group aimed at Ottomanism in their migration policy. In addition, the evaluations of Ekrem Bey who participated in the Albanian national movement, will contribute important information about that period.

⁴⁶ Justin McCarthy, *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922* (New Jersey: The Darwin Press, 1996), 136,61. Here are the sources to find detailed information about the migrations from the Balkans to Anatolia: Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Göçler (1877-1890)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994); Bilal N. Şimşir, *Rumeli'den Türk Göçleri: Belgeler* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989).

⁴⁷ Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, 201. *Bahsi geçen sayılarda milliyetçilikle ilgili konumuzu oluşturan Müslüman nüfusun Türk olarak birçok yerde ele alındığından ve kendisinin de bu anlamda kullanabildiğinden bahsetmektedir.*

ABDÜLHAMİD'İN AĞZINDAN BİR NUTK-I HÜMÂYUN

*Kal'a-i âsâr-ı zulme verdim istihkâm-ı tam
Ettim istibdad ile tarihe ibka-ı nâm
Öyle tarsîn eyledim olsa cihan zir ü zeber
Attığım üss-i mezâlim haşre dek eyler devam
Ben o cellâdım, vatanda açtığım her yârenin
İltihâbı bir zaman etmez kabul-i iltiyâm
Nerde Cengiz, Engizisyon, nerde Haccac ü Yezid,
Nerde Timur, Hülâgû, nerde ecdâd-ı izâm
Nerdedir Şeddâd ü Nemrûd, nerdedir Ad-u Semûd
Her cihetçe zâlimân-ı dehre ben oldum imâm
Ben ölürsem mülk-ü millet bitmeden volkan gibi
Ka'r-ı lâhdinden tüter eflâka dâd-i intikam!
Ol kadar ezdim şu miskin milleti ki etmesin
Fasl-ı dâvâ eylemek'çün rûz-i mahşerde kıyâm!*⁴⁹

The Balkans were the geographical center of the movement and the Committee of Union and Progress. The CUP was methodologically influenced by many of the regional organizations, called *komitacı*, especially Macedonian Domestic [Revolutionary] Organization [*Makedonya İç İhtilalci Devrimci Örgütü*. VMRO]⁵⁰. As Erik Jan Zürcher⁵¹ points out in his many articles and books,

⁴⁸ The establishment of the Committee of Union and Progress is a detailed and important subject. General information will be given about this subject in that article. For detailed information, the following books can be checked: Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler Cilt 1: İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*; Ahmet Bedevi Kuran, *İnkılap Tarihimiz Ve Jön Türkler*, 2 ed. (İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000); Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, trans. Fatmagül Berktaş (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985); Karabekir, *İttihat Ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)*; M. Şükrü Hanioglu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat Ve Terakki Cemiyeti Ve Jön Türklük (1889-1902)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1985); Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1983); Ahmet Rıza, *Anular* (İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 2001); İbrahim Temo, *İttihat Ve Terakki Anıları* (İstanbul: Arba Yayınları, 1987). For detailed information about economic policies of the Committee of Union and Progress, please see : Keyder, *Türkiye'de Devlet Ve Sınıflar*, 71-101; Zafer Toprak, *İttihat Terakki Ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi Ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918* (İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık, 2003).

⁴⁹ Neyzen Tevfik

⁵⁰ The memoirs of Leon Trotsky, who joined the Balkan Wars as a journalist, is an interesting source for the VMRO whose name underwent meaning changes. Leon Troçki, *Balkan Savaşları*, trans. Tansel Güney (İstanbul: Arba Yayınları, 1995), 273-83. Secondly, the historical study of Fikret Adanır is a very valuable source: Adanır, *Makedonya Sorunu*, 119-25. There are different dimensions of the policies in Yıldırım Ağanoglu's book. Ağanoglu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi: Göç*, 45-9 , 105-6.

⁵¹ Erik Jan Zürcher, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, trans. Yasemin Saner Gönen (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001); Erik Jan Zürcher, *Savaş, Devrim Ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi*

the Turkish Republic is a continuation of the Committee of Union and Progress and consequently many of the ideologies brought by the unionists became permanent.⁵²

The fact that these policies and their implementations are the initiation and foundation of the process of transition from Ottomanism to Turkism is one of the most significant parts for our topic.

Similarly M. Şükrü Hanioğlu states that republican ideology did nothing about the determination of the main identity but substituted the concept “Turk” for “Ottoman.” He says;

In this respect the republican ideology did not bring any novelty by itself; however, during the process of building a nation based on nationality, it limits further the spaces within which lower identities move regarding the “Ottoman” main identity and attempts to reduce these lower identities to the folkloric level through filling the meaning of the concept (Turk) with the values of dominant culture, inventing legends referring to this culture, through making a “bright history” of the concept as the basic history referent.⁵³

The propaganda for Turkism by the Young Turks, about which will be discussed with references to the Ekrem Bey from Avlonia, regarding the relations of Avlonian with the Young Turks and his harsh criticisms about the policies of the Committee of

(1908-1928), trans. Ergun Aydınoglu (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005); Erik Jan Zürcher, *Yıkımın Ve Yenilenmenin Mimarları: Kemalist Jenerasyona Ve Jön Türklere Dair Bir Grup Biyografisi Denemesi*, trans. Bayram Şen-Fırat Kurt, *Mete Tunçay'a Armağan* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007). Ferzo Ahmad'ın da görüşleri Eric Jan Zürcher ile aynı doğrultuda ve önemlidir. Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*.

⁵² Zafer Toprak emphasizes that nationalism, populism and statism were enhanced by the Unionist people in the period of the Second Constitutional monarchy, were the main principles accepted by the republican states and the People's Party (Halk Fırkası). Toprak, *İttihat Terakki Ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi Ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918*, 17.

⁵³ Hanioğlu, *Osmanlı'da Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset Ve Tarih*, 172. ‘Bu anlamda Cumhuriyet ideolojisi bizzat bir yenilik getirmemekle birlikte, milliyetçilik temeline dayanan ulus inşası sürecinde bu kavramın içini bu kez bütünüyle hâkim kültürün değerleriyle doldurarak, bu kültür merkezli efsaneler yaratarak, onun ‘parlak geçmişi’ni temel tarih referansı haline getirerek alt kimliklerin hareket alanını, ‘Osmanlı’ üst kimliğine nazaran daha fazla sınırılıyor, onları tamamen folklorik düzeye indirgeme girişiminde bulunuyordu’

Union and Progress, after pointing its historical background, was an impediment to the consistency of the other nations within Ottoman society (and even Muslim ones).

A group of medical students (Ohrili İbrahim Temo, Diyarbekirli İshak Sukuti, Kafkasyalı Mehmed Reşit and Arapkirli Abdullah Cevdet) established an organization named the Ottoman Unity Society (*İttihad-i Osmani*) in 1889 with a hope to bring the parliamentary regime back against the increasingly repressive government of Abdülhamid⁵⁴. During the same period, the Ottoman Society for Union and Progress (*Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti*) was established in Paris by Ali Rıza Bey.⁵⁵ A short time later, in 1896, these organizations were united and because Ali Rıza Bey believed that the names such as Islamic Unity Society (*İttihad-i İslam*) or Ottoman Unity Society are not clear enough, the newly established organization was called the Committee of Union and Progress.⁵⁶

The most significant conflict among these student associations whose branches were spread all over the empire took place between Paris and Istanbul. The conspiracy of the Istanbul branch to bring Abdülhamid down was not supported by the Paris branch. In a general outlook, these organizations, through the Paris branch, published several journals which made severe criticisms of Abdülhamid and demanded the return to parliamentary system. However, Abdülhamid was not a leader who was open to criticism and he exiled the members of the Istanbul branch to Tripoli and Fizan by the help of spy (*jurnalci*) students in order to control the situation.

⁵⁴ Temo, *İttihat Ve Terakki Anıları*.

⁵⁵ Rıza, *Anılar*.

⁵⁶ *Ibid.*, 30.

Furthermore Abdülhamid attempted to interfere in the situation in Paris and to split up the organization, the structure of which was already quite fragmented. He was partly successful in this task. In 1902, the organization was divided into two: on the one hand, Prince Sabahattin established League for Private Initiative and Decentralisation (*Teşebbüs-ü Şahsi ve Ademi Merkeziyet Cemiyeti*); on the other hand, Ali Rıza Bey and his followers had founded the Committee of Progress and Union (*Terakki İttihat Cemiyeti*).⁵⁷ After this date, Abdülhamid was able to control the activities in the domestic region; all the opposition came from the foreign branches of the organization, even though they were divided.

Zürcher emphasizes the continuity of the foreign activities of the Paris branch of the Committee of Union and Progress and states that the organization gained a more stable character after Dr. Bahattin Şakir joined the movement and renamed it the Committee of Progress and Union (CUP) in 1905.⁵⁸ Additionally, Tunaya writes that the domestic activities of the organization started in 1906, one year after the activation of the foreign branches, by the Ottoman Freedom Society (*Osmanlı Hürriyet Cemiyeti*) founded by the military officers from the Third Army in Thessalonica. These officers had been sent to suppress rebellions in the Rumelian provinces and had learned the organization model of the rebels (*komitacı*) and implement them in their own organization structure. Beside this *komitacı* tradition, Unionists were able to perform political activities under the name of *Hilal* and the

⁵⁷ Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler Cilt 1: İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918* 50-54.

⁵⁸ Zürcher, *Yıkımın Ve Yenilenmenin Mimarları: Kemalist Jenerasyona Ve Jön Türklere Dair Bir Grup Biyografisi Denemesi*, 7. (unpublished work)

Ottoman Freedom Society because they took part within the activities of the Masonic lodge in Balkans.⁵⁹

Tarık Zafer Tunaya added that these organizations which were founded in military schools in Rumelia had found the chance to work and discuss within the Masonic lodges in Thessalonica, named *Macedonia Risorta* and *Veritas*.⁶⁰ Tunaya sees the Unionists as Turkish Jacobins and argues that they were from a revolutionary generation which “[held] sublime sacrifices and uttermost disappointing extremities together.” They were unable to leave *komitacı* behaviors behind even after they formed a legal and open party.⁶¹

Contended earlier, the cosmopolitan characteristics of Rumelia at that time were an important inhibitor for discussing new ideas and theories. About this issue, Tunaya and Zürcher state a common point that, this newly emerging movement was neither a product of the first Young Turks nor a branch inspired by Bahattin Şakir Bey nor Ahmet Rıza Bey. Tunaya describes this new organization as follows:

The organization established in 1906 [was] neither the product of the works of 1889 nor of the European Young Turks. The Committee of Union and Progress [was] a direct consequence of ventures in Rumelia the political environment of which was freer than that of Istanbul –although the military schools played an important role during these process.⁶²

⁵⁹ Here, traditional membership ceremonies, as described in the memoirs of Kâzım Karabekir and Enver within the Committee of Union and Progress are noteworthy (such as accepting members in red clothes and wearing masks and taking the oath with their hands on their arms and the Kuran, which scene we can come across even today [!] in the rituals of the nationalist *Kuvvâcıs*). In their oaths they say; ...*Dinim, vicdanım, namusum üzerine yemin ederim ki esas maksadı, İslamiyet'in tealisine ve Osmanlıların ittihad ve terakkisine çalışmaktan ibaret olmaktan bu cemiyetin dahili olduğum şu geçeden itibaren her türlü usul ve kavaidine tatbiki hareketle beraber hiçbir sırrını hariçten hiçbir kimseye ve hatta efradı cemiyetten mezun olduklarımdan gayrısına katiyen faş etmeyeceğim...Şayet bunca taahhüdâtı namuskaraneyle rağmen hiyanet edecek olursam alçaklık edenlere nerede bulunursa bulunsun takibe memur edilen zabıtâi cemiyetin icra eyleyeceği idam cezasına karşı şimdiden kanımı helal ederim. Vallahi Billahi.* Karabekir, *İttihat Ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)*, 517-8.

⁶⁰ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938): Kanuni Esasi Ve Meşrutiyet Dönemi 1876-1918* (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001), 130-35.

⁶¹ Ibid. ‘...yüce fedakârlıklarla, en hayal kırıcı aşırılıkları...’

⁶² Ibid., 131. ‘...1906'da kurulan cemiyet ne 1889'daki çalışmaların, ne de Avrupa Jön Türklerinin eseri olmuştur. İttihat ve Terakki, Doğrudan doğruya –askeri okulların da büyük payı olmakla

Even though this organization was started in Edirne by Talat, who was the manager of the Telegraph Office in Thessalonica,⁶³ Zürcher points that the organization started activist policies after the involvement of Evranoszade Rahmi Bey and Midhat Şükrü Bey.⁶⁴

On the other hand, Ahmet Bedevi Kuran states that the organization was established at the Medical School and reshaped in Rumelia and within the process leading to the Constitutional Revolution; Niyazi Bey from Resne (*Resneli Niyazi Bey*) is generally disregarded by scholars.⁶⁵ *Kolağası Resneli Niyazi* went to the mountains in order to protest the indifferent attitude of Abdülhamid's government concerning Rumelia and to reinstate the constitutional regime, especially after the Mürszteg Program, which was accepted within the Reval Negotiations during which the King of Britain and Russian had met in 9 June 1908. It is important to note that *Kolağası Resneli Niyazi*, who had been assigned to suppress the rebellion of Bulgarian *komitacı* groups, used the same methods of those *komitacı*s to express his demands. Kuran mentions the courageous gestures of *Resneli Niyazi*⁶⁶ and the

beraber- Rumeli'de, İstanbul'a oranla, çok daha özgür olan bir iklim içindeki girişimlerin çocuğudur...

⁶³ H. Cahit Yalçın, *Talat Paşa' Hatıraları* (İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 1998). Talat states that all Ottoman components will be pleased with the reforms of the Committee of Union and Progress, at the beginning of his memoirs. Moreover throughout the memoir, he states all non-Turk factors (Greeks, Kurdish, Armenians and Albanians) constitute a continuous threat. He has said to Ekrem Bey from Avlonia in one of their encounters; '...siz Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün dönemlerinde tebaa ve reaya olarak değil, aksine efendi ve amir olarak yaşadınız. İmparatorluğun ve dinin kudretinden, Türklerden fazla yararlandınız. Bugün ise döneklilik yapıyor, bizimle birlikte el ele kurtuluş için çalışmak yerine, batmakta olan gemiyi terk ediyorsunuz...' Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, 126-7.

⁶⁴ Zürcher, *Yıkımın Ve Yenilenmenin Mimarları: Kemalist Jenerasyona Ve Jön Türklere Dair Bir Grup Biyografisi Denemesi*.

⁶⁵ Kuran, *İnkılap Tarihimiz Ve Jön Türkler*, 307-17.

⁶⁶ Resneli Niyazi, who was a supporter of the Ottoman, has stated that he has rioted in the name of *İttihad-i Osmani* and his purpose had been to reinforce the rebellion against Ottoman permanence and Abdülhamid '...Şiddetli icraatımız, Bulgarları kan ağlatıyordu. Fakat onlardan çok, ben azap

Monastir branch of the Committee of Union and Progress and he criticizes that the Thessalonica branch of the organization for claiming responsibility for these actions.

It is interesting that Ekrem Bey from Avlonia met with rebellious military officers *Resneli* Niyazi and Tetovolu Cafer Tayyar from the garrison located in the west of Prespa Lake between Ohri and Bitola. In this respect his accounts concerning Albanian Niyazi and Tayyar are especially important due to his first-hand testimony on the situation:

They are the examples showing that the Albanian people who had leading position within the Young Turk movement had very different mind frames and world views (he mentions about *Resneli* Niyazi and *Tetovolu* Tayyar). *Resneli* Niyazi embraced Turkish nationalism thoroughly. While he was narrow-minded, simple and insignificant military officer, Cafer Tayyar from Tetovo was an ambitious and, to some extent arrogant man. Tetovolu Tayyar believed that at first it was necessary to support the Young Turks and after their goals were achieved –as it is indicated in propagandas- the Albanians would be granted with the political power for the issues concerning their lives and furthermore a special position would be given to them against the Slavs and Greeks. After the victory of Young Turks, these leaders were discarded, not only because they are politically insufficient, but also they were Albanians although their opinion varied greatly, I believe.⁶⁷

duyuyordum. Meyus oluyordum. Çünkü hükümetin istibdadına karşı hürriyetleri, kavmiyetleri için silaha sarılan bir kavmin kuvvetini mahvediyordum. Ne yapayım, tabi olduğum devletin menfaati, başka bir yol tutmaya mani idi...’ For detailed information please see, *Resneli Niyazi, Anılarım: Balkanlarda Bir Gerillacı*, trans. İhsan Ilgar (İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1975).

⁶⁷ Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, 231. ‘...Jön Türk hareketi içinde Arnavut kanı taşıyan önde şahsiyetler arasında ne kadar farklı görüşler ve düşünce yapıları olduğunu karakterize eden örneklerdir [*Resneli Niyazi ve Tetovolu Tayyar*’ı kastederek]. *Resneli Niyazi* Türk merkezîyetçiliği fikrine tümüyle teslim olmuştu. O basit, önemsiz, dar kafalı, son derece sınırlı bir dünya görüşüne sahip bir subayken, *Tetovolu Cafer Tayyar* hırslı, biraz kendini beğenmiş bir adamdı. Jön Türklerin çabalarını önce desteklemek gerektiğini, bu hedeflere ulaşıldıktan sonra – propagandalarının vaat ettiği üzere- Arnavutlara kendi yaşamlarını düzenleme fırsatının yanı sıra, Slavlara ve Yunanlılara karşı imtiyazlı bir konum sağlamak zorunda kalacaklarını düşünüyordu. Jön Türklerin kazandığı zaferden sonra bu iki önderin saf dışı bırakılmasında onların siyasi yetersizliklerinin yanı sıra, Arnavut davasına değişik açılardan bakmalarına rağmen, neticede Arnavut kökenli olmalarının da rol oynadığını düşünüyorum...’ Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, 231. On this issue, Hanioglu states that *Resneli Niyazi* Bey, who attended meetings with the Albanian nationalists, has defended that the Young Turk movement was not really a “Turk” movement, and gave himself as an example. However, he also stated drawees did not consider him a real Albanian and they rather considered him as a turkicized person attending meetings in the name of Turks. Hanioglu, *Osmanlı'da Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset Ve Tarih*, 170-1.

Tunaya provides another perspective to the issue and contends that *Resneli* was not the only one who joined the band. Niyazi Bey in Resne and Ohri, Enver Bey⁶⁸ in Tikveş, and Hasan Tosun Bey in Albania went to the mountain and started various rebellions.⁶⁹ Following different memoirs, we can see that the political initiations and activities of the centre in Thessalonica were in accordance with the aggressive attitude of the Monastir branch. However, even those who engaged in these aggressive activities did not want to keep the political militarist attitude within the political party (*Fırka*) after the Second Constitutional Revolution. Even more, Kâzım Karabekir criticized the Committee of Union and Progress of being a government and says:

The Committee of Union and Progress⁷⁰ was an organization to which our history will express its gratitude all the time. What makes it depreciated and downgraded is that it entered politics under its own historical name; the Party of Union and Progress. I had tried much in order to prevent it what it is today because it was a part of the organization; however the parasites who stuck to the organization lead those who were once humble to the abyss of ambition and despotism through the art of attunement. It is a necessity that the proud history of the organization should not be confused with the mistakes and responsibilities of the party... As the Committee of Progress and Union, which had once led to the declaration of constitution, turned into a party, the intrigues of those who aimed to develop illegal interests seized the party and consequently it showed great deficiencies and discords within.⁷¹

⁶⁸ What Enver Bey from the Monastir branch wrote before they left for the mountains is important to show the seriousness of the situation: ‘...*Vardar Kapısı*’ndan çıkarken nişanlarımı söktüm. Biraz müteessirdim. Bütün eski hayallerim; iyi, büyük bir asker olmaktı. Halbuki şu andan itibaren, artık bir hiçtim. Kim bilir nerede ve hangi kurşunla vurularak, kim bilir nerelerde kalacak ve asi diye, bir köşeye atılacaktım. Ama bir gün gelecek ve o gün beni rahmetle ananlar, elbette bulunacaktı...’ For detailed information, see: Aydemir, *Makedonya’dan Ortaasya’ya Enver Paşa I. Cilt (1860-1908)*, 445.

⁶⁹ Tunaya, *Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938): Kanuni Esasi Ve Meşrutiyet Dönemi 1876-1918*, 135-6.

⁷⁰ The expression they used to show they had separated from first generation of Union and Progress and become a new union..

⁷¹ Karabekir, *İttihat Ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)*, 22. ‘...Terakki ve İttihat Cemiyeti71, tarihimizin her zaman için iftihar edeceği bir teşekküldü.Onu sarsan, solduran; kendi tarihi adı ile İTTİHAT ve TERAKKİ Fırkacılık hayatına atılması ve kendi kendini aşındırması olmuştur. Cemiyetin bir uzvu sıfatıyla, onun bu vaziyete düşmemesi için, ben çok uğraşım; fakat Cemiyetin bünyesine yapışan tufeyliler, hazıra konmak için o eski ferağat sahibi başları, nabız tutmak san’at ile hırs ve istibdat çukuruna sürüklediler. Cemiyet’in şerefli tarihi ile Fırka’nın hata ve mesuliyetleri birbirine karıştırılmamalıdır... Meşrutiyetin ilanına ön ayak olan İttihat ve Terakki, Fırka haline girince

The political life of the Committee of Union and Progress started after its victory in the Second Constitutional Revolution in 1908 and lasted until 1918. If we take the effects of the Balkan Wars (1912-13) and World War I (1914-18) during this period into account, it becomes clear that the situation was very difficult for the CUP. Of course these difficulties brought the chance for the Unionists to exercise policies aiming to create a homogeneous society and to implement nationalist ideology.

Regarding this issue, Benedict Anderson⁷² points to the concretely discernable inner and outer enemies but gives special attention to the invented / created domestic or foreign enemies. Thus, although nationalism takes many forms in different periods, what it generally does is to differentiate a social entity from the others and to surround those who identify themselves with that society or those who live within specific geographical sites.⁷³ With respect to this point we can make an additional assertion: although we accept the invented nature of nationalism, it is important to give attention to the fact that the events which took place in those days objectified this “created” ness.

The psychological trauma of the war environment and the existence of concrete enemies contributed to insert a collective memory. The Unionists codified Armenians, Greeks (*Rums*), Albanians, and Kurds as inner enemies or traitors, while attempting to create a social memory which in itself belonged to the unionist tradition through differentiating themselves from the others. As a result of this

siyasetten gayrı meşru istifadeler temin etmek isteyenlerin entrikalarına kapılarak bünyesinde zaaflar ve tefrikalar baş gösterdi...'

⁷² Anderson, *Hayali Cemaatler*.

⁷³ Bayram Şen, "Değişen Balkan Kimlikleri," *Toplum ve Bilim* 106 (2006).

creation of different enemies, they drew their social and political boundaries and claimed an ideological cohesiveness within. At this point, the boundary was the line through which the nation state constituted its power, exercised the law-making violence, and assumes itself as omnipotent.⁷⁴

It would be historically meaningful to look at the biographical studies of Zürcher about the founder figures of the Committee of Union and Progress. He focuses on the founders and executive managers of the Thessalonica and Monastir branches of the 21 committee executive elites and makes statements about their geographical origins:

Another common factor in their background, which would prove to be significant later on, is that of their geographical origin: Six hailed from the Ottoman Balkans, two from the capital Istanbul, two from Bursa and one from Adapazarı. This predominance of the Balkans, the presence of the capital and the western coastal plains of Anatolia, as well as the complete absence of people from the Anatolian inland, Kurdistan, the Arab provinces or the Muslim areas of the Russian Empire makes this group noticeably different from the subgroup of early Young Turks in geographical origin.⁷⁵

As we reflect upon the *komitacı* tradition of the Balkans, which is an important part of this section of the thesis, we can deduce that the most of the population had been trying to create an Ottoman Unity Society. On the other hand, the nationalist struggle in Anatolia was born in the Balkans, considered the cradle of the nationalist rebellions as a result of the same tradition. The most of the Unionists in Thessalonica and Monastir provinces had seen these nationalist rebellions as consequences of the wrong policies of Abdülhamid and they partly believed that these minorities were right in their claims.

⁷⁴ Lenio Myrivili, "Bir Performans Olarak Sınır," *Toplum ve Bilim* 106 çev. Bayram Şen (2006).

⁷⁵ Zürcher, *Yıkımın Ve Yenilenmenin Mimarları: Kemalist Jenerasyona Ve Jön Türklere Dair Bir Grup Biyografisi Denemesi*.

Resneli Niyazi, who was an Albanian, asserted that these nations were pursuing independence due to the inability of Abdülhamid to sustain social solidarity. The Unionists, who had substituted their spatial lost in the Balkans with Anatolia, initiated the organization in the Balkans not only because there was a liberal city life in Balkans but also because there were officers of the Empire in this region and had close connections with Ottomanist ideology.

On the other hand, the native public was mixed up in this diversification. The externalization policies resulted from the efforts of the Ottoman State in its last period and then the CUP, led to a favorable situation that supported national revolts. Another factor in the formation of the late nationalism (affects of the French Revolution) in Balkans is the fact that each nation had a historical past centered on each piece of land and they wanted to construct their borders. This desire created another matter of claiming ownership in particular among the Macedonians, Bulgarians, Greeks and Albanians.

In the same way, it became another irony when Austro-Hungarians acquired Bosnia and they continued their struggle to gain the lost Ottoman territories against the other nations that wanted to possess these lands. While Kâzım Karabekir described the CUP in his memoirs, he states that the efforts to disintegrate the Ottoman State were continuously armed and revolts were made with the support of foreign powers. He also criticizes the ungratefulness of the “others” who assumed threatening attitudes, including the Greeks, Armenians, Bulgarians, Serbians, Arabians⁷⁶ being under the “same group” and Albanians.⁷⁷ He defines the Committee of Union and Progress like this;

⁷⁶ As an example of Young Turk’s relationships with Arabs, see; Hasan Kayalı, *Jön Türkler Ve Araplar: Osmanlı İmparatorluğu'nda Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği Ve İslamcılık (1908-1918)*, trans. Türkay Yöney (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998).

Here it is: the committee which was established as a result of this combination with the purpose of demonstrating that the genuine owner of this country is not only the Sultan and his subjects, but also the nation who acquired this land at the expense of their lives and endeavors to protect it, is the Committee of Union and Progress...to the damn cruels, to the supporters of the damn cruel. The hate goes to the ones applauding the cruel, shame on the ones afraid of the cruel.⁷⁸

In addition to the external factors, the struggles of the working class against the domination on which they were dependent became another factor which reinforced nationalism, made nationalism such an important thing, and in essence deviated to nationalism in the course of time. The structure in which religious elements or religious communities played roles in the formation of the class conflict in the Balkans, or economic conflict emerged on the Ottoman territories makes the diversification clearer with the existence of nationalism. Çağlar Keyder, who makes significant explanations about the period of Young Turks in his book *State and Classes in Turkey*, asserts that the intention of the CUP in forming the concept of Turkism contains the effort for creating a class upon the middle class of minorities, in fact. About the national middle-class of Muslim Turks;

If their class conflict with the Christian bourgeoisie was not moved to the level of ethnic religious conflict, the political discipline contributed by the bureaucracy over the economy could refer to the regeneration of its hegemony within the social structure. ...minorities were regarded as not only advocates of the Market idea and the bourgeois factors of the capitalist system that will eliminate the traditional administration class eventually, but also the inner boosters of imperialism to prevent the bureaucracy from creating the traditional balance among classes.⁷⁹

⁷⁷ Karabekir, *İttihat Ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)*, 31.

⁷⁸ Ibid., 24,31. ‘...İşte; bu kaynaşma neticesinde memleketin hakiki sahibinin sadece Padişah ve bendeleri değil, onu kanı pahasına kazanan ve korumaya çalışan millet olduğunu fiiliyat sahasında isbat etmek makasadile kurulan cemiyet İttihat ve Terakki’dir...lanet zalimlere lanet zalimin yardımcılara. Nefret zalimi alkışlayanlara, yazıklar olsun zalimden korkanlara’

⁷⁹ Keyder, *Türkiye’de Devlet Ve Sınıflar*, 93-95. Keyder explains in detail how the bourgeoisie class was constituted, which issue has been a point of ongoing up-to-date debate related to the establishment of a republic. He mentions that the Unionists who tried to constitute a national bourgeoisie, benefited from nationalism as a commercial partner and thereby constituted ‘national’ companies via local organizations of the society. Zafer Toprak talks about the impact of Union and

The different reflections of the liberal nationalist revolts in the Balkans and the rebellions of the “Young Turk” groups can be observed in distinct ethnic / religious diversifications, in addition in the Ottoman Empire. At several points mentioned throughout the book of Ekrem Bey, the gradually increasing unemployment constituted the basis for a rebellion against that period’s dominant ideology. Zürcher claims that the Young Turk groups were aware of the growing gap between Muslims and non-Muslims. Besides, Zürcher put emphasis on this in terms of the daily life;

The Young Turk groups, who were born in traditional Muslim districts, were looking at Rom and Armenian businessmen’s villas that were located in the streets with streetlights and tramway paths, with amazement and fright. This difference between the two world wars defined their perception of fidelity.⁸⁰

The general atmosphere on the Ottoman territories was felt more severe with the increases in land losses in the Balkans and the existence of military officers in Anatolia. In this context, Zürcher argues the fact that the rising tension between Muslim and non-Muslim under the effect of religious factors in class conflict, began to exhibit signs of hostility following the collapse of the Abdulhamid regime by the

Progress to the issue of ‘identity’ in the constitution of national bourgeoisie: ‘...*tüm bu olumsuz gelişmelere karşın İttihatçı yönetim enflasyonu dizginleme uğraşını sürdürdü. Narhtan karneye değişik yöntemler uygulandı. Cemiyet iase işinde seferber edildi. Ordu devreye sokuldu. Bu savaşta ilk kez ‘propaganda’nın önemi kavrandı. Ulusal kimlik vurgulanarak piyasaya çeki düzen verilmek istendi. Savaşın son yılında gerçekleştirilen iç borçlanma bu alanda verilmiş başarılı bir sınavdı...*’ Toprak, *İttihat Terakki Ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi Ve Türkiye’de Devletçilik 1914-1918*, 14; Zafer Toprak, “İktisat Tarihi,” in *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*, ed. Sina Akşin (İstanbul: Cem Yayınevi, 2002). On the same subject, Şerif Mardin stated that the Young Turks tries to constitute an entrepreneur class developing with the “national economy” on the one hand and focuses on the slogan of “a social government under the control of the government” on the other. Şerif Mardin, *Makaleler I: Türkiye’de Toplum Ve Siyaset* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1990), 116-7. However, the purpose of constituting a national bourgeoisie ostensibly under the control of the government (even after the establishment of the republic), laid the foundation of a classless society defended by “Kadrocular”. Şevket Süreyya Aydemir, *İnkılâp Ve Kadro* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990), 81-93. For a critical assesment of national bourgeoisie, see Fikret Başkaya, *Paradigmanın İflası: Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş* (İstanbul: Doz Yayınları, 1997).

⁸⁰ Zürcher, *Savaş, Devrim Ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, 152.

CUP. Among the acts illustrating the nationalist discrimination of the Unionists, the forced migration of Greeks and Armenians and the accommodation of the Muslim minorities coming from the Balkans to these locations quit as products of a targeted Muslim-Turk synthesis. On the other hand, Keyder states that this negative situation in Ottoman territories was affected positively by the Muslims who migrated from Balkans and Russia and spoke Turkish, and also these Muslim immigrants did not form an opponent political class because they identified themselves with the state class under nationalism.⁸¹

Moreover the policies directed to non-Muslims in Anatolia in order to compensate for the pain for the land losses in the Balkans, comprised the basis of the historical tragedy that occurred in Asia Minor and therefore this takes place in the memory of each nation. Thus the forced migrations of Greeks, the population exchange (*nüfus mübadelesi*) and the Armenian atrocities have to be analyzed. In addition, the formation of Young Turk subgroups linked to each other in terms of common mate and relations on the battlefield,⁸² and the commitment of some political assassinations by the Young Turks under the order of the administrative group for the sake of Unionism, were significantly desperate situations. As a perfect opponent of the Young Turks, Ekrem Bey from Avlonia indicates some observations about that period with the impression after his meeting with Abdulhamid:

Perhaps Abdulhamid was an autocratic governor but by no means he was a tyrant. The blame imputed on him by his rivals such as the Armenian Massacre, the murder of the young, civil or military students are only smears made with hate or the exaggeration of his servants about some events. ...with the help of his peasantry intrigues and his use of competition among the powerful states in Europe, the collapse of the empire was delayed for a few decades. Abdulhamid was neither an angel nor a devil! He was only a

⁸¹ Keyder, *Türkiye'de Devlet Ve Sınıflar*, 114.

⁸² Zürcher, *Yıkımın Ve Yenilenmenin Mimarları: Kemalist Jenerasyona Ve Jön Türklere Dair Bir Grup Biyografisi Denemesi*.

governor who had to draw off against the modern trends and understandings due to his nature and mind. He was a not up to date governor in a heterogeneous and theocratic state which was not up to date, that's all. ⁸³

In the same way, Enver's in the *Teşkilat-ı Mahsusa* and the murders are seen as the factors generating these characterizations. ⁸⁴ I will continue the issue by explaining the effects of the secret ideological plans of the Committee of Union and Progress on the nationalist movement in the Balkans, especially the Albanian National Movement.

The Committee of Union and Progress: Ideologies and Political Life

*Zelzele hiddet, edip sarstı payitahtını,
Şeyh Ebülhüda'ya sormakta ne mana bahtını?
Zulmü istibdada tövbe etmedikçe ey deni
Kurtuluş yok, desti kudretle yıkar hak
tahtını.* ⁸⁵

After the establishment of the Committee of Union and Progress by medical students in 1896, the organization declared its aim as to be against the regime of Abdülhamid and restitution of the parliamentary system. However, the Committee was closed down and their domestic and foreign groups broken up by the government. In 1906 the Committee was established again as Ottoman Union and

⁸³ Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, 139. '...Abdülhamid belki despot bir hükümdardı, ancak kesinlikle bir tiran değildi. Rakiplerinin onun omuzlarına yüklediği suçlar – Ermeni Katliamı, genç sivil veya askeri talebelerin öldürülmesi- ye nefret dolu iftiralar ya da uşaklarının bazı olaylarda işledikleri cürümlerin abartılmasıdır... çevirdiği köylü entrikaları ve Avrupa'nın güçlü devletleri arasındaki rekabeti kullanması sayesinde, imparatorluğun çöküşü birkaç on yıl gecikmiştir. Abdülhamid ne bir melek ne de bir şeytandı! Yapısı ve zihniyetiyle modern akımlar ve anlayışlar zorlaması karşısında geri çekilmek zorunda kalan, çağa uygun olmayan, heterojen, teokratik bir devletin, aynı şekilde çağa uygun olmayan hükümdarıydı, hepsi o kadar...'

⁸⁴ Karabekir, *İttihat Ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)*, Kuran, *İnkılap Tarihimiz Ve Jön Türkler*. The disturbance created by these bouncers is equally problematic. It's important to note what Ekrem Bey wrote on the murder of Şemsi Paşa, who was working in the palace in Macedonia. Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, 232-3.

⁸⁵ Temo, *İttihat Ve Terakki Anıları*, 35.

Progress by a sharpened generation. These Young Turks generation cadres appeared on the stage of politics with a secret and more determined organization. The Young Turks, who were the descendants of the Young Ottoman Movement, which was identified with Namık Kemal, abandoned the idea of Ottomanism. They used the Ottomanism only in the establishment process and membering principles as a political tool.

The Unionists, who wanted to drive Abdülhamid's Islamic politics parallel to Ottomanism in terms of its purposes and degrees, had to abandon their Ottomanist policies with the Balkan Wars (1912-1913).⁸⁶ Yusuf Akçura, one of the main theoreticians of Turkish nationalism (although he had never joined the Committee of Union and Progress),⁸⁷ mentions the efforts of the Young Turks, who were the inheritors of a multinational empire, that the effort of creating Ottomanism after Constitutional Revolution was an unnecessary task in his book *Üç Tarz-ı Siyaset* (Three different types of politics).⁸⁸ Akçura' opinions sharpened in time on this issue and he supposed that Islamism should not only accept nationalism but also serve it.⁸⁹ The statement of François Georgian on this matter is that the ideological differentiation, which had way historically sharpened in the article of Yusuf Akçura, has vagueness in itself; also it left without any options between Islamism and Ottomanism.⁹⁰

⁸⁶ Selim Deringil, "Legitimacy Structures in the Ottoman State: The Reign of Abdülhamid II (1876-1909)," *International Journal of Middle East Studies* 23, no. 3 (Aug., 1991).

⁸⁷ François Georgeon, *Türk Milliyetçiliği'nin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)* (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999), 62-63.

⁸⁸ Ibid., 40. On the same issue, by quoting from Yusuf Akçura, Masami Arai explains his view on the necessity of abdicating the assimilation policy in Arabia, Albania and Rumelia. Masami Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, trans. Tansel Demirel (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), 94-95.

⁸⁹ Georgeon, *Türk Milliyetçiliği'nin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, 47.

⁹⁰ Ibid., 41-42.

The aim of the Young Turks was to form a national-homogenous nation on the land which had been left after the disappearance of borders within the environment of the permanent Islamic effect of the Abdulhamid II period and of the idea of an Ottoman Nation, which had existed for many years.⁹¹ Ottomanism and Islamism supplying political support lost effectiveness with the time. From that period the issue of Turkifying the non-Turk people (Arabic, Kurds, and Albanians) become a popular issue which is related to our theme. Akçura thought that this period of assimilation no longer existed and these kinds of efforts were only waste of time and he underlined an ethnic nationalism on the issue of Union of the Majority.⁹²

However, Ziya Gökalp, the pioneer of Turkish Nationalist Theory and a member of the CUP in *Merkez-i Umumi*, brings a sociological perspective to nationalism by contenting that a complete nationalist approach should be based on a common language and common culture absolutely and obviously. (This would later be recognized by Kemal Atatürk in the Republican period). In his book, *The Essentials of Turkism* (*Türkçülüğün Esasları*), Gökalp says:

In our nation there are citizens whose grandfathers came from Albania and Arabia. If we see these people as having been raised by Turkish culture and as being dedicated to work for Turkish ideals, we would not discriminate against them from our other citizens... in particular, if there are people who had served Turkish nationality greatly and have given many sacrifices for its sake, how can we possibly tell them "You are not Turk!"... For race has no effect upon the social character among people, it is not appropriate to seek their genealogies... There is no alternative but to take whoever says "I am Turk" as Turk and punish only those who betray Turkish nationality.⁹³

⁹¹ Selim Deringil states that Ottoman civil servants and historians had laid the ideological groundwork for the concept of Turkish Nationalism, before it became a common notion in the Republic period. Selim Deringil, *Simgeden Millete: İ. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet Ve Millet* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2007), 266-7.

⁹² Georgeon, *Türk Milliyetçiliği'nin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*, 49.

⁹³ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları* (İstanbul: Varlık Yayınları, 1963), 17. Taha Parla who has completed a detailed study on Ziya Gökalp, has shown clearly on which points he was differentiated from racist nationalists, ethnical nationalists, geographical nationalists and Pan-islamists. Gökalp's own sociological definition is as follows: *...temel birleştiricinin dil olduğu bir ortamda, 'ortak' eğitim, kültür ve duygular. Yani ulus, aynı eğitimi görmüş, ortak bir dili, duyguları, idealleri, dini,*

Indeed, the fact that the national consciousness slowly started to settle itself within the new nation-state clearly expresses the meaninglessness of this Turkification. This process, which was forged as a way of creating internal and external enemies and with the yields of an actual state of war, drew a Muslim-Turkish image through being reinforced with Islamism.⁹⁴ However, this ethnic and religious discourse did not, and could not, have a single meaning for the Ottoman subjects; in addition, this was an ideology which was thought to be necessary in the eyes of the Committee of Union and Progress for a collective consciousness and an economically national bourgeoisie to come into being.

In his *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (Modernization in Turkey), Niyazi Berkes states with respect to Turkification policies, the CUP was not able to attract people other than Muslim-Turks:

[It] could not draw peoples Muslim, but not Turk, especially Arabs and Albanians. The reason for this was not that it repelled them, but the fact that these peoples were, contrary to general suppositions, at a stage where they were no longer in the consciousness of a “union”. Abdulhamid II’s multi-headed *Leviathan* glossed over the realities of a non-union. When this was dissolved, it was proven that these peoples gained so much consciousness that they did not want to enter into a “union” as an Ottoman nation in the sense given by the Union and Progress.⁹⁵

ahlâkı ve estetik duyarlılığı paylaşan bireylerden oluşmuş bir grup ya da topluluktur. Nation is the most developed of social groups; society depends on social union and solidarity; the highest expression of solidarity is the common language and culture, common sensibility. Taha Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm Ve Türkiye’de Korporatizm* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001), 72-6. Furthermore important work on the issue of language; Bernard Lory, "Xix. Yüzyılda Osmanlı Balkanlarında Türkçe Konuşmak," in *Osmanlı İmparatorluğu’nda Yaşamak*, ed. François Georgeon and Paul Dumont (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000).

⁹⁴ For the historical base of Islamist view, see Kemal H. Karpat, *İslam’ın Siyasallaşması: Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç Ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması* trans. Şiar Yalçın (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004).

⁹⁵ Niyazi Berkes, *Türkiye’de Çağdaşlaşma* (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), 403. ‘...Müslüman fakat Türk olmayanları da, özellikle Arapları ve Arnavutları kendine çekemedi. Bu, kendisinin onları itmesi yüzünden değil, bu halkların sanıldığı gibi artık ‘ittihat’ içinde olmama bilinci aşamasına gelmiş olmalarındandı. II. Abdülhamid’in çok başlı Leviathan’ı, ittihatsızlığın gerçeklerini örtüyordu. O yıkılınca bunların, İttihat ve Terakki’nin anladığı anlamda bir Osmanlı ulusu olarak ‘ittihat’ içine girmeyi istemeyecek kadar bilinçlendikleri açığa çıktı...’ Considering nationalism Berkes states:

The Unionists, trying to strengthen the central state with a constitutional regime, sought create a more effective taxation system and to standardize Ottoman education. The regions which created the most anxiety for them were Macedonia and Albania. Especially the issue of education was a matter which gave rise to much frustration for the Albanians.⁹⁶

Within the Albanian National Movement, the concentration upon the Ottoman language and the construction of politics from this vantage point were perceived as aspects of a “dis-nationalization”. Ekrem Bey observed that this was an important issue even for the survival of the Ottoman Empire.⁹⁷ Playing it down was transformed into a boosting force for the Albanians who for a long time adhered to the Empire and waged wars for adhesion. Ekrem Bey from Avlonia, who regarded it as absurd to harbor those Union and Progress cadres that served in Macedonia, from the beginning all those decentralist elements under a *magical hat*⁹⁸, reproached those people who continuously attributed the nationalist mobilization of the Albanians that concentrated in the course of the Balkan Wars and the fact that they did not side with the Ottomans to their ingratitude:

Turks ascribe this attitude to the “Albanian’s intrinsic disloyalty and foreign propaganda,” but the fact is that the Turks dug their own graves in Albania due to their narrow-mindedness and ascribed this to the fate of the

‘...zamanın en büyük davasının, Osmanlı birliğinin yalnız Hristiyan ulusların uyanışı davası değil, Müslüman olan ulusların da kendilerini Türklerden ayıran ulusçuluklarının kuvvetlenmesi davası olduğu artık görülmeliydi...’(437).

⁹⁶ Zürcher, *Savaş, Devrim Ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, 121-3. There indeed had been anxiety on this issue from the time of the Young Ottomans. Namık Kemal recommended solving this problem with the establishment of schools in Albania and Macedonia. Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, 17-8. Fikret Adanır emphasizes that apart from the problem of language, the Reform plan that was accepted in 1903 after the Berlin agreement on the problem of land triggered the separation. Adanır, *Makedonya Sorunu*, 178-9.

⁹⁷ Bey, *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar (1885-1912)*, 174-80.

⁹⁸ *Ibid.*, 223-25.

Albanians who lately set out on the national struggle. For the Turkish incomprehension and the belated, infantile attempts by the Young Turks to transform Muslim Albanians into “good Turks” led both peoples into tragic deadlock of misunderstanding which could only culminate in a catastrophe. Young Turks wanted to implement those policies, which the Ottoman Empire had executed in its heydays three hundred years earlier, i.e., the process of Turkification and Muslimification of peoples which it subjected to itself, at a time when the empire was laying on its deathbed; thus they hastened the death of the empire!⁹⁹

Zürcher, writing about the trip of Sultan Resad to Macedonia, set this

important event in its historical context.¹⁰⁰ The last (and disconcerting) nation the Ottoman Empire and later, as Zürcher points out, the Young Turks strived to cling to in the Balkans at a time when rebellions accelerated the fall was the Albanians. For the Ottomans, who were unable to put down the Serbian, Greek and Bulgarian rebellions, Sultan Resad’s trip was, in a sense, an amnesty against their incapability to dominate over the region in the recent years and the ensuing desolation.¹⁰¹

⁹⁹ Ibid., 180.

‘...Türkler bu davranışı ‘Arnavutların doğuştan hainliğine ve yabancı propagandaya’ bağlamaktadırlar; ancak gerçek şudur ki Türkler dar görüşlülükleri yüzünden Arnavutluk’ta kendi mezarlarını kendileri kazmışlar ve milli mücadeleye geç başlamış olan Arnavutların kaderine bağlanmışlardır. Çünkü Türk anlayışsızlığı ve Jön Türklerin Müslüman Arnavutları ‘iyi birer Türk’ yapmak yolundaki geç kalmış, çocukça girişimleri, her iki halkı da sadece felakete sonuçlanabilecek trajik bir yanlış anlaşılma çıkmazına sürüklemiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun bundan üç yüz yıl kadar önce, en parlak döneminde ihmal ettiği, yani bağımlı kıldığı halkları Türkleştirme ve İslamlaştırma siyasetini, Jön Türkler imparatorluğun ölüm döşeginde bulunduğu bir anda uygulamak istediler; böylece de imparatorluğun ölümünü hızlandırmış oldular!...’ At this point we have to mention an interesting point: Şemsettin Sami who prepared Albanian alphabet and gramer, was also the person who prepared the first dictionary in Turkish. Agâh Sırrı Levend, *Şemsettin Sami* (Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969), 42. As a paradox, Sami was positioned among one of the most important Turkish thinkers by nationalist people in Turkey and at the same time he was named as an important Albanian thinker among the Albanian people. For detailed information on this issue: Bülent Bilmez, "Bir Kitabın Kopardığı Küçük Fırtına: Yazarı Tartışmalı Bir Kitap Hakkında Arnavutluk Ve Türkiye'deki Tartışmalarda Milliyetçi Retorik," *Müteferrika* 29, no. 1 (2006); Bülent Bilmez, "Ölümünün Yüzüncü Yılıdönümünde Şemsettin Sami Fraşeri," *Toplumsal Tarih* 126 (Haziran 2004); Bülent Bilmez, "Şemsettin Sami Mi Yazdı Bu "Sakıncalı" Kitabı? Yazarı Tartışmalı Bir Kitap: Arnavutluk Neydi, Nedir Ve Ne Olacak? (1899)," *Tarih ve Toplum* 1 (Bahar 2005).

¹⁰⁰ Zürcher, *Savaş, Devrim Ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, 121-39.

¹⁰¹For details see Ibid., 128. The CUP cared about this meeting and tried to attend it from the beginning. At the period of Abdülhamit II’s reign, one of the important reasons why Ferit Pasa from Avlonia (the uncle of Ekrem Bey) was assigned is his impact over Albanian population. The reason why Albanians are given sympathy was the long-lasting disturbances in the Balkan after the closure of Janissary Corps at the period of II. Mahmut. With the impact of this event, all Bektashi lodges were decomposed not only of Turkish but also the empire. Bey, *Osmanlı Arnavutluk’undan Anılar (1885-*

The beginning of stirrings of nationalism in Albania was in strict opposition vis-à-vis the Albanian ruling/elite class. This group which belonged to the Freedom and Accord Party (*Hürriyet ve İtilaf Fırkası*), established as a reaction to the policies of the CUP government and which nearly brought all the dissidents under its banner, saw the future of Albania in the continuation of the Ottoman state.¹⁰² İsmail Kemal Bey, the uncle of Ekrem Bey, and Hasan Bey, a member of parliament from Piriştina, were of the opinion that the struggle should be waged in a political environment. Tunaya states that these deputies, being the representatives of Albanians who had been abandoned during the Balkan Wars, then radicalized and became hardliners and ardent nationalists.¹⁰³

It is interesting that Ekrem Bey from Avlonia met Mustafa Kemal, who was then a colonel, by thinking that he would take them into account as he was an Albanian. Mustafa Kemal had sympathy for the Albanian National Movement due to his childhood and military education in Thessalonica and Istanbul; however he supported the use of Arabic alphabet for the Albanian language. After the meeting which Ekrem Bey had attended with his friend Derviş Hima,¹⁰⁴ who was an Albanian

1912), 290. Ekrem Bey saw March 31st Event, which has been realized against Sultan with the support of II. Avcı Tabur composed of the South Albanians, Istanbul Garrison and Navy, as the outcome of the Young Turks' arriviste manners, their dream of Islamic Law and taking Albanians as fools. Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, 237. For the historical account of March 31st Enet see Sina Akşin, "Siyasal Tarih (1908-1923)," in *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, ed. Sina Akşin and Cemil Koçak (İstanbul: Cem Yayınevi, 2002), 27-35.

¹⁰²Other well-known Balkan associations (cemiyet) that we can come across in the process of the establishment of republic: "Arnavut Teaviün Cemiyet" in Turkey, "Makedonyalılar Cemiyeti" that has been established to represent migrants. For detailed information, see: Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt 2: Mütareke Dönemi 1918-1922* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1999).

¹⁰³ Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler Cilt 1: İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918* 566-7. İsmail Kemal Bey would become Albanian president later on

¹⁰⁴It's important to note their meeting with Lenin in Geneva and becoming close friends. Bey, *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*, 241.

agitator, he stated that Mustafa Kemal was elegant, prideful, conceited and European.¹⁰⁵

To sum up, although the leader cadre of the CUP who were “*native in essence, Balkan in attitude, and Ottoman in posture*”¹⁰⁶ was late in interpreting the nationalist movements as a result of the French Revolution, this belatedness brought a harsher and more despotic structure. As Bernard Lewis states, the idea of “freedom, equality and fraternity” was appropriated and interpreted by the Ottomans as “freedom, equality and nationality.”¹⁰⁷ In this context, it is interesting that the state had constantly attempted to create concepts like National Education, National Economy, and National Ideology. But the essential problem at this point is that even though this generation of CUP, who were “less cultured but more resentful,”¹⁰⁸ was able to overthrow the Hamidian regime, they had no idea with what they could replace it. Tunaya emphasizes that these *confused* (*şaşalamış*) people were in a mood of relentless search while they stumbled recurrently¹⁰⁹.

For this issue, Turkism was seen the only way of salvation for the falling empire. On the other hand, the environment for the discussions about Turkism, an idea expected to provide an ideological basis for the state, was prepared as journals and organizations by the Turkists of the day. Journals like *Genç Kalemler* (Young

¹⁰⁵ Ibid., 258.

¹⁰⁶ Tanık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt 3: İttihat Ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), 47. ‘...özü bakımından yerli, üslubu bakımından Balkanlı ve kılıfı Osmanlı...’

¹⁰⁷ Aktaran: Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*, 15.

¹⁰⁸ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938): Kanuni Esasi Ve Meşrutiyet Dönemi 1876-1918*, 134. ‘...kültürü zayıf, kini çok...’

¹⁰⁹ Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt 3: İttihat Ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*, 48.

Pens), *Türk Yurdu* (The Home of Turkish Nation),¹¹⁰ and *Küçük Mecmua* (Minor Journal) etc and societies like *Türk Ocağı* (The Turkish Hearths) were the basic sites for the gathering of thinkers who were followers of Ziya Gökalp and pursued the Turkism studies.¹¹¹ I will give examples of this issue only as far as they are related to my concerns. It is very important to look at the invaluable study of Füsün Üstel on the Turkish Hearths. She reports on the debates in *Türk Ocakları* about the districts inhabited by non-Turks.¹¹² Üstel states that the oppressive slogans like “Citizen, speak Turkish!” (*Vatandaş Türkçe Konuş!*) were especially intense in the Bosnian and Circassians areas which were ethnically quite homogeneous. She adds that similar discussions were held in parliament for disbanding these areas.¹¹³

What is ironic at this point after the Ottoman-Russian War, the Balkan Wars, and World War I, these groups considered themselves as belonging first to the Ottoman Empire and then to the Turkish Republic and, moreover, they were included in the Union of Majority and encouraged to immigrate by the government of the

¹¹⁰ For detailed information about Helphand Parvus, who was a crucial intellectual in the period of the Young Turks and who also wrote in the periodical *Türk Yurdu*, see M. Asım Karaömerlioğlu, "Helphand Parvus and His Impact on Turkish Intellectual Life," *Middle Eastern Studies* 40, no. 6 (November 2004).

¹¹¹ For detailed information and a comprehensive analysis, see Arai, *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*; Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*; Erik Jan Zürcher, "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları," in *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Cilt 2 Kemalizm*, ed. Tanıl Bora and Murat Gültekinçil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001); An important piece in the sense that it provides with a summary; Tarık Zafer Tunaya, *Hürriyet'in İlanı: II. Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar* (İstanbul: Arba Yayınları, 1996). For an overview of the experience; Yusuf Akçura, *Türkçülüğün Tarihi* (İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998). For a great work on Turkish Corps Türk Füsün Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları(1912-1931)* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004). To see the evolution of citizenship that has been tried to be composed from the Second Constitution; Füsün Üstel, *'Makbul Vatandaş'ın Peşinde: II. Meşrutiyet'ten Bugüne Türkiye'de Vatandaşlık Eğitimi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004). For education, Mehmet Ö. Alkan, "İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim," in *Osmanlı Geçmiş Ve Bugünün Türkiye'si*, ed. Kemal H. Karpat (İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004).

¹¹² Üstel, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları(1912-1931)*, 193-203.

¹¹³ Furthermore Soner Çağaptay mentioned the Student Association of Law of Istanbul University (*Darulfunun Hukuk Fakültesi Talebe Cemiyeti*) started to campaign to invite everybody to speak Turkish. Soner Çağaptay, "Crafting the Turkish Nation: Kemalism and Turkish Nationalism in the 1930s" (Yale University, 2003), 37.

CUP. Üstel says that the Turkish people saw themselves as the founders of the Ottoman state and there was confusion due to the dichotomy between the citizens of Turkey and the minorities of Ottoman Empire.¹¹⁴

During the process of exchanging the words “Ottoman” and “Islam” with “Turk,” efforts was made to deal with the problems arising from this transformation through fixing geographical space and introducing an approach which had claims over that space in terms of history and origin. To put it another way, this strategy was perfectly exemplified by the fact that some of the leaders of the Turkish Hearths had embraced the idea of Anatolianism (*Anadoluculuk*) which was first used by Halide Edip Adıvar in 1918. *Anadolu Mecmuası* (The Journal of Anatolia), the journal which showed a *sui generis* nationalism about the activities of *Türk Ocakları*, spatially constructed its nationalism on Anatolia. Mehmet Çınar points that the Turkish Hearths made a distinction between colonial land (*Müstemleke Vatan*) and motherland (*Öz Vatan*) and gave a striking example, an article titled *Kim için? Ne için?* (For Whom? For What) by Celaleddin Kemal, which ridicules the journalists who wrote on the experience of Rumelian Muslims during their immigration:

While Anatolian children are disappearing here, it is not our burden to think of other people. Even if there were the great flood, even if Hell rose from depths, even if stones were falling instead of rain, we do not care, no matter what happens to whomever; there should be no one but Anatolians for occupying our minds... Your hurry and your excitement are futile; your cry for Rumelian Muslims is no more than the buzzing of a fly.¹¹⁵

¹¹⁴ Üstel, *'Makbul Vatandaş'ın Peşinde: İi. Meşrutiyet'ten Bugüne Türkiye'de Vatandaşlık Eğitimi*, 109.

¹¹⁵ Metin Çınar, "Anadoluculuk Hareketi'nin Gelişimi" (TC. Ankara Üniversitesi, 2007). (Henüz hazırlanmakta olan bir tez). Ayrıca, Mithat Atabay, "Anadoluculuk," in *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik* ed. Murat Gültekinil Tanıl Bora (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002). '...*Bu tarafta Anadolu çocuğu heder olup giderken, başkalarını düşünmek vazifemiz değildir. Tufan olsa, yerden cehennem fişkırsa, gökten yağmur yerine taş yağsa da umurumuzda değil, kim ne olursa olsun; Anadoluludan mâ-âda kimse aklımızı işgal edemez...Telaşınız, heyecanınız Beyhûde, Rumeli Müslümanları için koparacağınız feryat sinek vızıltısından daha kıymetsizdi...*' From the same point but about generally the Ottoman period, please check: Cemal Bardakçı, *Devşirmeler'le Sığıntılar'dan Ve Müttegallibe'den Neler Çektik?* (Bolu: Vilayet Matbaası, 1942), 35.

On the other hand, Necati Mert examines the journal environment in order to understand its contribution to the Turkism through focusing on Ömer Seyfettin who is one of the writers of the journal Young Pens.¹¹⁶ Although Seyfettin had first believed that Ziya Gökalp's notion of linguistic unity was enough to create the concept of nation, his thought evolved into a more radical approach that included (linguistic and religious unity). Let me to quote from him to understand the mentality whose reflections have lasted until today in several forms like "Either love or Leave!" (*Ya sev, ya terk et!*):

As an individual, a Bosnian is a Bosnian, an Albanian is an Albanian. Of course s/he cannot deny to which nationality s/he belongs. However, if s/he lives in a Turkish district, s/he has to speak Turkish, read Turkish, accept the rules of Turkish district and follow the Turkish ideals. If Bosnians love being Bosnian and want to make an history and nation named Bosnian besides Turkish, they have to go to their own country. Especially an Albanian who inhabits in Turkey has to pursue the Turkish aim and Turkish ideal. S/he cannot follow a different nation and ideal named Albanian. If s/he has such demand, s/he should not stay in Turkish village and go to Albania and serve his/her own nation.¹¹⁷

Inspired by the experiences of Ekrem Bey from Avlonia and various memoirs and compilations, I have tried to explain a number of issues from near Turkish history. My goal is to study the history from experiences rather than to make big assertions. This has become possible with what Ekrem Bey and various other sources that report on the practical daily life. This chapter in general contains traces of the

¹¹⁶ Necati Mert, *Ömer Seyfettin: İslamcı, Milliyetçi Ve Modernist Bir Yazar* (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004).

¹¹⁷ Ibid., 174-5. '*...Ferden bir Boşnak Boşnak'tır, bir Arnavut Arnavut'tur. Tabii mensup olduğu ırkı inkar edemez. Lakin Türk vilayetlerinde oturursa Türkçe konuşmaya, Türkçe okumaya, Türk beldesinin âdetlerini kabul ve Türk mefkûresini takip etmeye mecburdur. Şayet Boşnaklar Boşnaklığı seviyor ve 'Boşnak' diye Türklük'ün haricinde bir milliyet ve tarih yapmak istiyorlarsa mahalli [özel] vatanlarına gitmelidir. Hele Türkiye'de kalan bir 'Arnavut' mutlaka Türk emelini, Türk mefkûresini takibe mecburdur. Türkiye'de 'Arnavut' diye ayrı bir milliyet ve mefkûre takip edemez. Eğer böyle bir iddiada ise burada, Türk ilinde hiç durmayıp müstakil Arnavut Krallığı'na gitmeli, kendi milliyetine orada hizmet etmelidir...*'

history of the Balkans, but also in between the lines, it implies the reproaches of the Balkan people, who have been stayed in between. On a side of this –being-in-between- depends on the fact that as of 1912-13, all of the Young Turk officers and civil servants who had been born in the Balkan cities about 30 years earlier, has lost their homes and lands inherited from their ancestors on the establishment of Turkish Republic. This is pointed out by Zürcher as well.¹¹⁸ Another side depends on the national movements of people of the Balkans who saw their independence to rise from their own national struggle rather than Ottomanism. The reason why reproaches I mentioned above has fell out in-between the lines is the existence of people who were made to decide on their survival in that struggle.

Though the statistical data I have presented seems too quantitative, it is meant to indicate the state of people who believed in the unavoidability of migration after the Ottoman-Russian War, the Balkan Wars and the First World War and suffered because of it, and also to show their struggle to survive in spite of the change of ruling / hegemonic class. The adaptation of these people became an equally difficult process due to the fact that they faced primarily religious and following that ethnic discrimination both in the place they left and the one in which they settled. The characteristics between the community ideas created in both borders also brought forward the problem of essentialism. The situation grew worse in time between people who integrated (or thought to had integrated) their essentialist approach to the place in which they have settled.

Taking all historical things into consideration, there are two aspects of the situation here for immigrants coming from the Balkans who were coded as “other.” The first aspect concerns the fact that the members of the CUP who had been

¹¹⁸ Zürcher, *Savaş, Devrim Ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*, 153.

organized into a group in Monastir and Thessalonica and later on erected a new government, differentiated between ruling and the ruled classes at the time of the establishment of Turkish Republic and positioned themselves as ruling the Anatolia. This historical process made the CUP, who constituted the dominant class, to be perceived as “other” for the Anatolian people.

The other aspect concerns a perception similar to that of perceiving the class as “other,” carried out by people who came from the other way came to a dead end and the impact of the essentialism problem on the people might have been dreadful. However, Karpat’s dialectic is really useful for the importance of the migration and the migrants to a society. According to Karpat, the old society is a thesis, the immigrant (coming after) is an anti-thesis and the synthesis held is a crucial point of leap for society,¹¹⁹ because immigrants always constitute the dynamic power for every society. They resist tradition; they question and have the potential to be the reason for its change. The migrant who resists local obedience has the tendency to act collectively with his dynamism (together with the fear of being alone).¹²⁰

The acceleration here derives from the experience of losing. On the other hand, immigrants constitute a pluralist structure and bring a eugenic dimension to society. The immigrant carries with himself / herself the cultural, political and economical features of the place from which he/she has come. Being an immigrant, in that sense, indicates wealth. Considering the crude facts, the people of the Balkans who settled in western Anatolia and Thrace, contributed to the progress of agriculture, especially the production of tobacco and olive. In addition to that approach, immigrants are always an element that has been precluded. When we think

¹¹⁹ Karpat, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik Ve Sosyal Özellikleri*, 10.

¹²⁰ That cooperative trading system, for instance, is a product of the Balkans

of the place that has been migrated to as bidirectional and look from that perspective, we see that the immigrant is a threat for the local in the materialistic sense, yet a contribution in other senses, easily mingling in the cosmopolitan city.

On the other hand, the person who has migrated to a country may be similar to the local in the materialistic sense (except for the division of land in a mercantilist understanding, for this creates problems when a big part of the land is given to the migrant). However, the immigrant may be a factor of threat, for immigrants' criticizing the common tradition in the unique, traditional life of the country is the main source of problem¹²¹. Lastly, what to be done which is indeed very difficult, within multi-nationalism (and the historical structure that has constituted it) is the recognition of all nations by the others.

¹²¹ One of the important features here that should not be forgotten is the physical conditions. Though it's not the most important reason, it helps to increase the number of divisions constituted. The physical conditions of the Balkans trigger these divisions. Where people living on one side of the mountain speak Pomak, those on the other side can speak Greek. This division also triggered the nationalisms.

historian can never predict which national identity will be chosen by the individual, although he acknowledges the position of that individual in society quite well. The openness of the national identity to preference highlights the ambiguity of the attribution of “immigrant”; at the same time, this is a notification against the thought of seeing migration as a special “identity” as has been used in social theory in recent years.

The concept of “immigrant” denotes “being in between” when the sociological, political, economic, ethnic and psychological effect of this concept are regarded. The thought of being in between exists, as the feeling of being an outsider after coming to a new geographical place and the annihilation of the feeling of belonging to the previous location are experienced at the same time. This moment can be comprehended as the decision has been given (or compelled to be given) before and it is accepted (as it must) by the “immigrant,” who is in a spatial metamorphosis from resetting his own temporality through a new beginning.

However, in the new environment following this spatial metamorphosis, the immigrants are perceived as “others” in the eyes of the local people, who see themselves as the primary element there. It is a duty/obligation for the local people to impose their own nationality on those immigrants and this has the purpose of reproducing, internalizing and making the acceptance of their created, edited and ideal nationality. It can be observed in Todorova’s writings that the orientalist manner towards the Balkans¹²⁴ was actualized by the “local people” over the “immigrants”. Just as the Balkans have always been referred to as the reflection of anarchy, poverty and disorder, by the same token the “national” identity which

¹²⁴ Maria Todorova, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, trans. Dilek Şendil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2003).

positions the later habitants as “other” tends to discriminate between the “immigrant” and itself such as civilized / barbaric, rich / poor and cultured / ignorant.

Through the end of the Ottoman Empire, the period in which the Balkans, the most important conquest until that time, were lost and efforts were made to establish the new state in Anatolia, which remained from the Empire, engaged in the crisis that occurred due to the discharge of the Muslim identity on which the population (defined as “ruling nation”) transferred from the empire to republic depended for their “nationality.” In this continuum efforts were made to convert Anatolia into an ideological source fostering the Republic and a historical permanence myth.¹²⁵ The Anatolian movement or movements dealt with the idea which argues that penetrating to the roots of the home country which had been neglected in the empire period would result in a democratic national revival, and so be the source of the reinforcement of a delayed nationalism.

In essence, the Anatolianism that is referred to as an alternative to Pan-Islamism and Pan-Turkism / Pan-Turanism did not separate itself as a primary ideology except for the search for some cultured people. The comprehension of Anatolianism by Nurettin Topçu, who considers the acceptance of Islam in Anatolia as a start - up, emerged as a reaction to the nationalism of Turanism, the alliance of the Islamist religious community and Ottomanism. It also supported the idea that Turkish culture had its roots in Anatolia; therefore Anatolia had to be analyzed on all points. According to Topçu, only territorial integrity enables a common interest and solidarity of will. Territory is the fictional representation of being bound to a place and having roots, thus it is the mystic source of national awareness. Topçu’s doubts collected in anti-Semitism.¹²⁶ However, Topçu maintained his doubts towards the

¹²⁵ Look for detailed information: Atabay, "Anadoluculuk."

Balkan immigrants. According to him, Anatolia was a mix of Macedonian barbarians.¹²⁷ Moreover, he describes the attempts of racists as an extravagance.¹²⁸

Besides the approaches of Topçu, there are other versions of Anatolianism that view Anatolia's historical geography elementary, such as the nationalist-conservative approach (eg, Remzi Oguz Arik) and the Kemalist-Westernizer approach (eg, the Halikarnas Fisherman [*Balıkçısı*]).

The Balkans, the favorite geography of the ending / lost empire, was interpreted in different ways in the New Republic. According to nationalist-conservatives, the Ottoman Empire demonstrated the "universal" precedence of Balkans, in which various people / nations from the same religion lived. Also Tanıl Bora comments, the intention of conservatives as such:

Insisting on not forgetting the Balkans/Rumelia is the crucial component of Turkish conservatives' opposition at the cultural level rather than the political level... The matter of severing the Turkish Republic's connection with the Balkans overlaps with not only losing the links with the Ottoman history but also alienation from Islam. The secular attitude of Kemalism and the ideology of modernization/ westernization prevented regarding Islam as a bond about the relations with the Balkans.¹²⁹

According to nationalist-conservatives, the main relation with the Balkans is totally the Ottoman Empire and its territorial unity. Osman Yüksel Serdengeçti, on the one hand, implies in *Kanlı Balkanlar* (The Bloody Balkans), the difficulties of the Balkan

¹²⁶ Süleyman Seyfi Ögün, *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik Ve Nurettin Topçu* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1992), 118-19.

¹²⁷ Nurettin Topçu, *Milliyetçiliğimizin Esasları* (İstanbul: Dergah Yayınları, 1978), 47-48.

¹²⁸ Seçil Deren, "Türk Siyasal Düşüncesinde Anadolu İmgesi," in *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, ed. Murat Gülteginil Tanıl Bora (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002).

¹²⁹ Tanıl Bora, *Milliyetçiliğin Kara Baharı* (İstanbul: Birikim Yayınları, 1995), 265-67. '*Balkanları / Rumeli'yi unutmamakta direnmek Türk muhafazâkarlarının Cumhuriyet ideolojisine politik değil ama, kültürel düzeydeki muhalefetinin önemli bir bileşenidir... Cumhuriyet Türkiye'si'nin Balkanlar'la 'ilişik kesmesi' meselesi, Osmanlı tarihiyle bağın yitirilmesi sorunuyla olduğu gibi, İslam'dan uzaklaşma sorunuyla da örtüşür. Kemalizmin laikar tutumu ve modernleşme / Batılılaşma ideolojisi, Balkanlar'la ilişkide İslam'ın bir bağ olarak görülmesini önlemiştir*'

Turkish population. He emphasizes that many Turkish Muslim “brothers” were dying day by day under the socialist regimes of Bulgaria and Yugoslavia.¹³⁰ Moreover, Bora points out the words of Osman Yüksel Serdengeçti about the immigrants. However, during the discussions about the Republican People Party, Serdengeçti asserted his thoughts about the immigrants (intending the Republican People Party’s cadres), saying that “this country was not saved by the ones who came from the other side of the water.”¹³¹

It is meaningful here to mention the journal *Milli Hareket* (National Movement) and its stance on the Balkans and the Balkan immigrants. Ahmet Kabaklı, one of its nationalist-conservative writers pointed out similar attitudes towards the Balkans. According to Kabaklı, there were many Turkish populations throughout the world and they should have to help the Turkish brotherhoods.¹³² He wrote that there were two million Turkish people in the Balkans and they proved their presences with the Turkish language and Islam. Moreover, in the same journal but in different volume, Osman Yüksel Serdengeçti repeated their thoughts about the Balkan Turks as economically in prisoned.¹³³ Another writer, whose name is very meaningful, Kurt Tarık (*Tarık the Wolf*) argued from a similar approach towards to the Balkan Turkish minority, that they were prisoners in the Balkans and they should have migrated to Turkey.¹³⁴ Tarık also dedicated his article to Yılmaz Çetiner, who wrote a book in the name of Ottomanist nostalgia from the same nationalist-

¹³⁰ Osman Yüksel Serdengeçti, *Kanlı Balkanlar* (İstanbul: Kamer Yayınları, 1992), 50.

¹³¹ Quoting from Tanıl Bora, *Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik Ve Faşizm Üzerine Yazılar* (İstanbul: Birikim Yayınları, 2006), 100. For the original source please check: Serdengeçti, *Kanlı Balkanlar*, 175.

¹³² Ahmet Kabaklı, "Milliyetçilikte Dil Ve Din," *Milli Hareket* 1 (Kasım 1966): 7.

¹³³ Osman Yüksel Serdengeçti, "Dış Ticaret Devletleştirilmelidir," *Milli Hareket* 16 (1967): 20.

¹³⁴ Kurt Tarık, "Ah! Tutsak Kardeş," *Milli Hareket* 16 (1967): 19.

conservative attitudes.¹³⁵ Çetiner emphasized the importance of the Balkan territoriality dating back to the Ottoman Empire. He mentioned that civilization had been taken to the Balkans through the Ottoman Empire's Muslim settlements from Anatolia.

It is interesting and important to think about this imaginary struggle and the views of conservatives regarding the Balkans with of local people's perception/comment about the people obliged to or coerced to migrate to the Turkish Republic from their motherland. One of the most familiar patterns is the qualification of *soydaş* (agnates) coming from the Balkans as the descent of the conqueror (*evlad-ı fatihan*).¹³⁶ This pattern depends on the belief that a great deal of the Muslim population in the Balkans comes from Turks having been moved from Konya and its surroundings and settled in the Balkans.

Although the existence of such a great population is not denied, this generalization and definition of all Muslim population as Turks as stated above are doubtlessly a nationalist distortion or "exaggeration" to put it mildly. In this respect, the danger results from the people believing in the presumption behind which the term "descent from the conqueror" stands, owing to the tendency toward a cultural and geographical radicalism.

The elimination and discrimination of radical nationalism, emerging implicitly except for extreme examples draws attention when the attitude to the people coming from the Balkans is examined. This implicit "elimination" exposed the immigrants coming from the socialist Balkan countries to be regarded as secret agents of their countries, or as religiously or ethnically "mixed," in other words, "not

¹³⁵ Yılmaz Çetiner, *Şu Bizim Rumeli* (Ankara: Başnur Matbaası, 1966).

¹³⁶ Commenting about the people coming from Balkans as the components that evoke the Ottoman history is not the approach of only conservatives. For instance 'Muhajirs are the national token of our lost territories', said Mustafa Kemal about these people

genuine.” Furthermore the conservative-Islamist group abused the Balkan origin of the staff in the leadership of Mustafa Kemal that established the Kemalist-Westernizer regime, as if they were ‘foreigners’, thus this group regards Balkan migration / Balkan origin as the metaphor for “being Anatolian” and the factor of foreignness.

From the same antagonism but different approaches, Dr. Rıza Nur nationalistically (not conservatively) approached the Balkans and the Balkan immigrants as the “others” because of his oppositional thoughts towards to the Mustafa Kemal.¹³⁷

Also the Islamist approach sometimes shares this abuse with radical/racist nationalism. In recent years, the theme of “from Thessalonica /*Dönme*” which has become a favorite and common element of conspiracy theories of anti-Semitists and mostly nationalists to smear the Balkan side has supported the discrimination against “others,” began from the earlier days of the Republican period.

Additionally, remarkable examples of proving Balkan immigrants as others belonged to one of the leaders of the racist and fascist movement, Nihal Atsız. In other words Atsız considered that the Balkan Muslims had destroyed the genuine identities of the Turks. He also argued that Albanians had got rid of the Turks in the Balkan Wars, just like in the event of “Arabian betrayal” in the First World War. For this reason, he congratulated Abdülhamid II, since he had closed the National

¹³⁷ Although his thoughts can be seen as pathological, he asserted some important nationalistic arguments about the Balkan peoples with his opposition to Mustafa Kemal. For further information, please see Dr. Rıza Nur, *Hayat Ve Hatıratım I-Ii-Iii* (İstanbul: Altındağ Yayınevi, 1967). However, there were some conflicts about his discussion with Mustafa Kemal, because according to Mustafa Kemal he was close to the Albanians and he was awakening the Albanians opposing the Turkish Republic. See Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, ed. Prof. Zeynep Korkmaz (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1984), 599. Also see for the discussion about Dr. Rıza Nur Faruk Alpkaya, "Rıza Nur," in *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, ed. Tanıl Bora and Murat Gültekingil (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002).

Assembly in order to stop the Albanians and Arabs.¹³⁸ Moreover, he described Albanians as the “inner enemy”.¹³⁹ His poems can be given to illustrate this fact:

Console yourself for defeating the Albanian,
Is the base Albanian equal to the brave Turk?
The fearful ballads should pound onto rocks!
The steel bolts should be dipped through bodies !
Though butts should smash many heads!
The vulture should disjoin the friends!¹⁴⁰

We can also see many hostile arguments about the Balkanian immigrants in Atsız writings. In another article, while he was insulting Fevzi Lutfi Karaosmanoğlu, who was Bosnian, he asserted that Karaosmanoğlu was a descendant of a Bosnian bastard.¹⁴¹

To summarize, the common point of radical nationalism continuously remarking on the foreign enemy, and nationalist-conservativeness considering migrants coming from Greece, especially from Thessalonica, as “others” with the claim of Sabbataism/*Dönme*, as stated above. This attitude is reminiscent of the argument of Hobsbawm, emphasized at the beginning of this essay: Creating an enemy (and an inner enemy) within the scope of protectionist “nationalism” is inevitable for the continuance of the nationalist ideology. Although it will be problematic not to add the “others” to the continuance of the “local people’s”

¹³⁸ Nihal Atsız, *Türk Tarihinde Meseleler* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1997), 83. As can be predicted, Atsız liked and respected Dr. Rıza Nur and his thoughts very much. When Nur returned to Turkey in 1938, Atsız met him. For Atsız’ thoughts about Dr. Rıza Nur, see Nihal Atsız, *Makaleler I* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1997), 283-89; and Nihal Atsız, *İçimizdeki Şeytan-En Sinsi Tehlike-Hesap Böyle Verilir* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1997), 62-63.

¹³⁹ www.nihalatsiz.org

¹⁴⁰ Available online: <http://www.nihalatsiz.org/anasayfa.htm> ‘*Arnavudu yendim diye kendini avut,/Yiğit Türkle bir olur mu soysuz Arnavut?/Kayalara çarpmalıdır korkunç türküler!/Dalmalıdır gövdelere çelik süngüler!/Sert dipçikler ezmelidir nice başları!/Ecel kuşu ayırmalı arkadaşları!*’

¹⁴¹ Nihal Atsız, *Çanakkale’ye Yürüyüş - Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferi* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1997), 232. “...Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu... Boşnak Kara Osman Ağanın dölünden gelme bir adamın kendisine başkan olması gibi akılların almayacağı...”

national history, the dissimilar education formation and socializing experience of the migrants may generate concern about “integration,” most importantly some worries about the probability of decrease in real wages as the migrants’ entered the labor force.

Regarding the last part of this sentence, the existence of well-educated, “hardworking” and loyal, filled with concern for survival in their new country, the employee group of Balkan immigrants in the Marmara region, which was the favorite destination of the migrants from Bulgaria and Yugoslavia, created not only a positive opinion but also negative estimations and observations about these estimations which wait to be registered and analyzed.

The common Muslim identity played a key role in the integration continuum of Balkan migrants to Turkey. The easy assimilation of these people, who had been obliged to leave their lands in the destination environment has to be taken into account with the suppression of the bad experience compelling them to migrate. The intense endeavor to affirm and defend the ethnic-cultural and national identity under the circumstances of being a group minority was the general dynamic leading to a more radical nationalism.

In addition to that factor, the nationalism of the Muslim Balkan migrants in Turkey under the Turkish identity becomes more extreme with their efforts to gain the acceptance in their “new country” and their concern to struggle with some prejudgments as stated above. Regarding this it becomes meaningful to focus on the names of migrants’ organization in Turkey: The Organization of Rumelian Turks (*Rumeli Türkleri Derneği*), the Turkish Albanian Brotherhood Organization (*Türk-Arnavut Kardeşliği Derneği*), The Organization of Western Thrace Turks (*Bati*

Trakya Türkleri Derneği), Bulgarian-Turkish Businessmen's Organization (*Bulgar Türk İşadamları Derneği*), etc.¹⁴²

The enthusiasm of these organizations' founder elite to define their communities with the "Turkish" identity or to correlate them with this can be seen in these names. To illustrate this attitude of voluntary assimilation, the statements of Saffet Erdem, the President of the Bosnia Herzegovina Fellows Foundation, and Recep Gunduz, the President of the Kosovo-Skopje Turks Cooperation Organization, can be given. In his statement Erdem objects by saying, "We are the part of the Turkish nation with our culture and beliefs and we support the soul and understanding under the slogan, "happy is he who says I am a Turk! (*Ne Mutlu Türküm Diyene!*)". Also Gündüz says, "We feel pleasure speaking Turkish and being Turkish citizens. We worry about the fact that broadcasting with different languages and dialects will harm the indivisible integrity of Turkey."¹⁴³

The most extreme form of voluntary assimilation can be seen in the private relationship between the idealist-fascist (*ülküçü-faşist*) movement and the migrants from the Balkans. Different from the definitely exclusive approach of Nihal Atsız, the proliferation of the nationalist-conservative approach that esteemed the identity of descent from the conqueror, within the idealist (*ülküçü*) movement led to a serious appropriation among the Balkan migrants. Above all, flags with three crescents commonly observed in the meetings held during the period of the Bosnia and Kosovo wars in Turkey. In the same way, it is significant for both the idealist movement and the Islamist movement to mobilize their young members of Balkan origin from

¹⁴² For detailed information about the Rumelian Associations, please see Nurcan Özgür, "Türkiye'nin Balkan Politikasında Rumeli Ve Balkan Göçmen Dernekleri: Beklentiler, Roller Ve Sorunlar," in *Sivil Toplum Ve Dış Politika*, ed. Semra Cerit Mazlum and Erhan Doğan (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006); and Alexandre Toumarkine, "Kafkas Ve Balkan Göçmen Dernekleri: Sivil Toplum Ve Milliyetçilik," in *Türkiye'de Sivil Toplum Ve Milliyetçilik* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001).

¹⁴³ *Radikal*, 08 /06/2006

Turkey to participate in these wars and to provide money and weapons.

Consequently, Balkan immigrants can be observed more intensively than the previous periods among to have tendencies to acquire chauvinist features of the assimilated national identity going beyond the voluntary assimilation.¹⁴⁴

The inherency of the nationalist ideology based on a continual “imagined reality” has to be questioned taking its effects on society into account. It became possible to make the supreme national identity “inherent” by creating domination over different subjects and abolishing these divergences with massacres, exchanges of populations and migrations during history. Thus assimilation which is another way of “making inherent,” will be regarded as problematic by the fascist wing of the nationalist movement or fascist nationalism predicated on blood.

In this context, the concept called immigrant has to be questioned, because this concept becomes a statement of pure discrimination in the context of nationalism and it makes the lines of distinction between the “local people” and “the other” more clear.

From the standpoint of these problems I consider that analyzing the ideologies of Turkish nationalism by focusing on the Balkans will be much more efficient as nationalism has begun to rise again in recent days. The Balkans stand on a worthwhile geography for both being internalized and being other. Researching the Balkan image, the “status” of the Muslim communities that migrated from the Balkans to Turkey and their assimilation process will not only contribute to the

¹⁴⁴ It is not possible to distinguish the effect of the Turkish idealist movement on the Balkan people from Turkey’s foreign policy followed from the beginning of the 1990s. The materialization of this new foreign policy under the slogan of “Turkish World From Adriatic to the Great Wall of China” during the Bosnian and Kosovo wars enabled the idealist movement which supports this foreign policy approach, to increase its political/social hegemony. An interesting example, reflected in Turkey’s cultural ambience is *Kurtlar Vadisi (The Valley of Wolves)*, a serial in the production team favors idealism. The hero of the serial, Polat Alemdar’s one militate in favor of the state is to train troops called the Kosovo Army of Liberation on behalf of the Turkish army in Kosovo. This has caused the position of idealist nationalism in the Balkans to become popular among youth.

analysis of Turkish nationalism, but also enable the emphasis on the experience of migration which has not been elaborated well before.

Balkan Immigrants in Turkey in Numbers

The man saying that it would be weird being a minority
I looked around, I couldn't see any minority
At that time I said
Yes...
It would really be.¹⁴⁵

Although there were many Yugoslavian immigrants to Turkey after the Second World War, it is meaningful to mention the other Balkan migrations in that period. Since they came from the same region, they had experienced similar things. Actually, it was a big debate whether to include those migrations in this thesis, but practically I aim to give immigrants number from the other Balkan countries to Turkey. There are a few resources about the numbers of immigrants from Balkan countries.

The biggest migration waves from the Balkans have been from Bulgaria. There have been both independent and settled immigration from Bulgaria to Turkey from the 1945 on. Two of the immigration waves are important: the first, the immigration in 1950-1951, and the second one dramatic 1989 immigration.¹⁴⁶ According to Kemal Kirişçi; “during the exodus of 1950-51 and 1989, a total of almost half a million Bulgarian Turks poured into Turkey.”¹⁴⁷ Beside these “forced”

¹⁴⁵ Mitsuye Yamada, quoting from: Sezai Sarioğlu, *Nar Taneleri: Gayriresmi Portreler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2001). “*Tuhaftır bir şey olmalı azınlık olmak / Diyordu adam / Çevreme bakımdım, / hiçbir azınlık göremedim / O zaman dedim ki /Evet.../Gerçekten öyle olmalı*”

¹⁴⁶ Ayşe Parla has studied this immigration comprehensively. See Ayşe Parla, "Terms of Belonging: Turkish Immigrants from Bulgaria in the Imagined Homeland" (New York University, 2005); Ayşe Parla, "Longing, Belonging and Locations of Homeland among Turkish Immigrants from Bulgaria," *Southeast European and Black Sea Studies* 6, no. 4 (December 2006); Ayşe Parla, "Marking Time Along the Bulgarian - Turkish Border," *Ethnography* 4, no. (2003).

immigrations, more than 116,000 people have migrated to Turkey from Bulgaria as independent immigrants.

After the establishment of a Communist regime in Bulgaria in 1944, Turks were defined as a minority. In that period, they were faced with a forced emigration policy from Bulgaria. Yıldırım Ağanoğlu asserts that as a result of these policies of the Bulgarian governments, about 154,000 Turks migrated to Turkey. Moreover Kirişçi says the followings about the forced emigration of Turks in 1950-51:

These new policies generated tremendous resentment among the Turks in Bulgaria. The Turkish embassy in Sofia and the Turkish Foreign Ministry were swamped with hundreds of thousands of letters complaining about the situation and demanding visas for Turkey. The situation began to look like a mass protest movement against the Communist regime in Bulgaria. In August 1950, the Bulgarian government demanded the Turkish government accept a total of 250,000 ethnic Turks. During the ensuing crisis, 154,393 Bulgarian Turks were forced to migrate to Turkey between January 1950 and November 1951.¹⁴⁸

On 22 March 1968, Turkish Foreign Minister İhsan Sabri Çağlayangil and Bulgaria Foreign Minister İvan Başev signed an agreement aiming at the unification of the divided families in the period of 1950-51 migration waves.¹⁴⁹ In accordance with this agreement, another 130,000 Bulgarian Turks migrated to Turkey.

The second exodus occurred in 1989. Rejecting the assimilation campaign of the Bulgarian government, the Turks in Bulgaria started to migrate to Turkey at a brisk rate. Under these assimilation campaigns, Turks or Muslims were forbidden to speak Turkish and wear Turkish clothes. In 1985, the Bulgarian government also had exaggerated this campaign and had begun to change the Turkish names and even the

¹⁴⁷ Kemal Kirişçi, "Post Second World War Immigration from Balkan Countries to Turkey," *New Perspectives on Turkey* 12 (Spring 1995): 65.

¹⁴⁸ Ibid. 66.

¹⁴⁹ Halit Eren, "Balkanlarda Türk Ve Diğer Müslüman Toplulukları Ve Göç Olgusu," in *Balkanlar* (İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, 1993), 295.

names on gravestones. About changing the names, Sezai Sarioğlu made an interview with Hasine Şen, who was an immigrant from Bulgaria. She described the situation dramatically:

This duality, division, occurred in the name problem also. According to the law we needed to use Bulgarian names and to speak Bulgarian in our homes. In this way, Hasine at home would be Magdalena in the streets, Hörü would be Margarita, Mehmet would be Martin in the streets. It was very difficult for us to accept those dramatic situations.¹⁵⁰

After these assimilation campaigns, approximately 350,000 people had migrated to Turkey.¹⁵¹ After the regime changed in Bulgaria and the changes in the administrative system, about a 100,000 of them returned to the lands where they had been born.¹⁵² However, in 1992 more than 165,000 Turks immigrated to Turkey by taking a tourist visa and then they settled.¹⁵³

The immigration from Greece is the third largest wave from the Balkans. Actually, the most important waves took place during the population exchanges between Greece and Turkey in 1922. As a result of this exchange agreement, 384,000 Turks had migrated to Turkey by 1939.¹⁵⁴ According to Aġanoġlu, between 1934 and 1960, almost 24,000 Turks had migrated to Turkey.¹⁵⁵ Moreover, he underlines that almost 20,000 Turks from Western Thrace migrated to Turkey by expatriations or by taking refugee status.

¹⁵⁰ Sarioġlu, *Nar Taneleri: Gayriresmi Portreler*, 342. Moreover, Sarioġlu conducted an interview with Meryem Güneş migrated to Turkey in 1974.

¹⁵¹ Eren, "Balkanlarda Türk Ve Diġer Müslüman Toplumlari Ve Göç Olgusu," 295.

¹⁵² Darina Vasileva, "Bulgarian Turkish Emigration and Return," *International Migration Review* 26, no. 2 (Summer, 1992): 347-48.

¹⁵³ Eren, "Balkanlarda Türk Ve Diġer Müslüman Toplumlari Ve Göç Olgusu," 295.

¹⁵⁴ Kirişçi, "Post Second World War Immigration from Balkan Countries to Turkey," 63.

¹⁵⁵ Aġanoġlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi: Göç*, 309.

Lastly, there were independent immigrations from Romania. Compared to the other immigration waves, this, did not involve many people. According to Kirişçi, “what kept the level of migration so low is probably the relatively liberal cultural [in Romania] and minority rights.” Turkey accepted approximately 1,200 people from Romania after the Second World War. Ağanoğlu, on the other hand, claims that about 15,000 people migrated to Turkey after 1991 by taking tourist visa and then settling.

The Balkans and Problems in Recent Times

East Europe, and especially the Balkans, provide much more contemporary and vivid examples of belated or delayed nationalism.¹⁵⁶ Kemal H. Karpat comments on Balkans as such:

Historical nationalism is usually constructed on insubstantial premises and reinforced by myths; however, it is an extraordinarily powerful doctrine in terms of having the capacity to have a chief role in the creation of political states and to affect the history of humanity in a decisive way. The accuracy of this thesis is not able to be confirmed in any other place than in the Balkans.¹⁵⁷

It is necessary to analyze the reasons why the Balkans play such an important role historically in nationalism studies. First of all, national revolts in the Balkans throughout the nineteenth century were an accelerating factor for the decline of the Ottoman Empire. In this context, the state of chaos in the region and the Balkan nationalities' struggles to found their nationalities economically, politically, and religiously reinforced nationalism in the region. As well as seeing these national

¹⁵⁶ Hobsbawm, *1780'den Günümüze Milletler Ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*.

¹⁵⁷ Karpat, *Balkanlar'da Osmanlı Mirası Ve Ulusçuluk*, 12-13. Also John R. Lampe uses it. John R. Lampe, "Imperial Borderlands or Capitalist Periphery? Redefining Balkan Backwardness: 1520-1914," in *The Origins of Backwardness in Eastern Europe. Economics and Politics from the Middle Ages until the Early Twentieth Century*, ed. Daniel Chirot (Berkeley: University of California Press, 1989). ‘

revolts as internal factors, imperialist powers' intervention into the region has to be taken into account. For the Russian Empire which can be seen as a dominant power, the Balkans becomes a target in the framework of pan-Slavic ideology. Nevertheless, at this point, external factors have to be perceived at the periphery of the focus, not in the center. The center of the focus was undoubtedly comprised of peoples' struggles against the economic, political, and religious problems.¹⁵⁸ In the period of the diffusion of the nation-state idea, defining themselves became an important stage for people as the subjects of their societal existence.¹⁵⁹

Diane Johnstone and Lev Trotsky describe the Balkans, which has experienced two great wars (the Ottoman-Russian War and the Balkan Wars) and two world wars as a geography in which 'continuous war' and changes and nationalisms which took different shapes lived.¹⁶⁰ In the Balkans, whereas the different communities of the imagination of the same nation and identity transformation was constant and continuous, one of the most comprehensive examples is the Socialist Federal Yugoslavia Republic under the rule of Josip Broz Tito, which recognized the ethno-cultural origin of every nation by a constitutional decision in 1974. Tito, who tried to realize self-government and develop a genuine approach to international relations realm by "the Non-aligned Movement" became an example with his egalitarian/libertarian attitude about the nationalism question for

¹⁵⁸ 1789 French Revolution's definition of romantic nationalism is appropriate for Balkan countries as well. Dennis P. Hupchick, *The Balkans: From Constantinople to Communism* (New York: Palgrave Macmillan, 2004).

¹⁵⁹ In terms of the history of the Turkish Republic, denying the effects of this period is not possible. The 77-78 Russian-Ottoman War at the beginning of the nineteenth century and Balkan Wars (1912-13) which can be taken as the beginning of the republican history have crucial effects. After these two great wars great migrations are seen from Balkans to Turkey. At the end of the 77-78 War around 1.250.000 people, and at the end of the Balkan Wars between the years 1912-15 400.000 people have to migrate. Aġanoġlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi: Göç*.

¹⁶⁰ Diana Johnstone, "İnsani Savaş: Cezanın İşlenen Suça Uygunluğu," in *Evrenin Efendileri? Nato'nun Balkan Seferi*, ed. Tark Ali (İstanbul: OM Yayınevi, 2001). Troçki, *Balkan Savaşları*.

the people who constituted the Socialist Federal Yugoslavia Republic.¹⁶¹ Nationality in Yugoslavia was not seen as having the potential to establish a nation-state, but was to be explained on the basis of a political search for recognizing and compensating the socio-economic differences in the federal republic.

After the collapse of the bureaucratic regimes in Eastern Europe and the Soviet Union, nationalism was strengthened and transformed in the Balkans. Turning to the example of Yugoslavia, after the death of Tito in May 1980, the discomfort as a result of the foreign debts changed the power and dynamic of nationalism. Croatia and Slovenia's compulsion, which are in better economic condition, to pay back most of the debts triggered nationalism in this period. Another factor that accelerated nationalism in this period was the rough attitude toward these countries of the Serbian political elite, who gravitated to "Greater Serbia" project. These new nationalist fluctuations, similar to the experience of the Socialist Federal Yugoslavia Republic, resulted in the return to the violence of the beginning of the century. The Balkans from the 1990s to recent times have gone through a serious reconstruction- belated statisation period.¹⁶² In this reconstruction, the redrawing of the borders and the dominant nationalisms' efforts to intimidate the other nations or communities has created the effect of an avalanche. Stefanos Yerasimos compares these violent nationalisms that started in 1992 to the Balkan Wars, and points out that it is meaningful that after eighty years, history repeated itself.¹⁶³

¹⁶¹ For more information please look at: Beyto Nobırdalı and Bedri Selim, *Çağdaş Bir Önder: Tito, Çağdaş Bir Ülke: Yugoslavya*, trans. Enver Baki Ali Aksoy (İstanbul: Koza Yayınları, 1977). Ayrıca; Fitzroy Maclean, *Disputed Barricade: Marshal of Yugoslavia* (Oxford: Alden Press, 1957), Vilko Vinterhalter, *Josip Broz Tito*, trans. Akkan Suver (İstanbul: Su Yayınları, 1974).

¹⁶² The most recent one is the referendum by which Montenegro decided to separate from Serbia.

¹⁶³ Stefanos Yerasimos, *Milliyetler Ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya Ve Orta-Doğu* trans. Şirin Tekeli (İstanbul: İletişim Yayınları, 2000), 110-11.

The bloody transformations after the break-down of the Socialist Federal Yugoslavia Republic revealed the existence of the dominant nations. In addition to this, NATO's involvement turned the region into a hunting ground for the New World Order, as Tanıl Bora and Ellen Meiksins Wood describe.¹⁶⁴ The term "New World Order", first used by George Bush at the beginning of the 1990s, involved the reconstruction of the world geographically and ideologically which has been uni-polar since 1991. Today, the geographical formation is turned into a north/south division based on the distinction of developed/developing-undeveloped countries rather than the old east/west division. The ideological formation of the New World System strengthens the hegemony of global capitalism as well as that of transnational corporations.¹⁶⁵ Here, we should not forget that there was an imperial threat which triggers the nationalist rise in Balkans and especially in Yugoslavia. The situation in the Balkans is closely related to the reallocation of the land in the new world system. As Sungur Savran states,

Imperialism is not a neutral referee/moderator which cannot cope with "naughty" and "maleficent" Balkan nations during the civil war in Yugoslavia. On the contrary, imperialism is an actor (or a group of actors) who provoked the separation of Yugoslavia and later made an effort to deepen the civil war for its own interests. It acts step by step in order to execute a well-defined strategy.¹⁶⁶

¹⁶⁴ Ellen Meiksins Wood, "Kosova Ve Yeni Emperyalizm," in *Evrenin Efendileri? Nato'nun Balkan Seferi*, ed. Tarık Ali (İstanbul: OM Yayınevi, 2001); and Tanıl Bora, *Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası: Bosna Hersek*, vol. 2 (İstanbul: Birikim Yayınları, 1999).. On the Kosovo War please see :Sungur Savran, *Avrasya Savaşları* (İstanbul: Belge Yayıncılık, 2001), 95.

¹⁶⁵ Also, Giovanni Arrighi explains these bloody transitions with uncomplete statization which is in danger of Globalisation.Giovanni Arrighi, "Balkan Savaşı Ve Abd Küresel Gücü," in *Evrenin Efendileri? Nato'nun Balkan Seferi*, ed. Tarık Ali (İstanbul: OM Yayınevi, 2001).

¹⁶⁶ Savran, *Avrasya Savaşları.* *Emperyalizm Yugoslavya iç savaşlarında 'yaramaz' ya da 'kötücül' Balkan halklarıyla başa çıkamayan tarafsız bir hakem değil, kendine özgü çıkarları dolayısıyla Yugoslavya'nın bölünmesini kışkırtan, sonra da savaşı derinleştirmek için çaba gösteren bir aktör (ya da bir dizi aktör) konumundadır. İyi tanımlanmış bir stratejiyi adım adım uygulama amacıyla hareket etmiştir'*

Diane Johnstone describes the imperialist role of the US while she refers to a more recent conflict, the Kosovo War:

The Kosovo War, which NATO officially call the “Allied Powers Operation”, on the one hand, gave the USA chance to gain superiority in world leadership; on the other hand, gave the European allies an immediate chance to join a so-called equal partnership. Since the military power was almost monopoly of the USA resolving the Yugoslav question by military power instead of diplomacy, it refers to the victory of the USA over Europe.¹⁶⁷

Nationalisms and Their Sanctions: Different Communities of the Same Imagination

Maria Todorova defines identities as entities constructed in a “memory discourse.” She refers to the importance of hatreds, interests; and economic, political, ethnic, and religious differences which are built up historically.¹⁶⁸ As mentioned before, minorities were subjected to sanctions by the oppressor nations during the nation-building process which depends on an ethnic, religious, and historical basis. In the Balkans, where a bloody nation building process was experienced, minorities migrated under the fear of assimilation or extermination. Before expressing the details and severity of the migration it should be remembered that the nationalist discourse changed during and after the nation-state building. Slobodan Milosevic who came to power after the separation of the Serbia-Montenegro, said the following in his talk in 1989, on the 600th anniversary of the Kosovo Pitched Battle (*Kosova Meydan Muharebesi*):

Serbs have never lived in history on their own. Today many different ethnic groups and nationalities live here. This is not a handicap for Serbia. I

¹⁶⁷ Diana Johnstone, *Ahmakların Seferi*, trans. Emre Ergüven and Ergin Bulut (İstanbul Bağlam Yayınları, 2004), 351.

¹⁶⁸ Maria Todorova, "Learning Memory, Remembering Identity," in *Balkan Identities*, ed. Maria Todorova (New York: New York University Press, 2004).

sincerely believe that this is an advantage. National structure proceeds in this way in all modern states, especially in developed states...Equal and moderate relations among the Yugoslavian nations are sine qua non for Yugoslavia's survival, throwing off the crisis, and especially for its economic and social welfare.¹⁶⁹

In 1964, at a decennial of a Turkish newspaper of Hungary, *New Life (Yeni Hayat)*, Todor Jivkov stated that:

We have done everything possible for the Turkish people to improve their language and culture independently... Turkish children should learn their mother tongue and use it in the best way. Teaching of the Turkish language in the schools should be improved in order to achieve this. The Turkish population will speak their mother language, write their own modern literature in Turkish, and sing their beautiful songs in Turkish as they do today.¹⁷⁰

However, the nation-state structures which become stronger in the real socialist systems, caused oppression/suppressions in resolving ethno-cultural social problems. These suppression policies, of course, produced or reproduced the radical nationalist ideologies. Peaceful, multicultural ideologies were replaced by the hegemony of nationalist ideology. Minority rights were withdrawn and harsh assimilation policies were applied (In Bulgaria, even the language of the epitaphs on the gravestones were changed). Immigration to Turkey and other countries in 1989 from Hungary and in the 1990s from Yugoslavia are tragic consequences of this nationalist belligerence.

One of the striking results of the migration is that while immigrants left the place they were born and traveled to another spatiality, they chose to identify

¹⁶⁹ Johnstone, *Ahmakların Seferi*, 27. 'Tarihte hiçbir zaman Sırp lar Sırbistan'da tek başına yaşamamıştır. Bugün, şimdiye kadar hiç olmadığı kadar farklı uyruk ve etnik gruptan insan burada yaşıyor. Bu Sırbistan için bir handikap değildir. Bunun bir avantaj olduğuna bütün samimiyetle inanıyorum. Çağdaş dünyadaki bütün ülkelerde, özellikle de gelişmiş ülkelerde ulusal yapı bu doğrultuda değişmektedir. ...Yugoslavya halkları arasındaki eşit ve uyumlu ilişkiler Yugoslavya'nın varlığını sürdürmesi ve krizden çıkabilmesi için olmazsa olmaz koşuldur, özellikle de ekonomik ve toplumsal refahı için gereklidir'

¹⁷⁰ Hugh Poulton, *Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*, trans. Yavuz Alagon (İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1993), 147. 'Türk nüfusun kendi dilini ve kültürünü özgürce geliştirebilmesi için mümkün olan her şey yapılmıştır... Türk nüfusun çocukları kendi ana dillerini öğrenmeli ve onu en iyi şekilde kullanmalıdırlar. Bu sonuca ulaşmak için, okullarda verilen Türkçe dil öğretimini daha iyi bir düzeye getirmek gerekir. Türk nüfus bugün olduğu gibi gelecekte de kendi ana dilini konuşacaktır; kendi çağdaş eserlerini Türkçe yazacaktır; o güzel şarkılarını Türkçe söyleyeceklerdir'

themselves with that place's values, in other words, they prefer "to be assimilated" into a societal formation or identity construct of which they felt part. Todorova writes that Muslims in the Balkans as an alternative to their fear of assimilation integrated into their religious identities.¹⁷¹

Changing Identities in Eastern Europe: Revolutions in Eastern Europe

In addition to the sanctions of these "bloody transformations" mentioned, we need to analyze the importance of the Eastern European case. But Eastern Europe will be mentioned only here throughout the thesis because it holds no essential function for my arguments. To articulate the current situation of the region to my research would be too comprehensive to achieve for a master thesis. Instead I will only try to give an idea about the region so as to show that it needs study involving a wider perspective than I take here.

By the 1989 transformations in the world especially in Eastern Europe, many countries governed by socialist regimes collapsed. Ivan T. Berend analogically characterized those events to the collapse of the Bastille.¹⁷² In this respect, the collapse of the walls of the Bastille symbolized the end of an oppressive feudal regime; by the same token, the fall of the Berlin Wall symbolized an emblem of a closed, oppressive, isolationist state socialist era and the division of the Europe. Some of these transformations could be interpreted from different perspectives but the most important thing that the collapse gave rise to is that the soviet typology was

¹⁷¹ Todorova, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, 325-28.

¹⁷² Ivan T. Berend, *Central and Eastern Europe 1944-1993. Detour from the Periphery to the Periphery* (New York: Cambridge University Press, 1996), 254-55.

replaced by newer identities, such as national identity and citizenship in the Eastern European countries.

On the one hand, some theoreticians (Attila Agh, Ivan Berend, for example) mention the importance of some of these transformations' evolutionary performance that are based on a historically powerful movements. By means of the civil societies in Eastern Europe (that was not totally comparable with the understanding of the Western civil society), some of these countries transformed themselves, especially their internal factors (civil societies, elections, consolidations). In this sense, Poland and Hungary could be analyzed from these perspectives. On the other hand, as discussed above, some theoreticians (Diana Johnstone, Stefanos Yerasimos, and Maria Todorova) emphasize the other side of those transformations: the Yugoslavian case that witnesses many massacres, and the "Bloody Revolution" not affected all nations that had been governed under the Socialist Federal Republic of Yugoslavia.

Before the discussion of these different transformations in Eastern Europe, first the reasons for the transformation or revolutions should be examined. Historically, Eastern Europe was occupied by many hegemonic powers; from this perspective the people who lived in that territoriality were exploited in many ways. According to John R. Lampe, the Balkans should be analyzed from within the framework of "delayed development".¹⁷³ Moreover, he points out that Eastern Europe had been historically encircled by the core countries as an imperial borderland, a periphery. They have exploited those territoriality and the citizens of those countries in many ways. Especially Western core countries have exploited the raw materials and the agricultural products of Eastern Europe for the sake of their

¹⁷³ Lampe, "Imperial Borderlands or Capitalist Periphery? Redefining Balkan Backwardness: 1520-1914," 177-78. Beside, John R. Lampe, *Yugoslavia as History: Twice There Was a Country* (Cambridge: Cambridge University Press, 1996).

own perpetuating economies. In addition to Lampe's thoughts, Robert Brenner discusses that Eastern European people were kept as an agrarian people, and they did not experience the transformation from pre-industrial development to the capitalist mode of production.¹⁷⁴

The Eastern European countries were the most affected ones from the First and Second World Wars. Furthermore, especially the Balkans experienced many civil wars in their own territorialities. Since the delayed development in Eastern Europe, they also experienced belated nation-state building. In this sense, communism was the most efficient way for them to define and differentiate themselves against the core countries economically, politically, and socially. In the case of the polarization of the world after the Second World War, many of the Eastern European countries close to the Union of Soviet Socialist Republics. Furthermore, the 1968 events clinched their links to communism.

If we analyze the main countries of Eastern Europe that experienced that transformation, Poland, Hungary and Czechoslovakia are on one side of this discussion. The other side of this discussion is Yugoslavia, which experienced the "Bloody Revolution". Although this process was described above, it can be compared, and enlarged the discussion by investigating the so called peaceful transformations of Eastern Europe. However, it must be stressed that the Yugoslavian case is distinguished by more severe lines of ethnicity and religion. Both ethnic and religious identities have very much effected the politics of different groups. In this respect, Yugoslavia is the most marginal example of transformation. Even though Poland, Hungary, and Czechoslovakia contain different religious and

¹⁷⁴ Robert Brenner, "Economic Backwardness in Eastern Europe in Light of Developments in the West," in *The Origins of Backwardness in Eastern Europe: Economics and Politics from the Middle Ages until the Early Twentieth Century* ed. Daniel Chirot (Berkeley: University of California Press, 1989).

ethnic groups, their transformations have been based on the idea of citizenship. First, Poland is a crucial example. With the establishment of Solidarity as a civil society, they had a right to discuss government policies collectively,¹⁷⁵ and achieved a non-violent transformation. Berend underlines that the most important factor for this peaceful transformation was dialogue.¹⁷⁶ This dialogue also provided matured political responsibility among the Polish citizens. Some theoreticians criticize the understanding of “dialogue” that diminishes the understanding of “democracy” by conciliation. Needless to say, people who had experienced communism were accustomed to those transformations by means of strikes, actions, and declarations. Their main problem with the communist regimes was economic. Second, the Hungarian case is similar to the Polish one. Since there were opposition movements against to government economic policies, they were international movements and represented an alternative to the state-socialism. Euro-communists in Hungary declared the importance of Gorbachev’s policies for Hungary. So their main argument to exist as an opposition was to fix the government’s economic policy on the market economy and political pluralism. In this respect, contrary to the *laissez-faire* capitalism that was applied in Western countries, they supported the understanding of the social state of the Scandinavian countries. In the third place, Czechoslovakia transformed differently from the other Eastern European countries. Czechoslovakia was formed by Czechs and Slovaks. Each part had its own civil society, respectively, Civic Forum and Public against Violence. Since there was no counter elite to the opposition movement, revolution was easily accepted as a “Velvet Revolution.” However, in some cases there are some similarities between

¹⁷⁵ *In this respect, the effects of the Church (that ongoing from earlier, even in communist period) on Solidarity provide many people to support this activity.*

¹⁷⁶ Berend, *Central and Eastern Europe 1944-1993. Detour from the Periphery to the Periphery.*

Czechoslovakia and Yugoslavia. Both had economically separate nations inside them. The Czechs criticized the Slovaks as a peasant culture and for being economically weak. Although there were separations between them, they did not separate from each other in bloody struggle as in the Yugoslavian case.

Taking these transformations into consideration, it is clear that the Yugoslavian case was absolutely different from those of the other old communist Eastern European countries. Although these countries had different backgrounds, some of them were transformed with the help of civil society; however, Yugoslavia as Attila Agh writes, had two different alphabets, three different religions and at least five different languages. Under these circumstances, there remained fewer things to bind society together in the name of their federal republic.

Although there are some differences between East and the West economically, politically, and socially, the European Union seems an effective solution to diminishing the ethnic, religious or other differences among these populations. The European Union constitutes an ideology that elevates (European) citizenship over other identities. By providing this supra-identity, the transformation becomes smoother for both the East European and the former Yugoslavian countries as well. The EU takes economic inequalities prior to other differences. Providing several developmental programs both inside the EU in general and in every country as well, suggests an equal development for becoming a more integrated platform in the world. In this respect, it is obvious that clearing the economic differences within the Union provides an economically more homogenous region, while different cultural identities flourish peacefully within the framework of unity in diversity.

CHAPTER IV

INTERPRETING THE INTERVIEWS

Methodology

*How can a man of
dispatching
Be responsible for
staying?¹⁷⁷
can yücel*

Methodologically, in the first part of the thesis about the Ottomans in Rumelia, including the period of the Balkan Wars and also the beginning of the Republican Era until the 1950s used the secondary resources, memoirs and some theses.

Second, I used also secondary resources for the second part of the thesis but mainly I intend to add new points and some arguments from my interviewees by using the oral history as a method. This method helped me to carry over their narratives and their own experiences by defining the related period. However, I used secondary resources and related periodicals to cover the period as a whole.

On the Interviewees¹⁷⁸

I conducted in-depth interviews with twenty immigrants. Some interviewees (like Şarik Tara, Ahmet Asıllı, and Kani Gençer) had experienced the migration process by themselves. Some (four of them) were the sons (or daughters) of immigrants and have been attached the immigration process in one part. For example, Yıldırım Ağanoğlu, who is the son of an immigrants, got his master degree on the Balkan immigrants and in the trustee committee of *Rumeli Türkleri Kültür ve*

¹⁷⁷ *o adam ki hareket memuru, /ikamete memur edilir mi hiç?*

¹⁷⁸ Please see the Appendix B for the whole interviews in Turkish.

Dayanışma Derneği's (the Association of Culture and Solidarity of Rumelian Turks). Moreover, sixteen of interviewees are immigrant men and four of them are immigrant women.

Most of my interviewees immigrated from the Former Socialist Federal Republic of Yugoslavia between 1950 and 1975. After the “Independent Migration Agreement” between Adnan Menderes and Josip Broz Tito as a result of the mutual visits of the Presidents at the beginning of the 1950s, immigrants could migrate to Turkey by applying to the Turkish Consulate in Skopje, renouncing their former citizenship. The Independent Migration Agreement aimed to unite the divided Turkish families in Yugoslavia and Turkey. In this manner, immigrants’ families in Turkey could send ‘*vesika*’s (necessary documents) to their families in Yugoslavia. Those *vesikas* guaranteed that the Turkish families should have cared their immigrant families from Yugoslavia. Also, the immigrants could obtain Turkish citizenships with them.

All of my interviewees are Sunni Muslims and ethnically composed of Turkish, Albanian, Bosnian, and *Torbeş* (Macedonian Muslims) who emigrated from the Republics of the Socialist Federal Republics of Yugoslavia (Macedonia, Kosovo, Montenegro and Bosnia-Herzegovina). However, the Albanian, Bosnian and Macedonian immigrants renounced their prior nationalities in the migration process and they were required to claim that they were ethnically Turkish to be allowed to migrate to Turkey. Those immigrants’ mother tongues are different from Turkish: Albanian, Macedonian, Yugoslavian or Bosnian. On the other hand, Turks in Yugoslavia are one of the biggest minorities in Yugoslavia. Josip Broz Tito also

approved their entities and as a result of this since the beginning of the 1950s, the Turks have had primary and secondary schools that provide education in Turkish.¹⁷⁹

Although this thesis is not a statistical one, I did not contribute my informants in particular. At the outset, I aimed to conduct more interviews. However, I held interviews with housewives, retired teachers, industrialists, workers, artisans, journalists and civil servants.

The informants all migrated to Turkey as families; not individually as workers. This is also meaningful. As Abdelmalek Sayad says:

We can not perceive the family migrations with the men's migration in the same sphere. Family migration is totally related to assimilation; for defining this social reality of which the derived word you use, the situation is the same: adaptation, integration, insertion.¹⁸⁰

Some of the immigrants were big family including uncles and aunts and their related families and some were nuclear families. As will be seen in the discussion part, all decisions about the migration came from the elders in their patriarchal orders.

Finally, in addition to my interviews, I took advantages of some other interviews in books, theses and newspapers.¹⁸¹ They were helpful for me to generalize some points in some cases.

¹⁷⁹ Randy Hodson, Dusko Sekulic, and Garth Massey, "National Tolerance in the Former Yugoslavia," *The American Journal of Sociology* 99, no. 6 (May, 1994).

¹⁸⁰ Abdelmalek Sayad, "Çifte Yokluk: Göç Ederken Kurulan Hayallerden Göçmen Olmanın Acılarına," *Toplumbilim* 17 (October 2003): 28-29. About this issue also please check: J. J. Mangalam and Harry K. Schwarzweller, "General Theory in the Study of Migration: Current Needs and Difficulties," *International Migration Review* 3, no. 1 (Autumn, 1968).

¹⁸¹ For example, Ezgi Nihan Akçınar, *Göçmen* (Denizli: Bilal Ofset, 2005). Gülçin Günay, "Rumeliler Anlatıyor," *Tercüman Gazetesi* 10-21 Haziran 2007. Sude Bahar Beltan, "Citizenship and Identity in Turkey: The Case of the Post-1980 Turkish-Muslim Immigrants from Macedonia" (Boğaziçi University, 2006).

On the Interview Questions¹⁸²

I had planned to analyze three phases in my interviews. At first, the interviewees were asked about their daily lives in Yugoslavia, including where and when they were born and grew up. Their educational lives in Yugoslavia gave many clues about the reasons for their immigrations. Moreover, in this part I aimed to investigate their expectations and their knowledge about Turkey and the importance of Turkey for them. This part partially provided them to discuss the political, economic and social systems in Yugoslavia. In this manner, interviewees were asked about their life styles under the socialist regime; how they included or excluded the regime and their implementations.

Second, there were questions about the immigration process. In this part, in which conditions they had planned and realized the immigration were analyzed. It is important to understand what they experienced and how they confronted the inconveniences in that period. As is known, these people experienced a great thing in that they changed the country in which they had their lives. Subsequently, what sort of lives they relinquished or which conditions forced them to migrate played a crucial role in their histories.

In addition to the pre-migration and migration process, last the interviewees were requested to describe not only their daily lives with the “local people” in those periods, but also their relations with state agencies when they applied for Turkish citizenship. The relations with the state also gave the informants the chance to compare Yugoslavian and Turkish bureaucratic, political and social systems. Moreover, in this part, the immigrants were asked about their personal histories in

¹⁸² Please see the Appendix A for the interview questions.

Turkey; how they were included or excluded by the local people, which groups especially supported them or excluded them, how they define themselves, how they perceive Turkey and Turks as locals, how their relations were, in what ways they faced problems and how they solved (or did not solve) them, how they managed working affiliations with locals or other immigrants. Furthermore, the dissolution period generally in the Balkans and in particular Yugoslavia was a great turning point for the immigrants. So, interviewees also were asked about how they regarded it as an immigrant from that country and Turkish citizenship from here. Last, interviewees gave considerable information about their and generally the Balkan immigrants' political views, the political parties that they support and also their reasons. This gave rise an examination of which political parties and their supporters were included or excluded among the Balkan immigrants in the name of their political views.

The Reasons for the Balkan Immigrants As A Case Study

There are many reasons for me to set this issue for my thesis. Mainly, four aspects affected me to study Balkan immigrants. First of all, historically the Balkans had the most important sources for the Ottoman Empire for a long time. There are two main parts here. The Ottomans Empire gained its human capital (as executive cadres) and its wealth from the land and big trade networks (from the main associations like Masons). The Balkans were one of the most significant geographical components which enabled the Ottoman State to denominate as an empire. Also its crucial hinterlands, fertile soils and cosmopolitan city composition had great importance for the Empire. Mostly Thessalonica and Avlonia had greater

influence on Ottoman trade as large trade centers. As we get close to the near future, Balkan people like Resneli Niyazi, and as generally known military officers like Cemal, Enver and Talat in the Balkans played the most important roles in the transition to the Turkish Republic in the late nineteenth and the beginning of the twentieth centuries. Also this term generally formed the Turkish Republic's ideologies, known as Kemalism, in the following years. In addition to these, in the reign of the Abdülhamid II, as a result of unwanted people (*istenmeyen zevat*) were exiled to the Balkans and Caucasius Nationalists who also determined the main characters of Kemalism sprouted in those regions. Furthermore, the history of the "left" also can be seen in the history of the Balkans (consider Şefik Hüsnü and Dr. Hikmet Kıvılcımlı for example)

The Balkan immigrants against this political-historical backdrop have their own histories during these establishment years and the following decades. On the one hand, in the process of the establishment period by losing the Balkans, the Ottoman subject in the Balkans migrated to the Turkish Republic as the continuation of Ottoman Empire. On the other hand, the governors supported their migration to Turkey in the name of the Turkish identity, which has been sharpened and defined along with the Muslim identity. After the forced emigration period of Jews (by population exchanges) and Armenians, those people who had, in Ziya Gökalp's words, Turkish Culture (*Türk Kültürüne (Harsına) sahip*) were exhorted to migrate to the Turkish Republic. As Soner Çağaptay writes;

Even though it is contrary to the belief in the definition of nation in terms of ethnicity, the Kemalists were aware of the important role of Islam for the Balkan immigrants who were not Turk. As Turks, Balkan immigrants shared the Turk-Muslim ethnic identity. Besides, those people were richer and had better education than the Anatolian Muslims. Therefore, the Kemalists opened the borders to the Muslim immigrants from the Balkans, for

ideological, demographical and economic reasons. Ankara supported the Muslim immigration from the Balkans operatively.¹⁸³

Those Muslim immigrants with Turkish Culture faced many problems in that migration process from the local people in Turkey. As Füsün Üstel¹⁸⁴ and Mesut Yeğen¹⁸⁵ write in the name of being an accepted citizen (*Makbul Vatandaş*), the Balkan immigrants were subjected to many policies involving assimilation or settlement separate from the other immigrants. Although they were welcomed in the establishment period until the end of the Second World War, after the emergence of radical nationalism - racism like Anatolianism (*Anadolucu*) or nationalist-conservative approach (Remzi Oguz Arik) and the Kemalism-Westernism (eg. Halikarnas Fisherman (*Balıkçısı*)), these Muslim immigrants after the 1950s began to be refused due to not being “originally” Turkish. They were as a threat or codified as the “other.” On the contrary to the various nationalists’ same opposition, conservatives divided into two main camps. On the one hand, some groups who have nationalistic tendencies were treated like radical nationalists. On the other hand, some groups who were much more Ottomanists experienced nostalgia with them. They remembered geographically the Ottoman Empire and they could legalize their dreams. At this point, it is very helpful to consider Tanıl Bora’s words about this nostalgia:

¹⁸³ Soner Çağaptay, "Türklüğe Geçiş: Modern Türkiye'de Göç Ve Din," in *Vatandaşlık Ve Etnik Çatışma*, ed. Haldun Gülalp (İstanbul: Metis Yayınları, 2007), 93-94. "...ulusun etnik tanımına duydukları inanca ters düşse de, Kemalistler İslamiyet'in Türkiye'de ulus inşasında, özellikle de Türk olmayan Balkan Müslümanları açısından oynadığı rolün farkındaydı. Türkler gibi Balkan Müslümanları da Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk-Müslüman etnik özelliklerini paylaşıyorlardı. Ayrıca bu insanlar Anadolu Müslümanlarından daha eğitilmiş, daha zengindi. Dolayısıyla, Kemalistler ideolojik, demografik ve iktisadi gerekçelerle ülkenin kapılarını Balkanlar'dan gelen Müslüman göçmenlere açtılar. Ankara Balkanlar'dan Müslüman göçünü faal olarak teşvik etti..."

¹⁸⁴ Üstel, *'Makbul Vatandaş'ın Peşinde: İi. Meşrutiyet'ten Bugüne Türkiye'de Vatandaşlık Eğitimi*.

¹⁸⁵ Mesut Yeğen, *Müstakbel-Türk'ten Sözde-Vatandaş: Cumhuriyet Ve Kürtler* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2006).

They were kept away from their motherland where their parents had lived, where they had spent their childhood. Also according to the many writers, the idea and feelings of the motherland ultimately is a place where they spent their childhood! The melancholy about the lost lands and the fact that the founder elite had come from those lands should be taken as obstacles in the identification of the abstract idea of “motherland” with the concrete physical and human geography.¹⁸⁶

Although the radical nationalist and conservatives who codified Anatolia as the original motherland of the Turks, this remembrance was a crucial point for them in the re-codification of the Turkish Republic in the light of the Ottoman Empire.¹⁸⁷

The second reason I chose the Balkan (specially Yugoslavian) immigrants as a case study, as generally known and studied in many academic studies, is the greater number people involved in this migration period. Karpas¹⁸⁸ and McCarthy give the period for the late Ottoman State. According to Justin McCarthy, from 1912-1920, 414,000 Muslims migrated to Anatolia and Eastern Thrace; another 399,000 arrived to Turkey in between 1921-1926 (including the Turkish-Greek Population Exchange).¹⁸⁹ For the Yugoslavian case and also for our case, H. Yıldırım Ağanoğlu

¹⁸⁶ Tanıl Bora, "Türk Milliyetçiliğinin İnşasında Vatan İmgesi: Harita Ve "Somut Ülke" - Milliyetçiliğin Vatani Neresi?," *Birikim Dergisi* 213 (Ocak 2007): 31-32. "...Onlar, ana/baba yurtlarından, çocukluklarını yaşadıkları vatanlarından, -ki vatan fikri ve duygusu üzerine düşünen birçok yazara göre kişinin vatani, öünde sonunda, çocuklağudur ve çocukluğunu yaşadığı yerdir!-, ebediyen uzak düşmüşlerdi. Gerek kaybedilen yerlerin melankolisini, gerekse kurucu elitin önemli bir bölüğünün kaybedilen yerlerden geliyor olmasını; 'Yeni Türkiye'de soyut vatan fikrinin somut fiziki ve beşeri coğrafyayla meczedilmesinin önündeki müşküller olarak hesaba katmalıyız sanırım..."

¹⁸⁷ We can also observe the importance of Kerkiük nowadays under the same remembrance.

¹⁸⁸ Karpas, *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik Ve Sosyal Özellikleri*.

¹⁸⁹ McCarthy, *Population History of the Middle East and the Balkans*, 146. Furthermore, H. Yıldırım Ağanoğlu gives the number for that period as 431,065 and he composes the migration according to the distribution for cities. The main cities are İstanbul (35,487), İzmir (30,095), Balıkesir (37,088), Bursa (34,148), Edirne (493,336), Kırklareli (27,254), Samsun (22,579) and Tekirdağ (30,243). However as this distribution was made, also the cities were discharged by Armenians and Greeks, for example Gaziantep, Gümüşhane, Sivas. Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihî: Göç*, 279.

gives deep and important statistical data.¹⁹⁰ 108,179 people migrated to Turkey between 1923 and 1933. From 1934 to 1940, 5,894 people migrated to Turkey and were settled in various parts of Anatolia, also they were given some lands. 3,139 people came as “Independent Immigrants”. From 1950 to 1958, 104,372 people migrated to Turkey and were settled in the Marmara (especially Thrace) and the Aegean regions. About 101,000 Balkan people also came between 1958 and 1967. Although there are some statistical data about the number of immigrants from Yugoslavia and it is very difficult to organize them, ultimately Kemal Kirişçi¹⁹¹ gives us important (and also organized, according to each Balkan country) data that from 1946 to 1990, 186,925 people migrated from Yugoslavia to Turkey.¹⁹² Moreover, even though some immigrants were ethnically Turks in this migration process, there were other ethnicities (like Albanian and Bosnian) added to this number.¹⁹³ It is very important here to remember the composition of the Turkish identity and Muslim identity in the Balkans; because of this we can not organize concrete numbers. Youssef Courbage’s study about the population in Yugoslavia mentions the importance of this disorder; since the beginning of 1950s, after the immigration started, Muslims did not declare their own nationalities in the census of population; they had only to declare themselves as Muslim.¹⁹⁴

¹⁹⁰ Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi: Göç*, 320-27. Fuat Dündar also organizes this statistical data according to the mother tongues according to Turkey’s elections. Fuat Dündar, *Türkiye Nüfus Sayımında Azınlıklar* (İstanbul: Doz Yayıncılık, 1999).

¹⁹¹ Kemal Kirişçi, "Is Turkey Lifting the 'Geographical Limitation'? The November 1994 Regulation on Asylum in Turkey," *International Journal of Refugee Law* 8, no. 3 (1996): 297.

¹⁹² Kirişçi, "Post Second World War Immigration from Balkan Countries to Turkey," 69-72.

¹⁹³ Paul Shoup, "Yugoslavia's National Minorities under Communism," *Slavic Review* 22, no. 1 (1963). By giving the number of Turks in Yugoslavia, he mentioned that “...there is no doubt that these “Turks” were in part Albanians, who hoped in this way to be allowed to emigrate to Turkey...”

¹⁹⁴ Youssef Courbage, "Demographic Transition among Muslims in Eastern Europe," *Population: An English Selection* 4 (1992): 175-76. Nurcan Özgür also organizes the migration between 1953 and

Soner Çağaptay also gives many clues about the Balkan immigrants who are Albanian or Bosnian and their mother tongues. According to Çağaptay, today 12,832 people assert that their mother tongue is Albanian, 40,688 as a second language.¹⁹⁵ About the Bosnian immigrants, 17,627 people cited their mother tongue is Bosnian and 39,589 of them as a second language.¹⁹⁶

The third reason that made me study Yugoslavian immigrants is the sociology of migration itself. Although the Balkan immigrants after the 1950s have come to Turkey as independent immigrants (no population exchange or exile or anything like this), it should be acknowledged that has been a forced reasons for them to leave their homelands. As can be seen the detailed reasons from the interviewees in the following pages, can be summarized under several headings. At first, the Muslim population in the Balkans especially Yugoslavia were decreasing year by year, so each immigrant showed the earlier immigrants as their first reason. By this, they legalized themselves the effect of becoming alone in their villages. The second reason, they said that they had migrated to their motherland (*anavatan*). Some declared that the place which they had emigrated from was the homeland (*vatan*) but that Turkey is the motherland (*anavatan*). As many of them saw the Turkish Republic was the continuation of Ottoman Empire and themselves still as its subjects, they tried to come to Turkey as soon as possible. In this context, the immigrants who supported this idea emphasized that they did not come to Turkey as workers rather they came to their own homeland. Others said that they had come as worker but with the years, they had got used to living in Turkey. The third reason is

1960 as their mother tongues in the name of explaining the Yugoslavian immigrants by ethnicities.Özgür, "Türkiye'nin Balkan Politikasında Rumeli Ve Balkan Göçmen Dernekleri: Beklentiler, Roller Ve Sorunlar," 79-81.

¹⁹⁵ Çağaptay, "Crafting the Turkish Nation: Kemalism and Turkish Nationalism in the 1930s", 437.

¹⁹⁶ Ibid., 440.

connected to the second but not to be their Muslim identity, but they are Turks. The immigrants, who strongly believe this idea, conceived themselves as minorities in Yugoslavia. They said that they had the immigration dream in their whole lives.

Under the light of these definitions, it is seen each migration movement has a little bit of the forced effect in it. Therefore, we can codify the reasons for any immigration under several headings more. Two parts of the immigrants can not be kept out. On the one hand, by the nineteenth century, the number of international immigrants increased due to industrialization, the internalization of capital, the ascending sharpness of nationalistic views in many countries (although some theoreticians argue that these are the last voices of nationalists), and identity problems... On the other hand, it should not be forgotten that the immigrants are a main components of any society. They carry dynamic powers them; they are always against the local tradition. In this way, they accelerate change. This also comes from the immigrants' own personalities. They are people who have changed their country in the name of what they have, although many of the people can not change their, for example, apartments nowadays. Also immigrants are people who stay in between; belong neither to the one side nor to the other. They are those who are disconnected (*tutunamayanlar*). By this affects, societies should develop their multicultural identities as immigrants are the ones who provide this. Zizek also writes about the multiculturalism as the followings:

As ethnic hatred and violence come into the picture, it is necessary to completely reject the standard multicultural thoughts, like learning how to live with the other regarding his/her otherness, learning how to respect, developing tolerance towards other life forms, etc. The most efficient way to fight ethnic hatred is not its direct opposite, namely ethnic tolerance; on the contrary it is more hatred: but politically correct hatred: the hatred of the politically common enemy.¹⁹⁷

¹⁹⁷ Slavoj Zizek, *Kırılğan Mutlak*, trans. Mehmet Öznur (İstanbul: Encore, 2001), 21. Also Wayne S. Vucinich gives many clues about the multiculturalism in the Balkans through the Ottoman heritage. See: Vucinich, "The Nature of Balkan Society under Ottoman Rule."

Economically, they also bring their abilities, jobs, and careers... with them. The Balkan immigrants brought their own cultures and crafts to Turkish society. They increased the agricultural output by their own harvest system and tools.

The last reason I chose Yugoslavian immigrants as a case study is personal. I come from an immigrant family. My mother and her family emigrated from Pristine, Kosovo, in 1958 and my father had emigrated from Kumanova, Yugoslavia in 1971. I grew up as an immigrant child, listening to the stories of my family about Yugoslavia.

In the following pages, I will analyze the interviewees; in other words, I will organize each part of the immigration process by the subjects' own words. As much as I can, I will not interrupt the speakers. I will focus their own narratives successively for each part (pre-migration, migration process and post migration period). At first, I will start the general outcomes of the interviews. Then I will continue with their self definitions and with their lives in Yugoslavia. Then I will concentrate on their immigration narratives. At this point, I will transmit their reasons for the immigrations and their expectations about Turkey. After that, what they have experienced in Turkey in their daily lives while they were getting their citizenships will be examined. And then how they were included or excluded by the local people will be explained by their own words, and what they did in the settling in period. In addition to these, I will transfer their feelings towards the dissolution period in Yugoslavia at the beginning of the 1990s and after that period the wars between each republic. Last, I will explain their common associational lives and their connections in their business lives.

Introducing the General Hypotheses

*coming from distant places
we left our heart there
home became distant
distances became home
neither inside nor outside
we are in distant¹⁹⁸*

General Outcomes of the Interviews

This thesis analyzes the relation between nationalism and immigration and the relation between citizenship and immigration through the experiences of Turkish, Albanian, Bosnian and Macedonian (*Torbeşler*) immigrants from Yugoslavia between 1950 and 1975. By analyzing the experiences of those immigrants, this thesis inquires how the local people and the immigrants are (or have been) perceived and defined by each other. From these definitions how they have been acting to each other is one of the main topics of this thesis that can be shown by the daily practices of the immigrants from Yugoslavia as samples of my interviewees. In addition to that topic, another important one comes from the variety of the immigrants from Yugoslavia. Since there were many Turkish immigrants who migrated to Turkey after the 1950s, what those Turkish immigrants experienced with the local people is paradoxically important. In this way, we can clarify the main topic of this thesis that how the definitions of a pure Turkish identity are imagined by the local people toward the Turkish, Albanian, Bosnian and Macedonian immigrants under the effect of the Muslim identity.

¹⁹⁸ *ta nerelerden kalktık geldik/gönlümüzü bıraktık/memleketi gurbet/ yaptık/gurbeti memleket/ne içerdeyiz ne dışarda/gurbetteyiz ah*

From this perspective, it is important to draw attention to the political divergences of the local people. Especially the attitudes of nationalists and conservatives are very important in the settling-in period of the immigrants; what they envisaged and what their solutions were. There are various opinions about the immigrants, which also can be seen from my interviewees. At first, some conservatives called them *gavurs* (non-Muslim), foreigners or spies of Josip Broz Tito and said that they aimed to disseminate the communist ideology in Turkey. On the other hand paradoxically, some were included them by claiming that they were *evlad-ı fatihan* (Fatih's Sons). Some nationalists were doubtful of their Turkish identity and warned the people -and in some cases the state- about settling them in different places, because most of them did not speak Turkish very well. According to them, they were probably Albanian or Yugoslavian. They asserted that if they all settled in any place together, they would not be assimilated or they could demand their sovereignty. Some were very doubtful and they did not want them to migrate to Turkey. It is predictable that according to the radical racist nationalists, assimilation was not a solution. They should not have come to Turkey. They were not genuine Turks, meaning that they had been living there for a long time and as a result they were certainly mixed with the other nationalities.

As opposed to the local people's protectionist attitudes, the immigrants from Yugoslavia developed the same "imagined" problems and essentialist paradigm. They tried to identify themselves as the descendants of the Ottoman Empire and they stressed their Muslim identity as a common identity both for the local people and themselves. Before the immigrants came to Turkey, most of them imagined that they would be welcomed warmly and not they would be assimilated. It should be emphasized here that although those immigrants have some dark memories in the

post-migration process, their nationalist attitudes made their cultural assimilation (for some, national assimilation) easier in the long-run. However, in the short-term, their counter-essentialist attitudes differentiated them from the local people. Although “immigration” contains many difficulties in it and those immigrants were alone in and after their own processes, they kept them closed to the “other.” Each immigrant migrated to the same place as the previous ones, especially in families. They preferred to marry other immigrants. They develop the same essentialist paradigm in this way that they mostly do not want their children to mix outside of their own cultures. However, we can codify the Yugoslavian immigrants as they emigrated from the same place, maybe the same region, because they did not want their children to get married with the local people, but they did not oppose their children marrying, for example, immigrants from Bulgaria or Greece. They and also the local people tend to codify *Rumeli* (Rumelia) in a similar manner.

Taking all things in to consideration, especially two points can be noted stemming from the Yugoslavian immigrants: First, about the various definitions of nationalism and second the remembrance of the Ottoman nostalgia. As will be seen in the details in the following pages, although many theoreticians who study nationalism agree that nationalism is an imagined “thing.” It can be seen here that nationalism is being fostered for many historical, political, religiously, regional, economical and social reasons. Nationalism is a part of people’s reason for existence. At this point, although it is imagined, it is not imaginary. It is turned into a real but pure (sometimes very radical and tough) entity. It states belonging to one community or a nation and also it becomes an everyday practice. For the immigrants, to stand in-between involves the existing idea in both countries: one is the emigrated country and the other is the migrated country. Actually, they do not belong to one or another.

As we will see in our case, the Yugoslavian immigrants were a minority in Yugoslavia because of their Muslim identity. They were differentiated from the Christian communities and blamed for the Ottoman sovereignty. In the Balkans, due to the regional division rather than national differences, they could picture the Ottoman Empire as their own sovereign. So since they saw the Turkish Republic as the descendant of it, they started to differentiate themselves from their country and became closer to Turkey as their motherland. Todorova also characterizes the Balkan immigrants' Turkification in the post-immigration process as follows:

It should be noted here the item which affects the Turks is the transformation to the Ottoman estate is that Muslims who migrated to Turkey from the Balkans in the twentieth century did not stay in Turkey with only their Muslim identity, but they were assimilated as Turks in time.¹⁹⁹

Due to the Ottoman estate also, many Albanians, Macedonians, Bosnians and Gypsies in Yugoslavia (before the immigration period) identified themselves as Turkish. The Ottoman estate in this sense causes nostalgia in Turkey for the local people to embrace the immigrants and for the immigrants to identify their entities as against the Christian Slavic communities. In the Balkans, or specifically in Yugoslavia, people were not bound to the state by their political nationalist feelings, rather their organic feelings. These organic feelings turned to Turkish political nationalism in time with their Muslim identity in Yugoslavia.

In Turkey, the attitudes of the governors or the founder elites towards the Balkans were built from the reverse. The Ottoman Empire was a Balkan empire, and the founder elites of the Turkish Republic were affected by the *Komitacı* tradition,

¹⁹⁹ Maria Todorova, "Balkanlar'da Osmanlı Mirası," in *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, ed. Kemâlî Saybaşı and Gencer Özcan (İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997), 137-38. "...burada söz edilmesi gereken ve Osmanlı mirasının Türk etkisine transformasyonuna işaret eden öge, yirminci yüzyıl içinde Balkanlardan ayrılarak Türkiye'ye göç eden Müslümanların bu ülkede yalnızca Müslüman unsurlar olarak kalmamaları, fakat Türk olarak asimile olmalarıdır..."

but Turkish Republic was built on a base that did not aim to continue the Ottoman Empire. It was a new Republic; it should not have referred the Ottoman history for its own sovereignty (moreover, its fight was against the Ottoman Empire). Tanıl Bora calls this attitude “militant oblivion.” He continues,

The Ottoman entity in the Balkans was as shown as prof of the most desperate arguments of the ‘old regime’s putrefaction; Ottoman history in the Balkans was interpreted retrospectively as a narrative of degeneration. The most highlighted aspect of this degeneration was the weakness of the Ottoman Empire that could not Turkification of the whole Balkans.²⁰⁰

In addition, from this point the main ideologies of the Republican Era can be analyzed. Conservatives, on the one hand, have a tendency to sustain the relationship with the Balkans since its loss. They also sustain their relations with the continuation of the Ottoman Empire and *şeriat* laws. In this sense, according to the Islamic revivalists, forgetting the Balkans means to forget Islam. On the other hand, the Kemalists had a tendency to cut the relation with the Ottoman Empire and sustain its main ideology, laicism. Even Mustafa Kemal said to the members of the Balkan Conference in 1931 that “we should not forget that whatever the Balkan states present socially and politically, they came from Central Asia with the same blood and they have common generations from the close descendants”.²⁰¹ Mustafa Kemal emphasized the Turkish identity by the blood relationship with the Balkan states and while he supported the self-determination of each nation among the Balkan states, he highlighted the Turkish Republic by criticizing the Ottomanist implementations.

²⁰⁰ Bora, "Türk Milli Kimliği, Türk Milliyetçiliği Ve Balkan Sorunu," 192. "...Balkanlardaki Osmanlı varlığı, 'eski rejimin' çürümüştüğünün en vahim kanutlarını sunması itibariyle ilgi görmüş; Balkanlardaki Osmanlı tarihi, retrospektif bir tefessüh hikayesi olarak yorumlanmıştır. Teşhis edilen yozlaşmanın en fazla öne çıkarılan veçhesi hatta özü, ..., Osmanlı'nın Balkanları Türkleştirmeyişiyile gösterdiği büyük aymazlık ve 'zaaf'ır.

²⁰¹ Quoting from: Taha Parla, *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi Ve Chp'nin Altı Ok'u* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1992), 198. "...Balkan milletleri içtimai ve siyasi ne çehre arz ederlerse etsinler, onların Ort Asya'dan gelmiş aynı kandan, yakın soylardan müşterek cedleri olduğunu unutmamak lâzımdır..."

All these nationalism debates and the Ottoman nostalgia re-embodied by the immigrants from Yugoslavia once again. One of the most important components of this embodiment was built certainly by language. We can last observe that language is not only a communication tool but was (is) also used as an ideological instrument. As in nationalism debates, the same conditions are valid. Since the immigrants could see themselves as Ottoman subjects (although the Ottoman Empire had collapsed), they preferred to use Turkish to keep and maintain their Ottoman Muslim identity.

Historical Experiences of the Interviewees

Introducing the Interviewees by Their Self-definitions

I conducted twenty interviewees with five Turks, four Bosnians, nine Albanians and two Macedonians (*Torbeşs*) who are living in Turkey as Turkish citizens. However, I aim to show their self-definitions about their ethnicity to follow up their argumentations about the migration process and their lives in Turkey. Although it can not be seen concrete and important divergence among the interviewees, we can classify them for their explanations about their ethnicities. On the one hand, most of my interviewees define themselves as Turkish citizenships, although some of them came from other ethnicities. Mostly, they based their histories on common ancestors, especially with the Ottoman Empire and/or the Muslim identity. In other words, they claimed that they were Fatih's Sons (*evlad-ı fatihan*) and had lived as Ottoman subjects. They formalized their identifications through the Muslim identity. Some of them were very radical and they based their migration only the Turkish identity, not with the Muslim one. Stil others combined the Turkish

identity with their own ethnicities by using ethnicity as a region in Turkey, like from Bursa or from Diyarbakır. They always used “I am from Rumelia” (*Rumeli’yim*) to show their motherland.

Muslim Identity – Ottomanist Nostalgia

Lost city
Skopje is the land of Yıldırım Beyaz
Memento of him to Fatih’s sons
It was the city of ours with turquoise domes
It was only ours, it was us with its face and soul
Skopje was a continued existence of Bursa in the mountain of Şar
Tulip garden of a pure blood shed
Pistols of three glorious war on the highest heaven
Shining to tearful eyes in festival mornings
Before I lived the dawn times of the life
We put my mother into the soil
Opened grave of İ’s’a Bey at the conquest
Engraved existence into my dream like eternity
At one time it was ours in the homeland, today why
Skopje is not ours? I feel it from inside.
City disappeared with its memory in my heart
Grieve of separation is deep
Even if separation lasts for long, if time flows year after year
You are in us, even if we are not.²⁰²

If we categorize the interviewees in three groups; the first group accepted that (although most of them had come from other ethnicities) they had migrated to Turkey mostly due to the common identity: the Muslim identity. In other words, most of my interviewees who belonged to the first group based their history on the Ottoman Empire and because of this they could imagine their future in Turkey. As

²⁰² Yahya Kemal Beyatlı “Kaybolan Şehir
Üsküp ki Yıldırım Beyazıd Han diyâridır/Evlat-ı Fatihân’a onun yâdigârıdır. /Firûze kubbelerle yalnız bizim şehrimizdi o; /Yalnız bizimdi, çehre ve rûhiyla biz’ di o. /Üsküp ki Şar dağ’ında devâmıydı Bursa’nın. /Bir lâle bahçesiydi dökülmüş temiz kanın. /Üç şanlı harbin arş’a asılmış silâhları/Parlardı yaşlı gözlere bayram sabahları./Ben girmeden hayâtı şafaklandırın çağa./Bir sonbaharda annemi gömdük o toprağa./İ’s’a Bey’in fetihde açılmış mezarlığı
Hulyâma âhiret gibi nakşetti varlığı./Vaktiyle öz vatanda bizimken, bugün niçin Üsküp bizim değil? Bunu duydum, için için./Kalbimde bir hayâli kalıp kaybolan şehir!/Ayrılmanın bıraktığı hicran derindedir!/Çok sürse ayrılık, aradan geçse çok sene, /Biz sende olmasak bile, sen bizdesin gene”

we can see in the poem of Yahya Kemal Beyatlı's, who was also born in Skopje, the Balkans were being seen totally a symbol of the Ottoman Empire. Aġanoġlu summarizes this period while he defines himself in his words;

I am a Turkish citizen. My primary identity (*üst-kimlik*) is united with the Turkish identity but I have some secondary identities (*alt-kimlik*) that my father is from Pr..., my mother is from Skopje. They were all entangled. Whether it is accepted or not that the Turkish Republic is the continuation of the Ottoman Empire. The founder elites of the Republic were born in Ottoman lands; they were educated in Ottoman schools and became major figures in the Ottoman period. The regime changed but the State is the same, it did not change.

If we can exemplify some of my interviewees, even though Şarık Tara was born in Skopje (*Üsküp*) and also his father was Bosnian and born in Sancak region (in between Montenegro and Serbia) he declared that his mother's ancestors had been the first Ottomans to settle in the Balkans and were called *UçBeyi*. Tara's mother's ancestors also were the *Paşa Yiğitliler*, who were the vanguards of conquering Skopje in 1315.²⁰³ Moreover, he categorized all Muslims as Turkish in the Balkans. According to him, the Muslim culture dominated the Balkans as a whole. As a result, the people who were Ottoman subjects in that period continued their identification with the Muslim identity as opposed to the Christian communities. Referring his grandmother (father's mother), he said:

My grandfather is representative of the Muslims in Yugoslavia. However, my grandmother did not know any Turkish word but when we asked her who are you, grandmother? She was always saying Thank God, I am Turk (*Elhamdülillah Türküm*)...I believe that we should notice Atatürk's words, what great words: *Ne Mutlu Türküm Diyene!* Now, if one German comes and says that I am a Turk; I accept him as my closest friend. I am saying that Turkish identity is based on feelings. My grandmother felt she was the Turk.

²⁰³ Upcoming, Nenad Filipoviç, "Osmanlı Tarihinde Paşa Yiğitliler," (2007). Nenad Filipoviç is writing Şarık Tara's ancestors' histories.

Similarly, although Kamuran Abacıoğlu's father was an Albanian and his mother was Turkish, he claimed all of the Balkan identities discarded from the Ottoman Empire and highlighted that all of them (including especially the Albanians) had the same ancestors there. He said;

In Yugoslavia, there has been sympathy for the continuous part of the Ottoman Empire. Most of the Muslim Albanians were sharing this sympathy also. There was not any racism in the 1950s. Although my father was an Albanian, today I feel I am Turkish and the defender of Turkish nationalism.

In addition to Abacıoğlu's views, İskender Yanova described the Balkan identities with family ties by telling of his life in Kosovo. According to him, all ethnicities were combined in marriages among the various nations. He said:

I belong to the Ottoman Empire and I am Muslim, I am Turkish, however I have many cognate people in Kosovo. I like and miss Kosovo and I often go to there. My mother's uncles were Albanian because we intermarried with Albanians. I need to say here that I am always going to Ankara due to my political relations and I am speaking with many politicians. Do you know what a politician who was a Minister said to me? "Mr. İskender, Are not Albanians Turk?" I liked this sentence. He knew that Albanians are Turkish and they are one nation. Although the Turks and Albanians are brothers, they are different from each other. What a beautiful thing for us is that we have made an impression on them.

Following the similar arguments but in a different context, Recep Dönmez said he was originally Albanian. He kept his safety attitudes that have affected him to become aware of many things; because he had experienced many bad events due to his Muslim identity in Yugoslavia. From this perspective, he also warned all immigrants to obey the Turkish Republic's rules. He said this was a duty for all immigrants. He said:

In Manastır, for example, there are eighteen Muslim villages, even Turkish villages, Pomak or Albanian villages. So nobody can really say I am Turkish, I am Pomak or I am Albanian. Since all of them are Muslims, they have intermarried with each other. It is very important to mention here that Muslim identity is equal to the Turkish identity and the Turkish identity is equal to the Muslim identity in Yugoslavia due to the Ottoman heritage... My mother

tongue is Albanian; however, I am defining myself as Turkish of Albanian stock... Albanians and Turks shared many things but we migrated to Turkey, now we are Turkish citizens and we need to highlight our Turkish identity in Turkey. If some do not obey this rule, they should not have migrated to Turkey. I wish they had stayed in Yugoslavia.

Like Recep Dönmez, in Ezgi Nihan Akçınar's book, called *Göçmen* (Immigrant), we can see the same arguments. One of her interviewees, İsmail Bey described himself as follows:²⁰⁴

I feel I am Turkish. My mother and my father were Albanian; however, I grew up in Turkish districts with Turkish Muslims. I was born and grew up in Skopje, but I am living with Turkish traditions, today.

As has been mentioned before nationalism has its own history and it has been re-shaped from its genuine experiences. In the Balkans, as generally known, religions shaped the nationalist borders. Also the Balkans are the center of nationalist actions and traumas. The wars have sharpened these nationalistic divergences even more among people. By defining himself and his family, C. Sancaktar explained one of the biggest reasons for migrating. He said especially his father had wanted to die in Muslim lands, so this land had to be Turkey. Furthermore, he related the definitions for the Bosnian Muslim identity (for those who had migrated to Turkey before) with the Bosnian-Serbian war from the beginning of the 1990s. According to him, that war strengthened the Bosnians' Muslim identities towards Bosnia. Although most of them were the defenders of their Turkish citizenships²⁰⁵ and assimilated in Turkey, in and after the war period, their Bosnian identity began to come first. He also exemplified that period with the following words;

²⁰⁴ Akçınar, *Göçmen*, 106.

²⁰⁵ Moreover, as we know many Turkish Nationalists especially defined themselves Muslim Turk, namely the members of *Nizam-ı Alem Ocakları* or *Alperen Ocakları* (as oppose to the Turkish Muslim, Nationalist Action Party's words) that was organized under the *Büyük Birlik Partisi* (Grand Unity Party) had been in Bosnia Herzegovina as soldiers or they had provided logistic support.

When I was in secondary school or high school, if people asked me what I was, I said that I was Yugoslavian. The Turks were already calling us Yugoslavian. In and after the war period and the dissolution in Yugoslavia in the 1990s, Yugoslavs divided into Croats, Serbs, Slovenes, Bosnians, and Albanians etc. Even some academics in Turkey, even President Yıldıırım Aktuna, recently realized the Bosnian identity. Aktuna at that time said that “I learned that a Bosnian is from Bosnia during the war period (*Ben Boşnak’ın Boşnak olduğunu savaş sırasında öğrendim*). Those events also introduced the Bosnian culture and identity to Turkey. Similarly, immigrants in Turkey noticed the Serbian entity as a threat to their own national identity.

As mentioned in the previous pages, the important oblivion of the Balkans and the Muslim population in the Republican era; however, the remembrance of the Balkans in the 1990s is meaningful. Recently, Turkey’s strategic importance and cyclically Turkey’s plan to have a great affect on the union of the Turkish nations after the dissolution of the Union of Soviet Socialist Republics are determinant for this remainder.

Turkish Identity

When we come to the second group, although it can be overlapped with the first one in many cases, there are some differences. The second group mainly focused on their Turkish identity both in Yugoslavia and in Turkey.

In this context, I aim to clarify the division of the nationalists. Most of the nationalists (namely racists) base their Balkan history on the first Turks (*Hun Türkleri*) that came to that geography in the beginning of fourth century. In this manner, the supporters of this opinion (mostly *ülküçüler* – idealists) can use this as the basic of all history even before the Ottoman Empire. As an essentialist view, they argue that the *Torbeşs* are the *Türkbaşs*; the *Kuman* Turks were the basis of the Macedonians and Bulgarians; and the *Peçenek* Turks are the basis of Bosnians.²⁰⁶

²⁰⁶ Abdülmecit Nuredin, in Macedonian Turkish Main website: <http://makturk.com/modules.php?name=News&file=article&sid=555> . For the deailed information

According to this essentialist view, all of Balkan history and the migrations are a continuous part of the Turkish history since the beginning of the third or fourth centuries' immigrations from Central Asia. In this manner, Muzaffer Tufan's writings are very important.²⁰⁷

My interviewees, on the other hand based their history on the Turkomans who migrated to the Balkans or settled in that region during the Ottoman Empire in the fourteenth century as genuine Turks (*öztürkler* or *Türkmen Boyları*). Muammer Ağım is an important example of this view. He emphasized the "situation in between," both in Yugoslavia and Turkey, as "other". He pointed out that:

We are Turks. Our ancestors were taken from Konya in the Ottoman Period and settled in Skopje. However, it should not be forgotten that the people who always called us Albanian were right. Birds' nests should not be annihilated. At first, some took us from Konya and settled in Yugoslavia and made us share their breads. Of course we, as immigrants, were not liked there. After that you are migrating to your motherland and similarly were not liked by the local people in Turkey.

In this same manner, Ahmet Asıllı underlined his and his wife's Turkish identities especially in Yugoslavia. According to him, the Turkish identity came first before all identities. He defined himself as the follows;

We studied in a Turkish school. Even though we were a minority group in Yugoslavia as Turks, we were able to protect our rights. I defined myself in Yugoslavia and am defined here as Turk. I am proud of my Turkish identity...since my childhood I have defined myself as Turkish. However, I need to underline that I am at first Turkish, then a Muslim; I am not a Muslim Turk. The Turkish identity has been from time immemorial, Turks even accepted Islam after a while.

please check; Yusuf Hamzaoğlu, *Balkan Türklüğü: Araştırmalar, İncelemeler* (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000).

²⁰⁷ Muzaffer Tufan, "Göç Hareketleri Ve Yugoslavya Türkleri," (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Eylül 1989), Muzaffer Tufan, "Türk - Arnavut Dostluğunun Gelişmesi İçin Düzeltilmesi Gereken Bazı Hususlar," *Türk Kültürü* 353 (Eylül 1992). Also Altan Deliorman's article based on the same topic: Altan Deliorman, "Birinci Cihan Savaşı'nın Sonuna Kadar Makedonya'da Türk Nüfus Meselesi," *Türk Kültürü* 33 (Temmuz, 1965).

Interviewees who belonged to that group also mentioned their Turkish traditions in Yugoslavia. Ahmet Asıllı said that since he was a teacher, he observed all Turkish national days, for example April 23, May 19, and August 30. All of the interviewees said that they all liked and protected the memory of Mustafa Kemal, his principles and his fellow soldiers. They frequently made analogies to the fact that Mustafa Kemal also was born in the Balkans. Turan Dörter said:

We are defining ourselves as Turk, even in Yugoslavia. I am Turkish, and then I am Muslim. We were maintaining our Turkish identity there. For example, there was at least one photograph of Cyprus or a poster of Atatürk in each Turk's home.

Following similar thoughts, even though Şarık Tara underlined the Muslim identity in the Balkans during his interview, he also highlighted the Turkish identity. He had analyzed the Turkish identity in history courses.

When I was in primary school, Turkish history was taught wrong in the schools, and then I was ashamed. When I went to my home after school, my mother was telling the same history from different directions, I was proud of being a Turk. At that time, I understood that whatever you did in Yugoslavia, you would never become a manager. Being a Turk was a sin for them.

Historically, since the beginning of the dissolution of the Ottoman Empire, the Macedonian Turkish Community organized with the Yugoslavian Muslim communities and acted together. The *Yücel* Movement (as discussed in the third chapter) was the most significant one. This organization was totally based on Turkish components. They planned to be a part in the period of establishing Yugoslavia. Mehmet Ardicı, who was a member of the *Yücel* Movement, wrote about the entire process of this organization and complaining of the Turkish Republic's failure to support the Balkan Turks. In his memoirs, he wrote;

I declare that the Turkish Republic did not do anything for us and plugged its ears towards to the Macedonian Turks. In that period the governors (meaning İsmet İnönü) claimed that: "we do not accept the people who are living

outside of the *Misak-ı Milli* as Turk.” This belief supported our opponents and it means that they were right.²⁰⁸

In terms of an example about the Turkish identity in Yugoslavia, Sude Bahar Beltan, who has studied the 1990s immigrations from Macedonia, gives many clues about their identification from her interviewees. One of her interviewees, Burhan described the situation in Macedonia,

The Turks there are extreme nationalist. I can say for the Balkans it is the fortress of the Turkish identity. I talk about our home country (referring to Macedonia). My nationalism has lessened after I came to Turkey. I am not that ardent. Why is that? I am a citizen of the Turkish Republic, I live in this country, I am a first-class citizen: I do not have to bow to anyone. But they are in struggle for everything as Turks...As opposed to the Albanian, to the Macedonian, in his speech, in his tradition, in everything... That is to say, in short, there are no greater Turks than them.²⁰⁹

Similarly Abdülkerim Kaya, one of the interviewees of Akçınar, described his Turkish identity thusly: “Although I was born, lived, then enlisted to in the military and fought the enemies of Yugoslavia, we did not make concessions on our Turkish identity, we had a love for our Turkish identity.”²¹⁰

In addition to Beltan’s and Akçınar’s interviewees’ opinion, we can also observe some traces of these beliefs in Turkey today. At first, it can be their surnames chosen after the immigration periods; they especially use names like

²⁰⁸ Mehmet Ardıcı, *Yücelciler 1947* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1991), 11. “...Açıkça söylüyorum; Türkiye'nin kulaklarını tıkayarak oturması ne acıdır ki devrin siyasi liderinden sadır olan “ Misak-ı Milli hudutlarının dışında Türk unsuru Kabul etmiyoruz” kelâmı, karşıımızdakilerin teşvik görmesi, aferinleri manasındadır...”

²⁰⁹ Sude Bahar Beltan, "Citizenship and Identity in Turkey: The Case of the Post-1980 Turkish-Muslim Immigrants from Macedonia" (Boğaziçi University, 2006), 93-94. ...*oradaki Türkler acayip milliyetçi. Türklüğün kalesi diyebilirim Balkanlara. Bizim memleketimiz için konuşuyorum (Makedonya'yı kastederek). Benim Türkiye'ye geldikten sonra milliyetçiliğim azaldı. O kadar hararetle değilim. Çünkü o nedir? Ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşım, bu ülkede yaşıyorum, birinci sınıf vatandaşım, karşımda didişecek kimsem yok. Ama onlar her şeyde Türk olarak mücadeleledeler...Arnavut karşısında, Makedon karşısında, konuşmasında, adetinde, örfünde, herşey,nde...yani kısacası onlardan büyük Türk yok...*

²¹⁰ Akçınar, *Göçmen*, 118.

Vatansever, Türkkkan, Türkoğlu, Türkkcan, Öztürk, and Anavatan. Second, many of them support the Nationalist Action Party (*Milliyetçi Hareket Partisi-MHP*). Also there were many representative candidates in the election in July 2007 from among immigrants in the Nationalist Action Party. One of the candidates, and the president of the Rumelia Balkan Federation (*Rumeli Balkan Federasyonu*) said that;

When I visited the Balkans, I was very sad. Effects had been made to eradicate the traces of the Turkish history had tried to be deleted. Solely, we can see the five percent of the places where Turks are living as remainder... Besides, I do not forget not only the Balkans but also the God Mountains (*Tanrı Dağları*) and Eastern Turkistan. We did not go to the Balkans in 1352 with fifty soldiers under the command of Süleyman Pasha. We had been there for thousands of years. Even there are many clues that the Hungarians are Turks. Anyway, the Turks should realize their greatnesses.²¹¹

Being from Rumelia (*Rumelilik*)

Rumelia, as a word, was used as an administrative definition in the Ottoman period for the Balkan peninsula from the fifteenth century in respect of *Devlet-i Aliye-i Osmaniye*. In the sixteenth century, it included –today’s borders- Bulgaria, southern Serbia, Macedonia, Bosnia-Herzegovina, Montenegro, Albania and central Greece. From the seventeenth century, it grew smaller year by year.²¹²

As accepted by many historians, the Ottoman Empire was a Balkan Empire.

Yıldırım Ağanolu also defined Rumelia with the following sentences:

The Ottoman Empire emerged in two parts: the Balkans and Anatolia. Rumelia was one part of it. It was a place that was combined with the immigrants from Turkey, in other words with the settlement of the Anatolian Turks in the Balkans and the Bosnians and Albanians... We lost a motherland

²¹¹ Gülçin Günay, "Rumeliler Anlatıyor: Özcan Pehlivanoğlu," *Tercüman Gazetesi* 20 June 2007. "...Balkanları ziyaret ettiğimde, çok üzüldüm. Balkan topraklarından Türk izleri silinmeye çalışılmış. Balkanların yüzde beşinin Türk toprağı olduğunu rahatlıkla görebiliyoruz. Bunun yanı sıra sadece Balkanlar değil, Doğu Türkistan’ı da Tanrı Dağlarını da unutmuyorum. Balkanlar’a 1352’de Süleyman paşa’nın komutasındaki elli küsur leventle çıkmış değiliz. Binlerce yıldır oralardayız. Bugün Macarlar’ın bile Türk olduğu konusunda ipuçları var. Artık Türkler kendi büyüklüğünün daha fazla farkına varmak zorunda..."

²¹² Ibid. Also please check: <http://tr.wikipedia.org/wiki/Rumeli>

by losing Rumelia. Yemen and Crimean were territorial loss; however, Rumelia's loss was the beginning of the dissolution of the Empire.

As discussed in the previous pages here Tanıl Bora's ideas about using the geography, immigrants also ideologically prolonging the administrative definition of Rumelia. Although today "Rumelia" is used to define the Thracian region in Turkey, including Kırklareli and Edirne, most of my interviewees also used this definition for the regions from which they emigrated. In this sense, they included most of Macedonia, Bulgaria, Kosovo and Bosnia-Herzegovina. By using this definition, they claimed to maintain the territoriality of the Ottoman Empire. While they were using this analogy, they were also defining their motherland as one of the regions of the Turkish Republic. B. Karpat, for example, defined himself as such:

The truth of the matter is that there is no one hundred percent Turkish person or there are few people. There are people from Diyarbakır, Çorum or Tekirdağ; I am a Rumelian citizen of this country. Namely, I am a Turkish citizen like all people who are living in Turkey. I like culturally to be an Albanian.

Being from Rumelia also is parts of the immigrants' counter-identification towards the local people by emphasizing their European identities. Despite all negative affects of the immigration process, most immigrants put stress on their education and their social lives in Yugoslavia. They feel close to the European culture. İsmet, one of the interviewees of S. B. Beltan, defines himself:

I am different, my speech is different, my structure is different, and my behavior is different. They ask can we be like this? But, they can not. People are all trying to hard to lose weight, but they can not succeed. Please, we are Europeans, do not work that hard. We are slim, different, tall...For me, it is good that we are and we stay different...but the biggest difference is in the mind. I am glad because of that...Although I tried hard to act like a Turk, I am working to behave like that, at some points my difference comes out. Not to think like the ones here; sometimes I am having trouble with it, but sometimes I am very comfortable. I am glad I am not backward minded like

them. Honor crimes, you can never explain that to me. Explain the reasons for it to me for hours; I can not comprehend it, never.²¹³

In addition, people from Rumelia, who know four or five Balkan languages, contribute to Turkish multicultural lives. Some interviewees also made this observation. They see Rumelia as one of the regions of Turkey, they stress being Rumelian, like Laz, Kurd etc. Muzaffer Özdemir was from Bosnia. While he was defining himself, he gave some clues about the cultural fact.

I am a Bosnian socialist person, living in Turkey...The concept of *Türkiyelilik* (being from turkey) should include forty-six ethnic origins living in Turkey, namely that concept lets these cultures to live together. For example, Bosnians living in Anatolia were assimilated... many Bosnians have forgotten their own languages. There are few people who know Bosnian in Yıldırım Avenue, Beşyüz Evler...etc. The new generations do not know Bosnian, whereas, each culture is an important contribution to Turkey.

At that point, we need to point out the people who were opposed to this multicultural environment. Although it can be seen immigrants defense trying not to be seen as an enemy, many immigrants tended to behave like this. During the discussions about the publication in the mother tongue in *TRT*, many immigrants' associations resisted it. In short, many of them made the common comment that "We are Turks and we do not want to divide Turkey in separate cultures in a multi-cultural atmosphere. Yıldırım Ağanoğlu, a member of the central committee of *Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği* (Association of Rumelian Turkish Culture and Solidarity), explained this process:

²¹³ Beltan, "Citizenship and Identity in Turkey: The Case of the Post-1980 Turkish-Muslim Immigrants from Macedonia", 119. "...ben farklıyım, konuşmam farklı, yapım farklı, herekterim farklı. Biz de böyle mi olsak? Ama olamıyorlar. Yani ay millet zayıflıyacağım diye ölüyo, yapamıyo. Yahu kardeşim Avrupalıyız biz, uğraşma öyle. Biz inceyiz, farklıyız, boyluyuz...Bence farklı kalmamız, olmamız iyidir...Yani ama en büyük farklılık kafada. Ondan memnunum...Ne kadar da türk gibi davransam, çalışıyorum davranmaya, bi yerden çıkıveriyö farklılığım. Buradakiler gibi düşünmemek, bazı çok sıkıntısını görüyorum ama, bazen de çok rahat ediyorum. İyi ki böyle geri kafalı değilim diyorum. Töre cinayeti, hiç kafama bunu anlatamazsın. Yani saatlerce izah et bunun durumunu, benim aklım hafsalam almaz böyle bir şeyi..."

Immigrants from Macedonia or Kosovo feared education or publication in mother tongue. Namely they claimed that they did not accept themselves as separate from the Turkish populations, they are maintaining their cultures as their inferior cultures. And also they did not suggest this type of education or publication. Actually, since the government did not want only Kurdish education or publication by the imposition of the European Union, they suggested the other cultures together in those implementations. I can be quiet honest about it that the Bosnians or Albanians do not act with Kurdish people. They did not want to be a garniture in that event.

C. Sancaktar also noted that event in terms of class - base. According to him, since many Bosnians were rich and had built up their own businesses, they did not want to got in any trouble. Moreover, for Sancaktar, they did not know the concept of citizenship and ethnicity and the differences between them.

Last, about the self-definitions of the immigrants, I want to point out a different case from my interviewees. Ö. Limani is the representative of this case but he claimed that there were many immigrants who taught like him. Basically, Ö. Limani defended that he was a worker in Turkey. He totally desired to live in Gostivar where he was born. His thoughts may be understood as more emotional, but he expressed that he never felt like a Turkish citizenship. He defined himself as “I am a worker in a foreign land”.

Their Lives in Yugoslavia

Most of the interviewees commented that they had many rights, access to quality in education and enjoyed in their social lives. The basic factor of these good conditions was living under communism. At first, they strongly emphasized advantages of communism even some those who did not like it very much. Second, all of them gave credit for these good conditions to Tito’s success. According to them, Tito had been very different from other leaders, like Stalin or Enver Hodja. He had created Yugoslavian socialism and with this power he had been able to control

all of the various nationalities even though he had allowed them to express their own republics in a constitutional charter. Şarık Tara talked about Tito and claimed the following:

I appreciated Tito and what he did in Yugoslavia. We should appreciate something, even if we dislike it totally. By establishing determinate federations for all Slavs, Tito brought unity, equality to Yugoslavia. During Tito's governance, there was a minimum difference between Bosnians, Serbs and Croats politically and socially. After his death, the dissolutions period started.

Tito also gave many rights to the Turkish minority in Yugoslavia. Turks were able to establish Turkish primary schools taught in Turkish. Students also could take many Turkish elective courses in the high schools. Moreover, there were many libraries, even in villages. Most of the interviewees took part in interesting social or athletic activities. For example, Ahmet Asılı took having gliding and parachuting courses. İ. Yanova described ice skating..

Muslims lived in the same streets or villages in Yugoslavia, similar to the post-migration process that they were migrating to the same place with the previous ones. Under this affect, they declared that during the Tito period, they did not face important problems from other religious communities. They even stressed that most of them had had many Orthodox or Catholic neighbors. According to Ahmet Asılı, people were free to live their religious lives privately; there was no barrier to this.

Turan Dörter illustrates this point:

There were many theatres, operas or cinemas in each city of Yugoslavia, even in villages. When we look at today's Turkey, we may not see those numbers of salons. Tito organized cinema days for Muslim women, since they could not go alone or with non-Muslims.

Aside from their religious lives, people were very comfortable. However, at this point, we should note that as in Turkey, there were some differences between urban and rural places.²¹⁴ Under the cosmopolite life styles or due to the commercial lives, people lived easily with each other in the cities. Rural places were stricter in their daily lives with non-Muslims.

The Reasons behind the Immigrations

There were many reasons cited for the immigrants to migrate to Turkey, although they cited similar arguments. As discussed in their self definitions part, there were some main arguments that they all shared. Here they are discussed in five categories. Although some immigrants fit into two or three sub categories, they will be discussed according to their main arguments. Moreover, some of the groupings are similar, but each includes some important differences.

The Narratives of the Everlasting Road to Turkey

Each immigrant tended to preface his/her reasons by commenting on previous immigrants before starting for leaving Yugoslavia the main reason. Most of them migrated to Turkey after the agreement between Adnan Menderes and Josip Broz Tito at the beginning of the 1950s. Because of this they did not have to migrate to Turkey illegally. Under this agreement, they could emigrate from Yugoslavia in the name of uniting families that had been divided before; namely, the everlasting road had started for them. R. Sönmez said the following:

There were divided families in Yugoslavia. For example, during the establishment period of the Turkish Republic, some families emigrated from Yugoslavia to Turkey in the 1920s. Other parts of those families stayed there. Many people desired to migrate to Turkey to unite their families. Our elders

²¹⁴ Please see an important resource about the difference between rural and urban places: Calvin Goldscheider, "Migration and Social Structure: Analytic Issues and Comparative Perspectives in Developing Nations," *Sociological Forum* 2, no. 4 (Autumn 1987).

us that Rumelia was a land, but Turkey is motherland. So we should certainly migrate to Turkey.

Interviewees also claimed that if nobody had immigrated to Turkey, they would not have done so as well. At this point, they emphasized especially their feelings of loneliness after many people in Yugoslavia had migrated to Turkey; they became a minority in Yugoslavia as a Muslim population. Kani Gençer also here asserted that: “we migrated to Turkey, because most people had migrated and some of them were going to migrate in the near future. So we did not want to be alone there.”

Historically, after the dissolution of the Ottoman Empire began in the nineteenth century (especially after 1877-78 Ottoman – Russian War, *93 Harbi*) and then after the Balkan Wars, much of the Muslim population migrated to Turkey. Moreover, during the establishment period of the Turkish Republic, the rest of the Muslim population emigrated from the Balkans, especially from Yugoslavia in dramatic numbers. As can be seen in many secondary resources or memoirs, most of them were killed in the process of immigration. It should be noted here that in those periods, most of the urban population had emigrated; the rest has been occurred to the rural population. These urban populations were formed by bureaucrats, high-ranking officials, and soldiers. In addition to these, the wealthier rural populations also had emigrated. However, the rest of the Muslim population continued their lives in their own villages. As can be seen from the interviews, the Muslim population had established their own villages and they (Turks, Albanians, Bosnians and Macedonians) claimed that they could maintain their lives with other Muslim ethnicities.

According to Kamuran Abacıoğlu, Turkey is the center of attraction for all of the Turkish population in the world. As a result, when they find a chance to migrate to Turkey, they immediately do it. S. Dönmez thought in the same manner.

According to Dönmez,

My parents thought that we should grow up in our motherland. I remember that they were always repeating the migration to Turkey. Ultimately, we were going to emigrate from Yugoslavia, but we needed to calculate the correct time. My grandfather had enlisted in the military in Yemen voluntarily. I think this was another reason for our migration.

Since most of them viewed Turkey as their motherland, migration to Turkey was inevitable result but as Dönmez mentioned, the timing had to be calculated since they would migrate with their whole family, all of them needed to organize themselves economically. They also had to plan to their lives in Turkey before migration (although some of them migrated without any plans). Some of them acting more emotionally; they wanted to die in their own motherland, not in a non-Muslim country.

The interviewees were doubtful also about the period after Tito. Since he had been a great leader for them due to his having controlled all forms of exaggerated nationalist activities in Yugoslavia, they all thought that they would be in great trouble after he died. A.E explained that they [intending Muslims] had had many rights in Tito's time; however, after his death, they were faced with non-Muslims' forces. B. Karpat shared these feelings and he added:

The main reasons for migrating to Turkey were the events that were predicted by all immigrants. Moreover, those events were being seen by all people. There was a war there. After Tito's death, all nationalist activities increased and we came to that point. The Serbs started to disturb the Muslims, namely the Turks and Albanians in Kosovo. As the Bosnians were murdered in the 1990s, Muslims in Kosovo are being murdered today. Furthermore, during the Tito period, I thought that many Serbs had been preparing the genocide. They had started to move into the Muslim areas.

The situation of being “in between” was the main case of the Muslim population in Yugoslavia. The interviewees emphasized that they all had being heart the sentences about the revenge for the Ottoman period from the Serbs. It should be studied in any other work, but the events caused the Muslim population to migrate to Turkey, ultimately.

Nationalistic-Religious Feelings

As discussed above, nationalism was shaped by religious affiliations in the Balkans, especially in Yugoslavia, where most of the Muslims lived. For this reason, some nationalist explanations should be thought of with the affect of Islam, derived from being subjects of Ottoman Empire for a long time. The second reason, as seen in their self definitions is that most of them knew Turkish and communicated with the other Muslim population in that language.

Şarık Tara experienced both nationalistic and religious feelings in the immigration period. Since his father was a Bosnian, Tara explained the immigration period with a Muslim identity. In addition, his father had worked in Ankara as a deputy in the Management of Postal Service during the Ottoman period for one year.

On the other hand, his mother was totally Turkish and she had not known Serbian or Yugoslavian. Tara described his mother:

My mother, Mahmure *Hanim*, did not know Serbian. Nobody dared to speak to my mother in Serbian, because our family, *Kumbaraclar*, was the leading family of Skopje. They were feudal lords that had six villages. Moreover, Skopje was Turkish. As I can remember, in 1938, the population of Skopje was 60,000 and 40,000 of them were Turkish.

Also Tara explained the reason for the immigration to Turkey with the following words:

There were two main reasons for us to migrate to Turkey. At first, Turkey is my own motherland. I entered from Edirne to Turkey with Reşat Karabudak (Consul General of Skopje), when I saw Turkish flag, make sure that my heart fluttered. The second reason is that I would never have material difficulties in Turkey. The Bulgarian and then German occupation had been continuing and I would never have studied. Under these conditions, I was shouting however I wanted. Enthusiastically I was defining myself as Turk. My mother tongue was Turkish; the culture I had, was totally Turkish.

Ahmet Asıllı stressed first Turkish identity and then the Muslim identity.

According to him, the crucial reason for the immigration was the motherland and the Turkish flag and then the upcoming violence of the Christians. However, he said that this upcoming violence would be against first the Turks and then the Muslim Albanians and Bosnians who had accepted the Turkish religion.

Similarly, Muammer Ağım emphasized his Turkish identity as a reason for immigration. He also described his family's immigration as a return to Turkey. His family feared that they would become Albanian in the course of time. He continued:

My father had come to Turkey before we migrated to find an adequate place to live. He did not like Istanbul and Ankara; Istanbul due to the population problem, Ankara because of the conventionality. He liked Bursa very much. It was a place similar with Skopje. We are Rumelian Turks we have returned to our motherland.

İskender Yanova gave similar reason. He mentioned that his family also feared that his descendants would become married with the Serbs and they would become Serbian after a while. They would forget their own nationality and religion. However, he gave some other reasons for their migration. After the dissolution of the Ottoman Empire, many Serbs had moved into the Turkish and Muslim villages and they had searched the Muslim homes under the pretense of finding guns. His family also was tortured and forced to emigrate from Pristine.

Some immigrants had desired to maintain their situations in Yugoslavia and wanted to be actual components of the governance as a minority group there. For this reason, they had established an illegal organization called the *Yücel* movement. They had started to publicize *Birlik* (Union) newspaper for Turkish population. However, obviously Tito had not allowed those types of nationalistic activities occur in Yugoslavia. As a result, four of them had been executed and many of them had been jailed. Yıldırım Ağanoğlu based his reason for immigration on those events. For Ağanoğlu, after the executions and punishments, his family decided to migrate to Turkey. They thought that they would not survive for long in Yugoslavia. Moreover, he explained the Albanian and Bosnian immigrants and their Muslim identity. He continued with the following words:

We may be wrong if we use some concepts by today's usage. We should notice the sensible balance of the Balkans. For example, the Serbs fought any Bosnian called Turk in the name of Islam. So according to me, the migration process included first the Turkish identity and second the Muslim identity. Today we can observe that the immigration process continues. Many people are continuing to emigrate from Yugoslavia.

By the same token, Kamuran Abacıoğlu introduced his migration process with the *Yücel* Movement. Although his father was an Albanian, he had participated to the *Yücel* Movement and was jailed for a while. He explained that his grandfather had bribed the administrative manager of the tail at that time. When his father had been delivered, they decided to migrate immediately to Turkey. Furthermore, Abacıoğlu pointed to the importance of Islam. For him, migration (*hicret*) could be perceived a necessity of Islam.

On the other hand, some of them, mostly those from other nationalities, based their migration on only their Muslim identity. According to them, Turkey was the most appropriate country for Muslims. Although they were Muslims, as Kamuran Abacıoğlu mentioned, in the Balkans people had a more liberal understanding of

religion. By exemplifying his family, Abacıoğlu asserted that his uncle was *Mevlevi*, his grandfather was *Rıfai* and his father's uncle, had been *Bektaşî*. When he was died, representatives from many *Alevi* associations from Turkey went to his funeral. Under these circumstances, many immigrants migrated to Turkey rather than Saudi Arabia or Egypt where there was a more radical understanding of Islam. Of course, this was not the only reason for them to choose Turkey, but it should be noticed at this point.

R. Sönmez explained why they had migrated to Turkey instead of any other country as follows:

There was a line about our migration decision. If we migrated, it should certainly be to Turkey. Normally, people emigrate to any other country for economic reasons. They try to earn more money. However, our case was very different. Our elders told us to migrate to Turkey whatever the cost. They even emphasized that they wanted to wake up to the sounds of *ezan* (call to prayer).

For the same reason, H. Bikriç and H. Arapoğlu said that they had feared the post-Tito period. Although they were Albanian, they thought that they could maintain their lives only in Turkey. Bikriç also gave an importance to their gender. According to Bikriç, there was anxiety that the women might have married Christian men. C.

Sancaktar also explained this “historical fear” with the following:

My father insisted that he wanted to die in a Muslim country. According to him, Bosnia-Herzegovina was not a Muslim country; the Serbs would eventually occupy it. Also as my grandfather had experienced, Serbs had not acted toward them in a humanitarian way. There was an historical fear among families there. Historically, look what Serbs did during the Second World War to the Bosnians. They feared if they would happen again. As we can see, they were right. Many of Bosnian have been murdered, tortured.

Although many of the people from Yugoslavia had migrated to Turkey in the name of defining themselves as Muslim or Turk, as the Balkans were the center of nationalistic activities, nationalistic activities also forced them to migrate to Turkey, even if they wanted to stay there.

Economic Reasons

Although the reasons for immigration from Yugoslavia were explained by the nationalistic or religious factors, even if it was not mentioned explicitly, economic reasons were the cornerstone of the migration period. Since many of the immigrants had been educated in schools that were equipped with the latest technologies in Tito's period, most of them were worried about the communist ideology. Even if some were farmers, their lands were divided during the land reform by Tito's implementations. Most of my interviewees asserted that they had not had a chance to accumulate wealth or make investments. According to many of them, Turkey was much more liberal than Yugoslavia. They would be able to do make their own plans or just make money in Turkey. In this context, Turan Dörter noted that even if Turks had graduated from university in Yugoslavia, they did not have a chance at finding jobs due to their Turkish identities. He said, the Turks were hanging out in coffee houses in Yugoslavia at that time.

However, some of them stated this reason clearly among their reasons to migrate to Turkey. According to Z. Aydın, the 1963 earthquake in Skopje was an important turning point. Although he had defined himself as a Turk, he mentioned that he had not planned to migrate to Turkey. He continued below:

Although many people had migrated or planned to migrate to Turkey in the near future, the 1963 earthquake hastened this process. Many of the people migrated to Turkey immediately. I liked very much the places where I was born. However, economic difficulties surpassed my feelings. I had to migrate to Turkey.

On the other hand, as all of the interviewees mentioned that most of them had been farmers in Yugoslavia. They had been unable to afford their families. Even if many of them had had a lot of land in the Monarchy period before Tito's regime (although

Şarik Tara explained that during the occupations of Bulgaria and then Germany, people did not have a chance to cultivate their lands or to work), their lands had been divided into smaller parcels. Furthermore, after the elders had died, that smaller land had to be divided among the children. Zekavet Baralı explicitly told this process.

Baralı continued:

After *Efendi Baba* [intending her grandfather] died, the lands were divided among the seven children. We, namely one of the sons of my grandfather, were nine people: six children, grandmother (mother's mom), my mother and father. The land was not sufficient for us to subsist on. According to me, the main reason for this migration was economic.

Ömürlü Limani, in the same manner, noted that his uncle had migrated to Turkey in 1957 due to the lack of land. He described his immigration process below:

When I speak to my friends in Turkey, mostly they insist that we had migrated to Yugoslavia from Konya and it is so normal that we re-migrated to Turkey as a return. However, when we came to Turkey, nobody in my family knew any Turkish. We are Albanian. We were in trouble economically in Yugoslavia. Then, we thought about whether migrate to Germany as worker, but my father said that we would have been alone in Germany. We should come to Turkey, because my uncles were here. I wish that there was no trouble and we were not forced to migrate anywhere.

The Difference between Rural and Urban Areas

During the dissolution of the Ottoman Empire (namely after the Ottoman Russian War, the Balkan Wars 1912-13, and the First World War 1914-1918) the Balkan nations started to establish their own nation-states in the name of self-determination. During and after those wars, many Muslims from the Balkans migrated to Turkey. Although many of them were bureaucrats, administrators and military officers who had worked under the Ottoman rule, many Muslims from the cities had migrated to Turkey as well. They might have faced violence if they had stayed there. Besides, Thessalonica, Manastır, Skopje, and Avlonia were the important trade centers of the Ottoman Empire, so there were many officials of it.

The dissolution of those cities hastened the collapse of the Ottoman Empire. After the dissolution of those cities at the end of nineteenth century and at the beginning of twentieth centuries, most of the Muslim population was compelled to go Turkey. Since those cities had been important for the Ottoman Empire, they would have been overrun with new comers. On the other hand, many of the Muslim population from the rural places were mostly farmers. Some of them migrated to Turkey; others migrated after the agreement between Tito and Menderes in the 1950s. C. Sancaktar paraphrased these differences below:

I put in order the reasons for the emigration from Yugoslavia. The first reason was what we could do after Tito's death; the second one was the Muslim identity. In addition to these, there was a third reason. Most of the rural population of the Bosnia region migrated to Turkey after the 1950s. People living in the cities did not come to Turkey. Bosnians from Bosnia did not come to Turkey, mostly people from the Sancak region migrated to Turkey because; people living in the cities were wealthy and reconciled with Tito's regime. They were in contact with the Serbs and Croats and they were trading with each other. They were close to the municipalities and the center. Moreover, whatever happened, they could be informed immediately. However, people living in the villages were far away from the center, they were not aware of what was happening in the city or in the country. They did not have any journals or TV. There were traditional families in rural places. They thought simply that in the post-Tito period they would not have good conditions, etc. Furthermore, as can be seen in all traditional families were patriarchal. If the father wanted to die in a Muslim country, they had to obey him.

The last point that Sancaktar mentioned was very important. The patriarchal structure affected all families. Ömürlü Limani, B. Karpat, S. Dönmez are examples of people that had to obey the migration decision. According to Turan Dörter, immigrants were from both urban and rural places; however, there were some differences between them. He continued as the follows:

Immigrants could not bring any capital with them. Some of them were able to sell their lands in exchange for only their traveling money. People who were coming from rural places migrated to Turkey and then were able to find jobs like gardening. However, the people who came from the cities had their own

crafts due to having been educated in Tito's schools. And they could build up their own business like barber, tailor.

The Psychological Affects of Immigration

Each migration contains the necessity in it. Although some of them can be explained by economic factors and immigrants do not settle in those countries for long time, this also includes the requirements of those people. Different types of requirements affect all immigrants' lives; because they are not moving to a new city, they are leaving their country where they grew up. Although they face much religious or ethnic discrimination, psychologically they had to reset their previous lives and start their "new" lives. At this point, instead of maintaining their previous lives, they purposed to choose the unknown side of the new life. As seen from all of my interviewees, mostly they did not know what they would face in Turkey. Despite that, they thought that they had to emigrate from Yugoslavia at any cost. Of course the dramatic emigration from Yugoslavia where they had been born was an important turning point for them. Recep Dönmez told this process as if he was emigrating from there at that point. Emotionally he continued like this:

Before the emigration from Yugoslavia, we sold our lands and started to prepare all necessary documents officially. We were emigrating from a place where seven or eight generations of our ancestors had lived. It was a psychological part of our migration. At that time, the governance of Yugoslavia did not let us to take any money. So we needed to change our money for some white goods. We could only move our own goods. We had waded up a wagon with all of our goods fifteen days before we left... While we were leaving; all neighbors came to send off us. I can never forget that I was leaving our home; I was sitting on my room. That time was terrible for me.

Z. Aydın similarly told that despite the fact that he did not want to leave Skopje, he and his family had to migrate to Turkey. According to Aydın, Skopje was a

developed city and it was very beautiful; however this requirement (the 1963 earthquake) had them to migrate to Turkey.

T. Dörter shared an interesting memory about the migration period. He said that before they had migrated to Turkey, the Albanian imams in the mosques had frightened them about migrating to Turkey:

Some Albanian imams who were proponents of Tito's regime –it was very interesting- were calling the people who had migrated to Turkey before 'non-Muslim'. They based their arguments on Atatürk and his implementations. They tried to stop the immigration. Of course, those events psychologically affected my family. Moreover, we were changing our environments where all members of my family had been born and grown up. We were coerced to decide about the migration.

Some of the immigrants had had the opportunity to go to Turkey before they migrated and had built or rent apartments. As a result, they emigrated from their previous homes to their new homes in Turkey. Zekavet Baralı experienced the process like this. His father had come to Istanbul, Küçükçekmece in advance and built an apartment, so they had come to their new home. On the other hand, many of the interviewees had planned only the migration process; there was nothing for the future. Many of them visited earlier immigrants and stayed with them for a while. It is an important point that as Haydarpaşa central railway station was a symbol for all migrants from Anatolia, Sirkeci was an important place for the Balkan immigrants. Muzaffer Özdemir affirmed that “nobody knew any thing while they were sitting in front of the Sirkeci railway station.”

Immigrants' Lives in Turkey

In this part, daily lives of the interviewees' and their experiences with the local people during their settling in period will be discussed. Second, during these

periods, where they were settled and how they change their national, social, political, and associational lives will be examined.

The Immigrants' Settlements

Historically, during the establishment period of the Turkish Republic, immigrants were settled according to a settlement policy. Mostly, they were settled in places where Greeks or Armenians had lived before. Since the Yugoslavian immigrants came to Turkey by the agreement between Turkey and Yugoslavia as independent immigrants after the 1950s, they have migrated close to or the same places where the earlier ones had gone. In Istanbul, some districts are well known for their immigrants. Some of those districts are Küçükçekmece, Yenibosna, Bayrampaşa, Zeytinburnu, Pendik, and Alibeyköy.

Muzaffer Özdemir compared the settlements of the Bosnian immigrants before and after the 1950s. He said us the followings:

We were fortunate since we migrated in the 1960s. In short, all immigrants after the 1950s were fortunate that there was no boundary about our settlements, because before the 1950s Bosnians were settled according to the settlement policy of the governments. They were welcomed at Sirkeci railway station and then they were kept two or three months in tents. Then they were taken to the places in Anatolia where Greeks or Armenians had lived: Yozgat, Samsun, Trabzon, Bayburt, Tokat, Elazığ or Erzincan. However, the post-1950s immigrants could easily migrate to the main cities like Istanbul, İzmir, Bursa in which there were factories. For this reason, most of them were able find jobs in those factories.

The mains condition for immigrants at first and the real condition was that they had to prove their Turkish identities. However, the second condition was that they should obtain a *vesika* (the documents provided by any Turkish citizen that states that s/he would be the guarantor for that immigrant) from any Turkish citizenship. For this reason, many of them migrated to the same places as the previous ones. At this point,

Bedri Karpat added that there was a *Muhacirhane* (a place for immigrants) in Zeytinburnu for the people who did not have any relations in Istanbul. They were allowed to stay there for a while.

The Difficulties for the Immigrants

Since those people changed their country and they also changed their lives. Although immigrants were accepted by the governments, they were excluded by the local people in many aspects; for their languages, for their understanding of religion, for their social lives etc. In this part, I will try to convey their daily experiences.

Yıldırım Aġanoġlu, as a member of the Association of Rumelian Turkish Culture and Solidarity, summarized the difficulties that immigrants faced historically. Aġanoġlu said that

During the establishment period of the Turkish Republic, many immigrants were settled by the government in Anatolia where Greeks or Armenians had lived before. On the one hand, those immigrants were given lands similar to what they had had in Yugoslavia from the Turkish government. As a result of this, many local people in those regions excluded those immigrants. Those local people in those regions thought that they had a right to those Greek or Armenian lands and homes. However, post-1950s immigrants came to Turkey without any request. They did not request any land or any other thing. They came only with their *vesikas*.

The greatest difficulties for immigrants were the settlement places. According to Aġanoġlu, immigrants who migrated to rural places in Anatolia faced great resistance from the local people. Since the immigrants had different cultural lives, traditions, even different food culture, they were excluded by the local people in rural areas. However, people who migrated to the cities were able to be mixed in city life's cosmopolite melting pot.

Rüştü Hot also mentioned that some difficulties emanated from the immigrants' social lives. According to R. Hot, since the immigrants had come to the

same place, they did not have much chance to meet with the local people in the first years. He continued as follows:

The people who migrated to Turkey were maintained their lives as a closed society. For example, with my parents were going to the factory with the Bosnians who were living in the same districts. I was also playing with Bosnian children and then we were going to the same schools. Our classes were being formed mostly by Bosnians. We were speaking Bosnians with each other. So we had a combining problem with new people.

İskender Yanova underlined the same problems but he added that most of the immigrants had settled outside of the city centers, mostly in undeveloped towns. According to Yanova, the main difficulty for them was not having an electricity or water in the first years. Yanova pointed to that there were (also are) a sympathy for Albanians in Turkey, especially in Istanbul. Yanova also underlined Albanian pavements, Albanian pepper, Arnavutköy etc as examples of this sympathy.

When I asked the immigrants about their difficulties in Turkey, most of them mentioned firstly the language problem. Although some of them knew Turkish, they defined their Turkish as crude. Bedri Karpat told that had difficulties communicating the local people, since he and his family did not know Turkish very well. Recep Dönmez also shared his language problem. Although he could read the Turkish journals after they had migrated to Turkey, he insisted that he could not understand what they meant. According to Dönmez and Karpat and also other interviewees, these language problems were solved with time.

Becoming an immigrant involves also exclusion by some of the local people. Since they had emigrated from a communist country, some local people called them *gavurs* (infidels) and said that they were not really Turkish or Muslim. Some worried that the immigrants' might be spies. For example, Zühtü Aydın was involved in

football and attended the matches of Vardar Sport (team established by Rumelian immigrants at the beginning of the 1950s). Aydın said that,

During the match, the supporters of the visiting teams generally shouted, calling us Tito's sons (*Tito'nun P.çleri*). As if they were much more Turk than we. The reason is simple that we had come to Turkey after them. However we had many Armenian or Turkish neighbors in Fındıkzade, they were including us; though Armenians experienced much more brutality than we did.

The interviewees all mentioned that they had been called Turk in Yugoslavia and excluded for this reason. However, when they migrated to Turkey, we were called Albanian or infidels and were excluded by the local people. Ahmet Asıllı criticized the situation of, "becoming in between" as follows:

When I defined myself as an immigrant, people looked with an evil eye on me. We were underestimated. We were unfortunate in Macedonia also. Non-Muslims were excluding us since we were Turkish. When we came here, we were again immigrants. People were excluding for being *gavur dönmesi* (infidel). As I was working in Yeşilyuva Primary School, a teacher who was from Diyarbakır asked me "why did you migrate to Turkey, you are disturbing us." Think! This sentence came from a teacher. And I said the distance from here and a place where we came from is 8000 kilometers. Then I asked why you were here, I was here. This country is my motherland. How he was a Turk, I was Turk.

Furthermore, Ahmet Asıllı asserted they were accused of being agent. He said that

Since we emigrated from a Communist country, we faced judicial proceedings about whether we were communist agents or not. We could not set certificates of birth for two years. My wife also is a teacher and she brought a book from Yugoslavia and there was Tito's picture on the first page of that book. Since it was so normal for us, my wife did not tear it up. While my wife was using that book in her courses, the school director took that book for investigation. Then, he took that book to the director of education of Küçükçekmece and complained about us. We have been called from director of education and we were held and inquiry. As a result, they understood that that book was not political.

Kamuran Abacıoğlu said:

Historically Anatolians did not accept Atatürk in the establishment period of Turkey, in order to avert his presidency, they tried to make laws. Starts from reality, immigrants were never involved in any sectionalism as people here

divided people according to their regions they came from: Black Sea Region, Southeastern Anatolia. Immigrants see themselves as essential components. We have not never too seen ourselves as refugee or miserable.

Even though some of them faced those types of problems, some were very defensive towards to the local people. Şarık Tara and Muammer Ağım are the examples of this. When I asked Şarık Tara if he had faced any problem due to being an immigrant, he replied that “I did not suffer from anything when I came to Turkey because both my culture and language were above those of the local people.”

Yıldırım Ağanoğlu underlined that a big problem for the immigrants was that they have been forgetting their own cultures. According to Ağanoğlu, all various cultures from Yugoslavia, namely Bosnians, Albanians, Macedonians or *Gorans* (people who emigrated from a region in Kosovo) have been assimilating. He continued as follows:

Certainly immigrants have been forgetting their traditions. They even do not have any family photographs. Do we mention any tradition of people who do not have any information about their past? If we ask people the first generation from Yugoslavia, they can say that “I emigrated from Skopje, Macedonian region in Yugoslavia.” If we ask his/her son or daughter, s/he can reply that “my father was from Skopje.” If we ask the third generation, they can say only the name of Yugoslavia; because we do not have any written culture.

This cultural assimilation also can be interpreted as a response of the immigrants to the local people’s exclusions. All immigrants, in the name of their own reasons, had defined themselves as Turk to be able to migrate to Turkey. In short, on the one hand, they underlined that they were the same as the local people. They hardened their self definitions in their social, political and also economic lives. They tried to be accepted by the local people rather being excluded as “other”. Moreover, it should be noted that some immigrants can codify themselves as local and take on the right to exclude other immigrants. Kerim is one of the interviewees from Beltan:

When we look from our point of view, for one thing the state looks at how you will earn your living here: that is it does not want the immigrants to be a burden for the state. Also it wants the immigrants to be of Turkish origin. At last, they have awakened because there are many immigrants who are not Turkish but Albanians or Gypsies or Romans; all have come from the Balkan Wars onwards. All are not Turks and one day they will be a burden on Turkey; I mean it is said that let's give mother tongue rights to the minorities; they gave the right to broadcasting in Bosnian to the Bosnians.²¹⁵

This essentialist approach also sharpened the discrimination between the local people and the immigrants. Besides, we can also observe from here that nationalism is not an emphatic matter rather it is a pathological matter.

Changes in the Immigrants' Social Lives

Most of the immigrants based their social rights on the Tito's regime.

Although most of them complained of had been able to Tito's policies in some cases, they all asserted that under Tito's regime they could maintain their lives more easily compared to the Kingdom period or the post 1990s situation. As I said before, they had the right to establish schools taught in the mother tongue in their villages.

Since they emigrated from rural areas to the cities in Turkey, they have been confused in the first years of their settlement in periods. In the first sense, they emigrated from villages (or some of them from cities), where the population was too low, to the cities like Istanbul, İzmir, Bursa where the populations were greater than their towns. Although they had sustained their living in their villages in Yugoslavian homes, they had to pay for renting an apartment by working in factories or

²¹⁵ Beltan, "Citizenship and Identity in Turkey: The Case of the Post-1980 Turkish-Muslim Immigrants from Macedonia", 83-84. "...bizim açımızdan bakarsak devlet, bir senin burda nasıl ekmeğini kazanacağını görmek istiyor hani artık eskiden olduğu gibi göç edenlerin devlete yük olmamasını istiyor. Bir de Türk asıllı olmasını istiyor. Nihayet uyandılar çünkü göç eden Türk olmayan bir sürü insan var Balkan Savaşlarından beri Arnavudu, çingenesi bilmem Romeni herkes geldi. Gelen hepsi Türk değil hani o bir gün Türkiye'ye yük olabilir ne bileyim işte azınlıklara konuşma hakkı verelim denildi kalktılar Boşnaklara da Boşnakça konuşma hakkı ve televizyonu verdiler..."

somewhere else. Actually they experienced the same things as all the other immigrants did. Their processes might be the same as those the internal immigrations in Turkey.

As a result of the city life and due to being immigrants, they asserted that they had lost their social lives. Şark Tara mentioned that although they had had some possibilities in Skopje like theatre, cinema or opera halls (of course, his family's wealth was important), he had to work to sustain his education and his life in Turkey. Similarly, most of the immigrants underlined that they had to work to sustain their lives, but some of them from cities were able to maintain their own professions, mostly teachers. Ahmet Asıllı, for example, said the followings:

I was a teacher there, and then I continued being a teacher here. My wife also has the same profession. Maybe, we could live there more easily, because there were lots of theatres, cinemas in Yugoslavia. We did not have any theatre or cinema, namely there was no social activity in our lives here. In order to come to Turkey and then sustain our lives here, we suffered and we were deprived of those social activities. We had an organized life in Yugoslavia, our life standards were ordered. People suffer when they change their homes in the same town. We changed country; we did not have any money when we migrated to Turkey. We were deprived and suffered from many things in order to being rooted and to fix our lives.

When I asked the interviewees about the changes in their wedding feast and funeral traditions, most of them said that in Yugoslavia towns had had small populations so all people attended these wedding or funerals; however Istanbul was so crowded so people could not attend even their relations' wedding feasts or funerals. Kani Gençer also mentioned that "we, men, had got together in neighborhoods' houses and women were in the weddings feasts' house. However when we came here, wedding feasts are being held in special wedding saloons."

Comparison of the Turkish Republic and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia

In this part the immigrants' political thoughts about the Turkish Republic and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, namely before and after the migration process will be examined. On the one hand, most of them were pleased with Tito's regime that surpassed all the religious difference and in consequence nationalist extremism. Some of the interviewees, on the other hand, unified Tito's implementations and the other communities' nationalist sanctions. For example H. Bikriç mentioned that after the migration process they lived better than Tito's Yugoslavia. Mostly, they emphasized the order in Yugoslavia about the bureaucratic policies. According to Ömürlü Limani, there was no discrimination in Yugoslavia; however in Turkey, if you planned to do something, you had to know a person who could help you bureaucratically. For Limani, there had been no corruption in Yugoslavia, the state mechanism was totally organized. Similarly Kani Gençer said that there was some discrimination towards Turks and Albanians. They were totally excluded from administrative tasks. Ahmet Asıllı explained the differences more explicitly. According to Asıllı,

There was not similarity between the Turkish Republic and the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. They were so different from each other. There was a capitalist system in Turkey. Actually it was not totally capitalism, lower than the capitalism. We can call that period of Turkey feudalism. There was the *ağalık* system and it is continuing in the eastern part of Turkey. On the other hand, Tito was one of the most important executors of socialism. He was doing all implementations to the advantage of his people. You can not compare Tito's regime with that of the Soviets, Bulgarians or Cubans. Since Tito did not accept Soviet's compulsions, he left them.

However, İskender Yanova said that socialism had restricted them but that democracy or republicanism in Turkey made them more comfortable.

The Feelings of the Immigrants' during the Disintegration Period in Yugoslavia²¹⁶

Most of them were born and grew up in those regions and this disintegration affected them dramatically. They thought that eventually Yugoslavia would cease to exist. They had relatives there. Since the disintegration was bloody, they were anxious about their relations. Most of them had lost relatives, especially people from the Bosnia-Herzegovina and Kosovo regions. İskender Yanova and Bedri Karpat were from the Kosovo region and both said that they were affected very much by the disintegration, by the wars and by the massacres of Serbians. Bedri Karpat also lost many relatives. He passionately stressed that the war is still continuing and they [meaning the people in Kosovo] have not achieved autonomy yet. Karpat (and also Kani Gençer) emotionally linked this disintegration period to the nationalist activities of other ethnicities. On the other hand, Yanova asserted that this disintegration was totally economic. He continued that:

Kosovo has greater fertile lands and rich minerals. The Serbians thought that the people in Kosovo were thinking about joining Albania so they did not leave Kosovo to the Muslims. Serbians feared the united Albanians. However, today Kosovo is a military base of the United States. This is terrible.

Ahmet Asıllı also based this disintegration period on religious differences. He said:

Slovenia and Croatia are Protestant; Serbia and Macedonia are Orthodox. My contention is that the religious differences affected them to divide. The first divided country was Slovenia, which that was affected by Germany and Austria. Slovenia divided also because they asserted that they were paying all the debts of Yugoslavia by themselves. For me the reason for the disintegration was not a regime because in those years communism had left there.

²¹⁶ Sude Bahar Beltan's thesis is an important example for the migration after this disintegration period. Beltan, "Citizenship and Identity in Turkey: The Case of the Post-1980 Turkish-Muslim Immigrants from Macedonia".

In the Bosnian case, C. Sancaktar, Rüştü Hot and Muzaffer Özdemir shared their feelings about the disintegration period. They were from Bosnia or Sancak and their families in Bosnia had experienced this disintegration process with great difficulty. Rüştü Hot had many relatives there. His family had been the first to migrate from their villages. He also lost many relatives. Although there was a “less war” in the Sancak region, all of the families were divided. Many of them migrated to European countries and especially to Turkey. C. Sancaktar also mentioned that this war (as I wrote before) strengthened the Bosnian identity throughout the world, also in Turkey. Muzaffer Özdemir stressed that Tito had been a great leader that united all of the nations in one country with his implementations. After his death, the *Çetniks* (Serbian nationalists) had started to force the Bosnians out and then people in Kosovo to control the former Yugoslavia except Croatia and Slovenia that had the economic dominance in their hands. The Serbians did not control these powerful countries but they could (and also controlled) the Muslim poor countries and communities.

The Business Lives of the Immigrants

As generally known and also as the other immigrants should have worked as a family, namely their wives and their children, too. Immigrants are an impulsive power for the host country. They bring their own skills, professions and knowledge with them. Actually, these knowledge and professions migrated, too. When I asked the interviewees about their business lives after they had migrated to Turkey, they all inevitable talked about their need to work. For example, when Şark Tara²¹⁷ received an award of Success given on 12 June 2002 by the TABA-AmCham Turkish-

²¹⁷ Şark Tara also was given a Honory Citizenship by the City Council of Skopje on 30 November 2005.

American Business Association / Turkish-American Chamber of Commerce for his accomplishments and contributions to the development of Turkish American Relations, he had said “as you established the United States of America as immigrants, I as an immigrant built this holding.” He based his impulsive power on his situation of being an immigrant. He also said that he discussed with Todor Jivkov (President of Bulgaria) about the immigrations of the Turkish population in Bulgaria. According to Tara, his discussion was an important in Jivkov’s decision to let the Turkish population migrate in 1989. He added that if he had a chance to open the borders for the Balkans. For Tara, all Balkan immigrants are very hard working people. Historically, according to him, Yugoslavian immigrants had been forced to emigrate from Yugoslavia. Furthermore, he told the following:

Turks were second class people in Yugoslavia. No matter how hard they worked, they could not be general directors. My parents, especially mother, realized that and sent me –then I was twelve years old- to Turkey. You were always in between in Yugoslavia due to the Turkish identity.

Kamuran Abacıoğlu on the other hand based immigrants’ hard workings to the “European Culture”. He said the following:

The Anatolian people were permanently at war, so they did not farm and they used classical methods for cultivating. The first immigrants from the Balkans changed first of all their classical methods with their own European methods due to their having European culture. During the establishment period, they settled in different towns in Anatolia. As can be seen today, they work as families, with their wives, their children. The people who were settled in cities worked as tradesmen. In time, they developed their businesses and became industrialists. For example, Şarık Tara, Maya Holding, Cavit Çağlar, Ali Osman Sönmez, Derimond etc. There are many immigrant industrialists in Turkey, today.

Although H. Bikriç, A. Erdem and H. Araboğlu were housewives in Yugoslavia, they had to work in Turkey after the migration. Their family had had a bee farm; they did

not maintain this business in Adapazarı. They bought a land to cultivate. Eventually, they became workers in the various factories in Istanbul.

The Associational and Political Lives of Immigrants

In this part the immigrants' associational lives are explored, in other words their attitudes toward their countries in which they were born. Second, their political thoughts and actions in Turkey will be analyzed. Immigrants were shaped according to the period in which they had migrated to Turkey. They all first mentioned that they were totally depended on Mustafa Kemal and his principles, but the post-1950 immigrants, as can be predicted, owed their emigration from Yugoslavia to Adnan Menders and his party. So the post-1950 immigrants tended to support mostly right-wing parties. Some of them were very nationalists and supported the Nationalist Action Party. Furthermore there were many candidates for parliament in the last elections. Gülçin Günay conducted many interviewees with the chairmen of the Balkan immigrants.²¹⁸ They all supported the Nationalist Action Party. Most of them called themselves genuine Turks (*öztürkler*). Yüksel Pektezel, who is a general secretary of the Federation of the Rumelian and Balkan Associations, asserted that there are 38 million Balkan immigrants in Turkey and they sustain their cultures through journals, magazines and with associations (he also claimed that there are 2,000 Balkan associations).

Ahmet Asıllı said that Rumelians are new people in Turkey and they require a time to organize their lives and then they will be able to attend to associations and politics. İskender Yanova also underlined that their families suffered very much for political reasons and they were always warning them not to participate in any

²¹⁸ Günay, "Rumeliler Anlatıyor."

political activities. According to Yanova, for this reason they stayed far away from politics, although he said that they should participate in any of the political activities.

Kamuran Abacıoğlu, on the other hand, affirmed that the post-1970 immigrants supported the Democratic Left Party (*Demokratik Sol Parti*), mainly Bülent Ecevit because he had accepted them as immigrant to Turkey. In the same manner, Yıldırım Ağanoğlu said that the post-1989 Bulgarian immigrants supported *Özal* for saving them from the violence.

Şarık Tara, on the other hand, contended that these associations are not necessary for Turkey. They are more sectionalists. Although he was on the trustee committee of *Rumeli Yönetici ve İşadamları Derneği* (The Association of Rumelian Administrators and Businessmen), he said that this kind of associations divided the whole picture. Similarly, Kamuran Abacıoğlu described this process (maybe as a reason) as follows:

The Rumelians did not see themselves a minority in Turkey. They did not want to establish any regionalist association. They always behave as individuals. For example, a person who comes from Sivas wants to perpetuate his Sivas culture in Istanbul. According to me, it is totally wrong; Istanbul has a different pure culture. Rumelians achieved this sectionalism.

As oppose to Abacıoğlu's arguments, Yıldırım Ağanoğlu overrated the importance of the associations in Rumelians' lives. They could only perpetuate their cultures with the help of these kinds of associations. They could learn their history from the books that can be written in these associations. Furthermore, for Ağanoğlu, there were many Muslim and Turkish populations there like the earlier immigrants and for this reason they had to be in contact with them permanently to help them whenever they had any problem.

CHAPTER V

CONCLUSION

In this thesis, the relationship between nationalism, emigration and identity in Turkey was examined through analyzing the experiences of the immigrants from Yugoslavia in the post-1950 era. For this reason, first the historical background of the Balkans and its importance for the Ottoman Empire and then the Turkish Republic were discussed. In this manner, the dissolution period of the Ottoman Empire and the Committee of Union and Progress period (and then the Kemalist Period) were elaborated through analyzing the Balkans and the Balkan people.

Moreover, mainly related the topic, the definitions of the Turkish nationalists and conservatives and their attitudes towards the Balkan immigrants were examined. On the one hand, according to radical nationalists like Nihal Atsız, immigrants were seen as threats and codified as the “other”. These radical national attitudes based their thoughts historically on the betrayal of the Albanians during the dissolution of the Ottoman Empire.

In a similar way, some nationalist conservatives like Osman Yüksel Serdengeçti approached the immigrants with national doubt. According to them, those immigrants were not part of the national independence movement. Furthermore, from the territorial nationalism, in other words, like *Anadolucu Hareket* (Anatolian Movement, like Nurettin Topçu), differentiated the immigrants with similar doubts.

However, some nationalists perceived those immigrants totally as Turks and as the descendants of the Turks who had migrated to the Balkans in the third or fourth centuries. In a similar way, some journals like *Milli Hareket* (especially

Ahmet Kabaklı) approached the immigrants from the same standpoints. They analyzed the Balkans and the immigrants from the Turkist point of view.

Conservatives also divided the Balkan immigrants into two parts, especially those from Yugoslavia. Some of them approached the Balkan immigrants as the descendants of the Fatih II, or *evlad-ı fatihan*. They based their attitudes on dating the Ottoman Empire and the settlement of the Muslims in the Balkans. In this manner, they highlighted their Muslim identities as a common identity, rather the immigrants' various national identities.

However, some Islamist thinkers said the immigrants were not Muslim, even *gavur* (infidel). In their opinion, those immigrants were damaging the Muslim identities. As we can see from the interviewees, their understanding of religion was very different from that of the local people. In this manner, they were not accepted by radical conservatives.

In the light of the historical background, the immigrants' views from first hand were examined. Since this thesis is not a statistical one, I tried to conduct as many interviews as I could. From the interviewees' experiences with the local people, the construction or the imagination of nationalisms both in Yugoslavia and Turkey were studied. In addition to this, the extent to which nationality in Yugoslavia was constructed along a Muslim identity and in Turkey was examined along Turkish identity and Muslim identity. Moreover, their self definitions were presented to observe how they constructed and legitimized their national identity.

In this thesis, first, general information about the Balkans was presented. Their lives in Yugoslavia and connections with Turkey were studied. In this manner, their Muslim identities played an important role in defining their nationalities. How they were excluded by the local Yugoslavian people and how those people

rearticulate their Muslim identities dating back to the Ottoman Empire were demonstrated.

However, this thesis mainly aimed to demonstrate those immigrants' daily lives and experiences or narratives in Turkey. It was asserted that those immigrants migrated to Turkey with their own claims. They viewed Turkey as their own motherland. At this point, there were two dimensions for them to see Turkey as their motherland. First of all, some of them declared themselves as Turkish and had spoken Turkish in their own villages in Yugoslavia. According to the immigrants, migrating to Turkey had been a long-lasting.

The second group defined themselves as Muslim and they had thought that they could maintain their lives easily in Turkey. Actually, these immigrants were from the other ethnicities, mostly Albanians, Bosnians, Torbeşs, Macedonian Muslims, and also Pomaks, Bulgarian Muslims. Since the nationality was shaped by religious affiliations in the Balkans, they had been able to plan their futures in Turkey. According to those immigrants, Turkey is a continuation of the Ottoman Empire. The interviewees who belonged to that group always based their history on the Ottoman Empire. When we look at the statistical data on the number of immigrants to Turkey, it is clear that there were Albanian, Bosnian and other Muslim immigrants from Yugoslavia.

Furthermore, it was asserted that the Balkans and immigrants from that region were very important for Ottoman history and Turkish national history. In this thesis, Turkey's attitudes towards the Balkans during the making of the Turkish national identity were discussed. It was argued that during that period, as Tanıl Bora mentioned in his writings about the Balkans, the militant disinterest or oblivion of the Balkans. Because of the claim of a rupture from the Ottoman Empire during the

early years of the Turkish Republic, there was ignorance about the Balkanian societies and issues. The ignorance about the Balkan territories and societies was a consequence of the fact that the Balkans were an important part of the Ottoman Empire and the loss of those regions meant not only territorial loss, but also identical one. In this context, the new Turkish Republic tried to disregard the past of the Balkans in order to realize its claim on a national identity.

Despite the deliberate ignoring of the Balkans, the emigrations from the Balkans, especially from Yugoslavia, at a constant rate continued. In other words, despite this mentioned ambivalence on the political level, we can not talk about a social oblivion. Beside these facts, the developments in national and world politics forced Turkish politicians to give special attention to those regions again in the 1990s. In the late 1980s and early 1990s, the world experiences of the end of the Cold War, which consequently brought on the disintegration of the Communist Bloc. In the case of the Balkans, we see that there appeared religious-based conflicts which caused a forced exodus. Turkey did not and could not remain silent to those events in the Balkans. Especially Turgut Özal realized these disintegrations both in the Balkans and in the Soviet Bloc countries as an opportunity for Turkey to become a leader of newly established Muslim and Turkish countries. That is, Turgut Özal tried to stimulate the Ottomanist nostalgia as a role of Ottomanist patronage relations.

Last, beside the Ottomanist nostalgia, it was argued that the immigrants underwent a silent assimilation process in the name of Turkish national identity. They became much more nationalistic than a local people in order to be accepted by them and to become Turkish citizens. Moreover, in order to be accepted, they lost their own cultural characteristics and daily life practices. They did not maintain this very much in Turkey. Despite the fact that they were culturally assimilated, always

mentioning the importance of the multicultural life in Turkey was ironic. We can also witness those events during the discussions of publication and education in their own mother tongue. The immigrants rejected those publications in the name of their Turkish identity and the nationalists described as betrayers the people who attempted to produce them.

Last but not least, this thesis contributes to the academic field on the emigrations from the Balkans to Turkey and nationalism studies. Moreover, this thesis is a collection of theoretical secondary resources about the Balkan immigrants in the concept of being Turkey (*Türkiyelilik*). Practically, it includes many experiences and narratives about the emigrations from Yugoslavia.

BIBLIOGRAPHY

- Adanır, Fikret. *Makedonya Sorunu*. Translated by İhsan Catay. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Ağanoğlu, H. Yıldırım. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi: Göç*. İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2001.
- Agh, Attila. *Emerging Democracies in East Central Europe and the Balkans*. Cheltenham: Studies of Communism in Transition, 1998.
- Ahmad, Feroz. *İttihatçılıktan Kemalizme*. Translated by Fatmagül Berktaç. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1985.
- Akçınar, Ezgi Nihan. *Göçmen*. Denizli: Bilal Ofset, 2005.
- Akçura, Yusuf. *Türkçülüğün Tarihi*. İstanbul: Kaynak Yayınları, 1998.
- Akşin, Sina. "Siyasal Tarih (1908-1923)." In *Türkiye Tarihi 4: Çağdaş Türkiye 1908-1980*, edited by Sina Akşin and Cemil Koçak. İstanbul: Cem Yayınevi, 2002.
- Alkan, Mehmet Ö. "İmparatorluk'tan Cumhuriyet'e Modernleşme Ve Ulusçuluk Sürecinde Eğitim." In *Osmanlı Geçmişi Ve Bugünün Türkiye'si*, edited by Kemal H. Karpat. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- Alpkaya, Faruk. "Rıza Nur." In *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, edited by Tanıl Bora and Murat Gültekingil, 374-77. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler*. Translated by İskender Savaşır. 2 ed. İstanbul: Metis, 1995.
- Arai, Masami. *Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği*. Translated by Tansel Demirel. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Ardıcı, Mehmet. *Yücelciler 1947*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1991.
- Arrighi, Giovanni. "Balkan Savaşı Ve Abd Küresel Gücü." In *Evrenin Efendileri? Nato'nun Balkan Seferi*, edited by Tarık Ali. İstanbul: OM Yayınevi, 2001.
- Atabay, Mithat. "Anadoluculuk." In *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, edited by Murat Gültekingil Tanıl Bora, 515-32. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Atatürk, Mustafa Kemal. *Nutuk*. Edited by Prof. Zeynep Korkmaz. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1984.
- Atsız, Nihal. *Çanakkale'ye Yürüyüş - Türkçülüğe Karşı Haçlı Seferi*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1997.

- . *İçimizdeki Şeytan-En Sinsi Tehlike-Hesap Böyle Verilir*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1997.
- . *Makaleler I*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1997.
- . *Türk Tarihinde Meseleler*. İstanbul: İrfan Yayınevi, 1997.
- Aydemir, Şevket Süreyya. *İnkılâp Ve Kadro*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1990.
- . *Makedonya'dan Ortaasya'ya Enver Paşa I. Cilt (1860-1908)*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1972.
- Babuna, Aydın. *Bir Ulusun Doğuşu: Geçmişten Günümüze Boşnaklar*. Translated by Hayati Torun. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000.
- Bakic-Hayden, Milica, and Robert M. Hayden. "Orientalist Variations on the Theme "Balkans": Symbolic Geography in Recent Yugoslav Cultural Politics." *Slavic Review* 51, no. 1 (Spring, 1992): 1-15.
- Bardakçı, Cemal. *Devşirmeler'le Sığıntılar'dan Ve Mütegalibe'den Neler Çektik?* Bolu: Vilayet Matbaası, 1942.
- Başkaya, Fikret. *Paradigmanın İflası: Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş*. İstanbul: Doz Yayınları, 1997.
- Beltan, Sude Bahar. "Citizenship and Identity in Turkey: The Case of the Post-1980 Turkish-Muslim Immigrants from Macedonia." Boğaziçi University, 2006.
- . "Citizenship and Identity in Turkey: The Case of the Post-1980 Turkish-Muslim Immigrants from Macedonia." Boğaziçi University, 2006.
- Berend, Ivan T. *Central and Eastern Europe 1944-1993. Detour from the Periphery to the Periphery*. New York: Cambridge University Press, 1996.
- Berkes, Niyazi. *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003.
- Bey, Avlonyalı Ekrem. *Osmanlı Arnavutluk'undan Anılar (1885-1912)*. Translated by Atilla Dirim. Edited by Tanıl Bora. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Bilmez, Bülent. "Bir Kitabın Kopardığı Küçük Fırtına: Yazarı Tartışmalı Bir Kitap Hakkında Arnavutluk Ve Türkiye'deki Tartışmalarda Milliyetçi Retorik." *Müteferrika* 29, no. 1 (2006): 45-89.
- . "Ölümünün Yüzüncü Yılıdönümünde Şemsettin Sami Fraşeri." *Toplumsal Tarih* 126 (Haziran 2004): 50-55.
- . "Şemsettin Sami Mi Yazdı Bu "Sakıncalı" Kitabı? Yazarı Tartışmalı Bir Kitap: Arnavutluk Neydi, Nedir Ve Ne Olacak? (1899)." *Tarih ve Toplum* 1 (Bahar 2005): 97-145.

- Bora, Tanıl. *Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik Ve Faşizm Üzerine Yazılar*. İstanbul: Birikim Yayınları, 2006.
- . *Milliyetçiliğin Kara Baharı*. İstanbul: Birikim Yayınları, 1995.
- . *Milliyetçiliğin Provokasyonu: Yugoslavya*. İstanbul: Birikim Yayınları, 1995.
- . "Türk Milli Kimliği, Türk Milliyetçiliği Ve Balkan Sorunu." In *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, edited by Gencer Özkan Kemâli Saybaşı. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 1997.
- . "Türk Milliyetçiliğinin İnşasında Vatan İmgesi: Harita Ve "Somut Ülke" - Milliyetçiliğin Vatani Neresi?" *Birikim Dergisi* 213 (Ocak 2007): 26-37.
- . *Yeni Dünya Düzeni'nin Av Sahası: Bosna Hersek*. Vol. 2. İstanbul: Birikim Yayınları, 1999.
- Brenner, Robert. "Economic Backwardness in Eastern Europe in Light of Developments in the West." In *The Origins of Backwardness in Eastern Europe: Economics and Politics from the Middle Ages until the Early Twentieth Century* edited by Daniel Chirot, 15-52. Berkeley: University of California Press, 1989.
- Çağaptay, Soner. "Crafting the Turkish Nation: Kemalism and Turkish Nationalism in the 1930s." Yale University, 2003.
- . "Türklüğe Geçiş: Modern Türkiye'de Göç Ve Din." In *Vatandaşlık Ve Etnik Çatışma*, edited by Haldun Gülalp, 86-112. İstanbul: Metis Yayınları, 2007.
- Çalış, Şaban H. *Hayaletbilimi Ve Hayali Kimlikler: Neo-Osmanlılık, Özal Ve Balkanlar*. Konya: Çizgi Kitabevi, 2001.
- Çetiner, Yılmaz. *Şu Bizim Rumeli*. Ankara: Başnur Matbaası, 1966.
- Chackrabarty, Dipesh. *Provincializing Europe: Post Colonial Thought and Historical Difference*. Princeton NJ.: Princeton University Press, 2000.
- Çınar, Metin. "Anadoluculuk Hareketi'nin Gelişimi." TC. Ankara Üniversitesi, 2007.
- Courbage, Youssef. "Demographic Transition among Muslims in Eastern Europe." *Population: An English Selection* 4 (1992): 161-86.
- Deliorman, Altan. "Birinci Cihan Savaşı'nın Sonuna Kadar Makedonya'da Türk Nüfus Meselesi." *Türk Kültürü* 33 (Temmuz, 1965): 589-94.
- Deren, Seçil. "Türk Siyasal Düşüncesinde Anadolu İmgesi." In *Modern Türkiye'de Siyasal Düşünce: Milliyetçilik*, edited by Murat Gülteginil Tanıl Bora, 533-40. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

- Deringil, Selim. "Legitimacy Structures in the Ottoman State: The Reign of Abdülhamid II (1876-1909)." *International Journal of Middle East Studies* 23, no. 3 (Aug., 1991): 345-59.
- . *Simgeden Millete: İ. Abdülhamid'den Mustafa Kemal'e Devlet Ve Millet*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.
- Dündar, Fuat. *Türkiye Nüfus Sayımında Azınlıklar*. İstanbul: Doz Yayıncılık, 1999.
- Durham, M. E. "The Turks and the Balkans." *The Geographical Journal* 51, no. 2 (Feb., 1918): 115-19.
- Eren, Halit. "Balkanlarda Türk Ve Diğer Müslüman Toplumlari Ve Göç Olgusu." In *Balkanlar*. İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, 1993.
- Filipoviç, Nenad. "Osmanlı Tarihinde Paşa Yiğitliler." 2007.
- Georgeon, François. *Türk Milliyetçiliği'nin Kökenleri Yusuf Akçura (1876-1935)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.
- Göçek, Fatma Müge. "Ethnic Segmentation, Western Education, and Political Outcomes: Nineteenth Century Ottoman Society." *Poetics Today* 14, no. 3 (1993): 507-38.
- Gökalp, Ziya. *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Varlık Yayınları, 1963.
- Goldscheider, Calvin. "Migration and Social Structure: Analytic Issues and Comparative Perspectives in Developing Nations." *Sociological Forum* 2, no. 4 (Autumn 1987): 674-96.
- Günay, Gülçin. "Rumeliler Anlatıyor." *Tercüman Gazetesi* 10-21 Haziran 2007.
- . "Rumeliler Anlatıyor: Özcan Pehlivanoğlu." *Tercüman Gazetesi* 20 June 2007.
- Hamzaoğlu, Yusuf. *Balkan Türklüğü: Araştırmalar, İncelemeler*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000.
- Hanioğlu, M. Şükri. *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad Ve Terakki Cemiyeti Ve Jön Türklük (1889-1902)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1985.
- Hanioğlu, M. Şükrü. *Osmanlı'da Cumhuriyet'e Zihniyet, Siyaset Ve Tarih*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006.
- Hobsbawm, E.J. *1780'den Günümüze Milletler Ve Milliyetçilik: Program, Mit, Gerçeklik*. Translated by Osman Akinhay. 2 ed. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1995.

- Hodson, Randy, Dusko Sekulic, and Garth Massey. "National Tolerance in the Former Yugoslavia." *The American Journal of Sociology* 99, no. 6 (May, 1994): 1534-58.
- Hupchick, Dennis P. *The Balkans: From Constantinople to Communism*. New York: Palgrave Macmillan, 2004.
- İnalçık, Halil. "Türkler Ve Balkanlar." In *Balkanlar*. İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri Vakfı (OBİV) Yayınları, 1993.
- İpek, Nedim. *Rumeli'den Anadolu'ya Göçler (1877-1890)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- Johnstone, Diana. *Ahmakların Seferi*. Translated by Emre Ergüven and Ergin Bulut. İstanbul Bağlam Yayınları, 2004.
- . "İnsani Savaş: Cezanın İşlenen Suça Uygunluğu." In *Evrenin Efendileri? Nato'nun Balkan Seferi*, edited by Tarık Ali. İstanbul: OM Yayınevi, 2001.
- Kabaklı, Ahmet. "Millyetçilikte Dil Ve Din." *Milli Hareket* 1 (Kasım 1966).
- Karabekir, Kâzım. *İttihat Ve Terakki Cemiyeti (1896-1909)*. İstanbul: Emre Yayınları, 1994.
- Karaömerlioğlu, M. Asım. "Helphand Parvus and His Impact on Turkish Intellectual Life." *Middle Eastern Studies* 40, no. 6 (November 2004): 145-65.
- Karpat, Kemal H. *Balkanlar'da Osmanlı Mirası Ve Ulusçuluk*. Translated by Recep Boztemur. Ankara: İmge Yayıncılık, 2004.
- . *İslam'ın Siyasallaşması: Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Kimlik, Devlet, İnanç Ve Cemaatin Yeniden Yapılandırılması* Translated by Şiar Yalçın. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2004.
- . *Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik Ve Sosyal Özellikleri*. Translated by Bahar Tırnakçı. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003.
- . *Ottoman Population, 1830-1914: Demographic and Social Characteristics*. Madison: University of Wisconsin Press, 1985.
- Kayalı, Hasan. *Jön Türkler Ve Araplar: Osmanlı İmparatorluğu'nda Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği Ve İslamcılık (1908-1918)*. Translated by Türkay Yöney. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998.
- Keyder, Çağlar. *Türkiye'de Devlet Ve Sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1989.
- Kirişçi, Kemal. "Is Turkey Lifting the 'Geographical Limitation'? The November 1994 Regulation on Asylum in Turkey." *International Journal of Refugee Law* 8, no. 3 (1996): 293-318.

- . "Post Second World War Immigration from Balkan Countries to Turkey." *New Perspectives on Turkey* 12 (Spring 1995): 61-77.
- Kitromilides, Paschalis. *Enlightenment, Nationalism, Orthodoxy : Studies in the Culture and Political Thought of South-Eastern Europe*. Aldershot: Variorum, 1994.
- Kuran, Ahmet Bedevi. *İnkılap Tarihimiz Ve Jön Türkler*. 2 ed. İstanbul: Kaynak Yayınları, 2000.
- Kut, Şule. *Balkanlar'da Kimlik Ve Egemenlik*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Lampe, John R. "Imperial Borderlands or Capitalist Periphery? Redefining Balkan Backwardness: 1520-1914." In *The Origins of Backwardness in Eastern Europe. Economics and Politics from the Middle Ages until the Early Twentieth Century*, edited by Daniel Chirot, 177-209. Berkeley: University of California Press, 1989.
- . *Yugoslavia as History: Twice There Was a Country*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- Levend, Ağah Sırrı. *Şemsettin Sami*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1969.
- Lory, Bernard. "Xix. Yüzyılda Osmanlı Balkanlarında Türkçe Konuşmak." In *Osmanlı İmparatorluğu'nda Yaşamak*, edited by François Geogron and Paul Dumont. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Maclean, Fitzroy. *Disputed Barricade: Marshal of Yugoslavia*. Oxford: Alden Press, 1957.
- Magas, Branka. "Yugoslavia: The Spectre of Balkanization." *New Left Review* (March-April, 1989): 3-31.
- Mangalam, J. J., and Harry K. Schwarzweller. "General Theory in the Study of Migration: Current Needs and Difficulties." *International Migration Review* 3, no. 1 (Autumn, 1968): 3-18.
- Mardin, Şerif. *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1983.
- . *Makaleler I: Türkiye'de Toplum Ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1990.
- McCarthy, Justin. *Death and Exile: The Ethnic Cleansing of Ottoman Muslims 1821-1922*. New Jersey: The Darwin Press, 1996.
- . *Population History of the Middle East and the Balkans*. İstanbul: The Isis Press, 2002.

- Mert, Necati. *Ömer Seyfettin: İslamcı, Milliyetçi Ve Modernist Bir Yazar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2004.
- Myrivili, Lenio. "Bir Performans Olarak Sınır." *Toplum ve Bilim* 106 trans. Bayram Şen (2006): 254-60
- Niyazi, Resneli. *Anılarım: Balkanlarda Bir Gerillacı*. Translated by İhsan Ilgar. İstanbul: Çağdaş Yayınları, 1975.
- Nobırdalı, Beyto, and Bedri Selim. *Çağdaş Bir Önder: Tito, Çağdaş Bir Ülke: Yugoslavya*. Translated by Enver Baki Ali Aksoy. İstanbul: Koza Yayınları, 1977.
- Nur, Dr. Rıza. *Hayat Ve Hatıratım I-Ii-Iii*. İstanbul: Altındağ Yayınevi, 1967.
- Öğün, Süleyman Seyfi. *Türkiye'de Cemaatçi Milliyetçilik Ve Nurettin Topçu*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1992.
- Ölçen, Ali Nejat. *Faşizm Millet Meclisinde Yargılanıyor*. Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık, 1977.
- Özcan, Gencer. "Türkiye'nin Balkan Politikasına İlişkin Düşünceler." In *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, edited by Mustafa Bereketli, 151-74. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1999.
- Özgür, Nurcan. "Türkiye'nin Balkan Politikasında Rumeli Ve Balkan Göçmen Dernekleri: Beklentiler, Roller Ve Sorunlar." In *Sivil Toplum Ve Dış Politika*, edited by Semra Cerit Mazlum and Erhan Doğan, 77-119. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2006.
- Parla, Ayşe. "Longing, Belonging and Locations of Homeland among Turkish Immigrants from Bulgaria." *Southeast European and Black Sea Studies* 6, no. 4 (December 2006): 543-57.
- . "Marking Time Along the Bulgarian - Turkish Border." *Ethnography* 4, no. (2003): 561-75.
- . "Terms of Belonging: Turkish Immigrants from Bulgaria in the Imagined Homeland." New York University, 2005.
- Parla, Taha. *Türkiye'de Siyasal Kültürün Resmi Kaynakları: Kemalist Tek-Parti İdeolojisi Ve Chp'nin Altı Ok'u*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1992.
- . *Ziya Gökalp, Kemalizm Ve Türkiye'de Korporatizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Poulton, Hugh. *Balkanlar: Çatışan Azınlıklar, Çatışan Devletler*. Translated by Yavuz Alagon. İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1993.
- Rıza, Ahmet. *Anılar*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 2001.

- Sarıoğlu, Sezai. *Nar Taneleri: Gayriresmi Portreler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Savran, Sungur. *Avrasya Savaşları*. İstanbul: Belge Yayıncılık, 2001.
- Sayad, Abdelmalek. "Çifte Yokluk: Göç Ederken Kurulan Hayallerden Göçmen Olmanın Acılarına." *Toplumbilim* 17 (October 2003): 25-29.
- Şen, Bayram. "Değişen Balkan Kimlikleri." *Toplum ve Bilim* 106 (2006): 223-34.
- Serdengeçti, Osman Yüksel. "Dış Ticaret Devletleştirilmelidir." *Milli Hareket* 16 (1967).
- . *Kanlı Balkanlar*. İstanbul: Kamer Yayınları, 1992.
- Shoup, Paul. "Yugoslavia's National Minorities under Communism." *Slavic Review* 22, no. 1 (1963): 64-81.
- Şimşir, Bilal N. *Rumeli'den Türk Göçleri: Belgeler* Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Sönmezoğlu, Faruk. "Balkanlaşma, Özgürlük Ve Ortodoks Ekseni Üzerine Birkaç Söz." In *Berlin Antlaşmasından Günümüze Balkanlar*, edited by Mustafa Bereketli, 195-200. İstanbul: Yaylacık Matbaası, 1999.
- Soysal, İsmail. "Günümüzde Balkanlar Ve Türkiye'nin Tutumu." In *Balkanlar*. İstanbul: Ortadoğu ve Balkan İncelemeleri (OBİV) Vakfı Yayınları, 1993.
- Tarık, Kurt. "Ah! Tutsak Kardeş." *Milli Hareket* 16 (1967).
- Temo, İbrahim. *İttihat Ve Terakki Anıları*. İstanbul: Arba Yayınları, 1987.
- Todorova, Maria. "Balkanlar'da Osmanlı Mirası." In *Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar*, edited by Kemâli Saybaşı and Gencer Özcan, 117-47. İstanbul: Bağlam Yayınları, 1997.
- . *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*. Translated by Dilek Şendil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2003.
- . "The Balkans: From Discovery to Invention." *Slavic Review* 53, no. 2 (Summer, 1994): 453-82.
- . *Imagining the Balkans*. Oxford: Oxford University Press, 1997.
- . "Learning Memory, Remembering Identity." In *Balkan Identities*, edited by Maria Todorova. New York: New York University Press, 2004.
- Topçu, Nurettin. *Milliyetçiliğimizin Esasları*. İstanbul: Dergah Yayınları, 1978.

- Toprak, Zafer. "İktisat Tarihi." In *Türkiye Tarihi 3: Osmanlı Devleti 1600-1908*, edited by Sina Akşin. İstanbul: Cem Yayınevi, 2002.
- . *İttihat Terakki Ve Cihan Harbi: Savaş Ekonomisi Ve Türkiye'de Devletçilik 1914-1918*. İstanbul: Homer Kitabevi ve Yayıncılık, 2003.
- Toumarkine, Alexandre. "Kafkas Ve Balkan Göçmen Dernekleri: Sivil Toplum Ve Milliyetçilik." In *Türkiye'de Sivil Toplum Ve Milliyetçilik*, 425-51. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- Troçki, Leon. *Balkan Savaşları*. Translated by Tansel Güney. İstanbul: Arba Yayınları, 1995.
- Tufan, Muzaffer. "Göç Hareketleri Ve Yugoslavya Türkleri." Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Eylül 1989.
- . "Türk - Arnavut Dostluğunun Gelişmesi İçin Düzeltilmesi Gereken Bazı Hususlar." *Türk Kültürü* 353 (Eylül 1992): 513-24.
- Tunaya, Tarık Zafer. *Hürriyet'in İlanı: I. Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar*. İstanbul: Arba Yayınları, 1996.
- . *Türkiye'de Siyasal Gelişmeler (1876-1938): Kanuni Esasi Ve Meşrutiyet Dönemi 1876-1918*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2001.
- . *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt 2: Mütareke Dönemi 1918-1922*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1999.
- . *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt 3: İttihat Ve Terakki, Bir Çağın, Bir Kuşağın, Bir Partinin Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- . *Türkiye'de Siyasal Partiler Cilt 1: İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Üstel, Füsun. *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçisi: Türk Ocakları(1912-1931)*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- . *'Makbul Vatandaş'ın Peşinde: I. Meşrutiyet'ten Bugüne Türkiye'de Vatandaşlık Eğitimi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Vasileva, Darina. "Bulgarian Turkish Emigration and Return." *International Migration Review* 26, no. 2 (Summer, 1992): 342-52.
- Vinterhalter, Vilko. *Josip Broz Tito*. Translated by Akkan Suver. İstanbul: Su Yayınları, 1974.
- Vucinich, Wayne S. "The Nature of Balkan Society under Ottoman Rule." *Slavic Review* 21, no. 4 (1962): 597-616.

- Wood, Ellen Meiksins. "Kosova Ve Yeni Emperyalizm." In *Eyrenin Efendileri? Nato'nun Balkan Seferi*, edited by Tarık Ali. İstanbul: OM Yayınevi, 2001.
- Yalçın, H. Cahit. *Talat Paşa' Hatıraları*. İstanbul: Cumhuriyet Gazetesi Yayınları, 1998.
- Yeğen, Mesut. *Müstakbel-Türk'ten Sözde-Vatandaşa: Cumhuriyet Ve Kürtler*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2006.
- Yerasimos, Stefanos. *Milliyetler Ve Sınırlar: Balkanlar, Kafkasya Ve Orta-Doğu*. Translated by Şirin Tekeli. İstanbul: İletişim Yayınları, 2000.
- Zizek, Slavoj. *Kırılğan Mutlak*. Translated by Mehmet Öznur. İstanbul: Encore, 2001.
- . *Kırılğan Temas*. Translated by Tuncay Birkan. İstanbul: Metis Yayınları, 2002.
- Zürcher, Erik Jan. "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları." In *Modern Türkiye'de Siyasi Düşüce: Cilt 2 Kemalizm*, edited by Tanıl Bora and Murat Gültekingil. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- . *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Translated by Yasemin Saner Gönen. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.
- . *Savaş, Devrim Ve Uluslaşma: Türkiye Tarihinde Geçiş Dönemi (1908-1928)*. Translated by Ergun Aydınöğlü. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- . *Yıkımın Ve Yenilenmenin Mimarları: Kemalist Jenerasyona Ve Jön Türklere Dair Bir Grup Biyografisi Denemesi*. Translated by Bayram Şen-Fırat Kurt, Mete Tunçay'a Armağan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

APPENDIX A: The Interview Questions

1. Kişisel Deneyimler ve Aile Yaşantısı:
 1. Nerede ve ne zaman doğdunuz? Aynı zamanda aileniz orada(?) ne zamandan beri yaşıyor muş?
 2. Kısaca yaşadığınız yerden ve aldığınız eğitimden bahsedebilir misiniz?
 3. Evli misiniz? Eşinizle nerede, ne zaman ve nasıl tanıştınız?
 4. Oradaki yaşamınızı göz önüne alarak, aileniz üyelerinin mesleklerinden, eğitimlerinden ve sosyal yaşantılarından bahsedebilir misiniz?
2. Göç Gereklilikleri ve Türkiye
 1. Neden göç etmek istediniz? Bu düşüncenizin oluşmasında başlıca etkenler nelerdi?
 2. Türkiye’de akrabalarınız var mıydı? Nerelerde yaşıyorlardı?
 3. Eğer göç etmeseydiniz, sizce nasıl bir yaşantınız olurdu? Kısaca neler yapardınız?
 4. Göç etmenizden ailenizin etkisi mi oldu, yoksa siz kendiniz mi karar verdiniz? Eşinizin (eğer o dönemde varsa) düşüncesi neydi?
 5. Ailenizin kendi aralarındaki konuşmalarında Türkiye geçer miydi? Eğer geçtiyse, kendinizi nasıl hissediyordunuz yani Türkiye ile ilgili o dönemdeki düşünceleriniz, planlarınız neydi?
 6. Neden Türkiye’ye göç etmeyi düşündünüz? Başka ülkelere de göç etmeyi düşünüyor muydunuz?
 7. Daha önce Türkiye’ye gelmiş miydiniz? Nereleri ziyaret etmişiniz?
 8. O dönemlerde karşılaştırma yaptığınızda, Türkiye’yi ve geldiğiniz yerleri nasıl değerlendiriyordunuz? Ve tabiki şu andaki değerlendirmeniz nasıl?
 9. Göç etmeden önce yaşadığınız yerde neleri yadırgardınız ve nelerin değişmesini istediniz? Bu noktada fiili olarak herhangi bir eylemde bulundunuz mu?
3. Göç Süreci – Anılar (Hüsranlar ve Sevinçler)
 1. Kaç yılında göç ettiniz? O tarihten önce olmamasının nedenleri neydi?
 2. Göç esnasındaki deneyimlerinizden bahsedebilir misiniz? O andaki düşüncelerinizden ve hissettiklerinizden?
 3. Geldikten sonraki süreç genel olarak beklentilerinizi karşıladı mı? Siyasi, ekonomik, geleneksel ve sosyal olarak neler bekliyordunuz ve nelerle karşılaştınız?.
 4. Genel olarak merasimlerinizde(düğün, cenaze, doğum...vb.) nasıl değişiklikler oldu? Hangisinin daha doğru, güzel ve anlamlı olduğunu düşünüyorsunuz?
 5. Burada ilk olarak dilden dolayı yaşadığınız ve paylaşmak istediğiniz bir olay oldu mu?
 6. Alışma süresince nasıl zorluklarla karşılaştınız?
 7. Kendinizi nasıl tanımlıyordunuz ve herhangi bir farklılığınız olduğunu düşünüyor muydunuz?
 8. ‘Yerlilerin’ size karşı davranışları nasıldı. ‘Göçmen’ olgusunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

4. Devlet ve Vatandaş

1. Burada vatandaş olabilmenizde herhangi bir zorlukla karşılaştınız mı? O sureci özetleyebilir misiniz? (İsim değişikliği, Soyadı, Din, Dil, eğitim...)
2. Vatandaşlık hakkı elde edebilmek için sürekli devletle ilişki halindeydiniz. Devletle olan ilişkiniz, geldiğiniz yere göre düşünürseniz burada nasıldı?
3. Geldiğiniz dönem itibariyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni nasıl değerlendiriyorsunuz?
4. Yugoslavya ve Türkiye'deki devlet sistemini kıyaslayabilir misiniz? (Dini, etnik, insani, eğitim..vb.)

5. Yugoslavya'daki Çözülme ve İlişkiler

1. Bu noktada Yugoslavya'da Tito donemi üzerinden Komünist bir yönetim sisteminden bahsedebilir misiniz?
2. Yugoslavya'daki çözümleri nasıl değerlendirdiniz?
3. Bu olay sonrasında memleketinizle ilişkileriniz canlandı mı?
4. Bu noktada, orada yaşananlardan sonra ruhsal yaşantınızda (genel olarak merasimlerinize, düğünlerinize, geleneklerinize) bir değişiklik oldu mu? Neler hissettiniz?

6. İş Yaşantısı

1. İş yaşantınızda ne tür değişiklikler oldu? Orada yaptığınız işi (zanaatı) burada sürdürebildiniz mi?
2. Geldikten sonra iş hayatınızdan bahsedebilir misiniz? Aile olarak (anneniz, babanız, kardeşlerinizi ve siz) hangi iş kollarında çalıştınız ve nerelerde çalıştınız?
3. Çalışma hayatınıza girerken burada yeni tanıştığınız (edindiğiniz) arkadaşlıkların mı yoksa eski "hemşehrilerinizin" mi katkısı oldu (veya iş buldu)? Nasıl?
4. Oradan gelirken herhangi bir sermaye ile gelebildiniz mi? Yani oradaki taşınır ve taşınmaz mal varlığınızı göç etmeden önce nakde dönüştürmek yönünde değerlendirebildiniz mi? Değerlendiremediğiniz mal varlığı ne oldu?(devletin bedelsiz el koyması veya mal varlığına ilişkin tüm haklarından devlet lehine vazgeçtiklerine dair feragat beyanı alınması gibi)
5. Rumelili bir işadamı/hizmet adamı olmanızdan dolayı iş yaşantınızda herhangi bir zorluk yaşadınız mı? Karşılaştıysanız bu durumdan kısaca bahsedebilir misiniz?(Rumelili olmanız bir dezavantaj oluşturduysa, bu durumu düzeltmek için neler yaptınız?)
6. Burada yaptığınız işlerde, kurduğunuz ilişkilerde insanların Rumelili olmasını arıyor musunuz?
7. Buraya geldikten sonra buradaki insanlarla nasıl ilişkiler içine girdiniz? Yeni insanlarla tanışmakta zorlandığınız oldu mu?

7. Sonuç

1. Şu an itibariyle kendinizi nereye ait olarak görüyorsunuz ve nasıl tanımlıyorsunuz? (Müslüman, Türk, Arnavut, Boşnak, Rumelili...)
2. Göçün gerekliliğini şu gün düşündüğünüzde herhangi bir pişmanlık yaşıyor musunuz?
3. Türkiye'ye göç etmenizden memnun musunuz?
4. Buradaki insanlarla aranızdaki herhangi etnik, dini, siyasi, sosyal bir ayrılık olduğunu düşünüyor musunuz? Neden?

5. Rumelililer sizce birbirine bağlı mı? Eğer bağlıysa, sizin bağlı olduğunuz herhangi bir dernek, siyasi parti var mı? Ya da genel olarak Rumeliler'in desteklediği bir siyasi parti var mı varsa nedeni nedir?
6. Bu noktada dernekleri ne kadar yeterli goruyorsunuz? Siz, herhangi bir derneğe üye misiniz? Hangi dernek ya da derneklere?
7. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak şu anda Türkiye'nin ekonomik, kültürel, toplumsal ve politik alanda herhangi bir sorunu olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız en temel sorun hangisidir ve sebepleri nelerdir? Bu konudaki çözüm önerileriniz nelerdir? (Bu çözüm önerilerinizi gerçekleştirmek için herhangi bir girişimde bulundunuz mu yada bulunuyor musunuz?)

APPENDIX B: The Interviews

ŞARİK TARA

(14.02.2007-20.02.2007)

BŞ: Kişisel deneyimler ve aile yaşantısı üzerinden başlarsak. Doğduğunuz yer ve zamandan, doğduğunuz çevreden biraz bahsedebilir misiniz?

ŞT: Benim doğduğum yer Üsküp'tür. Annem tarafı -1315'e kadar takip edebiliyorum- aileyi. tamamen Türk kökenlidir. Babam sancak kıyı boyu Avusturya Macaristan İmparatorluğu'nu fethettikten sonra bütün Müslümanlar hicret etmişler. Bir kısmı Türkiye'ye bir kısmı da Sancağa. Evvela Taşlıca'ya gitmişler, sonra Piripoli'ye gitmişler. Babam Piriboy'da doğmuş 1898'de. Babam hukuk mezunudur. Ama ortaokul tahsilini Üsküp'te maalesef çok kötü idaresizlikten, kaybettiğimiz Balkan Harbinde leyl-i mecani olduğundan tamamlaması zor olmuş. Zengin bir aile mensubu değil, bir esnaf aileye mensup. Liseyi okuması için almışlar Beyrut'a götürmüşler. Beyrut idaresinde bitirmiş. Sonra Ankara'ya gelmiş, bir sene kadar posta müdürlüğünde çalışmış. Posta müdür muavini, ama o zamanlar posta müdür muavini iyi bir mertebe...bütün posta teşkilatı beş kişi yada on kişi çünkü. Oradan memleketine dönmüş. Belgrat okulunu bitirmiş ve Manastır'da avukatlık stajını yapmış. Biliyorsun Manastır'da çok güzel Türkçe konuşuluyor ve tamamı Türk'tür. Ondan sonra annem, kurmaycılardan Yaşar Bey'in kızı. O zamanki anlayışa göre fevkalade zengin bir aile. Annem iyi okumuş, Erenköy lisesini 16 yaşında bitirmiş. Çok akıllı bir kadın. Onunla tanıştıyorlar, onunla evleniyorlar ve gayet mesut bir evlilikleri var. Ben 1930'da doğdum demek ki 30'dan 42'ye kadar Üsküp'te yaşadım. O zaman orada Türk tarihini yanlış okuturlardı, utanırdın. Eve gelirdim annem aynı tarihin farklı yönlerini anlatırdı, iftihar ederdim Türk olmaktan. O zaman bende anladım orda ne yaparsan yap, en üst seviyelere de gelsen istikbal yok. Bir yerlere gelebilirsin ama bir noktadan sonra ilerleyemezsin. Türk olduğun için hakaret ediyorlardı. Ailenin bütün kuvvetine rağmen bir olumsuzluk vardı. 1940'ta Almanlar Yugoslavya'yı işgal ettikten sonra bütün Üsküp ve bütün Yugoslavya Bulgarların eline geçti. O zaman daha büyük tatsızlıklar oldu. Mesela babam dokuz ay hapiste yattı. Babam hapisten çıktıktan sonra, annem bu çocuğa burada istikbal yok diyerek beni yalnız başıma İstanbul'a gönderdi. Bu gidişime, Üsküp Başkonsolosu, daha sonra milletvekili de olan, Allah rahmet eylesin Reşat Karabudak -çok mükemmel bir adamdı- yardımcı oldu. Beni İstanbul'a getirdi. İstanbul'da dayım Kadıköy'de oturuyordu. İki tane ev vardı. Bunları dedem aldı, çocukları okusun diye. Dayımda İstanbul Hukuktan mezundur. Ailede herkes okumuştur bizde, baba tarafından da herkes okumuştur. Orada ben on iki sene geçirdim. Gelmemizin en büyük sebebi, bir zorlama neticesinde. Hala bugün bu devam ediyor.

BŞ: Sizce orada kalsaydınız, nasıl bir yaşantınız olurdu?

ŞT: Bir defa sosyalist, komünist bir devletti. Bütün mal varlığımızı aldılar. Biz Türkiye'ye geldikten sonra, aristokrat bir aile mensubum ayrıca çok sıkıntı çekileceğini zannediyordum. Ama çok çalışkan bir adamdım, belki onunla bir yere gidebilirdim diye de düşünüyordum. Şimdi Amerika'da da bir yere kadar gelebiliyorsun ama bir yerden sonra gidemiyorsun. Amerika da yüz bine yakın Türk var. Bunlardan çok az kısmına rastlıyorsun.

BŞ: Beni Türkiye'ye gönderdiler dediniz. Sizce Türkiye'ye göndermelerinde ki en temel neden neydi sizce? Neden başka bir ülke değil de Türkiye?

ŞT: Çok basit iki tane temel var. Bir tanesi Türkiye kendi memleketim. Ben Edirne'den Reşat Bey'le girdiğim de Türk bayrağımızı gördüğüm zaman emin ol ki her tarafım titriyordu. İkincisi Türkiye'de maddi problemim olmayacaktı. Bir yerde

başımı sokabilecektim. Orada Bulgar sonradan, Alman işgali sürüyordu. Okuyamazdım. Bu şekilde artık ben istediğim gibi bağırabiliyordum. İstediyim gibi ben Türk'üm diyebiliyordum. Benim anadilim Türkçe, bütün kültürüm Türkçe.

BŞ: Ailenizde Türkçe konuşulur muydu?

ŞT: Annem, Mahmur Hanım, Sırpça bilmezdi. Çarşıda annemle kimse Sırpça konuşmaya cesaret edemezdi. Çünkü bizim aile Kumbaracılar, Üsküp'ün en meşhur ailesi, derebeyi; altı tane köyü var. Çünkü Üsküp Türk'tür. Benim hatırladığıma göre, rakamlar yanlışta olabilir; 1938'te Üsküp'ün nüfusu altmış bindi ve bunların kırk bini Türk'tü. O zaman için altmış bin nüfus çok büyüktü. İstanbul'un nüfusu yedi yüz bindi.

BŞ: Balkanlarda bilindiği gibi Türklük ve Müslümanlık iç içe geçmiş bir tanımlama. Bahsettiğiniz sayının tamamı aslen Türk müydü?

Nemad Filipoviç²¹⁹: Hakiki Türk. Mesela Boşnaklar varmış Hacı Mahallesiinde, Arnavutlar varmış. Ama en kuvvetli kültür Türk kültürüymüş, onun etkisi altında yaşanan bir şehir hayatı egemenmiş.

BŞ: Benim burada sormak istediğim, araştırmaya çalıştığım şey şu aslında:

Müslümanlıkla Türklük kavramı iç içe girmiş bir kavram mı böyle bir şey var mı? ŞT: Hiçbir alakası yok. Müslümanlık başka bir şeydi. Türklük başka bir şey. Orası laik bir ülkeydi. Annem ne başörtü takardı ne de başka bir şey. Babam bütün Müslümanları temsil ediyordu. Onun da dini inancı Kelime-i Şehadet ve ona uyan bazı şeyleri tatbik etmekte. Ama benim büyük annem vardı o Türkçe bilmezdi baba tarafından. Her zaman Üsküp'e gelirdi, annem her zaman iyi bakardı ona. Bütün aileye çok yakınlığı olmuştur. Ben büyük anneme sorardım, hatırlıyorum dün gibi, sen nesin büyükanne diye? Ben Elhamdülillah Türküm derdi.

NF: Tek bir kelime Türkçe bilmiyor. Fakat kendisini Türk olarak tanımlıyor.

ŞT: Şimdi Atatürk'ün dediği şeye çok dikkat etmek lazım, çok güzel demiş; Ne mutlu Türk'üm diyene. Şimdi bir Alman gelsin buraya ben Türk'üm desin, ben onu en yakın bir Türk olarak kabul ederim.

BŞ: Milliyetçiliğin bir tercih meselesi olduğu söylenebilir mi?

ŞT: Milliyetçilik değil. Türklüğe karşı hürmet, kendini adapte etmiş, yemekleri her şeyi yanı sadece bir lisan farklı. Beş vakit namazında, ayrıca çok münevver, öyle hissediyor kendini. Çok enteresandır bu.

NF: Biz de Bosna'da mektebe giderken, hoca bize sorardı; siz nesiniz diye. Ben Türk'üm, Müslüman'ım ve ehli sünnettenim derdim. Öyle öğretilmişti. O zamanlar hiçbirimiz Türkçe bilmiyorduk. Düşünün ben yedi yaşında, İslam mektebine gittiğimde böyle diyordum.

ŞT: Milliyetçilik mi diyelim, Türklük mü diyelim bunların hepsini ayırmak lazım. Türkiye'de dört neslin tamamen Türklüğünü ispatlamaya kalksan, Türkiye nüfusunun yüzde onuna varamazsın. Ama onlar [Balkanlıları kastederek] yüz de yüz Türk olmasa da onlar kendilerini daha fazla Türk hissediyorlar.

NF: Mesela İnönü için Anadolu Türkleri ile Rumeli'den gelen Türklere karşı ayırım yaptığı söylenir.

ŞT: Ben o kadar derine inmeyeceğim ama. Yüzde yüz Türk olan Atatürk'ün altında çalışsam benim de kompleksim olur Rumelilere karşı. Bu her insanda olan bir kompleks ve İnönü başka türlü bakardı. Ama diğer taraftan bilhassa İstiklal savaşıdan sonra bütün sağlam yerlere Rumeliler sahipti. Kaldı ki bütün yerler olmasa da Atatürk herkese bedeldi. Bu günde olsa Atatürk yine herkese bedel olurdu.

²¹⁹ Şarık Tara'nın başta bahsettiği ve kendisinin torunlarından olduğunu söylediği Paşa Yiğitlerin tarihini yazmak için orada bulunan Princeton Üniversitesi'nden bir öğretim görevlisi.

BŞ: Nemağ Bey'in de bahsettiği gibi Rumeli'den gelenlere İzmit'te, İzmir'de, Diyarbakır'da, Tokat'ta ve Antalya'da topraklar veriliyor. Bu toprak verilmesi de bu ortamı geren bir durum olabilir mi sizce?

ŞT: Zannetmiyorum. O zamanlar sermaye nedir? Toprak; gel işlet, alış.

NF: şöyle deniliyor; siz muhacir olarak Türkiye'ye gelmeniz serbest ve Ankara o zaman çok büyük topraklar veriyor onlara. Burada çok fazla komplo teorileri üretiliyor. Mesela Selanik dönmeleri için de aynı durum söz konusu. Adnan Menderes zamanında da Rumeliler için üretiliyor bu tarz düşünceler. Fakat Demokrat Parti'nin önemli yerlerinde Rumeliler yok. Bunların hepsi komplo teorisidir.

BŞ: Türkiye'ye göç süreci içerisinde farklı bir takım dönemler de var aslında.

ŞT: şöyle bir de hadise var. Rumeli Türk tarihini kimse bilmez. Bosna da katliam var. Katliamı Mihailoviç yapıyor. Mihailoviç, Londra'da yegane bakan (!) ve İngilizler Mihailoviç'e mütemadiyen silah veriyor. Almanlarla gerilla harbi etsin diye. Almanlar çok kuvvetli, bu mümkün değil. Bunun üzerine Müslüman katliamı başlıyor. Aslında Türk katliamı yapılıyor. şimdi burada çok yanlış bir kompleks var. Rumeli'de Osmanlı 300-400 sene kalmış. Aslında bana göre Osmanlı İmparatorluğu, sosyalist bir imparatorluktur. Niye sosyalist? Mülkiyet hakkı yok, aristokrasi yok. Fatih bakmış derebeyleri karışıyor, Enderun'u kurmuş. Bütün hanımlar yabancı, bütün vezirler Kara Mustafa Paşa hariç Türk değil. Hatta Sokullu'nun kardeşi papaz, hem de ileri bir papaz. Sokullu ona çok yardım etmiş ve İpek Patrikhanesi öyle kurulmuş.

BŞ: Mesela burada da Rumelilik var. Sadrazamların oğunun Rumeli kökenli olması.

NF: Bunlar bir kültürün ürünüdür. Mesela ben Yunanistan'da Sakız adasına gittim, çok güzel bir yer. Sakız Adası'ndan Atina'ya gittim, vapurla sekiz saatte. Bir kongre için gitmiştik ve arkadaşlarla Türkçe konuşuyoruz. 60'lı yaşlarda iki kız kardeş bize doğru geldi. Ne güzel Türkçe konuşuyorsunuz diye arkadaşıma sesleniyor; siz İstanbul Türkçesi konuşuyorsunuz. Biz 66'da İstanbul'dan çıkıp Atina'ya geldik. Bizi burada hiç kimse kabul etmedi. Biz ayrı kaldık, öyle ki her gece uykumuzda İstanbul'u görüyoruz dediler. Onların en büyük istekleri İstanbul'a dönmek ve ölmek. Niçin? Kültür farkı var. Türk kültürü ile Yunan kültürü arasında farklar var. Onlar hala kendilerini İstanbullu olarak görüyorlar.

ŞT: şimdi Bosna'dan Türkiye'ye bir ekip geliyor. İsmet Paşa'dan yardım istiyorlar; Bosna'da katliam var. İsmet İnönü'nün cevabı; Türkiye dışındakiler beni alakadar etmez. Ondan sonra 20.000 kişi daha katledilmiştir. Komünizm gelmişse bu yüzden gelmiştir. Komünizm Bosna'ya Müslümanlar tarafından getirilmiştir.

BŞ: Bunun üzerine zaten Yücel hareketi başlıyor. Yücel hareketinden idam edilenlerden tanıdığımız var mı?

ŞT: şu an konservatuarda çalışan çok yakın bir tanığımın babası idam edilmişti.

NF: O zamanlar çok ilginç, Makedonyalıların baskısı var.

BŞ: Buraya tek başına geldiniz, ailenizden ayrı olarak. Burada dilden dolayı ya da kültürel farklılardan dolayı herhangi bir sıkıntı çektiniz mi?

ŞT: Hayır. Hiçbir sıkıntı çekmedim. Benim kültürüm de dilim de buradakilerden daha ilerideydi.

BŞ: Buraya geldikten sonra vatandaşlığa geçişte herhangi bir sorun yaşadınız mı?

ŞT: Hayır, hiçbir sorun yaşamadık. Serbest göçmenler olarak geldik buraya.

BŞ: Buraya geldiğinizde size biri garantör oldu mu?

ŞT: Hatırlamıyorum. Belki de dayım olmuştur.

BŞ: Siz geldiğiniz de hemen vatandaşlığa geçtiniz mi? Yoksa ailenizin gelmesini beklediniz mi?

ŞT: Ailemin gelmesini bekledim.

BŞ: Geldiğiniz dönem itibariyle Türkiye ile Yugoslavya'yı karşılaştırdığınızda nasıl farklılar olduğunu söyleyebilirsiniz? Politik, sosyal, dini gibi genel hatlarıyla bugün baktığınızda o günleri nasıl değerlendirebilirsiniz?

ŞT: Bir kere sosyal olarak, biliyorsun Ortodoks dini baya radikaldir. Türkiye de o zaman tamamen laikti. İkincisi Türkiye ekonomisi iyi değildi. İyi durumda olmamıza rağmen her şey kuponla idi. Ekmek, süt kuponla idi. Ekonomik olarak pek bir şey yapılmıyordu o zamanlar. Yatırım yoktu, her şeyimiz eksikti. Üsküp'te daha çok şey bulabiliyorduk. Nitekim oradan gelenlerle eşya gönderilirdi.

BŞ: Sosyal yaşam ?

ŞT: Üsküp'te tiyatro salonları hatta opera salonları bile vardı. Ama Türkiye'de sayıca Üsküp'e göre azdı.

BŞ: Altan Deliorman²²⁰, ın kitabında önemsedığı bir nokta var; 1920'lerden sonra Yugoslavya'daki Müslümanların özellikle 1950'lilerden sonra uygulanan toprak reformlarıyla veya Müslümanlar arasına Hıristiyanları sokarak göçe zorlandıkları üzerine. Bu konu da ne düşünüyorsunuz?

ŞT: Doğru söylüyor. Çünkü krallık zamanında da toprak reformu yapıldı. Oradaki en mühim şey; Türk'ün ikinci sınıf vatandaş olması. Orada ne olursanız olun genel müdür olamazdınız. O yüzden annem münevver bir kadındı. Onu hissederek, kolay değil on iki yaşında bir çocuğu tek başına gönderdi. Bunun en büyük sebepleri de yanlış okutulan tarihtir. Ben okula giderdim utanırdım Türk olduğumdan, evde annem anlatırdı iftihar ederdim. Öyle bir ikilem içinde kalıyordunuz.

BŞ: Deliorman'ın kitabında bahsettiği gibi Türk eşittir Müslüman, Müslüman eşittir Türk anlayışı oluşuyor belli bir noktadan sonra Balkanlarda.

ŞT: Bosna'da da öyleydi. Mesela baba tarafım Bosnalı oldukları için evde Boşnakça konuşulurdu ve babaannem Türkçe bilmezdi. Fakat ona sen nesin diye sorulduğunda ben Elhamdülillah Türk'üm derdi.

BŞ: Türkler için ikinci sınıf vatandaş ayrımı var diyorsunuz. Peki diğer Müslümanlar için sonuçta orada Boşnaklar, Arnavut Müslümanlar, Bulgar Müslümanlar var. Bu ayrım onlar içinde söz konusu muydu?

ŞT: Boşnaklar için söz konusu idi. Arnavutlar için kısmen söz konusuydu. Ben oradaki Müslümanları Türk diye görüyorum.

BŞ: O zaman bu tavır Müslümanlar karşıydı.

ŞT: Hayır. Müslümanlara değildi. Tepki Türklere idi, onlarda Müslüman olmuşlar. Osmanlı zamanında, bu sebeple asıl tepki onlara geliyordu.

BŞ: 1980lerin sonu 90ların başına gelecek olursak, Yugoslavya'daki, Doğu bloğundaki o çözülmeyi o dönem de nasıl değerlendirmiştiniz? Oradaki bu dönüşüm oraya ait hislerinizde bir değişikliğe yol açtı mı?

ŞT: Tabii ki üzüldüm. Tito'nun ölümünden sonra bu çözümler başladı. Çünkü Tito Yugoslavya'yı çok güzel bir araya getirmişti. Slovenya, Sırbistan, Makedonya, Bosna.

BŞ: Siz Tito'yu nasıl değerlendiriyorsunuz? Hem Tito devrini hem krallığı görebilmiş biri olarak.

ŞT: Tito dönemini ben dışardan gördüm. Bir defa komünist bir rejim benim anlayışıma uymuyor. Ama bir şeyi tenkit ettiğin zaman, takdir ettiğin tarafları da

²²⁰ Birinci görüşmemiz ardından Şarık Bey babasının anılarından Altan Deliorman'ın Boğaziçi Yayınlarından çıkmış Büyük Darbe isimli kitabını verdi ve ikinci görüşmede onun üzerine konuşmamızı istedi.

vardır. Bizdeki eksiklik takdir etme tarafı çok azdır. Tito'yu takdir ediyorum. Tito, bütün Yugoslavya'yı yani güney Slavları ve milletleri, muayyen federasyonlar yaparak, Belgrat'taki sevk ve idareyi dönüşümlü yaparak, birlik, eşitlik getirdi. Ve Tito zamanında Boşnaklarla Sırlar, Sırlarla Hırvatlar arasındaki hem siyasal hem sosyal farklılıklar minimumdaydı. Tito öldükten sonra çözümler oldu, harp oldu.

BŞ: Aileniz buraya geldikten sonra, oradaki iş yaşantılarını burada sürdürdüler mi? Mesela sizinle yapılan röportajlarınızda okuduğum; Beşiktaş'ta mensucat fabrikasında on yedi buçuk liraya başlamışsınız. Peki babanız buraya geldikten sonra ne iş yaptı?

ŞT: Babam geldikten sonra Çorapçılar Kooperatifi'nde genel sekreter oldu. Sonra kapattılar kooperatifi. Ondan sonra Manisa Ticaret Odası'nda çalıştı. O zaman büyük sıkıntılar yaşandı. Dört kardeş okula gidiyorduk. Ben size nasıl bir yoksulluk olduğunu tarif edemem ve nasıl belli etmediğimi hiç tarif edemem. Mesela ayak ayak üstüne atamazdım, attığım zaman ayağımın altındaki delik gözükürdü. Çok zor bir hayat geçirdik. Çok aç kaldığımı bilirim. Hiç belli etmedim, aksine çok hali vakti yerinde görünümüm vardı. Hatta anımı anlatayım; İTÜ'de bir dönemlik harç yirmi lira idi ve benim o kadar param yoktu. Bana dediler talebe birliğine müracaat et, uzun uzun düşündüm edeyim mi etmeyeyim mi? Baktım çare yok ettim. Ondan sonra da muhtarlıktan fakirlik belgesini getir dediler, getirdik. 102 kişi müracaat etmiş, 100 kişiye vermişler iki kişiye vermemişler, onlardan biri de bendim. O kadar bozuldum ki, akşam da yurda gittim. Teknik üniversitede meşhurdur, bursu alanlar poker oynuyorlar. Biz hala nasıl ödeyeceğimizi düşünüyorduk. Sonunda da bir yerden bulup verdik.

BŞ: Eğitiminizi hiçbir şekilde aksatmadınız ve aileniz sanırım bu konuda sürekli destek oldu.

ŞT: Ben gençliğim de çalıştım. Ama ailem hiçbir zaman çalışmam için zorlamadı beni. Sağ olsunlar, okulu bırak çalış da diyebilirlerdi o yokluk içinde.

BŞ: Peki diğer kardeşleriniz eğitimlerini sürdürdüler mi?

ŞT: Hepsini sürdürdü ama yalnız yoksulluk işte! Benden yaklaşık 1 yaş küçük kardeşim bir izole bant fabrikasında çalışıyordu. Bir bayram günü, benzin parlamasıyla çıkan yangında vefat etti. 19 yaşında Galatasaray lisesi son sınıfındaydı ve o sınıfının en parlağıydı.

BŞ: İş yaşantınıza, okuldan sonraki hayatınıza dönecek olursak iş hayatınızda Rumelili olarak herhangi bir avantaj yada dezavantaj yaşadınız mı?

ŞT: Onun için bir şey söylemek istemiyorum. Ama Rumeliler göçmen oldukları için, çalışmak zorunda oldukları için Amerikalılar gibi başarısı daha fazladır.

BŞ : Hatta Amerika'da ödül konuşmanız da bu kadar başarılı olmamın nedeni sizin gibi göçmen olmamdır diyorsunuz. Bunun aslında en büyük nedeni göçün getirmiş olduğu dinamiklerin neticesi mi sizce?

ŞT: Evet, aynen öyle olduğunu düşünüyorum. Bir diğer etken tutunabilmek adına sürekli çalıştım. Ben işe lise son sınıfta inşatlarda çalışarak başladım. Hiç unutmam Galatasaray'ın mutfak inşaatını!!

BŞ: Rumeli İşadamları ve Yöneticileri Derneğinin de mütevelli üyesisiniz. Çalışmalarını yeterli buluyor musunuz?

ŞT: Aslında ben yok Rizeliler derneği yok Rumeliler derneği falan hiç hoşlanmıyorum. Ben istiyorum ki Türkiye'de birlik olsun, sevgi olsun, tolerans olsun, ayrıcalıktan hoşlanmıyorum.

BŞ: Bu dernekler olduğunda bir ayrışma yaşanabilir diye mi düşünüyorsunuz? Diğer taraftan sosyal sermayenin oluşması için de kolay ve naif bir yol gibi de gözüküyor. Yoksa bencilce bir şey mi?

ŞT: Bana sorarsan psikolojik bir şey. İnsanlar hemşehrileriyle daha rahat anlaşabileceğini düşünüyor maalesef.

BŞ: Son bir soru sormak istiyorum; Türkiye'nin günümüzde en temel sorunu nedir?

ŞT: Ben teknik üniversitenin bir diploma töreninde konuşma yaptım. Çocuklara bir şey söylemek lazım. Gençler dedim bu Cumhuriyet tarihinde çok şey yapıldı diye konuşuyorlar ve bizi böyle uyuttular. Aynı fikirde değilim dedim. Kimsede bunu tersini ispat edemez. Bizim o zaman milli gelirimiz 3,500 Yunanistan'ın 15,000 ise Avrupa'nın 30,000 ise, bizi bu seviyelere getirmek size düşüyor bundan sonra. Bana sorarsanız bu niye böyle olmuş? Biz yetmiş beş senelik Cumhuriyet tarihinde yirmi beş sene çalışmışız, elli sene kavga etmişiz. Bu yirmi beş senenin on beş senesi Atatürk devrinde olmuştur muhteşem bir şekilde. On sene var öyle bir on sene ama bunun hangi dönem de olduğunu söylemek istemiyorum. Türkiye'de kavga etmesek, birbirimiz sevsek, takdir etsek, birbirimizi kıskanmasak, birbirimizin başarısını iftihar etsek Türkiye çok çabuk başka bir şekil alır.

MUAMMER AĞIM

(09.12.2006)

BŞ: Nerede ve ne zaman doğdunuz? Aynı zamanda aileniz orada ne zamandan beri yaşıyor?

MA: 1928 yılında Üsküp'te doğdum. Ailem çok uzun süredir aynı yerde, yani Üsküp şehir merkezinde yaşıyor. Babam birkaç kez başka yerlerde yaşamış ama genel olarak Türkiye'ye göç etmeden öncesine kadar aynı yerde yaşamaktaymışlar.

BŞ: Şu noktada göç süreci ile ilgili olarak konuşabiliriz. Genel olarak oradaki yaşantınızdan bahseder misiniz? Aile yaşantısı, iş yaşamı, eğitimi gibi

MA: Babam Üsküp'te o dönemlerde yani 1900lü, 1910lu yıllarda, faytonculuk yapmış. O dönemlerde tahmin edeciniz gibi araba yok ve bir yerden bir yere giderken atlı taşıtlar kullanılıyormuş, bir nevi taksicilik yapıyormuş babam da orada. Fakat bir dönem sonra bu iş ailesini geçindirememeye başlamış. Bunun üzerine Viyana'ya gitmeye karar vermiş. Orada 1 yıl kalmış ve dil öğrenmiş. Babam eğitime oldukça fazla ehemmiyet verirdi, hepimizi okuttu mesela. Kendisi de o dönemlerde bile bunun farkındaymış ki dili öğrenmek için hem de burada ailesini 1 yıl bırakarak dil öğrenmeye gitmiş. Bu arada Üsküp'e gelip giderken özellikle Balkan Harbi döneminde, kaçak et getirirmiş. Bu da ona ek bir kazanç sağlamış. Bu dil öğrenme işi aslında Onun bütün hayatını da etkilemiş aslında. Yugoslavya'da ve Türkiye'de gelen birçok ziyaretçiye –bu kişilerin bazıları oldukça önemli kişiler olabiliyordu ve o dönemde dil bilen çok az insan vardı- ve turiste rehberlik ediyordu. Yönetimlerin Türklere karşı iyi davranmadıkları ve yakın bir zamanda iyice Arnavutlaşacakları endişesiyle, birçok arkadaşıyla birlikte Türkiye'ye göç etmeye karar vermiş.

BŞ: Göç sürecinde herhangi bir sıkıntı yaşadınız mı ?

MA: Hayır yaşamadık, buraya da serbest göçmen olarak geldik. Olan malları orada değerlendirip buraya gelebilmişler.

BŞ: İlk olarak nereye yerleştiniz? Ve buraya yerleştikten sonra herhangi bir şekilde bir zorluk yaşadınız mı?

MA: Babam ilk önce Türkiye'ye ön bir keşif gezisi yapmış ve nereye yerleşebileceklerini araştırmış. Ankara'yı çok soğuk ve resmi bir yer olarak gördüğü, İstanbul'u da çok kalabalık olduğu için sevmemiş. Bunun ardından Bursa'ya gidiyor. Bursa'yı yeşillikleri ve doğal güzelliklerinden dolayı Üsküp'e benzettiği için buraya yerleşmeye karar veriyor. Buraya ilk geldiklerinde sürekli olarak –benim de

hatırladığım- bize Arnavut ya da Gavur derlerdi. Oysa ki bence Arnavutlar Dönme, Bulgarlar ise Haindir.

BŞ: Peki siz kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

MA: Biz Rumeli Türküyüz, yani Türk'üz. Bizim aslımız zaten Osmanlı Dönemi'nde Konya'dan alınmış ve Üsküp'e yerleştirilmiş. Ama burada şunu unutmamak lazım, bize sürekli Arnavut diyen o insanlar da bir bakıma haklı. Kuşun yuvasını bozmamak gerekiyor. Bizi ilk önce Konya'dan alıyorlar ve Yugoslavya'ya yerleştiriyorlar ve oradaki insanların ekmeğine ortak ediyorlar ve tabi ki bir de sonradan geldiğiniz için sevilmiyorsunuz. Daha sonraları anavatanımıza döndüğümüzde de aynı şekilde buradaki insanların ekmeğine ortak oluyoruz ve düzene sonradan gelen adamlar oluyoruz.

BŞ: Buraya yerleştikten sonra iş yaşamınız nasıl gelişti, neler yaptınız?

MA: Buraya geldikten sonra ben meslek okuluna başladım ve çok iyi bir derece ile bitirdim. Babam buraya geldikten sonra da bir süre rehberlik işini sürdürdü ve bayağı bir getiri sağladı. Bir de orada sattığı mallardan edindiği parayla birlikte Bursa'da Ford marka arabalardan aldı ve resmi olarak taksi çalıştırmaya başladı. Ben mezun olduktan sonra babamla birlikte bir ara okuduğum bölüm üzerine yani makine teknisyenliğine uygun bir atölye açtık. Burada işler istediğimiz gibi gitmemişti ve bu makineleri satın iplik işine girmeye karar verdik ve bir, iki, üç makine derken işi oldukça büyüttük ve bugünlere geldik. Bugün de Bisaş İplik Sanayi ve Tic. Şirketi olarak devam ediyoruz. Özellikle dış pazarla, Türkmenistan'la ve diğer Türki devletlerle çalışıyoruz. Bunun yanında 1990larda Gemlikport adında bir liman aldık. Yakın tarihlerde Kuşadası'nda bir otel ve Bodrum'da bir tatil köyü yaptırдық. Bunların yanı sıra şu anda da bu gördüğünüz alışveriş merkezinin(MetroCity-Levent) dükkanlarına sahibiz ve Bisaş'a da buradan yönetim olarak devam ediyoruz.

BŞ: Vakit ayırdığınız ve anılarınız paylaştığınız için çok teşekkür ederim.

TURAN DÖRTER

(09.12.2006)

BŞ: Ne zaman ve nerede doğdunuz acaba, Turan Bey? Kendinizden bahseder misiniz biraz?

Turan Dörter: Gostivar'da doğdum. 1954 yılında serbest göçmen olarak Türkiye'ye göç ettik.

BŞ: Kısaca aldığınız eğitimden ve ailenizden duyduğunuz kadarıyla yaşadığınız yerden bahseder misiniz?

TD: Eğitimimi burada tamamladım. İstanbul Üniversitesi Maliye'yi bitirdim. Yaşadığımız yer tarlaların olduğu bir yer, ailem çiftçilikle uğraşmış. Ailede ayrıca terziler de var, terzicilik de yapılmış yani.

BŞ: Eşinizle ne zaman ve nerede tanıştınız?

TD: Eşimle burada görücü usulüyle tanıştık ve evlendim.

BŞ: Konumuza gelirse, aileniz neden göç etmek istemiş? Bu düşüncenizde önemli etken neydi?

TD: Türklükten kaynaklanan bir hasretlik var zaten. Yani önce Türklük sonra İslam geliyor. Orada kendi anadilimiz zaten Türkçe'ydi, Türk'üz ve anavatana geldik aslında.

BŞ: Türkiye'de akrabalarınız var mıydı? Nerelerde yaşıyorlardı?

TD: Bursa'da ve İstanbul Beşyüz Evler, Bayrampaşa, Küçükçekmece'de birçok akrabamız vardı. Biz 1954'te geldik. Ailemizin, yani yakın ailelerimiz 1950'nin hemen başlarından buralara yerleşmişlerdi. Cumhuriyet döneminde de bizim

oralardan gelenler var. Onlar daha ziyade İstanbul dışına, Bursa'ya, İzmir'e yerleştirilmişler. Bizim geldiğimiz dönemde herhangi bir sınırlama yapılmadı. Buradan garantör olduktan sonra istediğimiz yere göç edebildik.

BŞ: Eğer göç etmeseydiniz nasıl bir yaşantınız olurdu? Kısaca neler yapardınız?

TD: Göç etmeseydik ne olurdu diye sormanıza gerek yok. Baksanıza Balkanlarda durum ne kadar kötü bu günlerde ve hatta uzun yıllardır. Tito rejiminin yıkılmasının hemen ardından milliyetçi dalga her tarafa özellikle Sırp tarafından yayıldı. Biz de o dalganın içinde kaybolurduk. En azından psikolojimiz yerinde olmazdı. İş gücü sahibi olmamız imkansız hale gelirdi. Oradakilerden de biliyorum işsizliği. Dolu üniversite mezunu adam kahvede kağıt oynuyor.

BŞ: Neden Türkiye'ye göç etmeyi düşündünüz ? Başka ülkelere de göç etmeyi düşünüyor muydunuz?

TD: Başka ülkelere çalışmaya gidenler vardı ama biz öyle düşünmedik. Türkiye bizim anavatanımız, oraya toptan yerleşmek istedik. Osmanlı'nın devamı olan Türkiye yani atalarımızın toprağına geldik. Zaten bizim aslımız Konya'dan oraya göç etmiş şimdi geri bir göç yaşandı bence.

BŞ: Aileniz daha önce Türkiye'ye gelmiş mi?

TD: Tabii ki gelmiş, önceden buraya göç edenleri ziyarete gelmişler. Bir nevi biz de gelsek nereye yerleşiriz gibi fikirleri olmuş herhalde. Göçten sonra da Türkiye'nin göçmenler için başkenti olan Mevlanakapı'ya gelmişler.

BŞ: Göç ettikten sonra Türkiye ailenizin isteklerini, beklentilerini karşılamış mı?

TD: Vatan özlemi çekiyorlar zaten, hiçbir şey olmasa bile bu onlara yetmiş. Ama gelmeden önce orada bazı sistem yandaşı Arnavut imamlar –ki bu çok enteresandır, imam ve komünist sistemin yanında yer alıyor; demek ki milliyet düşüncesi ağır basıyor- Türkiye'ye göç edenlere gavur diyorlarmış. Din ile sınırlamaya çalışıyorlarmış. Zaten insanlar memleket değiştiriyorlar ve zor karar veriyorlar. Bir de bu olaylar olunca tam oluyor. Belki de hiç kimse gitmese herkes kalırdı. Orada güçlü Türk ya da Müslüman nüfusu olsaydı her şey farklı olurdu. Aynı zamanda bu imamlar Atatürk'e laf uzatarak buraya gelenleri engellemeye de çalışıyorlarmış. Sanki Tito Atatürk'ten daha Müslüman. Türklere mesela orada o dönemlerde yani 1950lerde şapka, Osmanlı sembolü diye taktırtmamışlar. Ama şunu da unutmamak lazım, Yugoslavya'da o dönemde bugün bile Türkiye'de olmayacak şekilde sosyal yaşam düzenlenmiş. Tiyatrolar var, sinemalar var, hatta köylerde bile var. Herkes sinemalara gidebiliyor. Müslüman kadınlar için bile ayrı günler yapılmış ki rahatça gidebilsinler. Bir de göç ettikten sonra mesela dayımın beklentilerini karşılamamış herhalde ki o geri döndü, hala orada yaşıyor. Belki kurulu düzeni değiştirmek istemedi.

BŞ: Genel olarak merasimlerinizde(düğün, cenaze gibi) nasıl değişiklikler oldu? Hangisinin daha doğru, güzel ve anlamlı olduğunu düşünüyorsunuz?

TD: Bence bir değişiklik olmamış.

BŞ: Burada dilden dolayı herhangi bir sıkıntı çektiniz mi?

TD: Hayır hayır. Orada da zaten Türkçe konuşuluyordu, bu sebeple bir sıkıntımız olmamış.

BŞ: Alışma süresince herhangi bir zorlukla siz ya da aileniz karşılaştınız mı?

TD: Tabii memleket değiştiriyorsun, dile kolay. Bir de oradan gelenler açısından bir arz fazlası var. Sermaye getiremiyorlar. Orada ellerinde olan toprağı ucuza satıyorlar, bazıları sadece yol parası karşılığı veriyor. Köyden gelenler mesela genelde çiftçi, burada ona benzer işlerde çalışıyorlar: bahçıvanlık gibi. Ya da kendilerine az da olsa

toprak alıp işlemeye çalışıyorlar. Ege bölgesine yerleşiyorlar, tütün ekiyorlar. Şehirden gelenler ise orada bir mesleki eğitim de alıyorlar aslında. Tito döneminin getirdiği istihdam çözümlerinden olsa gerek. Burada da zanaatçı oluyorlar: berber, tornacı, terzi, gibi.

BŞ: Kendinizi nasıl tanımlıyordunuz ve herhangi bir farklılığınız olduğunu düşünüyor muydunuz?

TD: Orada yaşarken de Türk olarak tanımlıyorduk. Bugün de kendimi Rumelili olarak tanımlıyorum. Ve Türk'üm. Sonra Müslüman'ım. Orada da bunu sürdürüyorduk ayrıca, bizden sonrakiler sürdüremez diye ailem de göç etmek istemiş. Mesela Kıbrıs resimleri, Atatürk posterleri, Osman Paşa'nın resimlerinden en az biri her Türk evinde bulunurdu.

BŞ: Vatandaş olduğunuz dönemde devletle bir şekilde temas içindeydiniz. Herhangi bir zorluk yaşadınız mı?

TD: Buradan biri vesikaları gönderdiği ve bize kefil olduğu için bir zorluk yaşamadık, hemen vatandaşlığı alabildik.

BŞ: 1990ların başında Yugoslavya'daki çözümü nasıl değerlendirdiniz?

TD: Belliydi olacağı. Ama insan üzüyor, çok sıkıntılar çekildi ve hala çekiliyor. Bizim de orada yaşayan tanıdıklarımız olması da etkiledi bir de.

BŞ: İş yaşantınıza gelirse, Rumelili olmanızın bir avantajı oldu mu acaba?

TD: Bence oldu. Muammer Bey'in (BİSAŞ'ın sahibi) yanında işe girmemde etkisi olduğunu düşünüyorum.

BŞ: Siz iş yaşantınızda bir iş eleman alırken Rumelili olmasına dikkat eder misiniz?

TD: Rumeliler güvenilir adamlar, o yüzden her ne kadar yapmam desem de samimi olayım bakarım herhalde.

BŞ: Teşekkür ederim.

KANI GENÇER

(24.12.2006)

Bayram Şen: Nerede ve ne zaman doğmuştunuz?

Kani Gençer: Makedonya'nın Kumanova kentinde 1932 yılında doğmuşum.

B. Ş: Aileniz kaç yıldan beri orada yaşıyor?

K.G: Benim ailem orada epey eskidir. Tabii onlar da Kumanova'ya göç etmişler. Babam Arnavut, annem Türk sayılırdı. Annem Çavuşköy'lüdür. Babam da Viştinsa'lydı. Onlar da aşağı yukarı 1920 yılında Kumanova'ya yerleşmişler. Ben en büyük oğullarıyım. Babam memurluk görevinde çalışmış.

B. Ş: Orada aldığımız eğitimden biraz bahsedebilir misiniz hocam?

K.G: Orada savaş esnasında daha doğrusu savaş başlamadan önce ilkokul 1. ve 2. sınıfları Sırpça okuyarak bitirmiştik. Hatta öğretmenimin adı Bojo Bovdanaviç'ti. Çok iyi bir öğretmenimiz vardı. Sonra savaş başladı, savaştan sonra Almanlar gelince orayı Bulgarlara verdiler. Bulgarlar gelince onların da kendi öğretmenleri geldi. Türklere okul yasaktı, okula kabul etmiyorlardı. Babam beni okula gönderebilmek için çok çaba sarf etti. Hatta beni annemin köyüne götürdü, anneannemin yanında kaldım ve Türklere hiç kimse okumazken ben orada okudum. 3. sınıfı da pek iyiyle geçtiğim için bir sene sonra tekrar Kumanova'ya döndüm, başarılı bir öğrenci olduğum için beni okula aldılar. Bizim Türklere hepsi sonra ilkokulu tekrar sil baştan Türkçe ve ya Arnavutça okumaya başladılar. Ben orada hiç Türkçe ve Arnavutça okumadım. Bulgar okulunda Orta 1'e kadar okumaya devam ettim. Tabii savaş vardı bombardımanlar vardı düzenli bir eğitim göremedik. Savaştan sonra 1945 yılında Tito başa geldi. Okula hiç ara vermeden devam ettim. Orta Okulu ve liseyi de

Makedonca okuyarak orada bitirdim. Üniversiteye girmek için liseyi bitirdikten sonra sınav yoktu, diploma notlarına bakarlardı. Daha doğrusu ihtiyaca binaen yani yerleşimde kaç doktora, kaç öğretmene, kaç mühendise ihtiyaç var, bu tespit edilir ve buna uygun şekilde yerleşim yaparlardı. Kimin hangi eğitimi bitirebileceği notlarına göre belirlenir ve o bölüme yerleştirilirdi. Ben tıp okumak istedim fakat mümkün olmadı notlarım el vermedi. İkinci olarak Fransız Filolojisini tercih ettim 4 sene sonra okulu bitirdim.

B. Ş: Hangi okulda okudunuz?

K. G: Üsküp Üniversitesi Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü diğer adıyla Romen Filolojisi. Mezun olduktan sonra doğduğum kentte Kumanova'da Makedon Lisesi'nde öğretmenlik yapmaya başladım. Tek Türk öğretildim -tek Türk öğrenciydim de zamanında-. Ortaokulda sınıfımda bir Türk arkadaşım vardı ama lisede bir tek ben Türk'tüm. Hatta şimdi orada şair olan Fahri Kaya ortaokuldaki arkadaşım, onun babası Mustafa Efendi Preşova'lıydı. Mustafa Efendi Şevki Beyle beraber Kumanova'da öğretmenlik yapmış ilk Türklerdi. 1945 yılınca azınlıklara da kendi dillerinde okuma hakkı verilince onlar öğretmenlik yapmaya başladılar. Şevki Bey Kıratova'lıydı ama Kumanova'ya yerleşmiş eski beylerdendi. Mustafa Efendi Preşova'lı olduğu için Arnavut kökenli sayılırdı. Onun çocukları şimdi Türkiye'de yaşıyor biri Avukat Kemal, biri Teknik Üniversitede memurluk yaptı, adı Ali Rıza; bir de Rıdvan vardı o da opera sanatçısıydı, burada okumuştum. Fahri Kaya orda kaldı halen orda yaşıyor Makedonya'da Adalet Bakanlığı da yaptı. Üsküp'te çıkan Türkçe yayınlarda dergilerde hala yazılar yazar.

B. Ş: Konuşmamıza sizin üzerinizden devam edelim

K.G: Ben orda lisede öğretmenlik yaparken ayrıca Türk İlköğretim Okulunda öğrencilere ücretli olarak Fransızca dersi veriyordum.

B.Ş: Eşinizle orada mı tanıştınız?

K. G: Eşimle orada tanışmışlığımız vardı ama burada evlendik. Onlar bizden önce Türkiye'ye göç ettiler. Ben okulu bitirmek için orda kaldım. Sonra ben de Türkiye'ye gelince görüşmeye devam ettik.

B.Ş: Neden göç etmek istediniz, bu düşüncenin oluşmasındaki etkenler neydi?

KG: Ben orada politikaya girmemişim bu konularla uğraşmadım ama kalsaydım belki mecbur kalırdım ortam onu gerektirebilirdi. Herkes geldiği için biz de kurtuluş ancak Türkiye'ye gelmekle olacak diye düşündük.

B. Ş: Siz kendiniz mi gelmiştiniz yoksa ailenizle birlikte mi gelmiştiniz?

K. G: Ailemle birlikte gelmiştik.

B. Ş: Kaç kişi gelmiştiniz?

K.G: Ben, annem, babam ve ailedeki diğer fertlerle birlikte gelmiştik. Daha sonra bizim ardımızdan amcalarım da geldiler.

B. Ş: Geldiğinizde kaç yaşındaydınız Hocam?

K. G: 1958 yılında göç ettik ben o zaman 26 yaşındaydım.

B. Ş: O dönemde Türkiye'de akrabalarınız var mıydı?

K.G: Vardı ama annemin babası tarafından uzaktan akrabalarımızdı. Onlar daha eski zamanda buraya gelmişlerdi. Zaten vesikaları bize onlar göndermişlerdi onların aracılığıyla gelmiştik.

B.Ş: Bu vesika sürecini biraz anlatabilir misiniz?

K.G: Burada yaşayan biri izin kâğıdı talep ediyordu biz vesika diye tabir ederiz, aslında vesika evrak anlamındadır. Türkiye'de yaşayan kişi o izin kâğıdını gelecek kişilere ben bakacağım diye garanti ederek talep ediyordu. Çünkü biz serbest göçmen

olarak geliyorduk. Yani biz buraya kendimiz iş bulacağız, kendimiz çalışacağız şartıyla geliyorduk, devletten herhangi bir şey istemiyorduk.

B. Ş: Göç etmeseydiniz sizce orada nasıl bir yaşantınız olurdu?

K. G: Yine eğitimci ya da politikacı olurduk farklı bir şey olmazdı ama şimdi orada da durum çok değişti. Aslında ne olacağımız sonuç olarak çok da belli olmazdı. Fakat yine de onların şu an bulunduğu ekonomik durumdan farklı bir durumumuz olmazdı.

B.Ş:Peki neden Türkiye? Başka bir ülkeye göç etmeyi düşünmediniz mi?

K. G:Türkiye'ye göç ettik çünkü bizde biraz Türklük de var. Türklük olduğu için Türkiye'ye gelmek istedik.

B.Ş:Daha önce Türkiye'ye gelmiş miydiniz yoksa ilk olarak göç sürecinde mi geldiniz?

K. G:Hayır daha önce hiç gelmemiştim ilk defa göç ettiğimizde geldim.

B.Ş:Siz 26 yaşında buraya gelmişsiniz direk İstanbul'a mı yerleştiniz?

İstanbul ve o zamana kadar yaşadığınız Kumanova'yı, Türkiye'yi ve Yugoslavya'yı karşılaştırdığınızda neler düşündünüz?

K.G:Biz direkt İstanbul'a yerleştik. İlk geldiğimde Türkiye'yi çok yadırgamıştım.

Yugoslavya'da bazı şeyler daha disiplinliydi. Mesela burada neyi yadırgadın dersiniz; Yenikapı'ya giderken gördüğüm tenekeli gecekonduları yadırgardım.

İstanbul gibi büyük bir şehirde bunlar nasıl olabilirdi. Burada iş aramaya başladığımda ilk önce kendi mesleğimi yapamadım çünkü tayinimin çıkması Anadolu'nun uzak şehirlerine gitmem gerekiyordu. Ben bunu tercih etmedim ve bir bankada işe başladım. Emniyet sandığı vardı o bankaya yerleştim. İş bankasına girmek istemiştım sınavı kazandım fakat henüz Türk vatandaşı olmadığım için giremedim. Hatta orada sözlü sınava da girmiştım ama nasip olmadı. Emniyet sandığında da Gostivarlı bir genel müdür vardı, oraya da onun sayesinde yerleştim. Bize çok yakınlık gösteren bana ve tanıdığı tanımadığı herkese yardımcı olan Köprülülü bir müdür vardı. O da Doğu Bank'ta muhasebe müdürü olarak görev yapıyordu. Benim için İçişleri Bakanlığı'yla yazışmalar yaptı vatandaşlığımın bir an önce kabul edilmesi ve işe girebilmem için çok yardımcı oldu. Çünkü bir işe ihtiyacım vardı ben bir sanatkâr değilim ben bir eğitimciydim, bir tek böyle bir yerde memuriyet yapabilirdim.

B.Ş:Göç etmeden önce Kumanova'da Yugoslavya'da yadırgadığınız, beğenmediğiniz, hoşlanmadığınız şeyler var mıydı?

K.G:Bizim zamanımızda hoşlanmadığımız şeyler pek yoktu onlar sonradan oluştu. Orada, o zamanlar azınlıklar olarak anayasayla bağlı olduğumuz için bayağı iyi durumdaydık, bize bazı haklar verilirdi. Bazı şeyleri savaştan sonra yadırgamaya başladık. Devletten yana olmayanları işten atmaya başladılar, bunları yadırgardık tabii. Ama o atılanları da açıkça savunabilirdik mesela; anayasada böyle bir hüküm var biz azınlık olmakla beraber sizinle eşitiz diyebilirdik. Eşitlik talebinde bulunabiliyor ve bunları ifade edebiliyorduk.

B.Ş: Göç olayını biraz anlatabilir misiniz? Sabah kalktınız ve neler oldu nasıl geldiniz buraya?

K.G:Ben öğretmen olduğum için arkadaşlarım okulda yemek düzenlediler ayrıca Kumanova'da Otel Kumanova vardı orada da bir yemek düzenlendi. Bütün öğretmen arkadaşlarım ve öğrencilerim katıldılar. Tek Türk öğretmendim ve beni çok severlerdi. Ben kendi öğretmenlerimle birlikte öğretmenlik yaptım hatta benim öğretmenim kendi çocuklarına benim öğretmenlik yapmamı isterdi ve çocuklarını ben hangi okuldaysam o okula göndermeye çalışırdı. Okurken burs almıştım o burs hayli kabarıktı burs sayesinde okulu bitirebilmişim. Burs aldığım için benim daha

dört beş yıl orada çalışmam ya da parayı iade etmem gerekirdi. Milli Eğitim'e borcun var diyerek pasaportumu vermediler. Bursu geri ödemem gerektiğini söylediler pasaportumu alabilmem için benim ve ailemin bütün parasını devlete vermem gerekti. Öyle olunca da bizim elimizde hiç bir şey kalmıyordu. Bir gün Üsküp'ten dönerken tesadüfen oranın bir milletvekiliyle karşılaştım. Konuşurken ona Türkiye'ye gitmek istediğimi fakat böyle bir sorunum olduğunu anlattım. Aslında benim orada üniversitede asistan olma durumum vardı. Tamam, karar vermişsiniz ama sana şunu söyleyeyim sizde bir atasözü vardır 'taş yerinde ağardır' ben sana burada bir yer ayarlayacaktım ama kısmet değilmiş dedi. Herkes gidiyor ben de gideceğim dedim Yugoslavya'yı kötülemiyordum burası kötü orası iyi demiyordum.

B.Ş: Bir yanda Türklük var ama herkes geliyor diye gelmek doğru muydu? Neden öyle düşünüyordunuz?

K. G: Türkler azalıyordu yarımı düşünüyorsun, evleneceksin çocukların olacak. Orada yaşananları gördük kiminin kızları kendinden olmayan birileriyle evlendi bunlar bize uygun değildi, çünkü biz biraz daha milliyetçiydik.

B. Ş: Ne milliyetçisiydiniz?

K. G: Ben Türklüğümün yok olmasını istemezdim.

B.Ş: Buraya göç etmeniz genel olarak beklentilerinizi karşıladı mı? Türkiye'den neler bekliyordunuz?

K.G: Başta çok yadırgamıştım. Sokakta adam eline mısır almış yiyor, biz bunları yadırgardık. Çünkü orada bunları yapamazdık her şeyi yerli yerinde yapardık, hatta biz kabukları yere düşmesin diye çekirdek bile yemezdik. Başta yadırgadık ama sonra alıştık. İlk başta özel bir yerde işe girmiştim bir bakıyorsun o iş beklediğini karşılayamıyor. Ben orada öğretmenliğe eğitime almıştım. Bir saygınlık görüyordum, burada onu göremedim. Ömür böyle mi geçecek diye düşündüm. Neyse sonra resmi bir işe girince biraz rahatladım. İş zamanını yadırgadım sabah gidiyorsun, akşama kadar çalışmak zorundasın. Orası küçük yer olduğu için ne zaman dersin olduğunu biliyordun, öğlendeysen o saatte gidiyordun. Ki ben orada da çok çalıştım akşam lisesine de gidiyordum tabii gençlik ve enerji de vardı.

B. Ş: Burada genel olarak merasimlerinizde düğünlerde cenazelerde ne gibi değişiklikler oldu merasimlerinizdeki geleneklerinize neler değişti, orada düğünler nasıl olurdu?

K. G: Orada genelde düğün evinde hanımlar toplanırdı, biz erkekler de komşunun evinde toplanırdık. Gelince buraya adapte olduk. Burada düğünler düğün salonlarında yapılıyor.

B. Ş: Sizce hangisi daha doğru hangisi daha anlamlı?

K.G: Dünya değişiyor o gün öyleymiş o güne göre güzelmiş, bu günde böyle oluyor bu da bugüne göre güzel demek ki. Oranın kendine özgü ayrı güzelliği vardı.

B. Ş: Buraya ilk göç ettiğinizde dilden dolayı herhangi bir problem yaşamış mıydınız?

K.G: Benim dilden dolayı fazla problemim yoktu. Orada da Türk okulunda Fransızca öğretiliyordum, o bakımdan pek zorluk yoktu. Ama burada bankaya girdiğimde Osmanlıca sözcükler kullanılıyordu. O sözcükleri çözmek için arkadaşlarla çalışıyordum, ayrıca sözlük almıştım arada bir çekmeceyi açıp bakıyordum acaba bunun Osmanlıca karşılığı nedir diye. Mesela alel-hesap bunu hiç duymamıştım bu kelimeyi burada öğrendim. Bu tür şeylerle karşılaştım ama konuşmada zorluk çekmedim.

B. Ş: Burada bir alışma süreci geçirdiniz o süreçte zorluklarla karşılaştınız mı?

K. G: Çok zorluk çekmedim. 1958 on birinci ayında emniyet sandığına girdim o yüzden zorluk çekmedim.

B. Ş:Emniyet sandığı tam olarak nedir?

K.G:Emniyet sandığı artık yok. Sonradan Ziraat Bankası'na bağlandı. Mithat Paşa'nın eseridir o ilk Bulgaristan'da Rusçuk'ta 1868 de kurulmuş, sonra buraya gelmiş. Tefeciler köylüleri çok sömürürlermiş, onları tefecilerden korumak için kurulmuş. Köylüler emniyet sandığına bir şeyleri rehin bırakırlar o şekilde para alırlardı, halısını bile rehin bırakan vardı. Hasat sonunda parayı geri öder, rehin bıraktıklarını da geri alırlardı.

B. Ş:Siz kendinizi genel olarak nasıl tanımlıyorsunuz? O dönemde buradaki insanlardan herhangi bir şekilde bir farklılığınız olduğunu düşünüyor muydunuz?

K. G:Davranış bakımından biraz farklı görürdüm ve kendimi buradaki insanlardan daha düşük bir düzeyde görmezdim. Okul zamanında da buraya geldiğimde de herkesi aşacağıma diye düşünürdüm.

B. Ş:Burada yaşayanları yerli, sizi de göçmen olarak tanımlarsak; yerlilerin size karşı davranışları tavırları nasıldı? Sizi nasıl tanımlıyorlardı?

K.G:Benim yerlilerle hiçbir sorunum, bir ayırımım yoktu tabii istisnalar hariç. İş yerimde bana çok güvenirdi on sene bankada çalıştım, ondan sonra öğretmenliğe başladım.

B. Ş:Burada vatandaş olabilmeyinizde her hangi bir zorlukla karşılaştınız mı?

K. G:Zorlukla karşılaşmadım, Doğu Bank müdürü benim işimi çabuklaştırdı.

B:Ş:Oradaki isminiz ve soy isminiz yine Kani Gençer miydi?

K. G:Hayır orada soyadı kanunu olmadığı için biz dedelerimizin isimlerini soyadı olarak kullanırdık. Orada ismim Kani Eyüp'tü. Hatta Makedonlar beni Kani Eyüpovski diye çağırırlardı.

B.Ş:Buraya gelebilmek için sürekli devletle ilişki içerisinde oldunuz. Devletle ilişkiyi düşündüğünüzde bir Yugoslavya'daki vatandaşın devletle olan ilişkisi bir de Türkiye'deki vatandaşın devletle olan ilişkisini karşılaştırdığınızda nasıl bir değerlendirme yapıyorsunuz?

K.G:Daha önce de anlatıyordum; orada benim pasaportumu vermiyorlardı, milletvekiline sorunumu anlatmıştım; o da bana iki gün müsaade et ben bu işi halledeceğim demişti. Sonra Milli Eğitimi arayıp neden pasaportumu vermediklerini sormuş, nasıl bir öğretmen olduğumu sormuş, savaşta babaları ölen çocuklara ücretsiz özel ders verdiğimi anlatmışlar. Tabii bunlar benim şahsi olaylarım. Daha sonra milletvekili bu kişi buradan göç edecek, bizi kötülemesini istemeyiz, ondan kesilecek para bu devleti zengin etmez. Bizim için insan önemli demiş. Burs parasını almadılar ve ayrıca bana bir maaşta ikramiye verdiler.

B:Ş:Geldiğiniz dönem itibariyle Türkiye Cumhuriyeti Devletini nasıl değerlendiriyordunuz? Devletin mekanizmaları, o dönemki siyasiler, partiler, hükümet nasıldı sizce?

K.G:Burada kayırma biraz daha fazlaydı. Ama orada da istisnai durumlar, kayırmalar olurdu, bizden sonra daha da çoğalmış tabii. Müslüman olan Arnavut ve Türkler iş bakımından geri planda kalmışlar, onların kendi milletlerinden olan vatandaşlar daha iyi yerlere gelmişler. Bu da ekonomik bozukluktan kaynaklanıyor. Ekonomik bozukluk varsa ve gelişme yoksa insan daima yakınına tercih eder.

B.Ş: Göç ettiğiniz döneme bakarsak Yugoslavya'daki devlet sisteminin dine, etnik unsurlara, eğitime, insanlara verdiği önem nasıldı?

K.G: Rejim dolayısıyla dine baskı vardı ama zorlama yoktu. Ben okulda tek Türk öğrenciydim okul gezilerine giderdik. Domuz eti yemediğim için kendime uygun yiyecekler bulabilmem için hocalarım bana para verirdi. Bizim zamanımızda

Arnavut, Türk, Makedon ayrımı yoktu bu sonradan oluştu. Ayrım olsaydı beni kendi okulunda öğretmen yapar mıydı?

B. Ş: Eğitim sizin ilgi alanınız olduğu için soruyorum. Türkiye ve Yugoslavya eğitim sistemini karşılaştırdığınızda neler söyleyebilirsiniz?
K.G:Orada sistem daha iyi çalışırdı. Öğretmenlik yaparken müdür tarafından çocukların tüm sorumluluğu bana verilirdi. Pazar günleri çocukların evine gidip, aileleri onları işe mi gönderiyor, yoksa evde ders çalışmalarımı mı sağlıyor diye kontrol etmemiz istenirdi. Çünkü devlet o zamanlarda herkese iş olanağı sağlayabiliyordu, fakat çocuklar okuyacak diyordu. Hatta orada da okullarda kurslar vardı ama buradaki gibi değildi. Sınıfta çalışkan olan öğrenciler birkaç arkadaşına Pazar günleri ders çalıştırırlardı. Gruplar oluştururduk, böyle bir sistem kurulmuştu. İyi olmayanlar da mutlaka yetişmeliydi. Bir kez müfettiş gelmişti, öğrencilerin karnelerine baktı 14 tanesinde zayıf vardı. 45 kişilik sınıfta kaç tane geri zekâlı var diye sordu. Geri zekâlı yok dedim, geri zekâlı yoksa o zaman neden zayıfları var? Böyle olmaması gerekiyor, demek ki sende bir kusur var, sen kendini bir gözden geçir, yanlış varsa düzelt bu öğrencilerin buradan en iyi şekilde mezun olması gerekiyor demişti.

B.Ş: Siz Tito döneminde 10 yıla yakın bir süre çalışmışsınız. Devlet sisteminden biraz bahseder misiniz?

K.G:Aslında komünist sistemin teorik olarak sosyalistlerin güzel şeyleri vardır ama teorik kalıyor işte. İnsanları biraz daha özgür bırakmaları gerekirdi.

B.Ş: Çok mu kısıtlama vardı sizce?

K.G:Komünist sisteme karşı çıkanları tutukluyorlardı benim babamı bile tutuklamışlardı. Uzun bir süre nerede olduğunu bile bilmiyorduk. Nerede ve nasıl diye sorduğumuzda cevap alamıyorduk. Babam eski Yugoslavya döneminde milletvekilleriyle çok haşır neşir olmuş o yüzden böyle insanlar mimli oluyordu. Ben reşit olmadığım için annemin adına el yazısıyla burada zat-ı mahsus derler devlet başkanına Tito'ya mektup yazdım. Bir hafta sonra annemi milli emniyete çağırdılar. Neden bizden yardım istemediniz de Tito'ya mektup yazdınız diye sordular, annem de biz size sorduk, nerede olduğunu bile söylemediniz. Bize yardımcı olmadınız demişti. Bir kaç gün sonra bir gece yarısı babamı salmışlar ve babam o mektup sayesinde eve geldi.

B.Ş: 1980'de Tito'nun ölümünden sonra 1990'larda Yugoslavya'da bir çözülme yaşandı. Rejim değişiklikleri oldu Hırvatistan ve Sırbistan arasında savaş yaşandı bu konuda neler söyleyeceksiniz?

K.G: Bu milliyetçilikler başladıktan sonra işler kötüleşti. Ben şimdi iyi ki Kumanova'da kalmamışım diyorum. Kalsaydım belki de iyi olmayacaktı bu tür şeyler yaşanınca hangi taraftan yana olurum bilemiyorum. O yıllarda Makedon okullarında Arnavut sınıfları açmışlar. 1970 yıllarında burada yaşananlar gibi orada da duvarlara yazılar yazılmış. Biz özgürlük istiyoruz, Arnavut öğretmen istiyoruz demişler fakat her okula Arnavut öğretmen sayısı yetişmemiş. Öğrencileri kıskırtan öğretmenler de olmuş. Anarşi döneminde burada da benzer şeyleri yaşadık.

B.Ş: 1990 yıllarında Rusya'nın dağılmasından sonra bütün Avrupa'da bir çözülme yaşanıyor. Yugoslavya'da da bu yaşandı. Buradan oraya bakarken neler hissediyordunuz ne görüyordunuz?

K.G: Hırvatistan, Slovenya ayrıldı. Sırbistan Karadağ'la birlikte kaldı. Şimdi onlar da ayrılmak üzere. Özellikle Sırp ve Hırvatlarda milliyetçilik ve komitacılık vardı. Tito'nun dönemi çok iyiydi, bütün cumhuriyetler birbirlerine yardım ederlerdi. Sonradan birbirlerini kıskanmaya başladılar. Bizde teknoloji ilerledi, biz size neden

yardım edelim gibi düşünceler oluştu. Bireyler gibi cumhuriyetler arasında da kıskançlık oluştu.

B. Ş: Bu dağılmadan sonra memleketle olan ilişkileriniz canlandı mı daha rahat gidip gelebiliyordum ya da daha zor gidip gelebiliyordum diyebilir misiniz o dönem için?

K.G: O dönemden sonra gidiş gelişler zorlaştı. Sırbistan tarafından gitmek istersen gidemiyorsun, oradan gitmen için vize alman gerekiyor.

B.Ş: Bu dağılmada herhangi bir sevinç ya da üzüntü yaşamış mıydınız?

K.G: Üzüntü yaşıyordum çünkü ben orada doğmuştum ve oranın da iyi olmasını isterdim. Orada ki eğitimcilerle konuşmuştum, sizin bazı haklarınız vardı neden böyle yaptınız diye sormuştum. Biz onlarla yönetimde de eşit haklara sahip olmak istiyoruz; ya yöneteceğiz ya da bölüneceğiz demişlerdi. Bunu başaramayacaksınız demiştim. Şimdi olmasa bile bir gün başaracağız demişlerdi. Aç kaldılar işsiz kaldılar fikirlerinden, milliyetçiliklerinden vazgeçmediler.

B. Ş: Sizce neden böyle bir şey var?

K.G: Ben o kadar koyu milliyetçi olamam daha esnek olmak isterim. Herkes birbirini tanımalı, benim ne kadar milliyetçiliğim varsa karşıdakinin de o kadar vardır.

B.Ş: İş yaşamınızdan genel olarak bahsettiniz. Önce bankada çalıştınız sonra öğretmenlik yaptınız ve emekli oldunuz.

K.G: Evet şimdi de bankadan kalan deneyimimle muhasebecilik yapıyorum.

B.Ş: Yugoslavya'dan buraya bir sermayeyle gelebilmiş miydiniz?

K. G: Hayır bir sermayemiz yoktu. Hatta dedem gelirken oradan birine vekâlet vermiş adam sonra malları satmış ve parayı yemiş.

B.Ş: Orada devletin bedelsiz el koyması ve malvarlığına ilişkin tüm haklarından devlet lehine vazgeçtiklerine dair feragat beyanı gibi bir beyan alınıyor mu. Sizden böyle bir beyan alınmış mıydı?

K.G: Evet biz de vermiştik. Hatta belgede belirtmediğimiz bir tarla vardı o hala orada duruyor. Ben bir kez gittiğimde köylülerden biri sizin tarlanızı kooperatif işletiyor ama istediğiniz zaman alabilirsiniz dedi de ben pek önemsemedim.

B.Ş: Rumelili bir öğretmen olarak, burada iş yaşantınızda herhangi bir zorluk yaşadınız mı? Rumelili ve göçmen olmanızdan kaynaklanan sorunlar oldu mu?

K. G: Hayır ben hiçbir sorun yaşamadım.

B.Ş: Burada kurduğunuz ilişkilerde ya da yaptığınız işlerde insanların Rumelili olmasını tercih ediyor musunuz?

K. G: Benim için hiç fark etmiyor.

B.Ş: Buraya geldikten sonra insanlarla ilişkileriniz nasıldı? O dönemde yeni insanlarla tanışmakta zorlandığınız olmuş muydu?

K.G: Pek zorluk çekmedim ama tabii ilk geldiğinde sadece birkaç kişiyi tanıyorsun sonra iş ortamıyla birlikte çevren genişliyor. Mutlaka iyi insanlarla karşılaşıyorsun. Bu ilişkileri geliştirmekte sana bağlı.

B. Ş: Burada iş yaşantısında herhangi bir işe girerken yeni tanıştığınız arkadaşlarınızın mı yoksa hemşehrilerinizin mi etkisi oldu?

K. G: Arada tanıdık olmazsa olmuyor.

B.Ş: Sonuç olarak şu an itibarıyla kendinizi nereye ait görüyorsunuz ve nasıl tanımlıyorsunuz?

K. G: Ben kendimi Türk olarak görüyorum çünkü anne tarafım baskın çıkıyor.

B.Ş: Göçün gerekliliğini şu gün düşündüğünüzde herhangi bir pişmanlık duyuyor musunuz? Keşke göç etmeseydim dediğiniz oldu mu hiç?

K. G: Yugoslavya bizim orada olduğumuz zamanlardaki gibi kalsaydı orada da olsam burada da olsam pek fark etmezdi. Ama şimdiki durumu beğenmiyorum.

B.Ş: Yani iyi ki göç etmişim mi diyorsunuz?
K. G: İyi ki göç etmişim diyorum.
B. Ş: Şu gün itibariyle buradaki insanlarla aranızda dini, siyasi, etnik, sosyal bir ayrılık olduğunu düşünüyor musunuz?
K.G:Ben o tür yobazlıklardan hoşlanmam başkası başka türlü düşünebilir. Ama dini bütün insanları da severim.
B. Ş:Burada Anadolu'yu, Rumelili gibi kavramlar kullanılıyor. Biri ben Anadolu'yum diyor ya da birine Rumelili bir iş adamı diye hitap ediliyor bunlar için ne diyeceksiniz?
K. G:Ben bu tür kavramlara karşıyım. Anadolu'yu, Rumeliliyi ben bir bütün sayıyorum.
B.Ş: Rumelililer sizce birbirine bağlılar mı? Ve sizin bağlı olduğunuz dernek ya da bir siyasi parti var mı?
K.G: Rumeli Türkleri derneğinde görev yaptım. Yaklaşık 10 yıl yönetim kurulundaydım. Bence Rumelililer birbirlerine bağlılar.
B. Ş: Genel olarak Rumelililerin desteklediği bir siyasi parti var mı?
K.G:Rumelililer genel olarak merkez partileri desteklerler. Eskiden Demokrat Parti'yi Menderes'i desteklemişlerdir.
B.Ş: Neden Menderes'i desteklemişlerdi?
K.G: Menderes ve Celal Bayar bu göçe ön ayak olmuşlardı.
B.Ş: Dernekleri ne kadar yeterli görüyorsunuz?
K.G:Dernekler eskiden yeterince çalışıyordu son zamanlarda ben pek gidemiyorum, ama çalıştıklarını biliyorum. Şu anda Kumanovalılar derneğine üyeyim. Fakat Kumanovalılar'da o bahsettiğimiz bağlılık pek fazla yok.
B. Ş: Bu tür yerel ayrılıklardan bahsedebilir miyiz?
K. G:Hayır ama kendini yetiştirmiş insanlar yok. İnsanlar kendilerini kültürel olarak yetiştiremedilerse bu işleri yürütemezler.
B. Ş: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak şu anda Türkiye'nin ekonomik, kültürel, toplumsal ve politika alanlarında herhangi bir sorunu olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünürseniz en temel sorun hangisidir sizce?
K.G:Türkiye'de bazı uçlar yaşıyor. O uçlardan hoşlanmıyorum. İster dinsel açıdan olsun, ister milliyetçilik konusunda, ister solculuk açısından olsun hiçbir konunun uçlarda yaşanmasını istemiyorum, bunlar olmamalı.
B.Ş: Daha somut bir şey söylerseniz ?
K. G:Laikliği tehlikeye atacak hiç bir şeyi onaylamam.
B.Ş: Şu anda böyle bir tehlike görüyor musunuz?
K. G:Şu anda tehlikeye doğru gidiliyor gibi görünse de ben başaracaklarını sanmıyorum.

AHMET ASILLI

(07.01.2007)

Bayram Şen: Nerede ve ne zaman doğmuştunuz?
Ahmet Asıllı:31 Aralık 1931 yılında Kumanova'da doğmuşum.
B. Ş:Aileniz Kumanova'da ne kadar süredir yaşıyordu?
A. A:Babamın anlattığına göre Osmanlı zamanında oraya göç etmişler. Buradan göç eden akıncı ailelerden olduğumuz söyleniyor. Fakat akıncı ailelerinin nereden göç ettiğini bilemiyorum.
B. Ş: Doğduğunuz yerden ve aldığınız eğitimden kısaca bahsedebilir misiniz?
A. A:İlk ve ortaokul bittikten sonra önce askeri pilot okuluna müracaat ettim. O okulda bir tek Türk ben olduğum için kendimi sağır gibi göstererek oradan ayrıldım.

Öğretmenlik orada ideal bir meslek olmamasına rağmen açıkta kalmayayım diye öğretmenlik okudum. 1954 yılında öğretmen olarak mezun oldum.

B.Ş: Türk okullarında mı yoksa Makedon okullarında mı okudunuz?

A. A: 2. Dünya Savaşı zamanında Bulgar okullarında okudum fakat bize ayrı olarak din dersi veriliyordu.

B.Ş: Eşinizle orada mı tanıştınız?

A. A: Eşimle öğretmen okulunda tanıştık ve 1955 yılında orada evlendik. Kumanova'da bir sene Türk okulunda öğretmenlik yaptık. Ben eğitimimi de devletten burs alarak tamamladım. Ve 27 Temmuz 1956 yılında Türkiye'ye göç ettik.

B.Ş: Aile üyelerinizin oradaki mesleklerinden, eğitimlerinden, sosyal yaşantılarından biraz bahsedebilir misiniz?

A. A: Anne ve babamın fazla eğitimleri yoktu. Burada ilkokul denilen eğitim orada 8 yıldır. Düşünün 1950 yıllarında orada 8 yıllık ilkokul eğitimi veriliyordu. Kardeşlerimin hepsi ilköğretimden mezun oldular, sonra devam etmediler.

B. Ş:Neden göç etmek istediniz, bu düşüncenizin oluşmasında başlıca etkenler nelerdi?

A. A:Buraya gelmemizin başlıca sebebi Vatan ve Türk Bayrağıydı. Ayrıca biz yaşamadık ama Osmanlı çekilirken Hıristiyanlar Müslümanlara çok eziyet etmişler, büyüklerimiz çok baskı görmüşler.

B. Ş: O dönemde Türkiye'de akrabalarınız var mıydı?

A. A:Türkiye'de akrabalarımız vardı. Amcalarımız bizden önce geldiler. Onlardan daha da önce gelen Bursa'da yaşayan akrabalarımız da vardı.

B. Ş:Göç etmeden önce Türkiye'ye hiç gelmiş miydiniz?

A. A:Hayır daha önce gelmemiştik.

B. Ş: Göç etmenizden ailenizin etkisi oldu mu yoksa kendiniz mi göç etmeye karar verdiniz?

A. A:Ailemizin etkisi oldu.

B. Ş: Göç etme konusunda eşinizle aynı fikirde miydiniz? İkinizde göç etmek istiyor muydunuz?

A. A:İkimizde aynı fikirdeydik ama zamansız göç ettik. İlk kızımız daha yeni doğmuştu, kırk günlük bebekken biz göç ettik.

B. Ş:Türkiye dışında başka bir ülkeye göç etmeyi düşünmüş müydünüz?

A. A:Başka bir yere gitmeyi düşünmedik fakat ben öğretmen okulundayken bir ara Yunanistan'a gitmeyi düşündüm sınırdan geri döndüm. Yunanistan'a iltica edecektim.

B. Ş: Sizde neden böyle bir düşünce oluştu?

A. A:Gençlik işte başka bir sebebi yoktu.

B. Ş:Eğer göç etmeseydiniz sizce orada nasıl bir yaşantınız olurdu?

A. A: Nasıl olabileceğini insan şu anda tespit edemiyor. Orada öğretmendim, burada da öğretmenlik yaptım. Gündelik yaşantıda fark olacağını tahmin etmiyorum. Belki orada daha rahat yaşardık. Burada ne bir tiyatromuz vardı, ne bir sinemamız vardı, bir sosyal faaliyetimiz yoktu. Bu duruma gelebilmek için her şeyden mahrum kaldık. Ama orada kurulu bir düzenimiz vardı, yaşam kalitemiz belirli bir standarttaydı. İnsan bir ev değiştirdiğinde bile birçok sıkıntı yaşıyor. Biz memleket değiştirdik, cebimizde beş kuruş paramız yoktu. Kök salmak ve belirli bir düzen oturtabilmek için birçok şeyden mahrum kaldık ve sıkıntılar çektik.

B. Ş: Geldiğiniz dönem itibarıyla Türkiye ve Yugoslavya'yı karşılaştırdığınızda ne gibi farklılıklar olduğunu düşünüyorsunuz?

A. A: Kültür, görgü açısından ve çevresel faktörler yönünden farklılıklar vardı. Biz eşimle iki yıl üç aylık yaz tatillerinde maaş alabilmek için Milli Eğitimde çalıştık.

Çalıştığım bürodaki bayanlar bize Türkçe'yi iki ayda ne çabuk öğrendiniz diyorlardı. Bu kadar cahillik olamaz bir kişi iki ayda Türkçe'yi, bir lisansı nasıl o kadar iyi öğrenebilir? Bu benim ana dilim zaten. Kültür ve görgü bakımından en basit örneği veriyorum. Bir de göçmen deyince bize farklı bir gözle bakılıyordu.

Küçümseniyorduk. Biz gerçekten şanssızımız Makedonya'da gavurlar bize Türk diyorlardı. Buraya gelince de göçmen olduk. Yani orada da burada da bir dışlanma, küçümsenme yaşadık. Burada bize gavur dönmesi diyenler bile vardı. Yeşilyuva'da Diyarbakırlı bir öğretmen vardı. Bana burada ne işiniz vardı da geldiniz, gelip bizimde rahatımızı bozdunuz demişti. Bir öğretmen bunu diyebiliyordu. Bende benim geldiğim yerle burası arasında 800 km. var senin geldiğin yerle arada kaç kilometre var? Senin ne işin vardı da buraya geldin, burası benim de eski vatanım demiştim. Ben bu bayrak, bu vatan için buraya geldim.

B. Ş: Buraya geldiğiniz dönemlerde yaşantı olarak Kumanova'nın daha iyi durumda olduğunu söylüyorsunuz. Size göçe iten nedenin vatan ve bayrak sevgisi olduğunu da söylediniz. Peki orada bu konuyla ilgili yadırgadığınız şeyler var mıydı?

A. A: Yadırgadığımız durumlar olmadı. Hatta milli ve dini bayramlarda Türk Bayrağını çekerdik hiç kimse bize bir şey söylemezdi. Camlara Türk Bayrağını asardık kimse bize bunu neden asıyorsun demezdi. Tito zamanında bu konularda rahattık ama Tito rejiminin zayıfladığı dönemlerde durumlar değişti. Tito dönemlerinde sosyal faaliyetler çoktu; hiçbir genç boş kalmazdı. Kumanova'da bile iki tane kütüphane, Planör kursu, paraşüt kursu, foto amatör kursu vardı. Bunların hepsi ücretsizdi. Özellikle beden eğitimine çok önem veriyorlardı. Ben orada planör kursunu bitirmiştım, iki defa da paraşütle atlamıştım.

B. Ş: Göç etmenizin 1956 yılından önce ya da o tarihten sonra olmamasının en temel nedeni neydi? O dönemde yaşadığınız bir olay sonucunda mı ben kesin göç etmeliyim diye karar verdiniz?

A. A: Öyle bir olay olmadı. Kendi isteğimiz ve arzumuzla göç ettik. Zaten bu göç yolunu açmasalardı, herkes orada kalsaydı bende göç etmez orada kalırdım. Hiç olmazsa orada Türk varlığını ispat ederdik, bizimde orada var olduğumuzu onlara gösterirdik.

B. Ş: Demokrat Partinin göç yolu açmasının, böyle bir politik yol izlemesinin temel nedeni sizce neydi?

A. A: Ben yanlış bir karar olduğunu düşünüyorum. Göç yolunu açmamalıydı. Özal'da aynı hatayı yaptı, Bulgaristan'dan göç aldı. Yunanistan'dan da insanlar kaçak geldiler, iltica ettiler, oradaki Türkler azaldı. Daha nüfus kâğıdı almayanlar bile var. Şimdi orada çoğunluk olsaydı Türkler şu anda yaşadıkları sıkıntıları çekmezlerdi. Geçen gün gazetelerde yazdı Yunanistan'da Türk dernekleri için ırkçı yazılar yazanlar olmuş.

B. Ş: Göç sürecinden biraz bahsedebilir misiniz?

A. A: Eşyalarımızı yük trenine yükledik, onlar bizden önce geldiler. Biz trenle Yunanistan üzerinden geldik. Yolculuk 2 gün 1 gece sürdü. İstasyonda indik ve eşimin ablasına gittik. Bir hafta orada kaldık.

B. Ş: Genel olarak göç sizin siyasi, ekonomik ve sosyal olarak beklentilerinizi karşıladı mı?

A. A: Göç ederken hiçbir şey düşünmedik. Nelerle karşılaşacağımızı bilmiyorduk, hiçbir beklentimiz yoktu. Gelince kardeşlerimi işe yerleştirdim. Anne ve babam, amcalarım Bursa'da yaşadıkları için oraya gitmek istediler. Bursa'da o zamanlar iş olanakları yoktu işsiz kalacağımız için ben gitmek istemedim, itiraz edince onlarda gitmekten vazgeçtiler. İstanbul'a yerleştik, ilk tayinim Çatalca'nın Kabakçı köyüne çıktı.

B.Ş: Genel olarak merasimlerinizde; düğün, cenaze, doğum vb. ne gibi değişiklikler oldu?

A. A:Oradaki düğünler evlerde olurdu ve bir hafta sürerdi. Manda arabasıyla sabaha karşı saat dörtte gelin almaya gidilirdi. Tabii bu gece gelin alma olayı Hıristiyanlar görmesin diye yapılırdı.

B. Ş:Dilden dolayı yaşadığımız bir problem olmuş muydu?

A. A:Biz Türkçe okulda okuduğumuz için problem olmadı. Makedonca dersler de vardı ama Türk şubesi ayrıydı.

B.Ş: Orada yaşarken kendinizi milli açıdan ne olarak tanımlıyordunuz?

A. A:Kendimi Türk olarak tanımlıyordum ve Türklüğümüzden gurur duyuyorduk.

B.Ş: Burada yaşayan yerlilerle aranızda herhangi bir problem oldu mu?

A. A:Komünist rejimin uygulandığı bir yerden geldiğimiz için, komünist ajanı olarak hareket edebiliriz düşüncesiyle 2 yıl takibat yapıldı. 2 yıl nüfus kağıdı alamadık. Eşim göç ederken yanında bir ilkokul okuma kitabı getirmişti. Türkçe bir kitapta fakat ilk sayfasında Tito'nun resmi vardı. Eşim de onu yırtmamış çünkü bize gayet normal geliyordu. Eşim derslerde hikayeleri anlatıyordu, okul müdürü ben o kitabı bir inceleyeyim diyerek eşimden aldı. Kitabı İlköğretim Müdürlüğü'ne götürüp siyaset yapıyorlar diyerek şikayet etmiş. Müdürlükten bizi çağırdılar tahkikat yaptılar. Sonuçta kitapta siyasi bir şey olmadığını gördüler.

B. Ş: Geldiğinizde isim değişikliği yaptınız mı? Orada soyadınız neydi?

A. A: İsim değiştirmedik fakat orada soyadı olarak baba ve dede adı kullanılıyordu. Orada ismim Ahmet Ramadan Ahmet olarak geçiyordu. Geldiğimizde babam Asıllı soyadını seçmiş.

B.Ş: Geldiğiniz zamanlarda Tito dönemi Yugoslavya'sıyla, buradaki Menderes dönemi Türkiye'sini nasıl kıyaslıyordunuz?

A.A: Sistemde hiçbir benzerlik yoktu, birbirinden çok farklıydı. Burada kapitalist bir sistem vardı. Aslında tam olarak kapitalist de denilemez kapitalizmden daha düşük bir sistemdi, feodalizm diyebiliriz. Ağalık sistemi vardı, bu doğuda hala sürüyor. Tito komünizm ya da sosyalizm rejimini idealist anlamda en iyi uygulayanlardandı. Milletın refah içinde yaşaması için ne gerekiyorsa yapılmaya çalışılırdı. Tito'nun rejimini Sovyetlerle, Bulgaristan'la, Küba'yla karşılaştıramazsın. 1950'li yıllarda burada hiç bir şey yokken orada sinema, tiyatro, çeşitli sosyal faaliyetler vardı. Standartlar çok üst seviyedeydi. Halk eğitime çok önem verilirdi, tam anlamıyla sosyalizm uygulanırdı. Tito baskıyı kabul etmediği için Rusya'dan ayrıldı.

B.Ş: Siz eğitim sisteminin çok iyi verildiği bir yerden geliyorsunuz. Kendiniz böyle bir eğitim almış ve vermişsiniz. Buraya geldiğinizde eğitim sisteminde ne tür zorluklar yaşadınız? Kıyaslama yaparsanız neler söyleyebilirsiniz?

A. A:Ben öğretmen okulu mezunuyum, fakülte mezunu değilim. Genel kültürden bahsediyorum; bazen televizyonda yarışmalar oluyor, üniversite mezunlarıyla aramda mukayese kabul etmiyorum. Orada ilkokullarda metot ayrıydı el yazısıyla eğitim verilirdi. Burada 2006 yılında bu şekilde eğitim vermeye başlandı. Bir küresel metot, bir de aktif metot vardı. Küresel metot harf usulüyle olandı. Bize burada öğretmenlik yapmaya başladığımızda ilk olarak 1. sınıfları verdiler. Biz oranın metodunu uyguladık çünkü bize burada nasıl eğitim verildiği hakkında hiçbir bilgi vermediler, bir ikazda da bulunmadılar. Aralık sonunda çocukların hepsi okumayı söktüler. Müfettiş teftişe geldi hayran kaldı, bunu nasıl başardınız diye sordu anlattık. Buranın sistemi farklı ama ben sizi tebrik ederim dedi. Aradan kaç yıl geçti o sistem buraya daha yeni geliyor.

B.Ş: Türkiye'de yaşayan Rumeli kökenli biri olarak Yugoslavya'daki çöküşü, dağılmayı nasıl değerlendirdiniz?

A. A: İlk başta Sovyetler Birliğinin dağılması, koskoca bir devlet bence Amerikanın etkisiyle ekonomik sebepler yüzünden dağıldı. Makedonya'daki bölünmelere gelince; Slovenya, Hırvatistan Protestan'dır. Sırbistan, Makedonya Ortodoks'tur. Benim kanıma göre dindeki ayrılıklar onların bölünmesine sebep oldu. İlk ayrılan Slovenya'dır, onlara etki eden Almanya ve Avusturya'dır. Slovenya bütün Yugoslavya'nın borcunu ben mi ödeyeceğim diyerek ayrılıyor, ekonomik sebepler de var tabii. Dağılmanın sebebi rejim olamaz çünkü o yıllarda orada komünizm rejimi kalkmıştı.

B.Ş: Komünizm sizce fiili olarak kaç yılında bitmişti?

A. A: 1980 yılında Tito öldükten sonra rejim bozuldu.

B. Ş: 1990 yılından sonra Yugoslavya'da yaşanan aşırı milliyetçi savaşları nasıl değerlendiriyorsunuz? Bunu yine ekonomiyle bağdaştırıyor musunuz?

A. A: Onlar da ekonomiye dayanıyor. Kosova'yı ele alalım. Bütün yeraltı zenginlikleri Kosova'da, Sırbistan hala Kosova'yı bırakmak istemiyor. Aynı şekilde Bosna'yı da bırakmak istemiyor. Karadağ'la ayrıldı denize sınırı kalmadı, denize çıkış yolu yok. Krallık zamanında dahi bütün bu cumhuriyetler birleşti. O zamanlar Yugoslavya Krallığı denilirdi. Sonra cumhuriyet Yugoslavya'sı oldu.

B. Ş: Dediğiniz gibi krallık döneminde de Tito döneminde de birleşmişlik var daha sonra bir anda dağılmanın ekonomi ve din dışında başka içsel nedenleri de var mı?

A. A: İçsel neden ekonomiydi. Slovenya ile Makedonya'nın geliri arasında çok büyük bir fark var. Sanayi olanakları Slovenya'daydı. Sanayiinin o bölgede yoğunlaşmasının sebebi de denize yakın olması, ticaret yapabilme olanağının orada olması. Türkiye'de sanayiinin Marmara bölgesinde yapılmasının nedeni nasıl deniz ticaretinin buradan yapılabilir olmasıysa orada da bu durum geçerliydi.

B.Ş: Bu bölünmüşlük daha sonra bir vahşete dönüştü. Aşırı kıyımlar yapıldı. Sizce bunda dinin bir etkisi var mıydı?

A: A: Tito zamanında da daha sonraları da din konusunda herkes özgürdü. Dinin gerekliliklerini herkes rahatça yerine getirebiliyordu.

B. Ş: Şu an itibariyle kendinizi nereye ait görüyorsunuz ve nasıl tanımlıyorsunuz?

A. A: Ben kendimi bildim bileli Türk olarak tanımlıyorum. Önce Türk sonra Müslüman'ım. Müslüman Türk değil, Türk Müslüman'ım. Türklük ezelden beri var, Müslümanlığı bile Türkler sonradan kabul etmişler.

B.Ş: Şu gün göçün gerekliliklerini düşündüğünüzde pişmanlık yaşıyor musunuz? Keşke göç etmeseydim dediğiniz oluyor mu?

A. A: Biz halimizden memnunuz. Maddi yönden herhangi bir sıkıntımız yok ama bazen manevi yönden oluyor. Vatani bölme çabaları, bayrağa yapılan saygısızlıklar beni çok üzüyor.

B. Ş: Sizce Rumelililer birbirlerine bağlılar mı? Sizin bağlı olduğunuz bir dernek var mı? Genel olarak Rumelililer şu siyasi oluşumu desteklerler diyebilir misiniz?

A. A: Böyle bir genelleme yapamayız. Kimin ne görüşte olduğunu, neye meyilli olduğunu bilemeyiz. Ama Rumelililerin sağ partilere daha fazla meyilli olduğunu söyleyebilirim. Entelektüel insanlar, iş çevrelerinin bir kısmı sol partileri daha fazla tercih ediyorlar. Rumelililerin dernekleşmesi son zamanlarda olan bir şeydir. Yaşam itibariyle ben pek fazla katılamıyorum. Bir tek Kumanovalılar Derneği'ne üyeyim.

B. Ş: Sizin göç ettiğiniz dönemde Arnavut milliyetinden olup Türklerle din konusunda bir birliktelik düşünerek göç edenler var mıydı?

A. A: Vardı tabii Arnavutlarda, Boşnaklarda Türk değillerdir ama buraya göç etmişlerdir. Onlara sorarsanız Türk'üm demezler, ben Arnavut'um derler. Bunu insan sözle anlatamıyor, anlatmakta istemiyor ama Arnavutlar o zamanlarda da bizi hiç sevmezlerdi. Onlarla kaynaşmıştık, gelin alınır verilirdi fakat özellikle okumuş kesimde Arnavutlarla anlaşmazlık olurdu. Bazen neden buraya geldiniz diye soruyorum. Burası Müslüman ülkesi diyorlar. İki yıl önce kızlarım, damatlarım, torunlarımla toplam 12 kişi Makedonya'ya gittik. Üsküp'te bitpazarının orada bir çay bahçesinde oturduk. Aramızda konuşuyorduk, yanımıza bir Arnavut geldi, bize burada Türkçe konuşamazsınız ya Makedonca ya da Arnavutça konuşacaksınız dedi. Türkiye'de Tokat'ta, Niğde'de, Manisa'da ve birçok yerde Arnavut köyleri vardır. Bunlar Atatürk zamanında gelmişler bunlara toprak verilmiş. Ama oralara gidip bakarsanız göçmenlerle yerlilerin köyleri arasında büyük farklar görürsünüz. Göçmenlerin köyleri bakımlı, yeşillikli, evleri bahçelidir.

B. Ş: Sizce bu farkın sebebi nedir?

A. A: Aldıkları kültürdür.

B. Ş: Türkiye'de şu anda en temel sorun nedir?

A. A: Bence en temel sorun dinin siyasete alet edilmesidir. Cumhurbaşkanı seçilecek eğer seçilen kişinin eşinin başı kapalı olursa ne olacak, o köşke nasıl girecek, davetlere nasıl katılacak? Dikkatinizi çekti mi bilmiyorum ama geçenlerde Suriye devlet başkanı eşiyle birlikte Türkiye'ye geldi. Eşi gayet modern, başı açıktı. Yine aynı şekilde Pakistan devlet başkanı eşiyle birlikte geldi ki Pakistan bir İslam cumhuriyeti, eşi tayyörünü giymiş gayet moderndi. Burada ne yapmaya çalışıyorlar? O tesettürün dinle ilgisi yok, normal bir makyajın üstünde makyaj yapıyorlar sonra başlarını tesettüre sokuyorlar. O tesettür kime at biliyor musunuz? Hıristiyanların rahibelerine aittir. Dikkat edin rahibelerde o bantlı tesettürlerden vardır. Bizim kitabımızda böyle bir şey var mı? Normal bir şekilde takılan başörtüsünü benim annemde kullanırdı, onu dileyen herkes kullansın ona karşı değiliz. Dini siyasete alet ediyorlar, üzüldüğüm şey bu. Bunlar şimdi için değil 10 sene sonrası için çalışıyorlar. Son dönemlerde Milli Eğitim Müdürlüğünün Çanakkale'de bir semineri vardı. Emin olun bir müdürün hanımını açık görmedim, hepsi tesettürlüydü. Kadrolaşmaya bakın. B.Ş: Teşekkür ederim.

YILDIRIM AĞANOĞLU

(25.12.2006)

Bayram Şen: Yıldırım Bey nerede ve ne zaman doğdunuz?

Yıldırım Ağanoğlu: 1968 yılında İstanbul'da doğmuşum.

B. Ş: Aileniz Makedonya'da nerede yaşıyordu?

Y.A: Babamlar 1932 yılına eski Yugoslavya'nın Priepole şehrinin Sancak bölgesinden, annemler de 1955 yılında eski Yugoslavya'nın günümüzde Makedonya'nın başkenti olan Üsküp şehrinde göç etmişler. Anne ve babam 1967 yılında İstanbul'da evlenmişler ve ilk çocukları olarak ben dünyaya gelmişim.

B.Ş: Sizinle göçle ilgili konuşmak istiyorum. Birinci elden muhatap değilsiniz ama ailenizle ilgili duyduklarınızdan konuşmakta fayda var diye düşünüyorum. Aileniz neden göç etmiş bu konuda size anlatılanları paylaşır mısınız?

Y. A: Bana anlatılanlar ve hatırlayabildiğim kadarıyla annem buraya göç ettiğinde 18 babam ise 2 yaşındaymış dolayısıyla ben dedemle de konuşma şansına sahip olamadım. Ancak anlatıldığına göre dedem anavatani olarak gördüğü ülkesine göç etmiş. Çünkü 1912 yılında bölünmüş ama 20 sene sonra bile Türkiye'yi ve İstanbul'u anavatani olarak görüyormuş. Çocuklarım gâvur elinde kalmasın, en azından kendi

dillerini, kendi özgürlüklerini yaşasınlar istemiş. Biz Yugoslavya'nın vatandaşı olsak bile asli unsuru değiliz diyerek göç etmişler. Annemin tarafına gelince 1948 yılında Üsküp'te daha komünizm gelmeden önce Türklerin kurduğu bir teşkilat var; Yücel Teşkilatı. Bu Türklerin demokratik hak ve özgürlüklerini almak için kurulmuş bir cemiyet, çünkü karışık yıllar, Alman işgali altında bir şehir, Türkler bir şekilde görüyorlar ve komünizmin de hâkim olmaya başlamasıyla birlikte yeni devlette Türklerin de kurucu asli unsur olarak yer alması için ellerinden gelen faaliyetleri yapıyorlar. Türkçe'yi hâkim kılmak istiyorlar ve 1945 yılında ilk Türkçe gazeteyi çıkartıyorlar. Gazetenin adı Birlik Gazetesiydi, 2003 yılına kadar yayına devam etti. Sonra Tito döneminde uygulanan baskı rejimi gerek VMRO denen milliyetçi Makedonlara, gerek Arnavutlara ve Bosna'daki genç Müslümanlar teşkilatına uygulanan baskının Türklere de uygulandığını görüyoruz. Bunlar aynı anda çeşitli mahkemelerde yargılanıyorlar büyük çoğunluğu genel olarak teşkilatlardan söz ediyorum, ağır cezalara, idam cezalarına, kurşuna dizilmeye, ağır hapis cezalarına maruz kalıyorlar. Yücel Teşkilatı harekâtı da böyle son buluyor. Bu mahkeme sürecini psikolojik bir harp tekniği olarak görüyorum ben. Oradaki Türkler buna çok üzülmüyorlar yakalanan, idam edilen ve ağır hapis cezalarına çarptırılanlar oradaki Türklerin en kaymak tabakası, en eğitilmiş kesimi. Eğitilmiş olmayanlar ise eşraf ve muteber an dediğimiz sözü geçen tüccar ve esnaf insanlardan oluşuyor. Dolayısıyla bu hareket insanları yıkıyor. İlk göçe izin veriliş tarihinden, 1950'li yıllardan itibaren serbest göç anlaşması Menderes ve Tito arasında imzalanınca annemlerde biz artık burada kalamayız bize burada hayat hakkı yok diyerek göç ediyorlar. Bu süreç 1953–1967 yılları arasında çok yoğun bir şekilde devam ediyor. O yıllardan sonra yoğunluk azalıyor fakat günümüze kadar devam ediyor. Bence her gün bir iki aile Makedonya'dan Türkiye'ye giriş yapıyor.

B.Ş: Yücel Teşkilatı mensuplarından bazı kişilerin idama mahkûm edildiğini işkenceye uğradıklarını söylediniz. Bu kişilerin sayısı hakkında net bir bilginiz var mı?

Y.A: Dört başkanı ve üç merkez komite üyesi idam ediliyor. Bunların isimleri; Şuayip Aziz, Ali Abdurrahman, Âdem Ali ve Nazmi Ömer. Yücel davasından resmi olarak ceza görenler toplam 65 kişidir. Ancak sayıları benim bildiğim kadarıyla bunu delillendiremedik ama bundan çok daha fazla, ancak onlar yakalanmamışlar ortaya çıkmamışlar. Hücre teşkilatı şeklinde çalışan bir gizli teşkilat oldukları için ancak bu kadarı ele geçmiş. Bu ele geçenlerin bir kısmı da olayla çok alakası olmayan kişilermiş, kurunun yanında yaşta yanar misali teşkilatla hiç alakası olmayan kişiler de yakalanmış.

B. Ş: Yücel Teşkilatı Türklük olgusunu koruma üzerinden kurulmuş peki sizce burada Müslümanlık başat bir rol oynuyor mu?

Y. A: Bana ifade edildiği ve benimde gördüğüm kadarıyla bence Türklük daha fazla başat bir rol oynuyor. Ancak Türklük ve Müslümanlık Balkanlarda iç içe geçmiş kavramlardır. Bazı kavramları söylerken günümüzdeki anlamlarıyla algılasak hata yapmış oluruz. Mesela eğer Türkiye'de Balkanlardaki hassas dengenin farkında değilseniz Sırpların 1995 yılında Boşnak bir Müslüman'ı Türk diye dövdüğünü bunu da İslam'la özdeşleştirdiğini bilmiyorsanız hata edersiniz. Onun için bu tür çalışmaları yapan arkadaşların buna çok dikkat etmeleri gerekiyor. Sizin de kökeniniz oraya ait olduğu için bu bilgi donanımına sahip olduğunuzu düşünüyorum. Ancak dediğim gibi Türklük birincil Müslümanlık ikincil durumda. O zamanlarda kadınlar Üsküp'te daha çok çarşafli geziyorlardı, çarşafa ferace denilirdi. Hatta Tito geldikten sonra ferace yasaklanınca kadınlar uzun bir müddet bir nevi boykot gibi sokağa çıkmıyorlardı. Tabii bu zaman içinde kırılıyor, bizim bildiğimiz anlamda başörtüsüne

dönüyor daha sonrada ferace komple ortadan kalkıyor. Halen Üsküp ve Kosova sokaklarında başörtülü kadınlara rastlamak mümkündür. Daha sonra da gerek komünizm Yugoslavyası'nın uyguladığı tedbirler gerekse kültürel değişimler oradaki bu direnmeyi kırıyor.

B. Ş: Yugoslavya'da Türklük ve Müslümanlık iç içe girmiş demiştiniz ve Türklük biraz daha başat bir rol oynuyordu dediniz. Bu sadece Yücel hareketi için mi yoksa genel olarak göçmenler için de söylenebilir mi? Oradan gelenlerin tamamının Türk olduğu söylenemez diyebilir miyiz?

Y. A: Hayır genel için bu söylenemez ben bunu Yücel hareketi için söylüyorum onlarda Türklük başat bir roldeydi. Onların dışında Arnavut ve Boşnak'larda var onlar için önemli olan Türklük değil, onlar anavatan olarak gördükleri eski ülkelerine göç ediyorlar. Anavatanları derken Osmanlı devletini kastediyoruz. Osmanlı Devletinin de devamı Türkiye Cumhuriyeti olduğu için buraya geldiler. Gelen insanların bizim kanunumuza göre biliyorsunuz sadece Türküm demesi yeterli oluyor. Türkçe'yi bilmeleri bile şart değil. Zaten gelen insanların çoğu Türkçe'yi bilmiyor, ancak iç içe girmişlik bu noktada var milli unsurlar, milliyetçi unsurlar çok fazla baskın değil. Mesela günümüzdeki Arnavut milliyetçiliği çok farklı bir durumdur, çok farklı bir şekilde algılanıyor. 1950 yıllarından itibaren yurdumuza Arnavut göçü var ve ben Türk'üm diyerek buraya gelmeyi yadırgamıyorlar. Türk unsuru dışında buraya göç edenler Boşnaklar, Arnavutlar, Torbeşler (bunlar Makedon Müslüman'larıdır) ve Kosova'da Goran bölgesinden gelenler var onlar Arnavut da değil Boşnak da değil kendilerini *Goran* olarak adlandırıyorlar. Gora bir bölge Goran da Gora'dan gelen manasında, bunlar bir ırk değil ama kendilerini tanımlarken Goran diyorlar bu pek bilinen bir unsur değildir. Mesela bunlar ülkemize göç ederken Türklük birinci derecede rol oynamamıştır burada Türk kavramı İslam'la iç içe geçtiği için önemli olan İslamiyet olmuştur.

B. Ş: 1950lerde buraya göçenler burada yaşayan yerlilerle ilişkilerinde zorluklarla karşılaşmışlar mı sizce?

Y. A: Kesinlikle zorluklar yaşamışlar. Öncelikle kavramlar da değişik, mesela Osmanlı'nın son dönemlerinde 1877-1878 harbinden sonra göç edenler, 1912'de göç edenler ve cumhuriyet döneminde göç edenler oldu. 1950 yıllarında göç edenlere göçmen değil muhacir derlerdi. Bende kitabım da muhacir kelimesini kullanmayı tercih ettim. Özellikle Balkan Harbi ve Birinci Dünya Savaşı'nı dönemini anlatırken. Fakat Bulgaristan kökenlilerin son dönemki göçlerde göçmen kelimesini tercih ettiklerini görüyoruz. Burada da bir kavram değişikliği var, muhacir nedir, göçmen nedir bunlar kavramsal olarak farklılıklar arz ediyor. Tabii kimse keyfinden göç etmedi aslında adı konulmasa da sürgünler bunlar zorunlu göç yaşadılar. Yani evet istekli her şey imzalı ben kendi isteğimle göç ediyorum diye imza atıyorlar ama kimse keyiften göç etmiyor. Bu ayırımın çok iyi yapılması lazımdır. Yaşadıkları zorluklara gelecek olursak; bir kere geldikleri toplumda farklı kültürlerle karşılaşmışlar. Kendilerinin farklı kültürleri, farklı şiveleri var değişik bir Rumeli ağzıyla konuşuyorlar. İstanbul'da bu farklılık bu dışlanma çok fazla yaşanmamış ama Anadolu'nun diğer yerlerinde bu fark bariz bir şekilde ortaya çıkmış. Tabii bu durum Türkiye'de sosyolojik olarak çok fazla çalışılmamış değişik alanlarda böyle bir çalışmaya ihtiyaç var diye düşünüyorum. Bir örnek vermem gerekirse; Yunanistan mübadilleri Sivas Suşehri'ne yerleştirilmiş: Suşehri'nde Osmanlı zamanı Ermeni mahallesi varmış, 1915 olaylarından sonra Ermeniler orayı boşaltınca mübadele döneminde Yunanistan'ın Kayalar bölgesinden gelen mübadiller oraya yerleştiriliyor: Şu anda da Suşehri'nin üçte bir nüfusunu mübadil kökenli insanlar oluşturuyor. Suşehri'ni 1924'ten itibaren üç nesil olarak, dede, çocuk ve torun

şeklinde incelersek, ilk nesil bayağı bir yabancılık çekmiş. Günümüzde bu azalmış kültürel etkileşim olmuş, ilk başta göçmenler dışlanmış. Bu dışlanma birazda şu sebepten kaynaklanıyor; kültürel olarak farklı örf ve adetler devreye giriyor, getirdikleri yemekler bile farklı, değişik tarım işleriyle uğraşıyorlar. Devlet mübadelede gelenlere tarla, ev, arsa verdiği için bu da bir dışlanma sebebi oluşturuyor. Orada yaşayan insanlar devlet gelenlere verdi bize vermedi gibi bir anlayışa giriyor, kişisel ihtiraslar ortaya çıkıyor. Bana ilginç gelen şey göçmenler belli bir süre sonra yaşadıkları yerde entegre oluyorlar. Bu entegrasyondan sonra şöyle bir sorun çıkıyor mesela; 1878 göçmenleri 1924 yılında gelen mübadillere göçmen diyorlar kendilerini yerli kabul ediyorlar. Bence bu çok ilginç bu insanlara ne oldu da 40 senede yerli oldular ve gelenlerle aralarına bir mesafe koydular bu benim çözemediğim bir durumdur.

B. Ş: Göç ile ilgili son bir soru sormak istiyorum. Göç edenler bir entegrasyon yaşadılar bu durumda sizce bir kültür kaybı yaşandı mı?

Y. A: Kesinlikle yaşandı. Bir kere göç kökünden koparılmayı barındırıyor. Bizim gelen insanlarımızın birçoğunun aile fotoğrafları bile yoktur. Babaları, dedeleri âlim insanlardır, kütüphaneleri gitmiştir. Aile fotoğrafı olmayan insanın geleneğinden söz edebilir misiniz? Ancak baba onu yaşatabilir, baba da öldüğü zaman çocukların artık yaşatacak bir şeyi kalmıyor. Yine gözlemediğim bir nokta, yaşanan entegrasyonda oluşan kayıplara örnek vermek için bunu söylüyorum, gelenlerden ilk nesile yani dedeye nereden geldiniz diye sorulduğunda ben Yugoslavya'nın Makedonya bölgesinin Üsküp şehrinden geldim diyor. Çocuğa sorulduğunda babam Üsküplü'ymüş diyor. Üçüncü nesile geçildiği zaman ülke de şehir de unutuluyor Yugoslavya bölgesi ama diyor. Dördüncü nesil de biz Rumeli'den geldik ama neresinden olduğunu bilmiyorum diyor. Bu kopukluk aynen böyle yaşanıyor. Çünkü yazılı kültür yok, en büyük eksikliğimiz sözel tarih olarak anılarımızın da kaleme alınmaması bu da olayı bitiriyor.

B. Ş: Gelenlere dair belirli yerlerde belirli klişe sözcükler var Tito'nun çocukları deniliyor, gâvur deniliyor, Hıristiyan deniliyor ya da Türk olmadıkları söyleniyor. Siz ekonomik bir açılım yaptınız toprak verilmesini anlattınız. Makedonya'dan özellikle eski Yugoslavya'dan gelenlerde bu ötekileştirmelerin tepkimeleri nasıl oldu sizce? Bu insanlar bir noktada dışlandılar, buna tepkileri daha fazla içe bağlanma mı oldu yoksa kendilerini bir şekilde kanıtlama çabasına mı girdiler?

Y. A: Şunu belirtmek isterim; devletin göçmenler arasında uyguladığı farklı politikalar var. 1950 sonrasında gelenler serbest göçmenlerdi bunlar bir toprak almamışlar. Dolayısıyla ekonomik bir kazançları yok, buradaki bir akrabaları ya da dostları onlara bakacağım diye devlete garanti vermiş, bu şekilde izin kâğıdı almışlar. Bu gelenlerin çoğu şehirlere yerleşmişler, onlara karşı şehirlerde çok büyük bir dışlama yok ama köy kasaba gibi yerlerde bu dışlama daha fazla olmuş. Dediğim gibi bu dışlama serbest göçmenlere değil, iskânli gelenlere karşı olmuş. Dönem dönem de farklı uygulamalar olmuş. Mesela mübadiller bile kendi içlerinde tek bir blok insandan oluşmuyor. Mübadiller Yunanistan'ın farklı bölgelerinden gelen insanlar: Girit göçmeni de var, Midilli göçmeni de var, Kayalar da var, Selanik de var, Manastır'ın güney bölgeleri de var ve Yanya da var. Bunların arasında konuşulan lisanlar bile farklı. Mesela gelenlerin içinde ana dili Türkçe, Rumca, Arnavutça, Ulakça konuşan azınlıklar ve Makedonca olanlar var. Türkçe konuşanların dışındakiler direk olarak ötekileştirilmiş ve dışlanmış çünkü anlaşamıyorlarmış bile. Osmanlı döneminde dışlanma daha az olmuş. Osmanlı millî bir devlet değil ulus devleti değil bir imparatorluk. İmparatorlukta zaten farklı lisan

konuşan farklı dinlerde olan insanlar var. Cumhuriyet döneminde ulus devleti kurulduktan sonra dışlanmanın daha fazla olduğunu görüyoruz. Azınlık nüfus kalmadığı için herkes Müslüman'dı, gelenlerde Müslüman fakat farklı lisan konuşuyorlar farklı adetleri var. İşte bu sıkıntı yaratabiliyordu ve ötekileştirme oluşuyordu. Bunlar incelenirse gelenlere dönem dönem farklı politikalar uygulandığı görülebilir.

B.Ş: Özel bir konuya değinmek istiyorum. TRT 1'de anadilde yayın diye tartışmalar geçmişti. Bu konuda Kosova ve Bosna dayanışma dernekleri başkanlarının açıklamaları olmuştu. Her ikisinde de, özetle söylenirse; 'ne mutlu Türküm diyene' cümlesinden biz onur duyuyoruz. Türkçe dışında bir dilde yayın yapılmasını istemiyoruz aksi halde Türkiye'nin bölünmez bütünlüğünü parçalayıcı unsurların oluşacağı endişesini taşıyoruz gibi bir açıklama yaptılar. Genel olarak baktığımızda diller kültürel bir zenginliktir bu insanların konuya böyle yaklaşıyor olmaları sizce çok temkinli olmalarından mı kaynaklanıyor yoksa bunun ardında başka bir şey mi var?

Y. A: Madalyonun öteki yüzü var. Biz her zaman görünen yüzüne bakıyoruz, öteki yüzünü göremiyoruz. Anadilde eğitim ya da yayın, Kosovalılar'da ve Boşnaklar'da söyle bir endişe yarattı; biz kendimizi Türk nüfustan ayrı kabul etmiyoruz, kültürümüzü alt kimlik olarak sürdürüyoruz, böyle bir talebimiz yok diye düşündüler. Orada aslında biraz da Avrupa Birliği'nin baskısıyla TRT ya da devlet ya da hükümet direkt Kürtçe yayın yapmak istemedi. Bu ülkede sadece Kürtler yaşamıyor başkaları da var onlara da böyle bir şey yapmak istediler. Boşnak ve Arnavutlar hiçbir zaman Kürtlerin yanında olmazlar, bunu kesin olarak söyleyebilirim. Ancak Kürtler ana dilde yayın hakkına sahip olunca sevineceklerdi. Boşnaklar da bu olayda açıkçası garnitür olmak istemediler, siyasi olarak kullanılmak da istemediler. Biz kendimizi ayrı bir unsur olarak görmüyoruz, böyle bir talebimiz de yok, uyduyu takan zaten Boşnak televizyonunu izleyebiliyor biz bu oyuna gelmeyeceğiz dediler. Olay budur aslında. Tabii bu benim kendi şahsi fikrim konuda geçen şahıslarla bire bir konuşmadım. Kendi düşüncelerime göre bu demeci veriyorum.

B. Ş: Buralardan yine Yücel Teşkilatına dönersek; orada büyük bir mücadele veriliyor. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin herhangi bir şekilde desteği oluyor mu bu teşkilata?

Y. A: Bu sıkıntılı bir konu. Tam manasıyla destek var ya da yok diyebilmek için elimizde belge olması lazım. Belgeler yeterince oluşmuş değil belki bu seneler sonra açıklanabilecek. Mesela Yugoslavya bu konudaki tutanakları hala açıklamıyor. Hatta Yugoslavya'nın bölünmesinden sonra Makedonya'da olan belgelerin Sırp tarafında Belgrad'a götürüldüğü söyleniyor. Yücelcilerin mezarları hala belli değil. Dolayısıyla olayın olduğu ülkede bile belgeler tam olarak açıklanmadı ki Türkiye'de açıklansın. Bu konuda kesin bir şeyler söylemek mümkün değil. Ben Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği'nde 10 yıldır çalışıyorum burada daha önce Yücel Teşkilatı içinde merkez komite üyesi olarak görev yapmış Refik Özer ile tanıştım, diğer Yücelcilerle görüştüm bunların birçoğu şimdi hayatlarına veda ettiler. Onlardan da aldığım bilgiler vardı keza Aksiyon Dergisi bunları kapak yaptı. Duyumlarımıza göre Yücelcilerin 2. Dünya Savaşı yıllarında Üsküp Alman işgali altındayken Türkiye Cumhuriyeti konsolosluğunu koruduğunu biliyoruz. Yücelcilerin konsolosluktaki görevlilerle görüştüğünü, fikir aldıklarını biliyoruz ki bu da çok normal. Çok değil o zaman yıl 1942 ama 1912'de Üsküp bizimdi aradan 30 yıl geçmiş. Yeni dünya dengelerinin neleri değiştireceği belli değil. Almanya'nın neleri değiştireceği belli değil, Almanya o zaman Trakya sınırına kadar olan yerleri işgal

etmiş. Tarih felsefesi yapıyorum şu anda. Türkiye 1. Dünya savaşı sırasında nasıl toprak kaybettiye Almanya'da kaybedebilirdi. Öyle bir gelişme olsaydı tekrar oralara dönebilir miydik bu mümkündü. Çünkü mesela Batı Trakya bölgesini ele alalım 1920'li yıllarda Lozan döneminde oranın nüfusunun %90'ı Türklerden oluşuyordu ama ne oldu Yunanistan'a verildi hâlbuki orası Bulgaristan'ın toprağıydı. Batılı güçler Avrupa'nın şımarık çocuğı Yunanistan'a verdiler orayı. Hak ettiler mi hayır peki ben eski toprağımi niye almayayım, 1940 için söylüyorum bunları. Yücelciler de bunu düşünmüş olabilir. Çünkü Yugoslavya Krallığı var daha Sosyalist Federatif Cumhuriyetler Birliğı kurulmamış ne olacağı belli değil. Almanlarda klasik politikaları gereğı Ortodokslarla pek iç içe değiller işgal kuvvetleri Boşnaklar ve Türklerle çok yakın ilişkiler kurmuşlar, onlar gelen alman askerlerine karşı savaşmamışlar ve Almanlar bunları güvenilir bir toplum olarak görmüş. Almanların Boşnak ve Türklere baskı yapmaması savaştan sonra onları çok zor bir duruma sokuyor, komünist ve Sırp milliyetçileri tarafından Alman işbirlikçisi olarak adlandırılıyorlar. Sadece silahlı bir direnişte bulunmamışlar, silahlı direniş yapanlar partizanlar ve diğerleri siz niye savaşmadınız diyerek savaş sonrasında Türk ve Boşnakları katletmişler.

B. Ş: Aksiyon dergisi Yücel Teşkilatını gündeme getirmeyi neden tercih etti?

Y. A: Bu benimle ilgili bir durum. Aksiyon dergisi göç ile ilgili bir belgesel hazırlıyordu. Benim kitabımı görünce röportaj yapmak istediler. Yücel Teşkilatından bahsettiğimde bu onlara çok ilginç geldi. Bu konuda haber yapmak istediler bu haber çok ilgi çekti ve kapağı taşımayı uygun gördüler. Bilinmeyen bir konu olması, 60 yıl sonra Türkiye'de ilk defa gündeme gelmesi gazetecilik mantığında onların ilgisini çekti.

B. Ş: Gelenlerin ötekileştirilmesinde herhangi bir şekilde aşırıya varma yaşandı mı?

Y. A: Oluyor tabii gâvur diyor işte bunun daha ötesi olmaz ki. Bu da bence cahillikten kaynaklanıyor. İnsanlar oturup konuşsalar belki de dışlamayacaklardı. Çünkü sonuçta gelenlerde onlarla aynı camide namaz kılıyorlar, kurban kesiyorlar, oruç tutuyorlar. Yani o yıllarda direkt olarak çok kuvvetli bir ırkçılığa varan milliyetçilik anlayışından söz edemeyiz. Bu dışlayanlar da Avrupa'daki gibi faşist bir yaklaşımda bulunmamışlar. Ötekileştirme cehalet, kişisel ihtiraslar, mal varlığının göçmenlere verilmesi onlara verilmemesi gibi sıkıntılardan oluşuyor. Sonra mesela, eskiden mütegalibe denirdi her kasabada ağalar, beyler vardı. Bu ağa ve beylerin Rumlardan, Ermenilerden kalan mallara el koyduğunu görüyoruz. Göçmenler gelince devlet bunlara sen nasıl el koydun çık bakalım buradan ben burayı göçmenlere vereceğim diyor. Hatta mübadele dönemde senin kaç dönümlük arsan varsa, evin kaç odalıysa aynısının burada da verilmesi için karşılıklı anlaşma yapılıyordu. Bu birebir uygulanmasa da yine de dikkat edilmiştir. Dolayısıyla devlet mütegalibe çık diyor, mütegalibe de kendi ahalisini gelenlere karşı kışkırtıyor, bu sebeple de küçük çatışmalar yaşanıyor.

B. Ş: Makedonya'dan gelenlerin çoğı buraya gelirken feragatname imzalıyorlar ve topraklarının ancak bir kısmını nakde dönüştürebiliyorlar, nakit de geçiremedikleri için gizli yollardan paralarını getirebiliyorlar. Şu gün itibariyle Avrupa Birliğı uyum yasaları veya şu günün konjektörünü düşündüğümüzde bu insanların o topraklarını alabilme imkânları var mı sizce?

Y. A: Hukuki olarak böyle bir belge imzaladıkları için bence yok. Eğer böyle bir belge doldurmayıp kaçak olarak gelen varsa onların böyle bir hakkı var. O belgeyi doldurduğu zaman oradaki haklarımdan kendi isteğimle vazgeçiyorum, hiçbir şey istemiyorum, hiçbir hak iddia etmeden göç ediyorum demiş oluyor.

B. Ş: Siz kendinizi genel anlamda ne olarak tanımlıyorsunuz?

Y. A: Ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım. Kendimi Türk üst kimliğinde birleşmiş bir kişi olarak kabul ediyorum. Geçmişimde bir takım alt kimlikler var babam Priyepolyeli, annem Üsküplü, kayınvalidem Priştineli, kayınpederim Kumanovalı. O kadar iç içe geçmiş ki. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devleti'nin bir devamı, bunu ister kabul etsinler ister etmesinler. Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Osmanlı Devletinde doğmuş, Osmanlı Devleti'nde okumuş, Osmanlı Devletinin general seviyesine yükselmiş bir kişisi Mustafa Kemal Atatürk. Rejim değişti, devlet değişmedi ben böyle düşünüyorum. Rejim padişahlıktı, saltanattı. Saltanat bitti, Cumhuriyet kuruldu. Yıllarca Türkiye Cumhuriyeti devletine sanki 1923'te kurulan ve gökten zembille inmiş bir devlet muamelesi yapıldı. Birden bire oraya çıkan bir devlet, böyle bir şey olamaz. Başka birileri gelip kurmadı ki bu devleti devletin içinde yaşayan asli unsurundan olan insanlar kurdu. İmparatorluk dönemleri artık bitmişti. Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya –Macaristan İmparatorluğu ve Rusya İmparatorluğu yıkılmıştı. Ulus devletler kuruluyordu, böyle bir mecburiyet vardı, insanların başka çareleri yoktu. Ancak Mustafa Kemal'in Türkiye'nin nüfusunu arttırmada göçü bir politik yöntem olarak belirlediğini, sonra gelen Cumhuriyet Halk Partisi hükümetlerinin, Demokrat Partililerin ve günümüzdeki hükümetlerin bunu sürdürdüğünü düşünüyorum. Göçmenleri yaşadıkları ülkelerde bırakmamışlar, o insanları Türkiye'ye kazandırmak istemişler, Türkiye'yi nüfus gücünde arttırıcı bir unsur olarak görmüşler. Zaten başka çareleri yok, 1878 savaşından sonrasını düşünün ardı ardına o kadar çok savaş olmuş ki erkek nüfus kalmamış. Gelen göçmenler belli muafiyetlere tabi tutuluyor mesela; iki sene vergiden, altı sene de askerlikten muaf tutuluyorlar. Bu noktadan gelenler bir, üretici hale gelip ülkenin ekonomisine katkıda bulunuyorlar. İki, belli bir müddet sonra askere gidiyor ve devletin asker gücünün temininde önemli bir faktör oluyor. Göç eden insanlar tamamen devlete bağlı, suç unsuru en az olan insanlardan oluşuyor. Bunu ben söylemiyorum, Gostivarlılar Derneği başkanımız Avukat Ömer Öztürk, Emniyet Genel Müdürlüğü verilerinden bu bilgiyi alıyor. Günümüz İstanbul'unda da Rumeli kökenli insanlar suç unsuru en az olan insanlardır. Devlete vergisini ödeyen, hiçbir şekilde devletin arazisini işgal etmeye çalışmayan kişilerdir. Mesela benim babamın hiçbir yerde gecekondu yoktur, dededen kalma bir evimiz vardır, onlar 1930'da İstanbul'un Fatih ilçesine yerleşmişler. Bir tek o ev vardır ve o ev altı kardeşe bölünmüştür. Günümüz nesli gibi olsalardı Zeytinburnu'nda, Taşlıtarla'da bir arazi çevirip şu anda milyarlar olababilirlerdi. Bunu yapmamaları aptallıklarından mı yoksa devlete olan bağlılıklarından mı? Bu %90 göçmenlerde görülen bir özelliktir. Bence bu Rumeli kökenlilerin genetik kodlarına işlemiş bir konu. Neden? Çünkü biz Rumeli'de vatan kaybettik, toprak kaybetmedik. Yemen, Kırım Osmanlı için bir toprak kaybıydı ama Rumeli öyle değildi. Rumeli, Türkiye'den göç eden Türklerin, asli Anadolu Türklerinin oraya iskânıyla ve daha sonra orada olan Boşnak ve Arnavutların hemhal olmasıyla, birlikte yaşadıkları bir devletin iki saç ayağından biriydi. Rumeli çökünce Osmanlı Devleti de çöktü. Osmanlı Devleti Rumeli'yi 1912 de kaybettikten sonra 1922'de devlet de yıkıldı, on sene dayanamadı. Dolayısıyla bu insanlar devlet kaybetmenin ve devletsiz olarak yaşamının ne demek olduğunu biliyorlar ve bunu bildikleri için de devlete bağlı oluyorlar. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda İstiklal Harbimizi yöneten tuğgeneral ve üstü komutanların Genel Kurmay verilerine göre konuşuyorum %60'ı Rumeli kökenli. Burada özel seçilmiş bir durum yok İstiklal Harbi'ni oluşturan komutanlar bunlar. Niçin böyle? Ya vatan kaybolmuş. Mustafa Kemal bir kere Selanik'i kaybetmiş. Doğum yerini kaybetmiş, annesini İzmir'e getirmiş. Vatanını kaybettikten sonra, burası da elden giderse gidecek başka

bir yerleri yok ki, bu askerler vatani savunmaya mecburlar. Onun için Rumeli kökenlilerin ağırlığı var, yani bu Rumelililer vatanını daha çok sever, Anadolulular sevmez gibi bir durum yok. Birisi bu sorunu yaşamış. Aynı şekilde Antepliler, Maraşlılar da bunu yaşamışlar, işgal görmüşler. İşgal görmemiş Yozgat, Ankara insanıyla, işgal görmüş Rumeli, Maraş, Antep insanının psikolojisi aynı değildir. Yoksa birini üstün insan yapmak, diğerlerini ikinci plana atmak gibi bir söylemim hiçbir zaman olmaz. Anadolulusuyla Rumelilisiyle bu vatan birdir. Mustafa Kemal'in kurduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti vardı, dikkatinizi çekiyorsa bu da önemli bir terminolojik birlikteliktir. Rumeli dediğin ne küçücük bir Trakya kalmış ama hala isim yaşatıyor. Bu önemli bir durumdur.

B. Ş: Rumelililerin genel olarak destekledikleri herhangi bir siyasi oluşum var mı sizce?

Y. A: Bu konuda kesin bir şey söyleyemem çünkü elimde veri yok, o konuda ayrı sözlü bir tarih çalışması yapılması gerekiyor. Yalnız şunu söyleyebilirim 1950 sonrasında Menderes döneminde göç edenlerin ya da 1989 yılında Özal döneminde göç edenlerin iktidardan aldıkları destek ölçüsünde hangi hükümet zamanında göç ettilerse onu desteklemişlerdir. Bir kere Özal kapıları açtı, Bulgaristan göçmeninin büyük çoğunluğu tabii ki Özal'ı destekleyecek. İşin temel mantığı budur.

B. Ş: Günümüz Türkiye'sinde Rumeli'den göç etmiş kaç kişi yaşıyor?

Y. A: Rumeli'den göç tarihi 1687 yılında 2. Viyana Kuşatmasından sonra gelen Osmanlı-Avusturya savaşlarıyla başlıyor. Üsküp'ün yakılmasıyla oradaki insanlar İstanbul'a göç ediyor, günümüz Unkapanı çevresine yerleştiriliyorlar ilk göç budur. 1800'lü yıllarda olan Sırp isyanlarından sonra özellikle 1878 de Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlığını kazanmasından sonra artarak devam ediyor. Ve 1912 Balkan Harbi'yle yoğun bir şekle dönüşüyor. Ondan sonra Cumhuriyet Döneminde de göçler yaşanıyor ve günümüze kadar devam ediyor. Günümüze geldiğinde sayı vermeden önce şu ayrıntıyı vermek istiyorum; Mustafa Kemal'in 1927 de ilk yaptırdığı nüfus sayımında 13.600.000 kişi olduğunu görüyoruz O tarihte istatistikî verilere göre 2,5-3 milyon göçmen nüfus var. O yıllarda 1878 göçmenleri de büyük ihtimalle hayattalar bunların çocuklarını da hesaba kattığımız zaman Cumhuriyet Döneminde nüfusun yaklaşık 1/3 ü sadece Rumeli göçmenlerinden oluşuyor. Bunu demografi olarak çoğaltırsak, günümüz Türkiye'sinde de en az 15-20 milyon civarında göçmen yaşıyor. Tabii bu kişilerin dedelerini de ele alarak, o soydan gelen insanlar olarak düşünerek söylüyorum. Yoksa sadece doğum yerlerine bakarak söyleyecek olursak bu rakam yanıltıcı olur. Bu 15-20 milyonu çok daha yukarılara taşıyan siyasilerimiz, ilim adamlarımız, toplum önderlerimiz de var.

B. Ş: Günümüzde Türkiye'nin genel anlamda en temel sorunu sizce nedir?

Y. A: Bence en temel sorun işsizlik.

ZÜHTÜ AYDIN

(25.12.2006)

BŞ: Vaktiniz fazla olmadığı için tezimin konusunu oluşturan sorularla başlamak istiyorum. Öncelikle kaç yılda göç ettiniz?

Zühtü Aydın: Üsküp'ün Yahya Paşa mahallesinden 1965 yılında birçok akrabamızın olduğu Cerrahpaşa'ya geldik, ve hala orada yaşamaktayım.

BŞ: Göç etmenizdeki en temel etken neydi?

ZA: Orada yaşayan Türklerdendik. Bu yüzden çok kişi 1950lerden sonra buraya göç etti. Ama ben oraları çok seviyorum, hatta her yıl birkaç ayımı orada geçiriyorum. 1963 depremi ardından ekonomik olarak çok zorluk çekmeye başlamıştık. Bu sebeple geldik. Dikkat et 1963 depremi ardından gelen birçok aile oldu. Hani herkes

Türklük sebebiyle göç etmişken, somut olarak 1963 depremi birçok ailenin göç etmesini hızlandıran bir olay oldu. Açıkçası ben oraları çok seviyordum, hala da seviyorum, ama ekonomik zorluklar baskın geldi, ayrılmak zorunda kaldım.

BŞ: Göç ettikten sonra herhangi bir zorlukla karşılaştınız mı? Burada yaşayan insanları “yerli”, gelenleri de “göçmen” olarak tanımlarsak; yerlilerin size karşı tavırları nasıldı? Kendinizi yabancı hissettiğiniz oldu mu?

ZA: Tabii ki ilk geldiğimde çok yadırgamıştım. Üsküp bir şehir, gelişmiş bir yer. Burası bizim Üsküp’ün köyleri gibi gelmişti. Futbolla çok ilgileniyordum. 1950li yıllarda gelenlerin kurduğu Rumeli Türkleri Derneği’nin öncülük ettiği Vardar Spor’un bütün maçlarını seyretmeye gidiyordum. Genelde karşı takım bize Tito’nun Piçleri diye tezahürat ediyorlardı. Çok bozuluyordum, sanki bu insanlar benden fazla Türk. Ama sonradan gelmişiz ya senin dediğin gibi adamlar bizi dışlıyorlardı. Ama bu tarz olayları genele yaymak da doğru olmaz, mahallede ise genelde bizi sahipleniyorlardı. Genelde Fındıkzade, Cerrahpaşa ve Kocamustafapaşa’da genelde göçmenler vardı. Bir de Ermeni ve Rum komşularımız da vardı. Onlar bizden fazla çekmiş. Belki de bu sebeplerden oralarda bir sıkıntı çekmedik.

KAMURAN ABACIOĞLU
(20.01.2007)

Bayram Şen: Kamuran Bey ne zaman ve nerede doğdunuz?

Kamuran Abacıoğlu: 1956 yılında İstanbul’da doğmuşum. Ailem 1954 yılında 23 Nisan’da buraya gelmişler. Hatta bayram günü geldikleri için çok mutlu olmuşlar. İki yıl sonra da ben doğmuşum. İstanbul’da büyüdüm. İlkokulu oturduğumuz yerde Cerrahpaşa’da, ortaokul ve liseyi Davutpaşa Lisesi’nde okudum. 1973 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesine girdim. Siyaset Bilimi Maliye Bölümünden 1977 yılında mezun oldum. Ekonometri ve planlama konusunda bir yıl yüksek lisans yaptım. 1978 yılında Tercüman Gazetesinde gazeteciliğe başladım. Tercüman ve Türkiye gazetelerinde önce muhabir sonra yönetici olarak çalıştım, ekonomi ve araştırma servislerini kurdum. Daha sonra 1992 yılında TGRT Televizyonu kurulurken Türkiye Gazetesinde yönetici olduğum zamanlarda TGRT’nin kurucuları arasında yer aldım. TGRT’de Ekonomi Vitriini adıyla bir program hazırladım. Bu program Türkiye’de bir ilki gerçekleştirdi. Dünyanın neresinde bir Türk girişimcisi varsa onları ekrana getirdik ve programımız 4 yıl aralıksız devam etti. 1996 yılında kendi şirketimizi kurduk. 10 yıldır çeşitli televizyon kanallarında ekonomi programları hazırlıyoruz. Bu kanallar; TGRT, Kanal 7, Kanal6, HBB, SHOW TV, Kanal D, Haber Türk, Sky Türk ve Star. Star televizyonunda iki buçuk yıldır EkoStar programını hazırlıyoruz. Sky Türk kanalında Paranın Yönü adlı programı hazırlıyoruz. 30 kişilik bir ekibimiz var, 10 yıldır dört gazeteci arkadaş birlikte işlerimizi sürdürüyoruz. 2000 yılında da EkoVitrin adında bir dergi yayınlamaya başladık. Bu dergimiz daha ziyade Orta Asya ve Türkiye’nin çevresindeki ülkelerle ekonomik ilişkilerinin gelişmesi açısından önemli bir görev ifa ediyor. Yılda bir kez yılın starları adı altında bir ödül töreni yapıyoruz. Bu devlet başkanlarının katıldığı bir tören oluyor. Bu yıl Azerbaycan Cumhurbaşkanı ve bizim başbakan yardımcımız katıldılar. Bu şekilde medya mensubu olarak, Türk ekonomisine katkıda bulunmaya çalışıyoruz.

B. Ş: Göçü yaşayan aslında aileniz. Sizin duyduğunuz ve anılarınızdan hatırladığınız kadarıyla aileniz neden göç etmek istemiş?

K. A: Neden göç etmek istediklerini çok iyi biliyorum. Benim baba tarafından ailemiz Arnavut kökenli, Üsküp’ün Morana köyünden, annem ise tamamen Türk kökenli. Mesela annemin ailesi Bursa’dan Üsküp’e gitmişler ve Arnavutça

konuşmayı bilmiyorlar. Çayır mahallesinde yaşamışlar, babam da Morana'da doğmuş fakat Üsküp'ün Yahya Paşa mahallesinde büyümüş. Bu iki mahalle birbirine çok yakın olan yerler. Göç etme sebebine gelince; babam 1940'lı yılların sonunda çok genç yaşta olmasına rağmen İsmet Paşa döneminde orada yaşayan Türkleri örgütlemek amacıyla kurulan Yücel Teşkilatı'na katılıyor. Babamın amcasının oğlu Hüsnü Kemal Paşa bu teşkilatın ileri gelenlerinden bir kişidir. Bir ihbar üzerine hepsi yakalanıyorlar, birkaç kişi idam ediliyor, sürgüne gönderiliyorlar, babam da altı ay madende taş kırmak zorunda kalıyor, dedem yüklü bir rüşvet vererek babamı kurtarıyor. Mallarını yakınlarına bırakarak dedem ve bütün aile fertleri 1954 yılında Türkiye'ye göç etmişler. Yücel Teşkilatında yakalandıktan sonra Rusya'daki komünizm idaresi toprağı olanları topraklarını elinden alıyor, dolayısıyla insanlar kendi malının işçisi haline geliyor, bu onların çok ağırına gitmiş. Kendi malına sahip olamamak, geçim şartların çok ağırlaşması onları göçe zorlamış. Her iki dedemden de o dönemde yaşadıklarını dinledim. Çok dramatik şeyler yaşanmış Birçok komşusuna bile bakabilecek zenginlikte olan ailelerken, kendilerine bile yetemeyecek duruma gelmişler. İdarenin maddi ve manevi baskısından kurtulmak için, çıkış yolu olarak ne pahasına olursa olsun anavatan buradan daha iyidir diyerek göç etmişler. Orada kalanları görüyorum da iyi ki göç etmişler diyorum. Oradakiler uzun yıllar çok sıkıntı çektiler ve birçok açıdan geri durumdalar. Gerek maddi, gerekse manevi açıdan ilerleyemediler.

B. Ş:Aileniz göç ettiği dönemde burada akrabaları var mıydı?

K. A:Bursa'da dedemin bir akrabası varmış. Hatta dedemler İstanbul'a gelmişler, İstanbul'dan Bursa'ya geçmişler, birkaç ay onların yanında kalmışlar fakat Bursa'ya uyum sağlayamamışlar sonra İstanbul'a dönmüşler.

B. Ş:Göç etmeseydiniz sizce nasıl bir yaşantınız olurdu?

K. A:Bence hiç iyi bir yaşantımız olmazdı. Çünkü toprakları ellerinden alınmış ve bir daha geri verilmemiş. Bizim orada yaşayan Türkleri görüyorum hepsi ya fabrika işçisi, ya küçük evleri var, genel olarak orada geçim şartları çok çok kötü. Okul konusunda Türklere çok baskı yapılmış. Sırpça okumuşlar üniversitelerde bile eğitim düzeyi kaliteli değil. Dolayısıyla orda kalsaydık bu günkünden daha iyi olabileceğimizi hiç düşünmüyorum. Zaten göç etmek dinimizde de var biliyorsunuz buna hicret deniliyor. Peygamberimiz de bunu gerçekleştirmiş, kendi doğduğu toprakları terk etmiş, Medine'ye gitmiş sonra geri gelmiş Mekke'yi fethetmiş, sonra tekrar Medine'ye geri dönmüş ve orada ölmüş. Türk milleti de Orta Asya'dan itibaren devamlı göçüyor. Göç büyük bir olay olduğu gibi, göçmen insanların Türk ekonomisinde inanılmaz bir rolü olduğuna eminim. Zaten Türkiye Cumhuriyetini kuran Atatürk'te göçmendir.

B. Ş:O dönemde Türkiye dışında başka bir yere göç etmek hiç düşünülmüş mü?

K. A: Böyle bir şey asla düşünülmemiş. Bütün dünyadaki Türkler için Türkiye bir çekim merkezidir. Rahmetli Özal'la Arnavutluk'a gittik, Arnavutluk Devlet Başkanının sarayında yemek yedik. Babam Arnavut deyince adam bana sarıldı ama orayı bir vatan gibi hissedemedim. Fakat Üsküp'e karşı farklı bir sempatim var bunu da saklamak doğru olmaz.

B. Ş:1950'li yıllardaki Türkiye ve Makedonya ekonomisini karşılaştırdığınızda neler söyleyebilirsiniz?

K. A: Üsküp'te hem annemin hem babamın evleri gayet düzenli ve güzel evlermiş. Bu evleri vatan bayrağı altında yaşamak için terk ediyorlar ve İstanbul'a geliyorlar. Geldiklerinde büyük bir şokla karşılaşıyorlar; o dönemde İstanbul'un içinde çok eski ahşap binalar var, İstanbul bu muymuş diye bir hayal kırıklığına uğruyorlar. Türkiye

savaştan yeni çıkmış, 2. Dünya Savaşı döneminde büyük bir kıtlık yaşıyor, korkunç bir fakirlik yaşıyor o dönemlerde. Ankara'dan akrabalarımız bize gelirlerdi, onlar İsmet İnönü'nü hiç sevmezlerdi bize süpürge tohumu yediyor diye anlatırlardı. O kadar fakirlik yaşanmış ki malı olan insan dahi yiyecek bir şey bulamamış. Adnan Menderes'in başa gelmesiyle ekonomide bir canlanma olmuş. Ticaret sektörü canlanmış. İstanbul'un yapısal değişimi 1956 yılından sonra olmuş. Ana caddeler; Vatan Caddesi, Millet Caddesi, Barbaros Bulvarı, Sahil Yolu hep 1956 yılından sonra açılmış. Yolların açılmasından sonra yol kenarında bulunan o ahşap binalar yıkılarak yerine yeni binalar inşa edilmiş. Geldiklerinde İstanbul çok fakirmiş ve beklentilerini karşılamamış. Onun için göçmenler İstanbul hatta genel olarak Türkiye'nin ilerlemesinde çok pay sahibi olmuşlardır diyorum. Bugün dahi iş adamlarına bakarsanız büyük bir çoğunluğu ya Bulgaristan, ya Makedonya yada Yunanistan göçmenidir. Atatürk Türkiye'nin birlik ve beraberliğini korumak için çok önemli bir iş yapmış. Yurtdışından gelen göçmenlerin tamamını İstanbul'da iskan ettirmemiş, Anadolu'nun çeşitli illerine yerleştirmiş. Diyarbakır'da göçmen mahallesi var biliyor musunuz? Göçmenler tarımda devrim yapmışlardır. Anadolu köylüsü hep savaşmış, toprağını işleyememiş, yeniliğe kapalı, klasik bir anlayıştaydı. Gelenler ne kadar olsa Avrupa kültürü aldıkları için üretime daha ağırlık vermişler. Kadın, erkek çoluk çocuk hep birlikte çalışmışlar, çeşitliliği arttırmışlar, tarımsal üretime çok büyük katkıda bulunmuşlardır. Esnaflık yaparak ticareti canlandırmışlar. Sonra zamanla sanayici olmuşlar, inşaat sektöründe hepsi çok güzel şeyler yapmışlar, buldukları yerleri güzelleştirmişlerdir.

B. Ş: O dönem için bilinen büyük göçmen iş adamlarını sayarsak mesela; Şarık Tara 1953 yılında İ. T. Ü den mezun oluyor ki bu o dönem için çok büyük bir eğitim, inşaat sektöründe iyi yerlere geliyor, keza Ali Şen kendi alanında ilerliyor ve bu konuda belirli ölçüde Rumeli Holdingden de bahsedebiliriz. Bu kişilere ek olarak bizim gözden kaçırdığımız ya da şu insanlar aslında iyi ve temel işler yapmışlardır diyebileceğiniz birileri var mı?

K. A: Ön plana çıkmayan o kadar çok kişi vardır ki. Mesela, Maya Holding, Cavit Çağlar, Bursa'da Ali Osman Sönmez bu kişiler büyük sanayicilerdir, 10-15 bin kişi çalıştıran insanlardır. Türkiye Gazetesinin sahibi Enver Ören göçmendir. Derimod'un sahibi göçmendir. Türkiye'nin çeşitli illerinde şu anda sayamayacağım kadar çok sayıda göçmen iş adamı vardır.

B. Ş: Aileniz göç ettiklerinde dilden dolayı herhangi bir sıkıntı yaşamışlar mı?

K. A: Annem ve babam gayet iyi Türkçe konuşabiliyorlarmış. Babam o dönemde orada liseyi bitirmiş. Büyük bir şirkette muhasebe bölümünde çalışıyordu, annem de evde gömlek dikerdi ailede herkes çalışırdı. Rumeli insanı çok çalışkandır. Biz çok kısa bir süre kirada oturduk sonra kendi evimizi aldık. Bir örnek vereyim, Bulgaristan göçmeni bir arkadaşımız 1989 yılında geldi. O zaman Türkler isim değiştiriyorlardı o sırada tanıştık. Bende ona sahip çıktım. Elinde iki bavul yanında eşi ve iki çocuğu vardı. Her şeyini, evini, arabasını orada bırakıp gelmiş. Çok iyi fotoğraf çekiyordu, 1990 yılının başında ben onu Türkiye Gazetesine aldım. O dönemde hiç bir şeyi yokken şu anda arabası, üç tane evi var, çocuklarını okuttu, yani göçmenler çalışkandır, üreticidir. Bir iş yetmezse iki iş yapar, hanımı çalışır, çocuklar aileye katkıda bulunmaya çalışır, bir yandan da okurlar. Dil konusuna gelelim, hiç unutmuyorum annem pazara çıktığında onlara muhacir dendiğini, hafif alaylı bir tavır sergilendiğini anlatırdı. Annem çok dürüst, iyi niyetli bir kişidir, pazardan bir çift çorap almış eve geldiğinde çorapların farklı renklerde olduğunu görmüş. Onlar çok dürüst iyi yetiştirdikleri için yalanı, düzenbazlığı bilmezlerdi,

ticarete dürüstlük olmadığından yakınırdı. Hatta annem İstanbul'a gelip suyundan içen yalancı oluyor derdi.

B. Ş: Dil konusunda buradaki insanlarla ve özellikle vatandaşlık alma sürecinde devletle olan iletişimde zorluklar yaşamışlar mı?

K. A: Benim ailemde o tür şeylerin yaşandığını sanmıyorum. Çünkü hepsi Türkçe'yi iyi konuşurlardı. Bir tek babaannemin Türkçesi pek iyi değildi, o Arnavutça konuşurdu. Yaşlılar açısından bu tür sorunlar yaşanmış olabilir. Bizim ailede hep Türkçe konuşulurdu. Hatta ben şimdi bize neden Arnavutça öğretmediniz diye büyüklere kızıyorum. Keşke bize de öğretselerdi. Şunu söyleyeyim Atatürk bile mecliste zor kabullenilmiştir. Atatürk'e karşı çıkılmış, cumhurbaşkanı olmaması için mecliste kanun bile çıkarılmak istenmiştir. İşin gerçeğini konuşmak gerekirse Anadolu, Atatürk'ü bile kabullenememiştir. Bu bir geçiş dönemidir, fakat göçmenler kendilerini burada asla yabancı gibi görmemiştir. Burayı kendi vatanları olarak yüceltmek için çok çalışmışlardır. Hiçbir zaman bölgecilik yapmamışlardır. Bu çok önemli bir konudur. Türkiye'de bir Karadenizli, Güneydoğulu olma olayı vardır, göçmenlerin arasında göçmencilik, birbirini tutma, birbirini kayırma gibi şeyler yoktur. Kendimden örnek vereyim mesela; ben iş kurduğum arkadaşlarımın biri Konyalı, biri Elazığlı, biri Ordulu, biri de Karslıydı. Etrafıma kendi hemşehrilerimi alayım da iş kurayım gibi bir düşünceye kapılmadım. Biz kendimizi bu ülkenin asli unsurları olarak görmüşüzdür, kendimizi hiçbir zaman azınlık gibi görmemiştir. Dışardan gelmiş zavallı ya da sığıntı gibi görmemiştir.

B. Ş: O dönem itibarıyla buradaki insanlar tarafından öyle bir algılayış yaşanmış. Sizce bu durum normal mi karşılanmalı?

K. A: Olabilir, bunlar zamanla unutulup giden şeylerdir. Mesela ben evlenirken bile eşim göçmen olsun diye özel bir çaba sarf etmedim. Hatta olmasın diye özen gösterdim, çünkü benim evlendiğim dönemde bizim çevremizde üniversite bitirmiş insan sayısı çok azdı. Bütün çevremi, akrabalarımı düşünüyorum da bayanlardan üniversite bitirenler yoktu. Sonra yine bir akrabamızın vasıtasıyla üniversite mezunu ve buralı olan biriyle 1981 yılında evlendim. Ve çok doğru yaptığımı düşünüyorum.

B. Ş: Babanız Arnavut olmasına rağmen bir Türk teşkilatı olan Yücelcilere katılıyor. Sizce Yücel Teşkilatına girmesinde ki ilk düşüncesi neydi? Onu motive eden yada katkısı olan şeyler nelerdi?

K. A: Üsküp'te Tefeyyüz adında Türkçe eğitim veren meşhur bir ilkokul vardır. Babamın kendisinden 10 yaş daha büyük olan amcasının oğlu orada ilk eğitim veren kişilerden biriydi, kendisi üniversitede pedagoji okumuş ve öğretmen olmuş. Babamı o yönlendirmiş. Zaten Türkiye'ye karşı bir sempati var; Türkiye bütün Balkanların umududur. Bu orada yaşayan insanlar için hala geçerli bir durumdur. O zamanlar ırkçılık yoktu. Şu anda Arnavutluk'ta yaşayan Arnavutlarda Türkiye'ye karşı bir antipati var bunu görüyorum, fakat bizim ailemizde böyle bir şey yok. Babam Arnavut kökenli ama ben kendimi Türk ve Türk milliyetçisi olarak görüyorum.

B. Ş: Türkiye hala Balkanların umududur dediniz. Bu konuda Osmanlıdan kalan bir geleneğin mi, Müslümanlığın mı yoksa başka bir konunun mu etkisi olduğunu düşünüyorsunuz?

K. A: Bugün de Türkiye dünya ölçeğinde güçlü bir devlettir. Balkanlarda 2-3 milyon nüfuslu topluluklar var. Türkiye her bakımdan orası için anayurttur. Bu bir gerçektir, o topraklar da neticede Osmanlı toprağıydı, aynı milletin evlatlarıyız.

B. Ş: Göç döneminde gelen insanlarla burada yaşayanlar arasında etnik olarak belirli ayrılıklar belki vardı fakat dini, siyasi yorumlayışlarında, sosyal ve eğitim anlayışlarında da farklılıklar var mıydı?

K. A: Bir defa Rumeli'den gelenler daha liberaldir. Mesela benim dayım Mevlevi'dir, derviştir. Dedem Rufai'ydi o da bir dervişti. Dedemin öz kardeşi Bektaş'ydi, bu çok enteresandır. Aynı anne, babadan olan kardeşlerden biri oruç tutar, biri tutmazdı. Ne kadar liberal bir yaşantı! Dedemin abisi püskül bıyıklı biriydi, hiç oruç tutmazdı bizim orucumuzu Hz. Ali tutmuş derdi. Cenazesine Ankara'dan yüzlerce Bektaş geldi, muazzam bir tören yaptılar. Dedem ise Rufai'ydi, sofuydu. Kur'an-ı Kerim okumasını da yazmasını da bilirdi. O bile daha esnek düşünür ve yaşardı. Giyim kuşam konusunda da böylelerdi peçeli, çarşafly kimse yoktu ailemizde daha normal bir yaşantı vardı. Göçmenlerin genelinde bu böyledir, modern hayata daha çabuk uyum sağlamışlardır. Bu yüzden kadınlar daha o zamanlarda çalışma hayatına girmişlerdir.

B. Ş: O dönem itibariyle toplumsal olarak baktığımızda farklılık olduğunu düşünüyor musunuz?

K. A: Bizim oranın insanı hem liberaldir hem milliyetçi damarı da vardır. Yugoslavya'dan, Yunanistan'dan, Bulgaristan'dan, Romanya'dan göç edenlerin soyadlarına bakın; şentürk, vatansever, öztürk, hertürk, yurtsever, turan soyadları bile bu şekildedir. Bunlar hep vatanseverlik duygusunun tezahürüdür.

B. Ş: Rumelilileri genel olarak düşündüğünüzde sizce birbirlerine bağlılar mı?

K. A: Bence pek bağlı değiller. İş yapma becerisi olan insanlarda ferdiyetçilik ön plana çıkar. Bilimde üniversitelerde, iş dünyasında, devlet adamları arasında Rumelili çoktur. Askeriyede generallerin, üst düzey komutanların çoğu Rumelilidir, örneğin Hilmi Özkök, Yaşar Büyükanıt, Çevik Bir, Kenan Evren göçmendir. Ordunun üst düzeyinde her dönemde göçmenler yer almıştır. Göçmenlerin iş yapma becerileri olduğu için, her biri kendisi bir şeyler başarabildiği için bölgecilik yapmamışlardır diye düşünüyorum ben. Ferdi başarı olduğu için dayanışmayı çok fazla ön plana almamışlardır. Bir de dediğim gibi kendilerini bu ülkede azınlık olarak görmemişlerdir onun için bir araya gelmek, dernekler kurmak gibi şeylere gerek duymamışlardır. Mesela adam Sivas'tan İstanbul'a gelir ve burada Sivas'taymış gibi yaşamaya çalışır bu yanlıştır. Sivas'ı İstanbul'da yaşatmaya çalışmamalısın. İstanbul'un bir kültürü vardır, medeniyeti, bir geçmişi vardır. İstanbullu olmaya çalışmak gerekir. Bence göçmenler bunu başarmıştır. İstanbul'a gelen İstanbullu, Bursa'ya giden Bursalı olmuştur. Onların mahalleleri vardır, o mahalleye bakarsın badanasız, boyasız ev yoktur, bahçelidir, pencereleri çiçeklidir. Bir düzenleri vardır kendilerini bir şekilde fark ettirirler

B. Ş: Rumelililerin genel olarak destekledikleri bir siyasi parti ya da bir siyasi oluşum var mı sizce?

K. A: Bir defa 1950'li yıllarda gelenler istisnasız Menderesçidir. Benim annem Menderes hayranıymış. Hatta hastaneye giderken Fındıkzade'deki yol yapımında yolun kenarında Menderes'i gördüğünü anlatır. 1970'li yıllarda gelen bir grup Ecevitçidir. Onların da Ecevitçi olmasının sebebi Ecevit'in onlara o imkânı sağlamış olmasıdır. Bu bir sempatidir, başka bir şey değildir.

B. Ş: Göç ve Menderes ilişkisi 1950li yıllarda nasıl gelişmiştir, bir bilginiz var mı?

K. A: Celal Bayar Üsküp'e ziyarete geliyor, babamın öğretmen olan amcasının oğlu Hüsnü Kemal onun tercümanlığını yapıyor. Celal Bayar ona kartvizitini veriyor, sen ne kadar güzel Türkçe konuşuyorsun eğer Türkiye'ye gelirsen beni ara diyor. Türkiye'ye göç ettiklerinde Hüsnü Kemal Ankara'ya gidiyor. Celal Bayar onu köşkte ağırlıyor; öğretmenliğe tayin ediyor, İstanbul Sarıyer'de öğretmen olarak göreve

başlıyor. Fakat evi çok uzak olduğu için bir müddet sonra öğretmenliği bırakıyor. Dediğim gibi memuriyet onlara göre değil, ticaret becerileri var ve ticarete atılıyor.

B. Ş: Genel olarak Türkiye'ye baktığınızda bir gazeteci ve Rumelili bir iş adamı olarak Türkiye'nin günümüzde en önemli sorununun ne olduğunu düşünüyorsunuz?

K. A: Kendimi vatansever, aydın bir kişi olarak tanımlıyorum. Herkes ilk olarak işsizlik der fakat bana göre Türkiye'nin bir numaralı meselesi eğitimsizliktir. Ben çocuklarıma çok iyi eğitim vermeye çalıştım. Benim annemi düşünüyorum ilkokulu pekiyi dereceyle bitirmiş fakat 2. Dünya Savaşı çıktığı için okula devam edememiş. Benim okumam için çok çaba sarf etti, üniversiteyi bitirdim ama tabii imkânsızlıklar sebebiyle eksik kalan yönlerim oldu. Yapamadığım şeyleri çocuklarım yapsın istedim, onları en iyi okullara gönderdim. Sonra ikisini de Amerika'ya gönderdim, En iyi üniversitelerde okuttum. Şimdi biri Cornell Üniversitesi ekonomi bölümünden mezun oldu. Diğer kızım S... üniversitesine burslu olarak girdi, kimya okuyor. Dünya çapında insanlar olmalarını istiyorum. Sadece Türkiye için değil, dünya için bir şeyler yapmalarını istiyorum. Gençlik çağlarımda çok para kazanayım diye hevesim vardı sonra o biraz azaldı. Gazeteci olmama rağmen arkadaşlarıma öncülük ettim, iş kurdum yanımızda 30 kişi çalışıyor. Sonuçta işvereniz devlete vergimizi veriyoruz, insanlara maaş veriyoruz, insanlara faydamız var. Bana göre bu müteşebbis tarafım göçmenliğimden kaynaklanıyor. Cesur olmak, risk almak, aslında göç etmek bir risktir, göç eden adam risk alan adamdır. Onun için göçmenlerin çoğu işveren olmuştur. Dünyada da bu böyledir. Amerika'yı kuran göçmenlerdir. Amerika'da Amerikalılar diye bir şey yok ki Amerika'nın yerlisi Kızılderililerdir.

MUZAFFER ÖZDEMİR

(16.02.2007)

BŞ: Kişisel deneyimler ve aile yaşantısı üzerinden başlarsak, nerede ve ne zaman doğdunuz?

MÖ: Benim ailem 1966 yılının Ağustos ayında Gaziosmanpaşa'ya geldi. Üç ay sonra ben doğuyorum.

BŞ: Kısaca yaşadığımız yerden aldığımız eğitimden biraz bahsedebilir misiniz?

MÖ: İstanbul - Gaziosmanpaşa ağırlıklı olarak Rumeli - Yugoslav göçmenlerinin yaşadığı bir yerdirdi o dönemler, daha sonra Anadolu'dan göçler de geldi. Yaşadığımız yer Rumeli ağırlıklı sadece Boşnaklar değil Rumeli ağırlıklı olan yerdirdi. 18 sene yaşadık, ondan sonra Bayrampaşa Yıldırım mahallesine taşındık. Şu anda da hala Yıldırım mahallesinde daha fazla Boşnak kökenli insanların ağırlıklı yaşadığı yerde yaşıyorum.

BŞ: bosnasancak.net diye bir site yapıyorsunuz. Bu siteden edindiğiniz deneyimler, ailenizden edindiğiniz deneyimler üzerinden Bosna'daki yaşamı ve buradaki yaşamı göz önüne alırsanız nasıl bir kıyaslama yapabilirsiniz. Yani Türkiye'deki yaşam nasıldı? Bosna'daki yaşam nasıldı? Aile deneyimlerinizden bir de en azından tartışmalardan, arkadaşlarınızdan duyduğunuz kadarıyla yada gidip gelmişliğiniz üzerinden düşünürseniz.

MÖ: Bizim Boşnakların bir formu var, sözünü ettiğiniz gibi Bosnasancak.net ama onun ötesinde daha önce bizim derneğimiz var. Bayrampaşa Bosna Sancak derneğimiz var. Orada ben yöneticilik de yaptım. Daha sonra Rumeli göçmenlerine yönelik bir yerel gazete çalışmamız oldu. Sur dışı ve Surun dışı gazetesi, burada Balkan kültürüyle ilgili araştırmalarımız, yazı dizilerimiz falan olmuştur. Ailem o dönemler babamın anlattığı, büyüklerimin anlattığı şeye göre Türkiye'ye üç büyük göç üzerinden gelmişler. Biz son gelenlerden yani 60 yılların sonunda gelenlerdeniz

BŞ: Bu üç büyük göçü nasıl tanımlıyorsunuz?

MÖ: Osmanlı döneminde 1800lü yıllarda 1877-1878 yıllarında 93 Harbi, 1912-1913 Balkan harbi ve ondan sonra gelenler serbest göçmen olarak geldiler. Daha fazla oradaki Sırları tabî ki oradaki bütün Sırları değil de Çetnik Sırp milliyetçileri yani Sırp faşistleri, bizlere orada yani Müslüman azınlığa, Boşnak olsun, Arnavut olsun, Makedon olsun en büyük çektileri Sırp faşistlerindendi. En son babamın anlattığına göre 60'lı yıllarda biz buraya gelmeden önce özel kendisi gelmek istemiş.Çünkü çok iyi hatırlıyorum ben biliyordum diyor son Bosna savaşında olan şeyleri benim babam tahmin etmişti ve ben aynı sorunları Sırp faşistleriyle yaşamak istemiyorum. Bu yüzden Türkiye'ye gelmek istiyorum ve tahmin doğru çıktı diye her zaman söylerdi.

BŞ: Göçün en büyük gerekliliği olarak oradaki Sırp faşistlerin birebir varlığından bahsedebiliyoruz. Sizce neden Türkiye'yi düşünmüşler, başka bir ülkeni aksine?

MÖ: Türkiye'ye gelmelerinin en büyük nedenleri bizden 10 yıl 20 yıl önce dediğim gibi üç büyük göçten itibaren gelen Boşnak kökenli insanlar vardı. Biraz da dinin etkisi var. Bir de Osmanlı ile olan bağlantıları var. Oradayken bizim Boşnaklara çok ilginç bir anı var her zaman söylerler: Biz eski Yugoslavya'dayken Sırp faşistler Çetnikler ayrıca Hırvat faşistler Mustaşalar ile beraber yaşarken hep Turçin yani Türk diye nitelendirirken biz orda Türk'tük ama buraya geldik. Bizi farklı nitelendirmeye başladılar. İki derede bir arada kaldık.

Benim ailem dediğim gibi yakın ailemden 10 yıl 20 yıl önce gelenler vardı. Fakat Osmanlı dönemindeyken ailemden askerlik yapan kişiler vardı, Türkiye'de. Ayrıca babamın amcası var. Gönüllü askerlik yapan biri vardı. Buradan Galiçya savaşına gidiyor ve geri gelmiyor. Ben bunu bizim Boşnak sitemizde de bahsettim. Çünkü birçok kişi bu durumu yaşamış.

BŞ: Bu göç deneyimlerinizden biraz bahsedebilir misiniz? Ailenizden duyduklarınız kadarıyla veya 66'da buraya gelirlerken yolda yaşadıkları sıkıntılardan veya buraya gelip, yerleşirlerken herhangi bir problem yaşamışlar mı?

MÖ: Oradan buraya gelirken Sirkeci garına geliyorlar. Sirkeci garındayken kimse nelerin beklediğini bilmiyor çaresizlikten. Fakat 50'li 60'lı yıllarında gelen Boşnak'ların bir şansı var. Eski dönemlerde gelen Boşnakları devlet Sirkeci'den karşılayıp 1 ay, 2 ay, 3 ay çadırlarda yerleştirip, daha sonra Anadolu'daki boşalan ermeni ve Rum köylerine yerleştiriyor. Yozgat , Samsun, Trabzon, Bayburt, Tokat, Elazığ, Erzincan gibi yerlere. Ama o dönemlerde 1960'lı yıllarda sosyal hayatın canlı olması yani fabrikalarda rahat iş bulabilme olanağı, emek gücünün daha fazla olma durumu. Gelir gelmez daha önce gelmiş akrabaların yanına yerleşme durumu söz konusu. Ama en büyük sorun dil. Örneğin; ben bunu yazılarımda da dile getiriyorum. O zaman gecekondular yaparken son gelen Bulgaristan göçmenlerini bilirsiniz. Onlar bütün ailece çalışırlardı. Bizimkilerde öyle ailece çalışıp o dönemler küçük bir arsa alıp, küçük bir ev alarak başladılar. Herkes fabrikalarda çalışmaya başladı. Nasıl çalışmaya başladılar? Hep tanıdıkları aracılığıyla. Çalışkanlıklarını gösterdiler.

BŞ: Başa dönersek, başta da konuştuğumuz gibi, 80'lerin sonunda 90'ların başında bir çözümlenme yaşanıyor Yugoslavya'da. Siz tabi o dönemler burada yaşıyorsunuz. Oradaki çözülmeyi buradan izlediğinizde neler hissettiniz yada neler düşündünüz genel sistem hakkında?

MÖ: Benim babam partizan saflarında savaşmış, Tito'yu seven, Alman faşizminden nefret eden, Yugoslavya'nın birliğinden yana olan bir insan. Ama özellikle ben babamın anlattıklarını hatırlıyorum. Çoğu kimse Tito öldükten sonra Yugoslavya'nın bu duruma geleceğini tahmin edebiliyordu. Çünkü halkların kardeşliği denilen

Yugoslavya'daki o şeylerin oyun bozanlığını yine Sırp, Çetnikler yapacağını söylediler. Nitekim Tito'nun ölümünden sonra bunlar başladı.

BŞ: Bunlar nedeni olarak siz neyi görüyorsunuz?

MÖ: Osmanlı'dan, Türklerden çektiklerini hala daha dile getirirler. Bosna'da savaş olduğu zaman Kosova'da da oldu. Her zaman Sırp faşistlerinin söylediği şey Türk öldürdük ya da Türklerden öcümüzü alıyoruz gibi söylemler. Ben bunu buna bağlıyorum.

BŞ: Ailenizle buraya geldiğinizde, tabii ki dilden dolayı bir sıkıntı yaşamışlar. Buradaki uyum sürecinde neler yaşamışlar? Göçmenlerle yerliler arasında çatışmalar olmuş mu sizce?

MÖ: Bizden önce Anadolu'ya yerleşen Boşnakların, o dönem birinci ve ikinci göç dönemlerinde devlet Sirkeci üzerinden veya Selanik üzerinden gemiyle gelen Boşnaklar nereye geldiklerini bilmiyorlar. Balkan harbi başladı bir sürü sorun var. Devlet çadırlara yada Rumların boşalttığı köylere yerleştiriyor nereye geldiklerini bilmiyorlardı. Fakat Boşnaklar bir bakıyorlar ki bizim geldiğimiz yerlere hiç benzemiyorlar. Göç etmek istiyorlar. Fakat o dönemde yasak, devletin gösterdiği yerde kalmak zorundasın. Gerçi bazıları, en son forumda benim Erzurum'daki Boşnaklarla ilgili araştırmam var onu hazırlıyorum da. Kırklareli'ne geliyorlar, Kırklareli'ni beğenmiyorlar. Ondan sonra Erzincan'a gidiyorlar. Erzincan, Trabzon Anadolu'daki yerlere yerleştiği an oradaki yerli halk, gavurlar geldi bizi işimizden, aşımızdan, mesleğimizden edecekler diye bir dışlanma görüyoruz. Yaptığım araştırmalarda Yozgat Boğazlayan'da yaşayan Boşnaklar, Ermenilerin boşalttıkları yerlerde, gelir gelmez çok büyük yenilikler yapıyorlar. O zamanlar tuvalet kültürü olarak bahçede tuvalet yapıyorlar. Evlerin çatılarında olayı yok, tezeklerle onu hazırlıyorlar. Daha sonra tarımda yenilikler yapıyorlar. İnşaat işine giriyorlar. Bir bakıyorlar 10 yıl gibi bir kısa sürede Boşnaklar, müthiş bir yetenek, çalışkanlık, üretici, yenilikçi insanlar. Biz bunları gavur sandık ama bize çok şeyler kazandırdılar. Bu Anadolu'da ve örnek verdiğim Yozgat dolaylarında ve her yerde söz konusu. Büyükşehirlerde, Adapazarı'nda, Makedonya üzerinden Adapazarı'na çok geldi Boşnaklar. Kırklareli, Adapazarı ve Bursa. Biz Adapazarı üzerinden buraya Gaziosmanpaşa'ya geliyoruz. Şimdi o dönemlerde dediğim gibi fabrikalarda çok rahat iş bulmalarından dolayı sosyal güvenceleri çok iyiydi. Sigortaları vardı, maaşları çok iyiydi. Hatta daha sonra emeklilik kazanmış olan insanlar, çok iyi hatırlıyorum, ya bir arsa ya bir daire yada kendilerine çok iyi bir iş kurabiliyorlardı. Onun çok fazla önemi var. O sosyal güvencini çok önemi var. Zorluk çektikleri tek sorun işyerlerinde olsun, yaşadığı yerlerde olsun dil sorunu. Ayrıca şu sorunla da karşılaştık, ilkokuldan fazla okuyan yoktu. Çünkü ailecek çalışmak zorundalardı.

BŞ: Zamanla bu gelişti. Eğitim gitgide artmaya başladı.

MÖ: Fakat o dönemler çok ilginç. İlkokul mezunu olan bir Boşnak, dünya sorunlarına çok güzel eğilebiliyordu. Yani Yugoslavya'daki sistemle karşılaştıracak olursak, oradaki sistemi beğenmemiş olsalardı. Sırp faşistlerinden kaçmamış olsalardı. Burada Boşnakların %80'ini devrimci olmazdı, solcu olmazdı.

BŞ: Orda kalsalardı nasıl olurlardı sizce? Çok daha muhafazakar mı olurlardı?

MÖ: Bizim yaşadığımız Sancak bölgesi, diğer yerlerde yaşayan Bosnalılara göre daha fazla muhafazakardı. Köyden kente geliyorsun. Köy kent çelişkisini zaten burada bire bir yaşıyorsun. Politik olarak soldan yana tavır koyuyorlar. Tito öldüğünde çok üzülmiştük hepimiz. Öyle bir insan dünyaya gelmez. Hatta ben büyük dedemde, amcalarımdan biliyorum. Tito öldü Yugoslavya bitti. Tito öldü

Yugoslavya'da sosyalizm bitti. Tito'nun öldükten sonra olan sistem zaten pek benimsediğim bir sistem değildir.

BŞ: Şu an itibariyle siz kendinizi nereye ait görüyorsunuz? Ne olarak tanımlıyorsunuz en başta?

MÖ: Kendimi Türkiyeli Boşnak bir sosyalist olarak tanımlıyorum.

BŞ: Göçün gerekliliğini bugün düşündüğünüzde, sizce aileniz onlar daha fazla deneyim yaşadığı için soruyorum. Veya sizin üzerinizden, göçle ilgili herhangi bir pişmanlık duyduğunuzu düşünüyor musunuz? Genel olarak Balkan göçmenleri üzerinden düşündüğümüzde. Keşke kalsaydık diyenler var mıdır sizce?

MÖ: İlk zamanlar dışlanma, öteki olma durumunda, söz konusuydu ama o Boşnak inadı buralara kadar getirdi. Şimdi pek öyle bir şey yok. Biz Yugoslavya'da kalsaydık, ekonomik olarak bu konuma gelmezdik. Boşnaklar Slav dillerine benzerlik sayesinde Kapalı Çarşı, Mahmut Paşa, Laleli'de ticaret yaparak çok güzel konuma geldiler.

BŞ: Sizce Rumeliler sizce birbirine bağlı mı?

MÖ: Bağlılar

BŞ: Belli ölçüde belli bir dernekleri var mı? Derneklerine üyelik nasıldır sizce? Sizce bir dernek kurup, ona üye olabiliyorlar mı? Birlikte hareket edebiliyorlar mı? Dayanışma içindeler mi sizce? Genel olarak Bulgaristan'dan Yugoslavya'dan Bosna'dan gelenlerin tamamını düşündüğünüzde.

MÖ: Daha önce Rumelilere yönelik yerel gazete çıkardığım için bu dayanışmayı gördüm.

BŞ: Gazetenin adını bir daha söyleyebilir misiniz?

MÖ: Sur dışı ve Surun Dışı iki farklı ad altında çıkardık. Hatta reklama girer mi bilmiyorum Rumeli TV diye televizyon çıktı. Bu gün baktığım zaman Rumeli kökenli işyerlerine girdiğimde yada evlere ailelere girdiğimde görüyorum. Benim abim o nasıl Anadolu'dan gelip, köy kent çelişkisinin ortaya çıkardığı arabesk gibi, Türkiye'nin ilk Boşnakça kaset çıkaran kişisi.

BŞ: İsmi nedir?

MÖ: Zihni Özdemir. Rumeli TV'de de söylüyor zaten. Gelir gelmez (Bosna'dan) akşam sanat okuluna gidiyor Sultan Ahmet'e. Gündüzleri tornacılık yapıyor. Türkçe'yi hala daha iyi konuşmaz. Ama o zamanlar plak çıkarmaya başladı. Küçükken plak çıkarmaya başlamıştı. O zamanların o şarkılarında Boşnakların yaşadığı olayların sosyolojik değerlendirmesini çok güzel yapmıştı. Çok güzel yakalamıştı.

BŞ: TRT'de ana dilde yayın tartışmaları hakkında ne düşünüyorsunuz?

MÖ: O zaman Boşnaklar, Boşnak dernekleri ne olduğunu bilmiyorlardı. Avrupa Birliği yasalarıyla ilgili şey sandılar. PKK ile Kürtlerle aynı şey diye düşündüler. Boşnak dernekleri hazırlıksız biz Türk'üz dediler.

BŞ: Ne mutlu Türküm diyenin, arkasında yaşıyoruz dediler.

MÖ: Acaba biz provokasyona mı geliyoruz korkusuyla ve ben o zaman çok kızmıştım onlara. O Türkiyelilik kavramı, korkular çünkü hazırlıksız yakalandılar. Kimse bizi devletten aramadı. Dernekleri kimse aramadı. İki gün içinde bir baktık ki böyle bir yayın var. Acaba bizde işte eski Yugoslavya'nın deneyimi vardı ya parçalanma döneminde yaşadıklarını burada da olacağını düşünerek böyle bir şey söylediler. Bir de şey de var Boşnaklar ekonomik olarak çok iyiler artık. Boşnaklarda yoksulluk yok denilebilecek gibi. Özellikle şehirlerde yaşayan Boşnaklar. Şimdi sen otelleri kurmuşsun, fabrikalarını kurmuşsun, güzel iş yerlerin var. Rahata ermişsin, gidip de bu türlü şeylerle uğraşmak istemiyorlar. Biliyorsun daha demin bahsettiğimiz o süreç belli bir noktaya geldi. Ama bana sorarsan "Türkiyelilik"

kavramı Türkiye’de bulunan 46 tane etnik kökenin kültürlerini yaşamasını, yani bir arada yaşamasını gerektirir. Çünkü Anadolu’daki Boşnaklar asimile olmuşlar. Geçen Ankara’da kongreye gittim. Ankara’da yaşayan Boşnakların takıldıkları bir kitabevi var. Orada onlarla buluştum. Çünkü forumda söz etmişlerdi. Gittim, baktım Boşnakça’yı bilmiyorlar. Ama çok merak ediyorlar, kendilerini Boşnak olarak tanımlıyorlar. Neden çünkü asimile olduktan sonra. Son zamanlarda en çok Boşnak, Bayrampaşa ve Yıldırım mahallesinde var. Bir de Beşyüz Evlerde var. Yeni kuşak artık yavaş yavaş Boşnakça’yı kaybediyor. Dil kaybedilmesiyle muhakkak bir kültür kaybediliyor.

BŞ: Biraz daha açar mısınız?

MÖ: İşte bunun sağlanmasının tek şeyi bu kültürlerin yaşamasıyla ilgili. Ama bir de şöyle bir korku var. Biz tam anlamıyla kültürümüzü yaşarsak, ülke bölünür paranoyası var insanlarda. Maalesef öyle bir paranoya var. Ama aslında öyle değil. Ne kadar kültürlere önem verirsen, bir arada yaşarsın, o kadar iç içe yaşayan kültürler bir zenginliktir. Bunu insanlar göremiyor. Ama bu özellikler genç kuşaklarda var. Bosna savaşı sonrası, İslami kesim, milliyetçi kesim bizim Boşnak gençleri oldukça etkilediler. Şimdi bizim forumda Boşnakların kökenlerinin Peçeneklere dayandırılıyor. Avrupa’dan üye olan sırf Boşnakça üye olan insanlarla konuşuyorum. Ben eski Yugoslavya’ya da gittim, dağılma sürecindeki Yugoslavya’ya da gittim. Literatürde, okullarda Peçeneklilere dayandırılan herhangi bir şey yok. Ama bizim Türkiye’de ki insanlar Boşnakları Peçeneklilere dayandırıyorlar. İşte biz Osmanlı’dan beri geleneğimizde bu.

BŞ: Evlad-ı Fatihan vurgusu?

MÖ: Boşnaklarda bu durum söz konusu değil. Ama Arnavutlarda, Pomaklarda bu durum söz konusu. Neden? Boşnakların yaşadıkları yerlerde Türkler yoktu. Şöyle Türkler vardı. Sancak’ta Novi Pazar’da Türkler var ama Türkçe bilmiyorlardı. Şimdi Arnavutlar, Makedonlar, Pomakların yaşadığı yerlerde, Türk Osmanlı geleneğinden gelen, Türklerin olması, komşuluk yapması, bir arada yaşaması, o Arnavutların ve diğer saydığım etnik kökenlerin Türkçe öğrenmesine neden oldu. Biz de öyle bir şeyin olması söz konusu değildi. Çünkü Sırplarla beraber yaşadığım için, Turçin yani Türk diye söylerlerdi. Buraya geldiklerinde o ikilemi yaşadılar. Ama Türkiye’de bir çok Boşnak dernekleri var. Son duruma baktığımda Türkiyeli Boşnaklar Türkiye’de yaşamaktan memnunlar. Ama öyle sıkıntı, bir dert var. Acaba biz tam anlamıyla kültürlerimizi yaşarsak Türkiye bölünür. Birileri bizi kışkırtıyor gibi sözler söyleniyor.

CANER SANCAKTAR – RÜŞTÜ HOT

(16.02.2007)

BŞ: Nerede ve ne zaman doğdunuz?

CS: Caner Sancaktar adım. 78 yılında İstanbul’da doğdum. 7 kardeşiz, 3 kız, 4 erkek. Ben ailenin en küçüğüyüm. Babam annem orada doğmuşlar. Orada büyümüşler, orada evlenmişler. Üç büyük ablam orada doğuyor. 68 yılında buraya göç ediyorlar. Sancak’ın Roşayev kentinden geliyorlar. Şu anda Roşayev kenti Karadağ sınırları içerisinde yer alıyor. Dolayısıyla biz Sancak’ın Karadağ kısmındanız. Sancak’ta da öyle bir ayırım vardır. Sancak’ın Karadağ kısmı, Sırbistan kısmı diye. Bu insanlar arasındaki ilişkilere de yansıyor.

BŞ: Peki siz?

RŞ: Ben Rüştü Şimşek. 1970’de İstanbul’da doğdum. Biz beş kardeşiz, iki büyük ablam Yugoslavya’da doğdu. Ben ve iki kardeşim burada doğduk. Bizimkiler 69

kasımda gelmişler. Bizimkilerde bugünün Sırbistan tarafında kalan yerlerinde yaşamışlar.

CS: O yüzden biz hiç geçinemeyiz. Karadağ tarafında kalanlar Sırbistan tarafında kalanlara uyuz oluruz. (kahkahalar)

BŞ: Ailenizden aldığınız duyular ve okuduklarınız kadarıyla neden göç etmek istemişler.

CS: Ben bizzat annemle konuştuğumda neden göç ettiniz neden geldiniz? Genelde de bu soruyu sinirlendiğim vakitlerde sorarım. Trafiğe sinirlendiğim vakit, üniversitedeki hocalarıma sinirlendiğim vakit, işyerimdeki müdürüme, arkadaşlarıma sinirlendiğim vakit, yani Türkiye'ye sinirlendiğim vakit. Niye geldiniz bu lanet yere. Ne işiniz vardı burada. Ve annemin söylediği bir şey var, biz orada gayet rahat yaşıyorduk. Toprak reformu olduğu vakit, tabi annem toprak reformunu ne olduğunu bilmiyor ama toprak beylerinin ağalarının toprakları, hayvanları alınmıştı ve yoksul ailelere dağıtılmıştı. Dolayısıyla eğitim, sağlık hizmetleri ücretsizdi. Doktorlar tek tek evleri dolaşır. Hasta var mı diye sorardı. Hastaları gerekirse zorla alıp hastaneye götürüp iyileştirirlerdi. Öğretmenler de çocukları zorla okula götürüp, eğitirdi. Yine ziraat mühendisleri tek tek evleri dolaşır, işte tarımla ilgili bilgilendirme yapardı. İşte gübre nasıl kullanılır, sulama nasıl yapılır, tek tek evler dolaşılıp hayvanlarınız hasta mı? Aşı yapılırdı. Dolayısıyla böyle bir hayat yaşıyorduk. Baban tutturdu diyor, ben Müslüman bir ülkede ölmek istiyorum. Burası Müslüman bir ülke değil. İkincisi dedemin söylediği, Tito öldükten sonra ne yapacağız? Tito ölürse Sırp lar bizi tekrar kesebilir. Dolayısıyla tarihten gelen bir korku var. 60'lı yıllarda tarihsel bir korku var. Halbuki iktisadi acıdan bir sorun yok, ibadet açısından bir soru yok. Ama tarihsel bir korku var. İşte İkinci Dünya Savaşı'nda Sırp faşistlerinin yaptıkları. Birinci Yugoslavya döneminde Sırp faşistlerini yaptıkları. Hatta Osmanlı Rus savaşı sırasında Balkanlardaki Müslüman halklara yapılan zulümler, baskılar, katliamlar, bunlar hep tarihi bir bilinç oluşturmuş. Ya tekrar gerçekleşirse korkusu var. Bugün de gördüğümüz gibi, onlar haklılardı. Çok sayıda Bosnalı öldürüldü, işkence gördü. Annemin annesi ise kesinlikle gelmek istemiyor. Diğer akrabalarımla konuştuğum vakit benzer şeyler söylediler. Benim duyduğum nedenler böyle.

BŞ: Siz ne diyorsunuz?

RŞ: Ben annemle babamla konuştuğumda, annem diyor, ben de neden geldiğimizi bilmiyorum. Benim babamların üvey kardeşleri varmış, üvey annesinin ağabeyleri falan Türkiye'ye gelmiş. Ağabeyleriyle beraber gitmek için dedeme baskı uygulamış nitekim bizimkiler gelmek için fazla hazırlık yapmamış. Üvey amcalarımdan birisi buraya geliyor, ben orada yaşayamayacağım gitmiyorum diyor. Bu sırada bizimkiler de babam ve iki amcam hazırlıklarını yapmışlar. Artı bir de üvey anne var. Dede de biraz kayırıyor. Bizimkilerde madem siz gidiyorsunuz biz de tamamlıyoruz diyip geliyorlar. İş biraz karambole oluyor.

BŞ : Neden başka ülkelere değil de Türkiye'ye gelmişler?

RŞ: Bizimkiler o dönem göç edenlerin sonuncusu. Herkes nereye göç ediyor, Türkiye'ye göç ediyor. Muhakkak Müslümanlığın etkisi var. Ama bireysel olarak onların üzerinde yok. Büyük topluluk olarak düşünürsek var. Ama bireysel olarak bizim ailede Müslüman ülke kavramı yok. Ama genellikle duyduğum Tito öldükten sonra ne olacak?

BŞ: Oradan gelenleri göçmen olarak kabul etsek, burada zorluklar yaşamışlardır elbette. Bunlardan sizlere anlattıkları kadarıyla paylaşacağınız bir şeyler var mı? Dilden dolayı bir şey yaşamış yada gavur denilmiş yada bunlara ekleyebileceğiniz herhangi bir sıkıntı yaşamışlar mı?

RŞ: Muhakkak sıkıntılar olmuştur. Ama buraya gelen göçmenlerin çoğu, kapalı bir toplum şeklinde yaşıyorlardı. Ve büyük bir çoğunluğu zaten çevre fabrikalarda çalışıyor. Yine göçmen yanındakiler. Yolculuk yapıyor servis aracına biniyor yine göçmenler. Geliyor sağına soluna aşağısına yukarısına bakıyor gene göçmenler. Daha dışındakilerle ilişkiler olup ta sorunlar yaşayanlar olmuştur. Ama bire bir bizim aileden pek kimse yaşamadı. Ama biz okula giderken sınıfın yarısı Türk, yarısı Boşnak orda bile çok yoğun olmasa bile bir sorun yaşıyorduk. Mesela ilkokula gidiyordum, öğretmeniz çok kötü bir kelime kullanmıştı. Çok fazla zoruma gitmişti. Ondan sonra daha gençlik dönemlerimde lisede, mahallede lise çağındaki gençlerin klasik Boşnak Türk şeklinde çeteleşmeleri oluyordu. Ama biz daha çok getto tipi kapalı bir şekilde yaşadığımız için, bakkalımız, kasabamız, okulumuz, herkes mahalle mektebine gittiği için çok fazla şey yaşanmadı. Ama dışarıya okumaya gidenler için küçük küçük olaylar yaşandı.

CS: Göç meselesine bir şey eklemek istiyorum. Neden göç dediğimizde iki neden sıraladım. Birincisi Tito öldükten sonra ne olacak tarihsel korku. İkincisi Müslümanlık. Ama üçüncü bir neden daha var; geleneksel bir tarım toplumu, kentliler gelmedi deniyor. Bu çok önemli bir şey. Yugoslavya'da kentli Boşnaklar gelmedi. Bosna Hersek'te yaşayan Boşnaklar gelmedi buraya. Sancak'ta kırsal kesimdeki insanlar geldi buraya. Ve Sancak'taki kırsal kesimin az bir bölümü geldi. Çoğunluk gelmedi, çoğunluk orada kaldı. Burada aslında çalışmana şu soruyu eklemen lazım neden Bosna Hersek'teki kentliler gelmedi de kırsal da yaşayan insanlar geldi. Bunun bir cevabı şu olabilir. Kentte yaşayan insan sistemle barışık. Sırp'la daha fazla iç içe, Hırvat'la daha fazla iç içe, belediye hizmetleriyle daha fazla iç içe, merkeze yakın. Ve merkezde ne oluyor, bitiyor haberdar olabiliyor. Şunu düşünebiliyor; Tito ölecek sisteme bir şey olmaz, çünkü sistem yürüyor. Ama kırdaki uzak, gazetesi de yok, televizyonu yok, telefonu da yok. Sadece merkezden doktor geliyor bir ihtiyacınız var mı? Kentliler gelmiyor. Kentliler kalıyor orada. Köylü Boşnaklar geliyor ve köylü Boşnaklar nasıl yaşıyor? Geleneksel aile tipi, geniş aile tipi ve ailenin en büyüğü ne derse o oluyor. Eğer ailenin en büyük çocuğu ben Müslüman ülkede ölmek istiyorum, en küçükleri istemese bile oraya gitmek zorunda kalıyorlar. Çünkü en büyüğü oraya gitti. Böyle bir nedenden dolayı da gelenler var. Dolayısıyla bunu da eklemek lazım. Çok önemli bir şey köylülerin gelip kentlilerin gelmemesi. Şeye gelince zorluklarla karşılaştınız mı? Ben şahsen karşılaşmadım. Ailem 68'de gelmiş, ben 78'te doğmuşum, Türklerle, Kürtlerle herhangi bir problem yaşamadım, Boşnak olduğum için dışlanmadım. Ailemde fazla sorun yaşamadık. Toplumlarda fazla sorun yaşamadık. Ama ufak tefek olaylar anlatılır. İşte Türkçe konuşmuyorsun diye, yabancı bir dil konuşuyorsun diye, gavur dendiği olmuş, neden gavurca konuşuyorsun dendiği olmuş, gavurca konuşma Türkçe konuşma dendiği vakalar olmuş. Türkiye'de milliyetçi kesimler tarafından, faşistler tarafından, göçmen kuşlar, Tito'nun piçleri vesaire şeyler olmuş. Ama bunlar münferit olaylardır. Türkiye'ye gelen Boşnaklar baskılarla karşılaşmamıştır ama münferit olaylar olmuştur.

BŞ: Burada vatandaş olabilmelerinde herhangi bir zorlukla karşılaşmışlar mı? Sonuçta vatandaş olabilmeleri için devletle bir ilişkiye girmek zorunda kalıyorlar, bu durumda herhangi bir zorluk yaşamışlar mıdır sizce?

RŞ: Anında geçiyorlar. Kimlikleri hemen veriliyor.

BŞ: Sonuçta ilk geldiklerinde burada birileri referans olmak zorunda öyle bir sıkıntı yaşandı mı?

RŞ: Öyle bir sıkıntı hiç yaşanılmadı. Ben öyle bir şey de duymadım

BŞ: Soyadları?

RŞ: Şöyle mesela Yugoslavya’da soyadın hot burada soyadın hot olmaz mandalina olsun. Direk mandalina oluyor. Zorluk bu ne kadar zorluksa.

CS: Bu zorluk değil ki. O zaman ki Türk anayasası diyor ki; Türk vatandaşı oluyorsan ismini ve soy ismini Türkçe yapacaksın. Yabancı yapamazsın. Zaten gelen buna razı ki. Vatandaşlık meselesinde hiçbir problem yaşanmamış. Zaten Türkiye devleti ile Yugoslavya devleti arasında bir göç anlaşması var.

RŞ: Hiçbir problem yok. Gelir gelmez kimlik alıyorlar her şeyi alıyorlar. Çünkü anlaşmalı geldikleri için öyle bir sorun olmuyor.

BŞ: Siz (RŞ) 70 doğumluydunuz değil mi? Siz hatırlıyorsunuzdur muhtemelen 80’lerin başında bu Yugoslavya’daki çözümler sırasında sizim aileniz bu dağılma sürecinde neler hissediyordu. Yada neler düşünüyordu. Neler konuşuluyordu en azından aile içerisinde oradaki dağılma esnasında, üzüntü duyuyorlar mıydı? Oradaki dağılmanın etkilerini nasıl görüyorsunuz buradan?

RŞ: Üzüntüm muhakkak var ki ben de çok yoğun yaşadım. Benim iki amcam burada, üvey veya öz bütün akrabalarım orada. Babamın sülalesinin yüzde 70’i orada. Annem bir tek burada 7 tane kardeşi Yugoslavya’da. Orada küçük bir olay olsa burada etkisini gösteriyor. Bunu her ev yoğun olarak yaşadı. Sancak tarafında hiç savaş olmadı ama yeri geliyor o Sırp Çetniklerin çıkardığı sorunlar yol kesmeler, şunlar bunlar. Ama Bosna’da da nerdeyse bütün Boşnakların hepsi etkilendi. Benim öz dayım savaş sırasında Bosna’daydı ve hala orada. Onun dışında bütün Yugoslavya’daki aileler yani bu savaş görmüş ailelerin hepsi dağıldı. Mesela benim bütün sülalem Hollanda, Lüksembourg, Amerika, Yugoslavya’nın kendi içinde değişik yerlerdeler. Bayağı etkilendiler. Bende mesela Bosna savaşı sırasında o haberleri seyrede seyrede öyle bir şey oldu ki en ufak bir duygulanma durumunda bile ben iki üç yıl boyunca ağlamaya başladım. Bosna savaşı sırasında kazandığım duygu yoğunluğu yüzünden iki üç yıl boyunca herhangi bir heyecanda ağlamaya başladım. Tabi bu durum barış olduktan sonra bitti.

BŞ: Şu an itibariyle kendinizi nereye ait görüyorsunuz? Nasıl tanımlıyorsunuz? Yer ve mekan anlamında soruyorum.

CS: Şunu söyleyeyim; eğer bu parçalanma savaşı gerçekleşseydi. Buradaki Boşnaklar hiç bir şey hissetmezdi. Vatanım yıkıldı, sosyalizm yıkıldı, diye bir şey yoktu buradaki Boşnaklarda.

RŞ: Benim ailem genelde sol merkezden, solun uç noktasındadır. Mesela annem ve babam Yugoslavya’daki sosyalizmin o klasik düzeninin dağılmasına çok üzüldüler. Savaşı olsalardı, yine çok üzülmüşlerdi. Çünkü o bilinen Yugoslavya yok oluyordu. Ama Caner’in dediği muhakkak doğru. O Yugoslavya’dan gelenlerin bir kısmı orayı yeriyordu. Bir kısmı da seviyordu. Çünkü oradan gelen ve kendisini sosyalist kabul eden insan muhakkak olarak duygusal olarak etkilenecekti. Çünkü güzel bir yeri terk edip geliyor. Ve o güzelliğin dağılması onu muhakkak etkileyecekti. Çünkü hala o sol durumu yaşadığı için. Ama olmasa muhakkak etkilenmeyecekti.

CS: İkincisi eğer savaşı gerçekleşseydi bu dağılma buradaki gençler bu kadar Boşnak olma bilincine varmazlardı. Neden söylüyorum bunu? Çünkü ben ilkökul ve ortaokuldayken, nesin diye sorduklarında Yugoslav’ım diyordum. Bizim dışımızdaki Türkler bize Yugoslav diyorlardı. Parçalanma ve savaş şunu ortaya çıkardı. Yugoslavlar Sırp, Boşnaklar; Hırvatlar v.s. diye farklılaşıyor. Bir bunu Türkiye’de yaşayan Türkler farkına vardı. Hatta Türkiye’deki akademisyenler dahi milletvekilleri dahil, başbakan Yıldırım Akbulut dahi, kendisi söylüyor: ‘ben Boşnak’ın Boşnak olduğunu savaş sırasında öğrendim.’ Bir bu Boşnaklık kimliğini Türkiye’ye tanıttı. İki burada yaşayan Boşnaklar dahi buradaki onların çocuklarına Boşnaklığı savaş öğretti. Neyce konuşuyorsun? Yugoslavca konuşuyoruz diyorduk.

Savaşta sonra Sırpça, Boşnakça, Hırvatça diye ayırım yapmaya başladık. Hatta bu konuda benim bir arkadaşım var Belgrad'da çalışıyor. O espri yapardı. İyi ki ayrıldık, eskiden sorarlardı kaç dil biliyorsun diye bir dildi. Şimdi soruyorlar beş dil biliyorum diyorum diyor. O yüzden bir yere başvururken beş dil biliyorum diyor. Buradaki Boşnaklar savaşla parçalanma olduğu için Sırplığın ne olduğunu öğrenmeye başladılar. Hırvatlığın ne olduğunu öğrendiler. Benzer bir durum Bulgaristan'da yaşandı. 85'e kadar Bulgaristan'da yaşayan Türkler, Türk olduklarını bilmiyorlardı. Bulgarca'yı daha iyi konuşuyorlardı. Hele hele gençleri Türkçe'yi çat pat konuşuyorlardı. 84'te yeniden hayata dönüş projesi çıkardılar. Ondan sonra oradaki Türkler Türk olduklarını hatırladılar. Ve Türk kimliğini araştırmaya geliştirmeye başladılar. Dolayısıyla kimlik meselesi böyle bir şeydir. Savaş anında sıkıntı anında gelişir ve kemikleşir. Bu dünyanın her yerinde böyle. Savaş anında, sürgün anında, baskı anında kimlik gelişir, Kürt meselesinde de görüyoruz. O anda kimlik kendine geliştirir, kurar. Hem entelektüeller düzeyinde hem de sıradan insanlar düzeyinde. Dolayısıyla savaşta parçalanmanın bu anlamda ciddi bir etkisi olduğunu düşünüyorum. Savaş sadece Boşnakları değil tüm insanları etkiledi.

BŞ: Anadilde yayın diye tartışmalar yaşanmıştı. O dönemde Bosna Sancak derneği başkanı bir de aynı şekilde Kosova Dernekleri başkanı bir açıklama yaptılar. İkisi de aslında ne mutlu Türk'üm diyene dediler. Bizde Türk'üz, biz de Atatürk'ün yolundayız gibi açıklama yaptılar. Sizce bu açıklamanın en temel nedeni neydi?

RŞ: O konuda atv'den veya herhangi bir kanaldan bana Kapalı Çarşı'da denk geldi. Boşnakça yayın da iyi oldu diyen tek bendim herhalde. Başka biri de böyle söylediye benim haberim yok. İşte dernek başkanları vs. bu işe nasıl baktılar, ne gözle baktılar anlamadım. Belki şunu zannettiler; bunlar bize tuzaktır, belki de bizim vatanseverliliğimizi ölçüyorlar. Ve ya kendinizi azınlık olarak mı? Yoksa ayrılıkçı olarak mı görüyorsunuz? Bunlar buna nasıl sarılırsa bizden ona karşı tedbirimizi alırsanız diye mi gördüler. Bu iyi değildir, biz böyle bir şey istemedik diye mi açıklama yaptılar? Belki de o insanların arasında biz Boşnakların Türklerden gelmeyiz hipotezini savunanlar var.

CS: Rüşti'nün söylediklerine katılıyorum. Biraz daha açmak istiyorum. Daha önemli noktalara vurgu yapmak istiyorum. Bir kere birincisi göçmen toplumlar ürkektir. Dünyanın neresine giderseniz gidin. En demokratik hakların verildiği ülkeye gidin mesela İsveç diyelim. Orda bile oradaki göçmenlerde ürkeklik vardır. Dolayısıyla göçmenler devletin kendisi ile ilgili aldığı karar temkinli yaklaşır. Yani parti bundan sonra Boşnakça TV yayını yapılacaktır şeklinde karar aldığı vakitte temkinli yaklaşır. Artı bundan sonra Boşnakça konuşmak yasaktır dendiğinde de temkinli yaklaşır. Göçmen psikolojisinde var bu, bu da gayet doğal. Çünkü yabancı bir ülkedeyim diyor. İstedik kadar burada doğmuş ol, istedik kadar sahiplen, kendini yabancı ülkede hissediyorsun ve zaman zaman hissettiriliyor. İkincisi şu var; örneğin televizyona yansıyan basın açıklamaları, gazeteye yansıyan insanlar, televizyona çıkan insanlar, kim bu insanlar? Bu basın açıklamasını Boşnak insanlar adına kim yaptı? Buna çok dikkat etmek lazım. Bunların sosyal konumu ne? Bunlar kim fabrikada işçi mi? Bunlar tarlada köylü mü? Bunlar işsiz mi? Bunların hepsi Boşnak burjuvazisi. Bu derneklerin bütün yöneticileri zengin Boşnaklardır. Ve zengin değilsen, bu derneklerde yönetici olamazsın. Bu dernek yöneticiliği için, ya zengin olacaksın yada zenginin adamı konumunda olacaksın. Daha sokak ağzıyla zenginin yalakası olacaksın. Eğer değilsen zengin veya zenginin yalakası o zaman yönetici olamazsın. Bizim Boşnak zenginlerinin şu korkusu var. Burada sınıfsal bir mesele var. İşçi sınıftan mısınız? Kapitalist sınıftan mısınız? Büyük kapitalist misiniz? Küçük kapitalist misiniz bu çok önemli. Adam parasını kaybetmekten korkuyor, bu kadar açık

bir şey var. Adam çünkü mal satıyor, tekstil satıyor, kuyu satıyor, hatta satılması yasak olan şeyler de satıyor. Ve adam yasal şeyler satsa bile acaba tam vergisini ödüyor mu? Ödemiyor dolayısıyla şunu düşünüyor kapitalist, ben çıkar dersem ki, ne güzel, biz Boşnak'ız dilimiz falan olur dersem ya takibe alırsa bu devlet. Ya benim fabrikamı basarsa sigortasız işçi çalıştırdığı mı görürse bu devlet. Ya benim gümrüksüz mal alıp, sattığımı görürse. Ya benim piyasamı keserse; zenginliğimi yitiririm. Burada bu korku en önemli nedendir. Üçüncü neden ise şu; entelektüel anlamda yeri bellidir. Örneğin bu dernek yöneticilerinin şunu bilmediğini adım gibi biliyorum. Çünkü çoğunu birebir tanıyorum. Bir vatandaşlık nedir bilmiyorlar. İki belli bir millete mensup olmak nedir bilmiyor. Etnisite nedir bilmiyor. Yurt severlik nedir bilmiyor. Bunları birbirine karıştırıyor. Örneğin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak demeyi, Türk olmak demek algılıyor kimisi.

RECEP DÖNMEZ – SABİT DÖNMEZ

(18.02.2007)

BŞ: Balkan göçmenleri ile ilgili çalışma yapıyorum. Bununla ilgili 4-5 başlık atında toplanan sorular var. İlki kişisel deneyimler ve aile yaşantısı üzerine. Bununla ilgili olarak da ilk başta doğduğunuz yerden ve zamandan biraz bahsedebilir misiniz?
RD: Ben 1943 doğumluyum. Pirlepe kasabasına bağlı Peştelova köyündenim. Ailem bizim yaptığımız araştırmalara göre sekiz kuşak geriye baktığımızda eski Yugoslavya'nın batı Makedonya'nın Devre yakınlarından Kocacık köyünden. Bizimkilerin Pirlepe kasabasına göç ettikleri söyleniyor.

BŞ: Siz de nasıl Sabit ağabey.

SD: Aynı aile olduğumuz için Recep abiyle babalarımız kardeş. 1950 yılında aynı yerde doğdum. Recep abinin duyduklarıyla benim duyduklarımın arasında pek fark yok. Neticede biz bir aile olarak yaşıyorduk. Benden daha büyük olduğu için detayları çok daha iyi biliyor.

BŞ: Göçmenlerde aile yaşantısının sizde de bir etkisi vardı herhalde. Genele olarak hep aynı yer aynı çevrede oturuyordunuz.

RD: Bizim köyün oluşumu ile ilgili bir şey söylemek istiyorum. Bizim köy Osmanlı zamanında bir beylikmiş. Mahmut Bey adında bir ağaya aitmiş. Bir çiftlikmiş orası. Bizimkilerin sekiz kuşak sonrasının Kocacık'tan göç ettikten sonra gelmişler Peştelova köyüne yerleşmişler. Sonradan diğer civar köylerinden olan çiftliklerden oradan bizim ailenin yani Sinanoğlu olarak geçiyor. Bizim ailenin göç etmesi civar köylerden duyulunca oradaki çalışan kahyalık yapan bazı ailelerin Peştelova köyünden bir şekilde birlikte olalım bir güç oluşsun diye oraya yerleşmişler.

BŞ: Yaşantıya dönecek olursak sonuçta siz on beş yaşına kadar ordaymışsınız. Aldığınız eğitimden, oranın sosyo-ekonomik durumundan bahsedebilir misiniz?

SD: Orada bir şeyden bahsetmek gerekir, dedemizin Osmanlı döneminde Anadolu'da dokuz sene askerlik yapmıştır.

RD: Eğitimle ilgili şunu söyleyeyim. Bizim köyümüz Türk köyü olarak her ne kadar bizim oradaki insanların her ne kadar Türkçe'yi bilmedikleri halde oradaki yaşayan ailelerin herkesin Türk olduğunu söylerdi. Köyümüzde sadece ilkokul vardı. İlkokulu bizim köyümüzde bitirdikten sonra bize yakın olan aşağı yukarı iki kilometre olan Hıristiyan köyünde ortaokul vardı. Ve sekiz yıllık eğitimimi orada tamamladım. İlk ve orta okulda Makedonca okudum. Eğitimle ilgili söyleyebileceğim bu kadar. Orada ortaokulu okurken dört yılda yabancı dil olarak Rusça'yı okudum.

BŞ: On beş yaşına kadar orada yaşamışsınız. Bize oradaki çevreden bahsedebilir misiniz? İnsanların ekonomik durumları nasıldı? Yaşamları nasıldı?

Geçimleri nasıl sağlıyorlardı?

RD: Bizim o yörenin bilakis Pirlepe, Manastır ki Manastır bir Türk kasabası Osmanlı zamanında vilayet olarak geçiyormuş. Zaten bizim ister köyden göçmüş olsun ister köyden hepimizin doğum yeri Manastır yazar. O şekilde yazdırmışlar ve devam ediyor. Bizim yörenin insanların geçimleri sosyal yaşantıları meslekleri vs. düşünüldüğü zaman çiftçiliktir. Çiftçilik dediğimiz zaman tütüncülük ön planda geliyordu. Bunun haricinde bizim kasaba ve köylerimizin hiç birinde gurbet olayı olmamıştır. Her ne kadar o bölgedeki insanlar ekonomik sıkıntıda olsalar dahi başka bir bölgeye gidip çalışma durumları söz konusu olmazdı. Çok enteresandır, Manastır bölgesi tutucudur bu yönden. Mesela şöyle diyebilirim size Manastır kasabasının on sekiz Müslüman köyü var. Tabi bunun içinde Arnavut köyü var, Türkler ve Pomaklar var. Ama bunların hepsi iç içe olduklarından ve bu aileler bu köylerde almışlar vermişler. Bir enteresantlık var bizim oralarda hiç kimse oralarda sadece Türk'üm sadece Arnavut'um sadece Pomak'ım diyemez. Çünkü aileler kız alıp vermişler ve neticede Müslümanlık adına altında birleşmişlerdir. Tekrar ediyorum her ne kadar bu insanlar Türk dilini konuşmuyor olsalar da ama bir şekilde biz Müslüman'ız, biz Türk'üz derler. Şu şekilde Rumeli'de şöyle bir şey vardır: Osmanlı mirasından dolayı Müslümanlık eşittir Türk, Türklük eşittir Müslümanlıktır. Ve insanlarımız orada bir şekilde alışmışlar, aralarında toplandıklarında sohbet ettiklerinde hep bunu ortaya koymuşlar. Makedonya denildiği zaman şu anda belli başlı üç millettir orası. Makedonya şu anda iki milyonluk bir ülkedir. Bunun son sayımlara göre yüz elli bin civarı da Türk'tür. Yedi yüz bine yakın Arnavut Müslüman vardır. Geri kalanı da çeşitli bölgelerden gelen Makedon diye tabir edilen halklardır.

BŞ: Resmi sayılarda internet sitelerinde dahi yirmi bin Türk olduğu söyleniyor.

RD: Hayır. Şimdi bizim oradan gelen arkadaşlarımız orada belli devlet görevlerinde bulunmuş arkadaşlarımızdı. Aşağı yukarı yüz ila yüz elli bin arasında olduğu Müslüman Türklerin. Fakat oradaki hükümetlerin bunları ne şekilde ayırdıklarını bilmiyorum.

BŞ: Araştırmamın en önemli yeri neden göç etmek istediniz? Göç etmedeki en temel neden neydi sizce?

RD: Benim küçük yaşta algılayabildiğim şeydu: o dönemde yaşadıkları bazı olumsuzlukları bizim yaşamamamız için bizim buraya göç etmemizin sebeplerinden bir tanesidir. Mesela şunu söyleyeyim benim dedem 4 sene İstanbul'da 5 sene Yemen'de askerlik yapmış biri olarak biz söylediği şu idi; Bizim büyüklerimiz ne yaparsanız yapın Makedonya'dan göç edin. Yani torunlarının çocuklarının burada kalmasını istemiyordu. Tabi bunun detayının soracak yaşta değildik. Ama kendilerinin herhalde düşündükleri şeyler vardı.

BŞ: Peki siz nedenlerini nasıl düşünüyorsunuz?

RD: Bir de dağılmış aileler vardı. Misal 1925 yılından Cumhuriyet kurulduktan sonra bazı aileler o yıllarda göç etmiş, bir kısmı orada kalmış bununda etkisi vardı. Yani parçalanmış ailelerin bir araya gelmesi için bir şekilde bizde oraya gitsek iyi olurdu diye düşünüldü. Çünkü şöyle diyorlardı yaşlı insanlarımız, Rumeli vatan, Türkiye anavatan; kesinlikle Türkiye'ye gitmeliyiz. Bunları sohbet esnasında duyardık.

BŞ: Peki Sabit ağabey sizce bu göçün en temel nedenleri nelerdi? Buraya geldikten sonra da neden göç ettik diye düşünmüşüzdür ve kendinize göre yorum yapmışsınızdır.

SD: İşin ekonomik boyutu ikinci plandadır. Biz ekonomik olarak yeteri kadar toprağımız vardı, evimiz barkımız vardı ve iş olarak çok daha rahattık. Belki o günkü

adıyla Yugoslavya'nın en gelişmemiş yerlerinden biri olmamıza rağmen toprak çok verimliydi. Orada çalışan insanlar bir şekilde geçimini sağlıyorlardı. Biz parayı en çok tütünden kazandık ki bir sürü hayvanımız olmamamıza rağmen peynir süt falan satmazdık. Bu tütünden aldığımız parayı da şekerdi, giyimdi, kuşamdı kullanırdık bu yüzden göçün ekonomik boyutu ikinci plandaydı. Bence genel boyutu büyüklerimizin anavatanda olma istediğidir. Eninde sonunda buraya gelecektik. Şimdi düşünüyorum da onları bu kanatlarında yanlış olmadıklarını düşünüyorum. Çocuklarımız anavatanda olsun Türkiye'de olsun dedem burada beş sene Yemen'de kalmış bununda etkisi vardır.

BŞ: Türkiye'ye gelmeden önce yani göç öncesinden bahsedelim. Sizce Türkiye'ye gelmeseydiniz nasıl bir yaşantınız olurdu?

RD: Bunu zaten kendi aramızda konuşmuyor değiliz. Ama her şeyden önce göç olayı olmamalıydı. Çünkü bir yere göç ediliyor birileri bir yerlere gidiliyor, denildiği zaman o yerlerde huzursuzluk oluyor. Dolayısıyla filan aile gittiği zaman niye bizde gitmiyoruz deniliyor. Göçe baktığınız zaman Yugoslavya bütün iken Makedonya bölgesi gelişmemiş bir bölge idi. Bu belki de bilerek geri bırakılmıştı. Çünkü orada Müslüman bir bölge vardı. Makedonya ne diye bakarsak tarım vardı. Tütüncülük ve hayvancılık vardı. Ama daha kuzeye baktığınız zaman sanayi olduğunu ve bazı sanayi ürünlerinin üretildiğini hatta Makedonya değil çoğu bölgedeki insanlar tarımdan kazandıkları parayla oradaki sanayi ürünlerini örnek olarak beyaz eşyayı almak için dünya kadar para verip bin türlü emek harcıyorlardı. Eğer ben orada Türkiye'ye gelmeseydim ne olacaktı? Eğer geriye dönecek olursak orada okul okurken bir genç olarak iyi bir pozisyonum vardı. Okulda yaklaşık olarak 300 kişi arasında 5 Müslüman vardı. Bu bir şekilde beş kişinin Müslüman olarak okuması bir devlet politikası idi. Müslümanlar okula gitmesin, okumasın eğitim görmesinler diye. Eğer ben tahsile devam etseydim. Nitekim babam yaşasaydı. Babama okula çağırıldıklarında Recep ortaokuldaki bir öğrenci olarak iyi durumda ve biz onun devlet bursuyla okutup Türkiye'ye yollayalım demişlerdi. Fakat aile bireyi olarak anne ve babam bırakın okumayı evladımızı herhangi bir şekilde burada bırakamayız dediler. Türkiye'ye göç edecektik ve benim burada herhangi bir sebepten dolayı kalmamı istemiyorlardı. Eğer eğitimimi bitirmiş olsaydım belki iyi bir pozisyonda olabilirdim ama bu devletin bana sağlayabileceği imkanlar sınırlı olabilirdi. Bir Türk olarak üniversiteyi bitirebilirdim ama orada Müslümanların genel bir korkusu vardı. Bu da belli bir eğitimimi bitirdikten sonra bitirdiği bölümle ilgili işe girebilecek miydi?. Sırf Türk- Müslüman oluşumdan ötürü böyle bir korku vardı.

BŞ: Şimdi Sabit ağabeyinin dediklerini üzerine ekleyerek konuşalım. Dönmez ailesi değil de hiç kimse gelmeseydi. 1912-13 ve ellilerin sonunda hiç kimse gelmeseydi ne olurdu?

RD: İkisine de ayrı bakmak lazım 1950'den sonra Türkiye'de değişen siyasi olaylardan yani hükümetlerin nasıl politika güttüklerini tama olarak bilemeyiz. Çünkü biz 58'den sonra göç ettik.ama genel kanı elliden sonra halk deyimiyle bize bir kapının açıldığıydı. Yani insanımız varını yoğunu bırakarak göç ettiler.

BŞ: Burada Feragat Beyannamesi diye bir şeyden bahsediliyor. İnsanlar evini koyunlarını toprağını bırakarak göç ediyor. Ve bunun için yazı veriyorlar böyle bir yazı var mı?

RD: Demek istediğin eğer taşınmazlarla ilgili bir konu ise bizim büyüklerimizden duyduğumuz şudur. Orada belli bir toprağımız var. Biz bunlardan satabildiğimiz kadarını sattık. Diğerlerini terk ettik. Ama bunu karşılığında bir yazı falan vermedik. Daha önceleri Yugoslavya'da oluşan sistemden önce yani kral zamanı ailelerin sahip oldukları topraklarda Tito'nun zamanında Türkiye'deki toprak reformuna göre yüz

dönümden fazla olan toprağa devlet el koyuyordu. El konulmaz taşınmazların sahipleri devlete şöyle bir şey dediler ; bizim alacağımız hiçbir şey yok bir nevi bağışladılar devlete. Ama elliden sonrakiler satabildiğini sattı. Satamadıkları kaldı. Şu an bizim aile ait olan yirmi dönüm bir arazimiz var. Ben iki üç defadır kadastradan bu toprakları araştırıyorum ve hala babamın üstüne kayıtlıdır. Hala biz aittir o topraklar.

BŞ: Göç sürecine dönersek, Türkiye göç etme dışında herhangi bir yere göç etmeyi düşündünüz mü?

RD: Orada şöyle bir ince çizgi var. Eğer göç edeceksek Türkiye'ye edeceğiz. Normal göçlerde insanlar gideyim de ekonomik durumu düzeltelim diye düşünür. Ama bizde öyle bir şey yok. Bizim büyüklerimiz şöyle derdi; ne pahasına olursa olsun Türkiye'ye göç eldim ondan sonra tüm sıkıntılara katlanırsınız. Büyüklerimizin dediği şöyle bir olay da vardı. Biz sabah uyandığımız zaman ezan sesiyle uyanmak istiyoruz.

BŞ: Göçün belli başlı nedenleri var. Dini, ekonomik, politik, sosyal durumlar var. Peki, bunu haricinde ailenizin dediği aklınızda kalan ekstra bir durum var mı?

RD: Bizim büyüklerimiz akrabalık bağlarının koptuğunu hissetmeye başlamıştı. Örneğin babamın öz teyze oğlu bizden önce göç etmişti. Ve akrabalık ilişkilerimiz gayet iyiydi. Ve onlardan gelen mektuplarda falanca kişi İstanbul da falanca kişi diye göç etmiş olabilirler.

BŞ: Göçün hazırlıkları nelerdi?

RD: Göçün öncesinde elindeki arsaları evlere satanlar bir şekilde hazırlık yaptılar. Bu hazırlıklar aylarca sürüyordu öyle kolay değildi. Biz aşağı yukarı sekiz neslin yaşadığı yerden göç ediyorduk bu kolay değildi. İşin psikolojik boyutu vardı. Hazırlığa geldiğimizde on beş gün önceden evdeki eşyaları ayarlıyorduk. Yugoslav hükümeti zamanında para getirmek yasaktı. Dolayısıyla orda alabildiğin beyaz eşyaları; çamaşır makinesi, buzdolabı elektrikli süpürge v.s. ayarlanırdı. Fakat bunlarda sınırlıydı. Örneğin bir ailenin bir tek buzdolabı getirme hakkı vardı. Bu Yugoslavların bir taktiği idi. Bir aile olarak babam amcam bir de halam vardı. Hepimize birer tane çamaşır makinesi verildi. Belli sattığımız şeyler karşılığında bunları alıyorduk. Ev eşyalarımızı Manastır'a kadar getirip ki burası en son yerdir. Eşyalarımızı vagona yükledik ve yola çıkardık. On beş gün boyunca biz orada eşyasız kalmış, her şeyi taşı tarağı tabağı yola çıkarılmış bir şekilde bekledik. Bir tek üzerimizde giyim eşyalarımız vardı. Doğduğun büyüdüğün yerde on beş gün geçiriyorsun sonra evin halkı kaç nüfusa yola çıkıyorsunuz. Geçiş yolumuzda göç edenlerin çoğunun yüzde doksanını son yeri Manastır'dı yani Yunanistan'dı. Buradan 25 Aralık 1985'te yola çıktık, 28 Aralık 1958'de vardık. Tabi bu üç günlük garip bir macera idi. Manastır'dan trenle yola çıkıyorsun, sonra bir gece orada kalıyorsun, o gece ağlamalar sızlamalar, orada Yunanlılar bize niçin göç ediyorsunuz, orada ne işiniz var gibi sorular soruyordu. Pek tabi bizimkiler cahil cesareti ile bunlara kulak asmıyorlardı. Son durak Sirkeci tren istasyonuydu. Türkiye'ye göç etme sevdasıyla o gece herkesin suratında sanki böyle geriye baktığı zaman Yugoslavya'daki her şeyin karanlık, Türkiye'de sanki güneş açmış edası vardı. Değişik hislerdi. Türkiye Sirkeci garında akrabalar bizi karşıladı. O zaman onlarda bizi on beş gün misafir etti. On beş gün size kısa gelmesin onlar için hiç de kolay bir durum değildi. Bizden önce göç edenlerin ekonomik durumları iyi değildi. Bizi misafir etmeleri onlar için problemdi. O zamanlar bizi misafir edenler bir şekilde kendi yaptıkları gecekondular da kalıyorlardı. On, on üç nüfus onlar on iki de siz geliyorsunuz. O gecekonduda yirmi beş kişi ağırlamak nasıl bir şey siz düşünün. On beş gün sonra eşyalarımızı aldığımızda ilk iş olarak Bayrampaşa'da ev tuttuk.

Daha sonra çalışabilenlerimiz yani ben amcam babam iş aramaya koyulduk. O zamanlar beni yine enteresanlıklar tuttu. Hiç unutamayacağım lastik fabrikasında amcam gündüzcü ben gececiydim. Bir ay boyunca birbirimizi göremediğimiz oluyordu. O zaman babam aile reisliğine soyunmuştu amcamdan büyük olduğu için. Ve bize söylediği bir talimat vardı. Yemek sofrasına oturduğunuzda herkes bir tabaktan yiyecek, daha fazla bir şey beklemeyin biz muhaciriz derdi. Ve dediği diğer şeyde paranız varsa bakkaldan alışveriş yaparsınız yoksa onunla yetinin bizde buna uymak zorundaydık.

BŞ: Şimdi göç esnasını bir nebze de olsa da geçtik. Soruma Sabit abiden başlamak istiyorum. Sabit abi sekiz yaşında buraya geldin. Ve dilden dolayı yaşadığın sıkıntılar var mıydı?

SD: İlk okul ikiye kadar orada okudum fakat buraya geldiğimizde birinci sınıftan başladım. Bizde diğer çocuklar gibi sokağa çıkıyorduk Ayvalı Dere'de. Üç ay gibi kısa bir sürede sorunumuzu derdimizi anlatacak hale geldik. Dil açısından çok sıkıntı çektiğimizi hatırlamıyorum. Belki bunda özellikle bulunduğumuz yerde göçmen ailelerin olmasının da payı vardı. Biz bu sayede dediğim gibi üç ay gibi kısa bir sürede dil sorunumuzu atlattık.

BŞ: Peki Recep abi siz ne düşünüyorsunuz?

RD: Şimdi o anlara pek dönmek istemiyorum çok acıklı günlerdi. Orada dört yıl Rusça eğitimi aldım. Makedonca'yı öğrenirken bir yandan da Rusça'yı öğreniyordum. Hem Kiril hem Latin alfabesini biliyordum. Ama garip olan bir Türk gazetesini elime aldığımda okuyordum. Ama anlamıyordum. Ve buradaki ilk hedefimiz bir iş aramak telaşındaydık. Hepimiz babamızın sözünü dinliyorduk amcam dahil olmak üzere. Belki de bizim bu günlere gelmemizin sebebi bu saygı idi. Misal iş aramaya giderdik bizim oralardan gelen bir çok insan da iş arardı. Bu sayede buluşma şansımız oluşuyordu. Genelde belirli bir buluşma yerleri seçerdik. Örneğin Bayrampaşa'da bir şekilde buluşuyorduk. Örneğin birbirimize yardım ederdik, biri fabrikada çalışıyor. Ve işçi aranacaksa diğerlerine gel sende bir şansını dene diyordu ve bunu Arnavutça olarak söylüyordu. On beş, yirmi kişi gidip iş başvurusu yapıyorduk ve sorabildiğimiz tek şey vardı. İş var mı? Çünkü başka bir şey bilmiyorduk. Bundan sonra orada insanları işe almakla görevli kişi fabrikanın önüne çıkar ve karpuz seçer gibi bize şöyle bakardı. Daha sonra tipini, kıyafetini beğendiği birkaç kişiyi alır ve giderdi. Diğerleri hüznü bir şekilde geri dönerdi ve başka fabrikalarda şansını denerdi. Buradan da tekrar boynu bükük dönerdi. Bunlar böyle enteresan şeylerdi hatırlamak bile istemiyorum bu yüzden ama inkar etmiyorum hepsi yaşadığım şeylerdi. Tekrar ediyorum o zamanlar elinize aldığınızda gazeteyi okuyabiliyorsunuz ama anlayamıyorsunuz. Fakat dili kavramamızda ben bile şaşıyorum, heveslendik öğrenmek için birbirimize sorardık üzerinde dururduk bu işin. O yıllarda başka bir enteresanlıkta insanların birbirine yardım etmek isteği idi. Bu inanç insanların ortak kaderinin bir olgusuydu. Ve herkes hem iş hem dil konusunda birbirine yardım etmekteydi.

BŞ: Sizi göçmen burada yaşayan halkı da yerli olarak kabul edersek yerlilerin size karşı olan tavırları nasıldı?

RD: Bizi çok iyi yaklaştıkları hissediyorduk. Türk milletinde şöyle bir özellik vardır. Bu benim tespitim işim itibarıyla günde beş altı milletten insanla tanışıyorum ve dilini bildiklerimle sohbet ediyorum. Bu insanlarda akıl var beyin var. Fakat Türk milletinde akıl var, beyin var ve bir de gönül var. Bu her millete nasip olmayan bir şeydir. Ben buraya göç ettikten sonra yerli olanlar göçmenlere karşı iyi yaklaşımlardaydı. Yani bu insan buraya bir şekilde sığınmış ve bizden birileriydiler ve bu yüzden yardım etmek için yaklaşımlarda bulunuyorlardı. Bu sadece burada

yaşayan Türklere has değildi. Balkanlarda Kafkaslarda yaşayan Türkler de aynı gönüle sahipti. Size bir örnek vereyim hiç unutmam lokantada yemek yiyoruz pek de lüks değil hiç tanımadığımız biri yemek yedikten sonra tatlı söylüyor ve çıkarken bölüştürüp size afiyet olsun diyip arkasına bakmadan gidiyor, işte böyle bir gönül. Yani ufak tefek olaylar dışında pek sıkıntı çekmedik bunlarda olağan şeylerdir.

BŞ: Ufak tefek olaylar nelerdir?

RD: Ben şunu söylemek istiyorum belki de bizim oradan buraya göç etmemesi için birileri kışkırtıldı. Ama bunu belki de duyuyorum tam olarak emin değilim. ben Türk milletini içinde bu kadar gaddarlık olabileceğine sanmıyorum, kabullenemiyorum.

BŞ: Sabit abi siz ne düşünüyorsunuz?

SD: Ben bunları münferit olaylar olarak görüyorum. Çok azdı ve sıkıntı olarak görmedim.

BŞ: Peki burada kendinizi nasıl tanımlıyordunuz?

RD: Ben tekrar ediyorum anadilim Arnavutça'dır. Ben Arnavut asıllı Türk olarak kendimi tanımlıyorum. Bu inkar edilemez ama dünyada gelişen olayları düşündükçe ben oradan göç eden insanların bir şekilde bir şeyi ön plana çıkarmalarını söylüyorum. Bu yüzden Türklüğümüzü ön plana çıkarmamız lazım. Şunu da biliyoruz ki biz oradan göç ederken hiç kimse bizi buraya zorla götürmedi. Eğer namusunla şerefle yaşayıp, işine gidip gelersen kimse sana dokunmaz. Bizim birleşmemiz lazım. Hiçbir Arnavut ve Türk'ün birbiriyle alıp veremediği bir şey yoktur. Örnek olarak orada yaşadığımız zaman Türkler senden daha iyi Arnavutça konuşabilirler. Yani bir kaynaşma vardır. Ve benim için şu an ön planda olan Türklüğümüdür. Ve bu hangi amaçla göç ettiğimiz bellidir. Oradaki insanların bir özelliği daha vardır. Ve biz asla ihanet etmeyiz. Tekrar ediyorum Arnavut asıllı Türk'üm ve Türklüğüm ön plandadır. Diyelim ki oğlum yada ben evleneceğim eşlerimizin Arnavut kızı olması diye bir zorunluluğumuz yok. Türklerle Arnavutlar dünyada en çok iç içe olan insanlardır. Biz Arnavutlarla buluşuruz sohbetimizi ederiz buna hiç kimse mani olamaz. Ama bazı insanlara kızarım. Aklınıza başınıza alın ve Türkiye'ye niçin göç ettiğinizi hatırlayın ve ön plana getirin. Gerektiğinde benden daha çok Arnavut olamazsınız her yönüyle. Ama ben bu ülkenin vatandaşıyım ve her şeyimle Türkiye'ye bağlıyım, dedem de amcam da babam da tüm aile olarak Türkiye'ye bağlıyızdır ve asla ihanet etmeyiz. her bireyimizde böyle düşünür.

BŞ: Peki Sabit sizin bu konu da ki düşünceleriniz nelerdir? Yada eklemek istediğiniz herhangi bir şey?

SD: Baştan beri dedem burada dokuz sen askerlik yaptıysa belki tabiatında Türklükten sebep bunları yaptı. Osmanlı vatandaşıydı ve bundan dolayı kabul edildi buraya. Ve dediği şey ben buraya geldiğimde anavatan olarak burayı gördüm.

RD: Şöyle bir şey demek istiyorum kendi kişisel yaşamımızda her şeyden emin olduktan sonra söylenenleri kale almazsınız ben bu ülkeyi seviyorum. Arnavut asıllı Türk vatandaşıyım ve Türkiye'den vazgeçmem. Yok ekmeğimizi bölüyorlar yok pastadan pay alıyorlar bu tür söylemleri kâle almam. Kâle alsaydık aç kalırdık.

BŞ: Yugoslavya hiç bölünmemiş olsaydı ve siz orada yaşasaydınız ne olurdu?

RD: Her şeyden önce Yugoslavya'nın bölünmesi planlanmış bir şeydi. O günkü bilim adamları, çıkan yazılar yıllarca önce planlanmış bir şeydi bizim oradan göç ettirilmemiz. Makedonya'nın iki milyon nüfusun yüzde sekseninin Müslüman olduğunu aynı şekilde Bosna Hersek, Kosova, Hırvatistan ve Sırbistan'ın nüfusunun bir kısmı Müslüman olduğu düşünülürse bizim oradan göç ettirilmemiz planlı bir şeydi. Yugoslavya'nın beş altı cumhuriyete bölünmesi için planlandı. Eğer bütün Yugoslavya kalsaydı ve biz orada kalsaydık, bizim bildiğimiz ve hatırladığımız Yugoslavya kalsaydı o zaman bizim avantajımıza olacaktı. Müslümanlar iyi

düşünülecek olursa belli bir yerlere geleceklerdi. Söylediğim gibi biz oradan göç ettirilecektik. Bunun bir prosedürü vardı. Diyelim ki bir ailenin Türkiye’de göç etmiş yakınının Yugoslavya’dan göç edecek yakını için Türk kurumlarına başvurup artık hangi aile gelecekte benim garantörlüğüm altında diye taahhütte bulunuyor. Bizim vesikalık diye tabir ettiğimiz belgeler Yugoslav makamlarına iletiliyordu ve nüfus kağıdında Arnavut yazanlar Türkiye’ye göç edemiyordu. İçişleri Bakanlığı bir taahhüt çıkararak ister Arnavut olsun, ister Müslüman olsun kim olursa olsun ben Türk’üm diye başvuruda bulunur belgeyle tasdik ederse ve gene Türkiye’den garantörlük yapan ailenin evrakı ile birlikte Türk Konsolosluğu’na başvurur ve o şekilde kabul edilirdi. Mesela bizim oradan buraya göç etmiş insanların enteresan bir yapısı var. O garantörlüğü veren ailelere kimse gelip yük olmadı. Çünkü gelir gelmez işe koyuldular, hamallık dahi gelse bahçıvanlık dahi gelse yaparlardı. Kaldı ki orada eğitim görmüş insanlar da vardı. Öğretmen olanlar belli bir işi olan insanlar da vardı. Her türlü işe razı oldular. Çünkü onlarda Türkiye’ye göç edelimde ne olursa olsun vardı.

BŞ: Oradakilerin şöyle bir kaygısı var, hatta tepkisi var. Buradan göç edenler bizi yalnız bıraktılar o yüzden bu sıkıntıları çekiyoruz gibi bunun hakkında ne diyeceksiniz?

SD: Olaya farklı açıdan bakalım oradakilerin hiç biri göç etmeseydi ve Yugoslavya gene bölünse idi. Bence çok farklı bir manzara çıkardı. Bütün Avrupalı rahatsız edebilecek tarzda bir manzara. Oradaki insanlar neyden şikayet ediyorlar azınlıkta kalmaktan, asimile olmaktan korkuyorlar. Makedonya’dan göç edenlerin sayısı yaklaşık olarak bir milyon iki yüz bin kişi ve onların hepsi şu anda Makedonya’da olsa idi. Ve şimdiki gibi bölünseydi bence şu anda orada Türk başbakan olurdu, Türk parlamentosu olurdu.

RD: Ben başka bir şey söyleyeyim size biz orada iken hissettiğimiz bazı şeyler vardı. Diyelim ki a kişi bizden büyük olanlar liseyi bitiriyor, üniversiteyi bitiriyor. Üniversiteyi bitirdikten sonra belli bir duvarla karşılaşıyorlar. Resmi kurumlarda hep bir engelle karşılaştılar daha ileriye gitme imkânları olmadı. Biz bunu hissedebiliyorduk. Eğer biz orada olsaydık ne olabilirdi. İyi şey de olabilirdi daha kötü şeyler de olabilirdi. Bir toplumu sindirirsin ve hep baskı altında tutarsın eğitim vermezsin bir şekilde isyankar olur ama eğitilmiş gibi isyankar olmaz. O eğitimsiz toplumun ortaya koyacağı isyanı bir şekilde bastırırın. Ama eğitilmiş insanları bastırmak zordur. Mesela ben anlatırken uzaktaki köye sadece beş tane Makedon öğrenci ortaokula gidiyordu. Neden seksen ailenin sadece beş çocuğu okuyabildi. Bu tabii ki devletin bir politikası idi. Çünkü eğitim görmüş insan olayların daha derinine ineceğini daha iyi ileriye gideceğine dair şüpheleri vardı. Eğer biz orada kalsaydık iki durum olacaktı. Ya bütün herkes sadece toprağıyla uğraşıp çiftçi olacaktı. Ya da çocukları belli bir yere gelmesi için onları kendileri eğitecekti. Yugoslavya dağılmamış olsaydı ve bizim insanlarımız oradan göç etmemiş olsaydı belki iyi bir şeyler olabilirdi. O zaman daha karma bir toplum oluşacaktı hem ırk açısından hem dinler açısından. O zaman belki de Müslümanların üstünde fazla durulmazdı. Ama Makedonya olduğu zaman küçük bir ülke olduğu için ve o temsil örneğinden de yola çıkarak var olan Türk düşmanlığı iyi sonuçlar doğurmazdı. Ve ben eğer insanımız göç etmeseydi iyi şeylerin olacağına pek inanmıyorum. Çünkü son gelişen olaylar onu gösteriyor.

SD: Peki abi Makedonya bölünmeseydi ve biz orada olsaydık nasıl bir manzara ortaya çıkardı?

RD: Sen diyorsun ki Makedonya iki milyon nüfusu var. Sekiz yüz bini Müslümanlar ve bir milyon iki yüz bini Makedonlardır. Bir milyon iki yüz bin insan da göç

etmeseydi ne olacaktı. Müslümanlar çoğunlukta olacaktı. Fakat bu çoğunluğu sağlamak için sana böyle bir imkanlar verilmezdi. Bunu bir kere çok iyi bilmek lazım. Kimse Balkanlar'da Müslüman bir ülke kurdurmaz. Kesinlikle engel koyulurdu. O yüzden oradan göç edenlerin göçü haklı oluyor.

Türkiye'ye göç ederken tekrar ediyorum: Arnavutluk vatan, Türkiye anavatan derlerdi büyüklerimiz. Biz buna inanarak geldik. Bu kötü sonuçta doğurabilirdi. Ama doğurmadı. Biz ailelerin garantörlüğünde geldiğimiz için bize devlet sadece beş yıl vergi muafiyeti yardımı yapıldı. Biz serbest göçmen olduğumuz için böyleydi.

BŞ: Türkiye'yi bir yana bırakırsak, şöyle bir şey sormak istiyorum. Biz şimdi bir ilçe bile değiştirirken büyük tereddütler yaşıyoruz. Siz ise ne kadar anavatan da denilse bir ülke değiştiriyorsunuz. Topraklarınızı bırakıyorsunuz, sevgililer bırakılıyor, evler bırakılıyor. Bununla ilgili yaşadığımız şeyler neydi?

RD: Bununla ilgili bir şey söyleyeyim benim orada göç ederken bir şey anlatayım. 25 Aralık gününü anlatacağım ben size. Doğduğum evimden ayrılırken o yaşında evden çıktık, köydeki akrabalarımız bizi uğurlamak için geldiler. Evden çıktuktan sonra tabii herkes ağlamaklı, neticede bizim bütün büyüklerimiz orada doğmuş, biz orayı terk ederken sadece ben beş metre evden ayrıldıktan sonra çok sevdiğim bir köpeğim vardı. Biz ayrılırken köpek hep peşimde bu yüzden ailemden ayrılıp tekrar eve koştum. Eve koştuğumda unutamayacağım bir şey yaşadım. Benim kaldığım oda da bir şömine vardı. Gittim o şömineyi öptüm ağlayarak tekrar o köpeğimle birlikte aileme katıldım. Ve o yanımda olan köpeğim bizim köyün çıkışında bir şeyleri hissedip ki hala aklımdadır her ne kadar kırk sekiz yıl da geçmiş olsa, o köy sınırında o köpeğin durduğunu ve bana bakıp gözlerinden yaş akıttığını gördüm. İşte bunu hiçbir zaman unutmayacağım. Ve tren istasyonundan sonra Manastıra geldik.

BŞ: Sizde aynı dönemde geldiniz dimi Sabit abi aynı trenle beraber çıktınız. Kaç kişi çıktınız o gün yola? Sadece sizin aileden.

SD: On üç. Ben her ne kadar çocuk olsam bile insan doğduğu eve bakıyor, birlikte yaşadığı hayvanlara bakıyor. Hem babalarımız o riski nasıl göze almışlar. Evin yok, barkın yok, bir karanlığa gidiyorsun. O riski almak gerçekten sor. Bunu bastıra bastıra tekrar söylüyorum: bizim tek bir amacımız vardı Türkiye'ye göç etmekte. Ne pahasına olursa olsun biz burada hamallıkta yapsak sokakları da süpürsek. Ama her şeye rağmen bir şekilde hayatını idame ettirmeye çalışıyorsun. Bu gerçekten çok başarılı bir şeydir. Ben bir tek şey söylüyorum yalnız Balkanlar, Batı Trakya, Bulgaristan'da gönül isterdi ki kimse göç etmemiş olsaydı. Ama aması var. Bizim hissettiğimiz bize hiçbir zaman açık kapılar bırakılmayacaktı.

İSKENDER YANOVA

(16.03.2007)

Bayram Şen: Nerede ve ne zaman doğdunuz?

İskender Yanova: 1954 yılında Kosova'nın başkenti Priştine'de doğmuşum.

B. Ş: Aileniz orada ne zamandan beri yaşıyormuş?

İ. Y: Babam 1913 doğumlu ve Priştine'de doğmuş. Dedelerim Yanova'dan Priştine'ye gelmişler.

B.Ş: Yanova ile Priştine arasındaki uzaklık ne kadar?

İ. Y: Çok yakın bir mesafe zannediyorum ki 18 km. kadar bir uzaklık.

B. Ş: Neden Yanova'dan Priştine'ye gelme gereği duyulmuş?

İ. Y: Yanova Osmanlı Türkleri'nin hâkim olduğu bir bölgeymiş. Daha sonra Sırp oraya yerleşmeye başlayınca Türkler Priştine'ye gelmişler. 1940'lı yıllardan sonra Türkler, Türkiye'ye göçe zorlanmış. 2. Dünya Harbinden sonra Türklerin evlerine

silah arıyoruz bahanesiyle girmişler, baskı ve işkence yapmışlar. Bu bahanelerle insanları göçe zorlamışlar.

B. Ş: Doğduğunuz yerden ve aldığınız eğitimden kısaca bahsedebilir misiniz?

İ.Y: Ben 6 yaşında okula başlamıştım. Orada o dönemlerde Meto Bayraktar adında bir Türk İlkokulu vardı. Türkçe eğitim veriyordu, orada 3 sene okudum. Geçenlerde televizyonda buzda dans programı vardı, ben orada o yaşlarda buzda dans ediyordum. Öyle bir eğitim aldık.

B.Ş: Ailenizin ve çevrenizdeki insanların orada sosyal yaşantıları ve genel olarak eğitim düzeyleri neydi?

İ.Y: Aile büyüklerimizin eğitimleri yoktu. Annem ve babamın okuma yazması yoktu. Babam bahçivandı, kendi bahçelerimiz vardı, gelir düzeyimiz gayet iyiydi. Biz 9 kardeşlik, anne ve babamla birlikte 11 kişiydik.

B.Ş: Aileniz neden göç etme gereği hissetti?

İ.Y: Babam Türkiye Cumhuriyeti Devleti bizim ana vatanımız derdi. Biz Türk asıllıyız, Priştine’de Arnavutça bilmezdik, ana dilimiz Türkçe’ydi ve Türkiye’yi anavatan olarak görüyorduk. Bizden önce 1950 yıllarının başlarında dedemler, dayımlar ve amcamlar Türkiye’ye göç etmişler. Babam vatanına ve ailesine karşı özlem çekmiş ve göç etmeye karar vermiş. Birde o zamanlar büyüklerde biz ileride bir Sırp’la evlenebiliriz korkusu vardı. Orada kalırlarsa çocukları Sırp’larla evlenebilir diye bir endişe taşıyorlardı.

B.Ş: Sizce Türk ve Müslüman kelimeleri neden bu kadar iç içe geçmiş?

İ.Y: Biz Arnavutları her zaman din kardeşimiz olarak kabul ettik ayrıca onlarla kan bağlarımız da var. Ancak biz Konya Karaman’dan Yugoslavya’ya göç eden Türklereyiz. Oradaki Türklere paşa turçin olarak yemin ederlermiş. Yani Türklük İslamiyet’in bir sembolü gibi görülürmüş.

B. Ş:Göç ettiğiniz dönemde Türklere dışında Türkiye’ye göç eden Arnavutlar da var mıydı?

İ. Y: O dönemde göç edenlerin çoğunluğu Türk’tü. Fazla Arnavut göç etmedi. Ancak az önce dediğim gibi biz Arnavutlarla kardeşlik. Türklere Arnavutlarla, Arnavutlar da Türklere evlenebiliyordu. Bu sebeple evli kızı ya da oğlu Türkiye’ye göç eden Arnavut çocuğunun ardından Türkiye’ye göç etmiş.

B.Ş: Aileniz neden başka bir ülkeye değil de Türkiye’ye göç etmeyi tercih etmiş?

İ.Y: Kosova’da yaşayan Türklere göçebe değillerdir, gurbetçilik yaşamazlar. Bu yüzden biz hiçbir zaman diğer Avrupa ülkelerine işçi sıfatıyla gitmedik. Priştinelilerin %90’ı ya orada kalmışlardır ya da anavatanına göç etmişlerdir. %10 kısımda dış ülkelere ticaret amacıyla gitmişlerdir. Bizlerde gurbetçilik olayı pek yoktur, halen bizim çocuklarımız bir başka ülkeye çalışmak için işçi sıfatıyla gitmezler. Biz kendi kabuğumuz içinde yaşayan aileleriz, öyle gördük ve öyle devam ediyor.

B. Ş:Türkiye’ye kaç yılında göç ettiniz?

İ. Y: 28 Mart 1963 tarihinde göç ettik. Hatırlıyorum da çok şiddetli bir kar yağmıştı, Alpullu’da 3 gazeteci donarak ölmüştü.

B.Ş: 1952 yılında Tito ile Menderes arasında serbest göçmen anlaşmasına varılıyor. Ailenizin 1963 yılından önce göç etmemesinin özel bir nedeni var mıydı?

İ. Y:Hayır özel bir nedeni yoktu. Tito ile Menderes anlaşmasından sonra o dönemde mübadele gibi bir şey oldu. Bu mübadeleler daha ziyade Batı Trakya’da yaşandı. Biz serbest göçmen olarak geldik.

B.Ş: 1952 yılında anlaşma yapılıyor fakat aileniz 1963 yılına kadar göç etmiyor. Her şey iyi gider de göç etmeyiz burada kalırız diye umut etmiş olabilirsiniz mi?

İ. Y: Öyle bir umutları olduğunu zannetmiyorum. Dedemler, aile büyükleri herkes buraya gelmişti. Göç kesinlikle olacaktı.

B.Ş: Geldikten sonra genel olarak göç beklentilerinizi karşıladı mı?

İ. Y: Türkiye o dönemde beklentilerimizi karşılamadı. Yugoslavya o dönemde Türkiye'den daha gelişmiş bir ülkeydi. Orada yollar asfalttı, elektrik vardı. Biz geldiğimiz zaman bir de muhacirliğin verdiği bir fakirlik vardı. Bayrampaşa'ya geldik orası henüz gelişmemiş bir bölgeydi, elektrik yoktu, yolarımız yoktu çamur içerisindeydik. O dönemde maddi imkânsızlıklar sebebiyle çok büyük sıkıntılar çektik. Türkiye büyük bir ülke, İstanbul'un merkezinde elektrik vardı, yollar asfalttı ama biz Bayrampaşa gibi bir yere geldiğimiz için sıkıntılar çektik tabii.

B.Ş: Buraya geldiğinizde alışma sürecinde başta dil olmak üzere herhangi bir konuda sıkıntı yaşadınız mı?

İ. Y: Ben Priştine'de 3. sınıfa kadar okudum burada dilden ötürü tekrar 1. sınıftan başlattılar. 3 sene kaybım oldu. Bizim konuşmamız biraz kabaydı, anlaşılıyordu.

B.Ş: O dönemde kendinizi nasıl tanımlıyordunuz? Buradaki insanlardan farklılığınız olduğunu düşünüyor muydunuz?

İ. Y: Kendimi buradaki insanlardan hiç ayırt etmiyordum çünkü ben kendimi hep Türk olarak hissettim.

B.Ş: Burada yaşayan yerlilerin size karşı herhangi bir yanlış davranışı oluyor muydu? Ya da sizin öngörmediğiniz yaklaşımlarda bulunanlar oldu mu?

İ. Y: Biz bu tür şeyler yaşamadık. Yerleştiğimiz yerde yaşayan insanların %70'nin Balkan göçmeni olması sebebiyle bu tür şeylerle karşılaşmamış olabiliriz. Bir de şu var ki Türkiye'de Arnavutlar üzerine çok büyük bir ilgi var. İstanbul'da Arnavut isminde 2-3 semt var. Ayrıca Arnavut ciğeri var, Arnavut kaldırımı var. Pazarcuların çoğu Arnavutlardan oluşmuş o dönemlerde. Onun için biz göçmenlerin çok büyük bir saygınlığı da vardır. Kendini bilmez insanlar kimilerine karşı yanlış yaklaşımlarda bulunmuş olabilir.

B.Ş: Buraya geldiğinizde vatandaşlık alma konusunda herhangi bir zorlukla karşılaştınız mı?

İ. Y: Biz zorluk yaşamadık. Buradaki bir akrabamız vasıtasıyla bize davetiye gönderildi ve serbest göçmen olarak geldik.

B.Ş: Soyadı değişikliği oldu mu?

İ. Y: Orada da soyadımız Yanova'ydı herhangi bir değişiklik yapılmadı.

B.Ş: Geldiğiniz dönem itibariyle Türkiye ve Yugoslavya devlet sistemlerini karşılaştırırsanız neler söyleyebilirsiniz? Farklılıklar ya da benzerlikler nelerdi?

İ. Y: Bizim geldiğimiz dönemde Yugoslavya sosyalist bir devlettir. Türkiye'de demokrasi, cumhuriyetçilik vardı. Çok büyük farklılıklar vardı Türkiye'de daha rahattık. Orada herkes birbirinden korkardı, insanlar korkuyla yetişmişlerdi ama burada o tür korkularımız olmadı.

B.Ş: Burada yaşayan bir Rumeli göçmeni olarak Yugoslavya'daki parçalanmayı, dağılmayı nasıl değerlendirmiştiniz?

İ. Y: Yugoslavya'nın parçalanması, eyaletlere bölünmesi Kosova için kaçınılmazdı. Çünkü Kosova her zaman Müslümanların egemenliğinde olan bir bölgeydi. 2. Dünya Harbi zamanında da, Tito döneminde de burası Arnavutların olacak diye söz verilmiş. Zaten Tito öldükten sonra karışıklıklar başladı Tito'nun verdiği hakkı o zaman Sırpalar aldılar.

B.Ş: Sırpalar neden orayı almak istediler?

İ.Y: Nedeni ekonomikti. En verimli topraklara Kosova sahip, bütün madenler orada. Birde Kosova Arnavutluk'a yakın olduğu için Yugoslavya büyük Arnavutluk hayalini sezdi o yüzden Kosova'yı Müslümanlara bırakmak istemedi. Arnavutluk ve Kosova bir gün birleşir de Sırbistan'a kafa tutar endişesi vardı onlarda. Ekonomik sebeplerin dışında bu tür politik sebepler de var. Amerika bugün en büyük hava üssünü Kosova'ya yaptı. Neden? Çünkü İtalya ile Viyana hava üssü konusunda çıkmaza girdiler. Amerika açıkta kalmamak için Viyana'dan üç misli büyük hava üssünü Kosova'da yaptı.

B.Ş: Ailemin bağları bahçeleri vardı dediniz. Göç ettiğiniz zaman aileniz topraklarını satıp paraya dönüştürebildi mi?

İ.Y: Ailem bahçeleri yok pahasına sattı. Bir tek yol parası karşılığında biz buraya geldik. Kosova'dan gelenlerin ekseriyeti bir yol parası karşılığında mülklerini satmış ve öyle gelmişler. Burada çok çalışıp ilerlemişler. Fakat amcalarım burada olduğu için babam birikim yapıp onlara zaman zaman göndermiş. Geldiğimizde bir ev alacak kadar birikimimiz olmuş, bizim böyle bir ayrıcalığımız vardı. Biz bir yol parasıyla geldik ama daha önce babamın yolladığı paralarla hemen bir ev aldık. 4 erkek kardeşlik ilkokulu bitiren hemen sanata girdi. Zaten o dönemde gelen muhacirlerin ekseriyeti onu yaptı.

B.Ş: Babanız çalıştı mı?

İ.Y: Babam da çalıştı. Pazarcılık yaptı. Trakya bölgesine gidip peynir, yumurta, tereyağı alıp burada pazarda onları satardı.

B.Ş: Siz hangi işlerde çalıştınız?

İ.Y: Biz 4 erkek kardeş hepimiz ilkokulu bitirip tornacının yanına girdik. Torna kalıpcılığı öğrendik.

B.Ş: Şu anda ne işle meşgulsünüz?

İ.Y: Ben şu anda sanayiciyim kalıpcılık yapıyorum fakat şimdi oğluma devrettim.

B.Ş: İş yaşantısında yeni tanıştığınız arkadaşlarınızın mı yoksa hemşehrilerinizin mi daha güvenilir olduğunu düşünüyorsunuz? Mesela iş yerinize eleman alırken alacağınız kişinin Rumelili olmasına dikkat eder misiniz? Rumelililer birbirlerini tutarlar mı?

İ.Y: Tabii Rumelililer daha çalışkan insanlardır. Rumelililer birbirlerini pek tutmazlar ama daha çalışkandırılar. Rumelililerin içlerinde şer yoktur. Verilen işi zamanında yaparlar, kaytarmazlar. Rumelili olmayanlardan çalışkan olanlar yok mu? Mutlaka var. Fakat Rumelili insanlar işin hilesiyle hurdasıyla uğraşmazlar, böyle şeyleri pek bilmezler.

B.Ş: Şu an itibariyle kendinizi nereye ait olarak görüyorsunuz? Nasıl tanımlıyorsunuz?

İ.Y: Ben Osmanlı'ya aidim, Müslüman'ım, Türk'üm, Kosova'da da kardeşlerim kan bağım olan insanlar var. Kosova'yı da seviyorum, özlüyorum, oraya da gidiyorum çünkü orada Arnavut kardeşlerimiz var. Çünkü kız alıp vermişiz. Benim annemin dayıları Arnavut'muş. biz Arnavutlarla etle turnak olmuşuz bunları reddedemeyiz. Birde şunu söyleyeyim ben siyasi çalışmalar nedeniyle birçok kez Ankara'ya gittim, birçok siyasetçiyle görüştim, Bakanlık yapmış bir kişi bana ne dedi biliyor musunuz; İskender Bey 'Arnavutlar Türk değil mi?' dedi. Bu benim hoşuma gitti. Adam Türklerle Arnavutları bir millet zannediyor, öyle bilmiş. Türklerle Arnavutlar kardeşler ama Türk milliyeti başkadır, Arnavut milliyeti başkadır ben bunu kendisine izah ettim. Ne mutlu bize ki o intiba yi yaratmışız.

B.Ş: Göçün gerekliliğini bugün düşündüğünüzde pişmanlık yaşadığınız oluyor mu?

İ.Y: Öyle bir şeyi hiç yaşamadık. Ancak ben şu an göç etme durumda olsaydım göç edemezdim. Kendimde o cesareti bulamazdım. Babalarımızın yattıkları yer cennet olsun, çok büyük risk alarak, oradaki birikimlerini hiç sayarak bizi buraya getirmişler. Allah onlardan razı olsun. Ben buradan Adapazarı'na göç edeyim desem cesaret edemem. Ama büyüklerimiz iki hudut atlayıp Türkiye'ye bilmediği bir bölgeye parasız pulsuz göç etmişler. Oradaki kardeşlerimizin de Allah yardımcısı olsun. Biz her zaman onların yanındayız, Türkiye Cumhuriyeti Devleti o insanların yanında. Edirne'den Kars'a bütün vatandaşlarımız Kosova için ağladı. Ben buna şahit oldum.

B.Ş: Genel olarak Rumelililerin desteklediği bir siyasi parti yada bir dernek var mı sizce?

İ.Y: Rumelililer siyasete pek girmemişlerdir. Bu da babalarımızın baskısı sonucunda olmuştur. Babalarımız da siyasete katılırsak bir gece bizi alıp götürürler ve bir daha bizi bulamazlar diye bir endişe vardı.

BEDRİ KARPAT

(16.03.2007)

BŞ: Öncelikle doğduğunuz yer ve zamandan başlayabilir miyiz?

BK: 1941 yılında şu anda Kosova'nın başkenti olan Priştine'de doğdum.

BŞ: Kısaca yaşadığınız yerden ve aldığınız eğitimden bahsedebilir misiniz?

BK: Yaşadığımız yerde genelde çoğu insan çiftçi, toprakla uğraşıyordu. Yeşillik, güzel yerlerdi. Ben de diğer aile fertlerim gibi ilkokulu bitirdikten sonra, aileme yardım etmeye başladım.

BŞ: Neden göç etmek istediniz, aileniz ve sizin nedenleriniz nelerdi?

BK: Bugün gördüğümüz şeyler aslında. Baksanıza Kosova'da her taş yerinden oynadı. Tito'nun ölümünden sonra bütün milliyetçi aktiviteler arttı. Sırp Müslümanları yani Türk ya da Arnavut kimseyi rahat bırakmamayı başlamıştı. Boşnaklar nasıl 1990larda soykırımı uğradıysa, aynısı Kosova'da yapılıyor. Tito bize 1972 anayasasından Özerk Cumhuriyet hakkını tanımıştı ve Onun zamanında rahattık aslında, ilk başa geçtiği yıllarda ama daha sonraları yani 1960larla birlikte Sırp nüfusun yerleşimi sürekli artmaya başladı, sanki soykırımı hazırlanıyorlardı. Yaşadığımız mahallelere sanki bilerek yerleştiriliyor gibiydiler. Sürekli tatsızlıklar çıkıyordu.

BŞ: Peki o dönemde sürekli bir Türk göçü mü vardı?

BK: Yok, 1951'de kapları açılınca çok fazla Arnavut ve Boşnak aile de çıkabildi. 1950lerin sonunda bu anlaşılınca Türk olmayan Müslümanlar da gidiyor diye endişelendiler ve Türk olduklarını ispat etmelerini istediler. Biz mesela doğrudan Priştine'den Türkiye'ye gelebildik ama daha sonraları gelenler Üsküp'e gidip orada bir süre yaşadktan sonra gelebildiler.

BŞ: Peki Sırpı bu kadar kızdıran neydi, sizce?

BK: Öncelikle bizi yani Müslümanları sürekli Türk ya da Osmanlı diye çağırırlardı. En önemli kızgınlıkları Osmanlı'yaydı, bizi de onun devamı olarak görüp Kosova Savaşı'nın öcücü almaya çalışırlar gibiydiler. Bir de orada yaşayan Arnavutların varlığının, Arnavutluk'la birleşerek bunları (Sırpı kastederek) yaşatmayacaklarını düşünüyorlardı. Bence ise en önemli neden ekonomilikti. Slovenya ve Hırvatistan baştan beri biraz daha özgürlerdi. Bütün sanayi buralarda toplanmıştı, denize yakındı Avrupa'ya yakındı vs. Sırpı ise Karadağ olmasa denize bile sınırları yok ve toprakları da çok verimli değil. Bugünkü savaşın en önemli nedeni tamamen bu yoksunluk aslında.

BŞ: Peki o dönemler de bu kadar baskıcı mıydılar?

BK: Bugünkü kadar değillerdi ama yine de bize karşı baskıları vardı. İstemiyorlardı oralarda bizi. O toprakların kendilerine ait olduğunu iddia ediyorlardı.

BŞ: Kaç yılında göç ettiniz?

BK: 1958 yılında Priştine'den Zeytinburnu'na geldik. Yengem vesikalari bize göndermişti çıkmamız için. Zeytinburnu'nda "Muhacirhane" vardı ama biz doğrudan eve kiraya çıktık.

BŞ: Peki neden Türkiye? Başka ülkelere göç etmeyi hiç düşünmediniz mi?

BK: Özellikle o dönemlerde Almanya'ya işçi olarak gidenler vardı. Ama kendi memleketimizde Müslüman olarak yaşayamazken, başka gayrimüslim memlekette nasıl yaşayalım. Hem İstanbul'un birçok yerine gelmiş birçok tanıdık, eş dost, akraba da vardı. Zorluk çekmeyiz diye düşünmüştük.

BŞ: Daha önce Türkiye'yi ziyaret etmiş miydiniz?

BK: Ben etmemiştim ama babamlar, amcamlar daha önceleri birkaç kez gelmişler.

BŞ: O dönemlerde geldiğinizde Türkiye'yi, İstanbul'u nasıl gördünüz?

Herhangi bir zorluk yaşadınız mı?

BK: Geldiğimiz yerde sürekli Arnavutlar olduğu için çok fazla zorluk çekmedik. Bir nevi küçük Kosova gibiydi burası. Neredeyse herkes Arnavutça biliyordu.

BŞ: Burada dilden dolayı yaşadığınız ya da herhangi başka bir nedenden dolayı yaşadığınız bir sıkıntınız oldu mu?

BK: Dilden dolayı biraz zorlandık tabii. Bayrampaşa'da iş kolay, herkesle bir şekilde anlaşabiliyorsun. Bakkal bile Arnavut. Hatta işe girdiğim fabrika da bile dolu Arnavut var ama diğer insanlarla temas ederken dil hep zorlayabiliyordu. Ama insan bir süre sonra alışıyor.

BŞ: Dilden dolayı anlayamadığınız bu insanların size karşı tavırları nasıldı, herhangi güç bir durumla karşılaştınız mı?

BK: Çok sayılmaz ama fazla içine kapanık yaşıyorduk. Bazıları bizi "gavur" olarak görüyordu. Anlayamıyorduk. Orada farklı, burada farklı. Her iki tarafta da yabancı.

BŞ: Vatandaşlığa geçiş sürecinde herhangi bir zorluk yaşadınız mı?

BK: Vesikalar daha önceden bize gelmişti. Bu yüzden hemen nüfus kağıtlarımızı alabildik. Ama göç etmeden önce Üsküp'e gitmemiz gerekiyordu. Tito'nun anlaşmasına göre sadece Türkler göç edebiliyordu. Bu yüzden biz de oraya gidip, bir süre orada kalıp buraya gelebildik.

BŞ: Yugoslavya'daki 1990ların başındaki çözümleri buradan nasıl değerlendirdiniz?

BK: Özellikle Kosova için durum oldukça kötü oldu. Az önce nedenlerini anlattım. Çok sıkıntı çekildi ve çekiliyor, hala Özerklik alamadık. Benim orada yaşayan akrabalarım var ve bu çözülmeye sonra yaşanan kısımlarda ölenler bile oldu. Çok kötü, çok.

BŞ: Sonuç olarak kendinizi nasıl tanımlıyorsunuz?

BK: Aslına bakılırsa yüzde yüz Türk hiçbir yerde yok yahut çok çok az sayıda vardır. Nasıl Diyarbakırlı, Çorumlu ya da Tekirdağlı varsa ben de bu ülkenin Rumelili bir vatandaşım. Yani Türkiye'de yaşayan herkes gibi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşım. Bir kültür olarak aslımın Arnavut olması hoşuma gidiyor.

BŞ: Teşekkür ederim.

ÖMÜRLÜ LIMANI

(04.04.2007)

Bayram Şen: Nerede ve ne zaman doğdunuz?

Ömürlü Limani: 1957 Gostivar doğumluyum.

B. Ş: Aileniz orada ne zamandan beri yaşıyormuş?

Ö.L: Uzun süreden beri Gostivar'da yaşıyorlarmış.

B.Ş: Doğduğunuz yerden ve aldığınız eğitimden kısaca bahsedebilir misiniz?

Ö. L: Gostivar'da İlkokulu ve ortaokulu orada tamamladım. Müslüman olduğumuz için çoğu Arnavut Türk okuluna giderdi. Sanırım oradan gelenlerin Türklükleri hep Müslümanlıkla aynı olmalarından ileri geliyor. Buraya geldikten sonra da şartlar gerektirdiği için doğrudan iş hayatına girdim. Biz ise diğer aile fertlerimle, bize en yakın okul olan Makedon okuluna gittik.

B.Ş: Ailenizin ve çevrenizdeki insanların orada sosyal yaşantıları ve genel olarak eğitim düzeyleri neydi?

Ö. L: Gostivar'da topraklarımız vardı ve maddi olarak iyi durumdaydık. Aynı zamanda babam diğer bütün Arnavutlar gibi Almanya'ya işçi olarak gitmişti, o da ara ara geliyordu. Bizim yaşadığımız alan da aslında bütün sülalemin yaşadığı bir yerdi, o da iyi bir durumdu ve çok memnunduk.

B.Ş: Aileniz neden göç etme gereği hissetti?

Ö.L: 1957 yılında fazla da toprağı olmayan dayım Türkiye'ye göç etmiş. Bizimkiler de her zaman bunu vesile bilip sürekli Türkiye'ye göç etmekten bahsederlerdi. Babam da ha Almanya'da çalışmışım ha Türkiye'de çalışmışım deyip, gidebileceğimizi söylerdi. Bana kalsa keşke gelmeseydik. Baksanıza buraya çalışmak için anavatanımızı terk etmişiz. Gurbete işçi gelmişiz anlayacağın.

B.Ş: Balkanlardaki tarihçiler Türk ve Müslüman kelimesini özdeş kullanmışlar. Hatta birçok kişi bunu böyle yorumlamış. Sizce Türk ve Müslüman kelimeleri neden bu kadar iç içe geçmiş?

Ö. L: Burada yaşayan diğer arkadaşlarımla konuştuğumda da hep bunu anlatırım aslında. Neredeyse çoğu Konya'da Yugoslavya'ya gittiğimizi ve oradan da buraya gelmemizin normal olduğunu söylüyorlar ama düşünsenize ben ve ailem buraya geldiğimizde Türkçe bile bilmiyorduk. Yani Türk değil Arnavut'tuk, bizi birleştiren tek şey Müslümanlıktı. Bu sebeple az önce de dediğim gibi orada okuldayken de bize Türk derlerdi.

B.Ş: Aileniz neden başka bir ülkeye değil de Türkiye'ye göç etmeyi tercih etmiş?

Ö. L: Aslında önemli bir soru. Babam mesela Almanya'da işçi ama Türkiye'ye gelmişiz, oraya da gidebilirlerdi ama babam yalnız kalırız diyordu. Sanırım hep birlikte olma düşüncesi ağır geldi.

B.Ş: Türkiye'ye kaç yılda göç ettiniz?

Ö. L: Türkiye'ye en geç gelen ailelerdeniz. Biz ailemle 1971 yılında buraya geldik.

B. Ş: Ailenizin bu tarihten önce göç etmemesinin özel bir nedeni var mıydı?

Ö. L: Özel bir nedeni yok, dedim ya gurbete işçi geliyoruz. Babam zaten bu tarihten önce Almanya'da gurbette, sonra buraya gurbete gelmişiz.

B.Ş: Geldikten sonra genel olarak göç beklentilerinizi karşıladı mı?

Ö. L: Hiç karşılamadı diyebilirim. Hani nankörlük de etmeyeyim, işim gücüm ailem hepsi iyi durumdalar ama gelmeseydim çok birey değişmezdi yani boşuna bir sürü sıkıntı çektik gibi geliyor bazen. Orada kalsaydık yine aynı sistem şimdi, yine aynı durumda olur ve çalışırdık.

B.Ş: Buraya geldiğinizde alışma sürecinde başta dil olmak üzere herhangi bir konuda sıkıntı yaşadınız mı?

Ö. L: Dilden dolayı bayağı sıkıntı çektik çalıştığımız yerlerde ya da gezerken ama göçmenlerin geneli hep bir öncekilerin geldikleri yerlere geldiği için dil yaşadığımız yerde sorun olmuyor. Herkes Arnavutça konuşuyor.

B.Ş: O dönemde kendinizi nasıl tanımlıyordunuz? Buradaki insanlardan farklılığınız olduğunu düşünüyor muydunuz?

Ö. L: Tabii ki farklı hissediyorum, Arnavutsun ve farklı bir memlekettesin. Tanımıyorsun kimseyi, hiç bir şeyden haberli değilsin. Ne müzik ne politika.

B.Ş: Burada yaşayan yerlilerin size karşı herhangi bir yanlış davranışı oluyor muydu? Ya da sizin öngörmediğiniz yaklaşımlarda bulunanlar oldu mu?

Ö. L: Genel olarak zaten buraya sonradan gelmişiz. Adamlar bizi sevmedi, ama kötü de davranmadılar. Tito'nun piçleri diyenler vardı, gavur diyenler vardı. Ama çok fazla değildi böyle gruplar.

B.Ş: Buraya geldiğinizde vatandaşlık alma konusunda herhangi bir zorlukla karşılaştınız mı?

Ö. L: Biz zorluk yaşamadık, akrabalarımız vasıtasıyla bize davetiye gönderildi ve serbest göçmen olarak geldik.

B.Ş: Soyadı değişikliği oldu mu?

Ö. L: Hayır, orada dedemin adı Liman (Türkçe'de Numan diyorlar)'dı, buraya gelince de aynı soyadı Limani'yi kullandık.

B.Ş: Geldiğiniz dönem itibariyle Türkiye ve Yugoslavya devlet sistemlerini karşılaştırırsanız neler söyleyebilirsiniz? Farklılıklar ya da benzerlikler nelerdi?

Ö. L: Orası gerçekten buradan çok çok ileride bir memleketti aslında. Teknolojide, bilimde, sanatta daha ilerdeydi. Devlet sistemi de tam bir sistemdi. Yani öyle herkes kafasına göre davranmazdı buradaki gibi. Yolsuzluk daha azdı mesela.

B.Ş: Burada yaşayan bir Rumeli göçmeni olarak Yugoslavya'daki parçalanmayı, dağılmayı nasıl değerlendirmiştiniz?

Ö. L: Dağılacağı son dönemlerde, biz Türkiye'ye gelmeden önce çok görülebilen de bir şeydi aslında. Hatta gelmemizin bir diğer nedeni de buydu belki de babamlara göre.

B.Ş: Ailemin bağları bahçeleri vardı dediniz. Göç ettiğiniz zaman aileniz topraklarını satıp paraya dönüştürebildi mi?

Ö. L: Satabildik ama çok da fazla bir şey alamadık yani ucuza verdik.

B.Ş: Geldikten sonra nerelerde çalıştınız hangi işleri yaptınız?

Ö. L: İlk önce babamla birlikte pastahane açtık. Hatta o zamanlar Yugoslavya'dan gelirken getirdiğimiz renkli televizyon vardı onu da koyduk oraya. Ama buradakiler içeriye doluyorlardı yayın vakti, yiyip kaçanlar oluyordu çok. Biz de kaldırdık sonra. Sonra tornacıya girdi kardeşlerim ben de bir saat ustasının yanında Eminönü'nde çırak olarak işe başladım.

B.Ş: İş yaşantısında yeni tanıştığımız arkadaşlarımızın mı yoksa hemşehrilerinizin mi daha güvenilir olduğunu düşünüyorsunuz?

Ö. L: Bizimkiler (Arnavutları kastederek) yalan söyleyemezler hemen anlaşılır yüzlerinden, daha güvenilir gelirler.

B.Ş: Şu an itibariyle kendinizi nereye ait olarak görüyorsunuz? Nasıl tanımlıyorsunuz?

Ö. L: Kendimi Türkiye'de yaşayan bir Arnavut olarak tanımlıyorum.

B.Ş: Göçün gerekliliğini bugün düşündüğünüzde pişmanlık yaşadığınız oluyor mu?

Ö. L: Az önce dediğim gibi gelmesek de aynı şeyleri yaşardım gibi geliyor. Yine bir yerde çalışırdım, şartlar da aynı olurdu gibi geliyor. Aslında keşke gelmeseydik.

B.Ş: Teşekkür ederim.

ZEKAVET BARALI

(10.04.2007)

BŞ: Öncelikle ne zaman ve nerede doğdunuz? Kısaca kendinizden biraz bahseder misiniz?

Zekavet Baralı: 4 Kasım 1960 Kumanova doğumluyum. Ev hanımıyım. Daha ne diyeyim.

BŞ: Yaşamış olduğunuz yerden ve aldığınız eğitimden bahseder misiniz?

ZB: Kumanova Üsküp'e oldukça yakın bir şehir ama kırsal bir bölge. Nüfusun çoğunluğu çiftçilikle uğraşiyor. Bizim ailede de babam çiftçiydi, -biz altı kardeşiz- biz de yardım ederdik. Eğitime gelince orada ilköğretim 8 yıldır, ben Türkçe olan ilk 4 yılını tamamladım. Sonra zaten buraya göç ettik ve okula devam etmedim.

BŞ: 4 yıl sonrasında eğitim hangi dilde yapılıyordu?

ZB: Arnavutça ve Makedonca eğitime devam edilebiliyordu.

BŞ: Ailenizin eğitimi hakkında bilgi verebilir misiniz?

ZB: Az önce dediğim gibi biz altı kardeşiz. Annem ve babam eğitim almamış. Annem Kuran Kursuna gitmiş. Babam ilkokulu, yani 4yılı tamamlamış. Kardeşlerimden biri makine mühendisi oldu, İTÜ'den mezun. Bir diğeri Avukat oldu. Diğerleri de liseyi tamamladı.

BŞ: Aileniz neden göç etmek istedi? Sizin görüşleriniz nedir?

ZB: Efendi Baba (Dedesini kastederek) vefat edince toprak bölüşüldü. Bizde de nüfus kalabalık. 6 kardeş, annem, babam, anneannem. 9 kişiyiz. Babam da orada ekonomik olarak bizim çok zorluk çekeceğimizi düşünüyordu. Toprak da hiç kimseye yetmeyecek kadar azdı. Aslında göç etmemizin en önemli nedeni ekonomikti. Bir de Müslümanlık meselesi var. Sırp nüfus arttıkça, Müslümanlar çok zorluk çekmeye başlamışlardı. Bizimkiler de bir süre sonra burada Müslüman kalmayacağını ve çok zorluk çekebileceğimizi söylerlerdi. Ama bence bu ikinci faktördü.

BŞ: Türkiye'de akrabalarınız var mıydı? Daha önce hiç Türkiye'ye gelmiş misiniz?

ZB: İstanbul ve Bursa'da birçok akrabamız vardı. Amcamlardan birkaçı bizden daha önce 1950li yıllarda buraya gelmişlerdi. Türkiye'ye daha önce bir kere gelmişim babamlarla ama hatırlamıyorum, ufakmışım.

BŞ: Sizce göç etmeseydiniz nasıl bir yaşantınız olurdu?

ZB: Ekonomik olarak çok zorluk çekerdik herhalde.

BŞ: Aileniz o dönemde başka ülkeler göç etmeyi düşünmüş müydü?

ZB: Babam bir ara Türkiye'ye göç edemezsek Almanya'ya işçi olarak gitmeyi düşünmüştü. Ama orada kalmayı değil yani bizi oraya götürmeyi düşünmüyordu. Sadece işçi olarak gitmek istemişti. Sonra Türkiye'ye geldik.

BŞ: Kaç yılında göç ettiniz?

ZB: 1 Eylül 1971 tarihinde göç ettik.

BŞ: Daha önce sizce neden olmamıştı? Özel bir nedeni var mıydı?

ZB: Efendi Baba hala yaşıyordu ve babam dedemin en büyük çocuklarından. O yüzden ayrılması kolay olmadı.

BŞ: Göç sürecinden biraz bahseder misiniz, göç deneyiminizden?

ZB: Dediğim gibi doğrudan kendi evimize geldik, o önemli bir faktördü. Babamın kuzenlerinden biri de bizim evin yakınındaydı. Şuayip amcam, ülkeler arası taşımacılıkla uğraşıyordu. O, bizi ve bir aile daha vardı sabah Kumanova'dan aldı. Bizi İstanbul'a bıraktı. Önemli eşyalarımızı yanımıza almıştık. Ama büyük taşınmaz eşyaları trenle göndermiştik. 2 ay sonra onları alabildik. Sirkeci tren istasyonundan.

Diğer aileyi de İzmir'e bırakmıştı. Hatta o aile sanırım 5 sene sonra geri, Kumanova'ya geri döndü.

BŞ: O dönem Türkiye'ye geldiğinizde nasıl karşıladınız buraları? Yugoslavya'ya göre neler farklı geldi size?

ZB: Babam daha önceden buraya gelip arsa alıp, evi yaptırmıştı Küçükçekmece de. O yüzden doğrudan evimize geldik. Mahalleyi yani yaşadığım yeri ilk önce biraz yadırgadım. Kolay değil memleketi geride bırakıyorsun, biraz zorlandım ama alıştım sonradan.

BŞ: Alışma sürecinde herhangi bir zorlukla karşılaştınız mı? Mesela dilden dolayı bir sıkıntınız oldu mu?

ZB: Dilden dolayı benim fazla bir sıkıntım olmadı. Orada Türkçe konuşabiliyorduk, Arnavutça'nın yanı sıra. Burada da evdeydim genelde. Bir ara Dikiş-Nakiş kursuna gittim ama genelde evdeydim. Sürekli radyo dinliyordum, İlhan İrem, Barış Manço gibi. O yüzden dili hemen kavradım.

BŞ: Siz kendinizi buradaki insanlardan farklı görüyor muydunuz?

ZB: Göçmen olarak geldiğim için biraz daha utangaçtım ama bir farklılığım olduğunu düşünmüyordum hala daha düşünmüyorum.

BŞ: Vatandaşlık alma sürecinde herhangi bir zorluk yaşamış mıydınız?

ZB: O süreç ilginç olmuştu. Yani ilk konsolosluğa gittiğimiz zaman. Oradaki görevli benimle bir büyük abimi içeri çağırmişti. Biliyorsun o dönemde buraya sadece Türkler göç edebilir deniliyordu. Bu sebeple bana arkasında duvarda asılı duran posteri göstererek kim olduğunu sordu? Ben de Bursa'daki kuzenlerimizin bize gönderdiği bayram tebrik kartlarından gördüğüm ve tanıgım için; Atatürk dedim. Abime de Atatürk ne yapmıştır? Diye sordular. O da Türkiye'yi kurtarmıştır demişti. Bilmiyorum bunların etkisi oldu mu ama hemen işlemlerimizi hallettiler. Buradan da amcam bize vesikaları gönderdiği için vatandaş olabilmemizde herhangi bir sıkıntı çekmedik.

BŞ: Yugoslavya'da 1990ların başında olan çözümleri nasıl değerlendirdiniz?

ZB: Orada akrabalarımız olduğu için çok endişelenmişti. Her akşam haberlerde bizim geldiğimiz yerlere girecekler mi diye merak ediyordum.

BŞ: Şu an itibarıyla kendinizi nereye ait görüyorsunuz?

ZB: Artık Türkiye'de yaşıyorum. Kendimi Rumeli kökenli bir Türk vatandaşı olarak görüyorum.

BŞ: Göçü bugün düşündüğünüzde herhangi bir pişmanlık yaşıyor musunuz?

ZB: Genel olarak çocukluğum orada geçtiği için biraz buruk içim ama herhangi bir pişmanlık hissetmiyorum. Artık buralıyım.

BŞ: Teşekkür ederim.

HASİBE B. – AYŞE E. – HALİME A.
(28.04.2007)

BŞ: Öncelikle doğduğunuz yerden ve aldığınız eğitimden bahseder misiniz?
Hasibe Bikriç: 1951 yılında Karadağ yakınlarındaki Rojoya doğumluyum. Ayşe Ablam 1947, Halime de 1957 doğumlu. İlköğretimin dört sene olan ilk okul kısmını tamamladık.

BŞ: Aileniz geçimini nasıl sağlıyordu?

Halime A.: Babamın arı çiftliği vardı. Bütün aile aslında orada çalışırdı.

Ayşe E: Biz de orada çalışır, yardım ederdik aileye. Aynı zamanda babamın çok fazla büyük olmasa da bir tarlası vardık, kendi ihtiyaçlarımızı oradan karşılayabilirdik.

BŞ: Konumuza gelirsek, neden Türkiye'ye göç etmek istediniz? Bunun en temel nedeni neydi sizce? Hasibe Hanım ve siz Ayşe Hanım daha iyi hatırlıyorsunuzdur?

A.E: Orada Müslümanlar için yaşamak hayli zordu Tito döneminde, burada ise daha rahat bir yaşantımız olur diye düşünmüştük. Babam içinse hep gavurlarla evleniriz korkusu vardı. Müslümanlığı kaybederiz diye endişeleniyordu.

H.B: Ayrıca işin ekonomik yanı da vardı. O kadar çocuk var, arı çiftliğinden edindiğimiz çok da yetmiyordu. Bizden daha önce gelenler burada fabrikada falan çalışıyorlardı çoluk çocuk.

BŞ: Türkiye'de akrabalarınız var mıydı?

H.B: Evet vardı. İstanbul ve Adapazarı'nda akrabalarımız vardı.

BŞ: Eğer göç etmeseydiniz nasıl bir yaşantınız olurdu Yugoslavya'da?

A.E: Bence biraz daha köylü bir yaşantımız olurdu, annelerimiz gibi olurduk. Gerçi burada da farklı değiliz diye düşünüyorum bazen ama Türkiye oraya göre daha ilerideydi. Oraya göre daha açık bir hayat var orası daha kapalıydı. Müslüman olmayanlar olduğu için giyinmemiz bile daha sıkıydı.

BŞ: Neden başka ülkeye değil de Türkiye'ye göç etmek istediniz?

H.B: Daha önce bizim oralardan gidenlerden, ailemizden göç edenlerden Almanya'ya, İsveç'e, Kanada'ya gidenler olmuştu ama babam Müslüman ülke olmasını istiyordu. Türkiye'ye göç kaçınılmazdı. Bizden önce birçok kişi gelmişti, ve Tito sonrası ne yapacağımızı bilmiyorduk. Orası bizim için anavatanı.

BŞ: Daha önce Türkiye'ye gelmiş miydiniz?

A.E: Babam ve annem gelmişlerdi aileden önce gelenleri ziyarete. Belki de o zamanlar bakmışlardır yaşanabilir mi diye.

BŞ: Geldiğiniz dönem itibarıyla Yugoslavya'yı ve Türkiye'yi karşılaştırırsanız, neler söyleyebilirsiniz?

HB: Az önce Ayşe ablamın dediği gibi orası daha kapalı bir yerdi, biraz daha fazla dikkat etmemiz gerekiyordu, sokakta evde. Ama burası Müslüman ülke daha rahat ediyoruz.

Ayşe E: Bir de o dönem itibarıyla Türkiye daha gelişmiş bir yerdi bana göre. Orada köyden burada şehre geldik, bu da önemli tabii.

BŞ: Kaç yılında göç ettiniz?

A.E: Aslında 1959 yılında göç etmeye karar verdi, annem ve babam. Ancak biz Arnavut olduğumuz için Türklüğümüzü ispat etmemiz istendi. Bu sebeple ilk önce 1959 yılında Üsküp'e göç ettik ve Türklüğümüzü ispat etmek için Konsolosluga başvurduk ve iki yıl orada ikamet etmemiz istendi. Bu sebeple 1961 yılında Türkiye'ye göç edebildik. İlk önce Adapazarı'na yerleştik ama baktık ki fazla bir şey değişmedi. Sonradan İstanbul'a Beşyüz Evler'e geldik.

BŞ: Geldikten sonra genel olarak göç sizin beklentileriniz karşıladı mı?

H.A: Bence karşıladı, daha rahat ettik işte.

BŞ: Burada ilk olarak dilden dolayı yaşadığımız herhangi bir zorluk oldu mu?

A.E: Dil olayı hakikaten bizim için biraz sorunluydu, aile içinde Arnavutça konuşuyorduk ve dışarıda Türkçe konuşmamız gerekiyordu. Türkçe'miz de biraz daha farklıydı buradakilere göre.

BŞ: Yerlilerin size karşı tavırları nasıldı?

HA: Bazen anlaşıyorlardık dilden dolayı ama genelde yaşadığımız mahallelerde hep göçmenler olduğu için çok fazla da karşılaşmadık böyle kötü olaylarla.

BŞ: İki yıl Türklüğünüzü ispat için beklemek zorunda kaldınız, peki buraya geldikten sonra vatandaş olabilmende herhangi bir problemle karşılaştınız mı?

H:B: Yok karşılaşmadık, buradan dayımlar bize kefil oldular ve problem kalmadı.

BŞ: İş yaşantınız nasıl değişti, buraya geldikten sonra babanız işine devam edebildi mi? Ve siz neler yaptınız?

A.E: Babam Adapazarı'na ilk geldiğimizde küçük bir arı çiftliği kurmaya çalıştı ama işler iyi yürümedi. Bir süre sonra kapattı ve İstanbul'a taşındık. Ben ve Hasibe mensucat fabrikasında işe girdik. Halime de evde işleri yapıyordu. Babam İstanbul'da çalışamadı, artık yaşlanmıştı da.

BŞ: Şu an itibariyle kendinizi nereye ait görüyorsunuz ve nasıl tanımlıyorsunuz?

A.E: Biz Arnavut asıllıyız bunu inkar edemeyiz. Hatta anadilimiz de Arnavutça.

Ama Türkiye'ye göç ettikten sonra biz artık Türkiye vatandaşıyız.

HA: Bence de biz artık Türkiye'de yaşayan Arnavut vatandaşlarız.

BŞ: Teşekkür ederim.